محسن خپرندویه
Mohsin Publications

ټولنپوهنه

لیکوال: احمد قاسمي

ژباړه: زیر افغان

تکثیر: محسن خپرندویه

بریښنا لیک:

وبلاګ:

د خپریدو نیټه   چنګاښ ۱۳۸۱- جولای ۲۰۱۲

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنپوهنه

لیکوال: احمد قاسمی

ژباړه : زیر افغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیکونه مخ

د وګړو تر منځ څه توپیر شتون لري؟ ۶
وګړي خپل چاپېریال پالي ۹
د وګړو توپیر ټولنې را منځ ته کړی ۱۹
زموږ لمړنیو نیکونو څرنګه ژوند کاوه؟ ۳۰
ټولنیز توپیرونه څنګه رامنځ ته شول؟ ۳۸
قانون څنګه رامنځ ته شو؟ ۴۹
څنګه د زیار ایستونکو زوښا (شیره) یې زبېښله؟ ۵۹
ګلادیاتوران ۶۵
د سپارتاکوس جګړه ۷۴
د مریه بدلون په سرف باندې ۸۹
د کوچنیو او منځنیو مالیکتونو له منځ تلل ۹۴
سرفان او نور بزګر ۹۹
واسال او سینیور ۱۰۹
رنځورتیا، قحطی، مرګ، پاڅون ۱۱۷
صنعت او سوداګري تر یوولسمې پېړۍ پورې ۱۲۴
صنعت او سوداګري تر یوولسمې پېړۍ وروسته ۱۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بورژوازۍ او ازادو ښارونو رامنځ ته کېدل ۱۳۷
د کمون فیوډالي ښارونه ۱۴۱
د صنعت او سوداګرۍ پراختیا فیوډالي اصول ړنګ کړل۱۴۵
له انګلستان څخه د یهودانو اېستل ۱۵۲
د کار د قانون منځ ته راتلل ۱۵۵
د بزګرو خوځښت په انګلستان کې ۱۵۸
د سرفانو په وضعې باندې د ټوکر اوبدلو صنعت اغېزه ۱۶۲
د ۱۳مې پېړۍ تر پایه پورې فیودالي دور ته بشپړه کتنه۱۸۵
۱۴مې و ۱۵مې پېړۍ ته بشپړه کتنه ۱۹۶
۱۶مه پېړۍ په صنعت او سوداګرۍ کې لوی بدلونونه ۲۱۶
د صنایعو لنډ تاریخ ۲۵۲
د ۱۷مې پېړۍ ځانګړتیاوې ۲۶۶
د ۱۸مې پېړۍ له ځانګړتیاوو څخه ۲۷۳
پاچا او لویان ۲۸۳
باستیل ۲۸۸
د فرانسې ولس د پرګنو ژوند مخکې له انقلابه ۲۹۶
له انقلاب څخه وړاندې خوځښتونه ۳۰۵
د فرانسې انقلاب نه ډېره کېدونکی ؤ ۳۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرانسې له انقلاب څخه څو ننداره ۳۱۸
د بشر د حقوقو اعلاميه ۳۶۹
د ۱۸۹۵ اساسي قانون دوې مادې ۳۷۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱

د وګړو تر منځ څه توپير شتون لري؟

څلوريشت کاله پخوا د مرغومي مياشت په يوه ورځ، زموږ په پړوس کې، په يوه لوی کور کې يو ماشوم وزېږېده، چې د سيمې ټولو اوسېدونکو د هغه د مور او پلار د خوښمدو لپاره د هغه د زېږېدو جشن ونېوه. يوه طبيب او قابلې له يوې اونۍ راهيسې د هغه د زېږېدنو پاملرنه کوله او همدا چې نړۍ ته راغی، مهربانې او ښايسته دايې ته يې وسپاره او ځانګړې کوټه يې ورله سينګار کړله.

په هماغې موکې کې زموږ د سيمې په سر د يوې هټۍ لاندې يوه سمڅه شانې زرندی(زېرزميني)، چې له ختو نه لېو شوي دېوالونه يې درلودل، پرته وه، چې د لېو ډېرې برخې يې توېي شوې وې او هغه يې لا ډېره سمڅې ته ورته کړې وه.

د لمر رڼا يوازې د سمڅې له دړې څخه، چې نيم متر له ځمکې نه ښکته پرته وه او جګوالی يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول له یوه نیم متر څخه زیات نـه ؤ، د سـمڅې مـنځ ته ننوتله. په دې زرندۍ کې یوه کورنۍ یانې یـو پـلار، یوه مور او یو دوه کلـن زوی اوسـېدل او پـه ژمـو کې یې د کورنۍ له زاړه تره څخه، چې دوی ته یې سـیمه راوړله، هرکلی کولو. اتفاقن د همدغې ورځې په شـپه د کورنۍ مور په داسې حـال کې، چې پرتـه لـه مېـړه څخه یې هېڅ پرستار او پرته لـه شـړې وړې بړسـتنې څخه د پټېدو او هوساینې هېڅ وزله (وسـیله) نلرلـه، یـو ماشـوم وزېـږاوه، چې درې ګنټـې وروسـته، چې سترګې یې لا د نړۍ پر مخ نه وې غړولې، د سـاړه لـه زوره له نړۍ څخه بستره بار کړه.

د دې ماشوم او هغه ماشوم تر منځ، چې په هغه لوی کور کې نـړۍ تـه راغی، څـه تـوپیر شـتون لاره؟ ولې د هغه زېـږېدنو لپاره لسګونو خلکو جشن ونیـوه او د دې یوه مرګ لپاره د مور او پلار له سترګو څخـه پرتـه بلـه هـېڅ سـترګه و نـه ژړېـده؟ ولـې یـوه ګرمـه بسـتره د دې ګـران میلمـه پـه برخـه نـه وه؟ ولـې لـه دوی څخه یوه په دنیا کې برخه نلرله او ولې دا یو بل د نړۍ ټول نعمتونه د ځان لپـاره چمتـو ولېـدل؟ آیـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه کومه ګناه لرله، چې په دغه بلا واوښت؟ که چېرې هغه ماشوم يې د شپې لخوا د مرګ له کټه اوچت کړی او له ساړه نه يې ساتلی او په راتلونکې ورځ يې په پټه د دې بل پر ځای ايښی وای، آيا د ده برخه ليک بدلون نه مونده؟ څرګنده ده، چې بدليدلو او دی هم د ښاغلزيو په ډله کې راتللو.

له دې کتنې نه څه پايله اخلو؟

داسې پايله اخلو، چې ټول خلک يو شان نړۍ ته راځي او توپيرونه، چې د خلکو په منځ کې لېدل کېږي، غالبن د دوی له واکه وتلي دي او د دوی په ټولنيز موقعيت پورې تړاو لري.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲

وګړي خپل چاپېريال پاللي

هغه نوی زېږېدلی ماشوم مړشو، خو د ده دوه کلن ورور ژوندی پاته شو. که چېرې مور دا هلک او هغه د شتمنو بچی د ژوندانه په ډګر کې وڅارو، نو هغه ټکی مو چې پورته بيان کړ لا ښه څرګندېږي.

دغه ېوزلي ماشوم، چې حسين نومېده، پلار يې لرګي ماتول او مور يې په کورنيو چارو کې کورنيو سره مرسته کوله، د بېلګې په توګه کالي يې وينځل او له دې لار يې د مېږه په وزرونو لاس را کاږلو. هر کله به چې د کاليو پرېمينځلو لپاره بهر ته وتله، نو حسين به يې له ځانه سره څکولو او کله چې لوی شو د کاليو يوه برخه به يې د ده په سر اېښودله. خو کله به چې د بېلګې په توګه د يوې ګنټې لپاره له سمڅې څخه وتله، نو حسين به يې په زرندۍ کې پرېښوده او دړه به يې د هغه په مخ تړله، تر څو بهر

(c) ketabton.com: The Digital Library

راونه وځي او تر پښو لاندې نه شي. حسين طبيعتن يو ښه مزاج لرلو، خو په څلور کلنۍ کې يو ځل کلک ترټېره (سينه بغل) شو او له هغه ځايه چې کافي پوښښ، پرستار، طبيب او درمل يې نه درلوده، مرګ ته ورلنډ شو او وروسته له هغه چې تصادفن د مرګ له منګولو وژغورل شو، بشپړه کمزوري او مړاوې شو او تل له ټټره کړېدلو.

کله چې لوی شو، نو نور يې کولای نشول دی په زرندۍ کې خوندي وساتي او دی په هوسا زړه سره د کوڅې په دوړو او خاورو، ختو او خړوبونو کې لټېده او د خپلو بې سره همزولو سره يې ټېلې – لوبې کولې. له هغه ځايه چې نږدې ؤ، دی هم له بې سرۍ او وزګارتوب سره روږدي شي، نو لا لس کلن شوی نه ؤ، چې چميار ته يې وسپاره، ترڅو هم يو کسب زده کړي او هم له کوڅې څخه راټول شي. حسين په لومړيو ورځو کې له استاذ څخه ډېر کوتکونه وخوړل، خو ژر يې خورا هوښياري وښودله، هغه هم هسې، چې د سبناري څخه پرته يې د ورځې دوه رياله مزد هم ورله وټاکه. ورو ورو د حسين کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه شو او مزد يې د ورځې پنځه ريالو او يو تومان ته ورسېده او لا شپاړس کلن شوی نه ؤ، چې مزد يې پنځلسو ريالو ته ورسېده.

د بوټونو ګنډلو کار خورا يوغېزی (يکنواخت) او ستومانونکی ؤ. سهار چې کارګر مغازې ته راتلل، نېردې نيمه ګنټه د دوی مجلس تود ؤ او په خپلو کې يې خبرې اترې کولې، خو ژر يې خبرې خلاصېدې او په چپتيا کې به ننوتل او د خويګې (مشته) د ټپ ټپ، د څټک د وهلو او د تار د کاږلو غږ ترغوږه کېده. کله ځينو کارګرانو انګازې کولې او ژر غلي کېدل او هماغه کړېدلی حالت يې خپلولو.

په دې چوپتيا کې د څه شي په فکر کې وو؟ په نېردې توګه کولای شو ووايو، چې هېڅ فکر يې په سر کې نه لاره، ولې چې د هماغه بوټ ګنډلو له نړۍ او تنګې او زړه نېوونکې فضا څخه پرته يې بله کومه نړۍ نلرله. دوی ژوندون تېراوه، پرته له دې، چې د ژوندانه په تېرېدو خبر وي. ژوندانه د دوی لپاره له کار کولو او رنځ وړلو څخه پرته بله مانا نلرله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهار کارته راتلل او اته او نهه او کله بـه یـې لـس بجې له کار څخـه لاس اېسـتلو او هـر څـوک د خپـل کور په لور روانېده او خپل ستومان بدن یې د خـوب لاس ته سپارلو او سبا ته د دې لپاره چې د کار موکـه ناوخته نه شي، له خوبه به راولټېدل او د بې ځانـه او اوتوماتو افزارو په شان به د کار په لور چټکېدل.

حسین پروګرام خـورا مـنظم سـرته رسـولو او لـه دې کبله، چې د نارینه ؤ په ډله کې راغلی ؤ، مزد یـې اخیسـتلو او لـه خپـل مـور او پـلار سـره یـې مرسـته کوله، خورا زړه خوښی ؤ. خو څو کاله چې تېـر شـول ورو ورو سـتومانه شـو، خـو کـوم نـوی شـی د ده پـه ژوندانه کې نه پېښېدو، ځان یـې سـتومان او اروا یـې مـړه شـوې وه، اصـلاً نـه پوهېـدو، چـې د څـه لپـاره ژوندی دی او کوم زړه خوښون لري.

دغه حالت، چې حسین په هغه اخته شـوی ؤ، دا خپګان او غمجنوالی، چې عموماً د ټولنې د بې برخو لمن نیسي، د ژوند تر ټولو لـوی خطـر دی او وګـړي ځان وژلو او یا پسات ته (چې په رښتا سـره تـدریجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان وژنه ده) وربولي. د دې خطرناک مرض يوازينۍ هوبله د مبارزې د روحيې منځ ته راوړل دي.

د ټولنې پر دې ځپل شويو بايد غبر وکړو، چې مه مايوسه کېږئ، مه زړه توري کېږئ، ژوندون پخپله کرکه جن نه دی، که د ژوندانه بهير ته بدلون ورکړئ، که دا ناولي دېرانونه د ژوندانه له وياړلې ښخه لبرې کړئ، ډېر خوږ او ښايسته به شي.

آيا ټول په نړۍ کې بد مرغه دي؟ آيا ټول په بېوزلی او اسکرېنه (فلاکت) کې ژوند کوي؟ ولې ځينې نيکمرغه دي؟ ولې ځينې هوساينې ته رسېدلي؟ ولې د نيکمرغۍ دړې ستاسو په مخ تړلې دي؟ ولې په ځور او خوارۍ باندې محکوم ياست؟ د هغه پرځای، چې مايوسه کېږئ او له ژوندانه ښخه لاس اوباسئ، د ژوندانه د دې ستونزو د حل په فکر کې واوسئ. هغه وخت به وګورئ، چې هره ورځ نوې خوشحالي ستاسو هرکلي ته راځي او هره ورځ د هيلو لا زياته رڼا ستاسو په زړونو کې ځلېږي.

خو حسين د ښه ډول خلکو په منځ کې ژوند کولو؟ د داسې وګړو په منځ کې، چې هغوی ټول د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځور او غمجنتيا سيوري ته لوی شوي وو، د داسې وګرو په منځ کې، چې د مبارزې اروا په دوی کې نتوتې نه وه او په رښتيا سره «زړه مړاوي» وو. له دې کبله د غمجنتوب ناروغۍ حسين ته سرايت وکړ او هغه يې ورو ورو د پسات په لور وخوځاوه. غوښتل يې چې د ژوندانه ستونزې هېرې کړي او د ده پښو مخې ته له ميخانو او عشرت ځايونو ښخه پرته بله لار پرته نه وه. دی هم د نورو زړګونو بيوزلو په توګه د تباهۍ دې کانون ته ورجلب شو.

کله ستاسو د يوه غاښ په مخ يو تور وړوکی ټکی پيدا کېږي، چه په لمړي ليد سره هېڅ د اهميت وړ نه دی، خو هغه تور ټکی خپل کار کوي او هره ورځ لا لويېږي، هسې چې يوه ورځ ټول غاښ نيسي او هغه پټوي. ټولنيز پسات هم په همدې توګه رابرسېره کېږي او همدا اختړه (خاصيت) لري.

يو دوه کاله تېر نه وو، چې حسين د پسات په درياب کې ډوب شو، هسې چې که اوس يې ووينی، وبه يې نه پېژنی: له جوړښته رژېدلی، تل مست دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ان دا چې سړکال د یوې دوو میاشتو په موده د چاړې ابستلو په تور زندان کې ؤ.

ټول له ده نه کرکه کوي، ټول هغه بنکنځي، ټول دی د ټولنې میکروب ګڼي او ان ځینې د ده او ده ته ورتو وژل واجب ګڼي، خو که موږ لږ څه ژور شو او وګورو، چې آیا حسین دومره ملامت دی، آیا ده ټولنه فاسده کړې یا ټولنې دی تباه کړو؟

کله چې حسین ماشوم ؤ، ټولنې د ده پالنه ونکړه، دی یې د بېوزلۍ او ناروغۍ لاس ته وسپاره، د ده هېڅ روزنه یې ونکړه. حسین په حقیقت کې د ټولنې خپل ودې ونه وه، چې د زرهاوو مخالفو بادونو مخې ته ولوېدو، نو په دې توګه کله چې وده یې وکړه، خپل بور (ثمر) یې ټولنې ته وروبخښلو، یانې خپلې متې یې د ټولنې په واک کې کېښودې.

خو ټولنې له ده سره څه وکړل؟ د ده د متو بور یې واخیست او هېڅ باندې والې او ګټه یې ده ته ورنکړه. حسین کارکاوه او شتمني یې تولیدوله، خو د ټولنې جوړښت داسې ؤ، چې له دې شتمنۍ نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هومره، چې د حسین ژوندون هوسا کړي، د ده لاس ته نه ورتلله.

حسین هېڅکله ونکولای شول، چې د اوسېدنو وړ کور ولري، هېچکله یې و نکولای شول، کافي ډوډۍ وخوري، هېچ کله یې ونکولای شول، مناسب کالي واغوندي. حسین سره له دې چې ټولنې ته یې شتمنی ورکوله، له کلتور او روغتیا څخه بې برخې ؤ. آیا په دې توګه یې حق نه لاره، چې ټولنې ته په بده وګوري، بلکه له هغې سره غلیم واوسي؟

که چېرې تاسو یو بوټی په داسې ځای کې، جې هلته هوا او رڼایي نه وي، کېږدی، روښانه ده، چې مړاوې کېږي او وچېږي او بور ته نه رسېږي. زموږ ټولنه له خپلو وګړو سره په حقیقت کې همدا اړوند لري، یانې د وګړو د پاللو لپاره د کافي ځواک خاونده نه ده او هغه ده، چې وګري مړاوې او فاسدوي.

له بله پلوه، هغه لامل، چې د وګړو په فاسدولو کې تر ټولو خورا اغېزناک دی، بې وزلي او اسکېرنه (فلاکت) دي. که د حسین پلار بېوزلی نه وای،

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوى يــې پرتــه لــه روزنــې نــه لويېــده، نــاروغ او خوارچنكى نـه كېده، لـه كلتـور او روغيتـا څخـه بـې برخې نه پاتې كېدو او په پاى كې فاسد نه راوتلو.

له دې ځايه څه پايله اخلو؟

داسې پايله اخلو، چې:

۱ – د وګـړو ځانګړتيـاوې د دوى لـه چاپېريـال سره اړوندې دي او كه موږ وغواړو وګړي سم شي، نو له وړاندې بايد د چاپېريـال پـه سـمولو پيـل وكـړو او داسې وكړو، چې هر څوك وكولاى شي، چې د ټـولنې له شتمنيو څخه برخمن شي. هغه څوک چې غواړي د دې خـلاف زبـات كـړي، هغـه كسـان دي، چې د ټولنې له سـمولو څخـه ډارېـږي، ولې چې پـوهېږي، چـې پـه دې توګــه د دوى د نــاوړو ګټــه اخيســتلو مخنيوى كېږي.

۲ – لمړى ګام چې د ټولنې د سمولو پـه لار كې پورته كېږي، بايد د مادي وضعى د ښـه كولـو پـه لار كې وي، ولې چې كه ډوډى نـه وي، كلتـور او روغتيـا به نه وي او يوازې د مادى وضعې په ښـه كېـدو سـره ده، چې نورې ټولنيزې وضعې اصلاح كولاى شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د دې لپاره چې خبره لا روښانه شي، هغه د شتمن ماشوم هم، چې مخکې مو د ده په هکله خبرې وکړې، باید د ژوندانه په ډگر کې په پام کې ونيسو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳

د وګړو توپير ټولنې را منځ ته کړی

دا ښاغلزوی (آقازاده) فريدون نومېده. پلار يې له هغه ځايه چې د ځوانی په مهال په عياشۍ کې افراط کړی ؤ او خپل ځان يې تباه کړی ؤ، ماشوم يې نه کېدو. له همدې کبله يې د فريدون نه څو کاله مخکې نذرونه او نيازونه وکړل او ګڼ شمېر ښځې يې بدلې کړې او ډېرې روپې يې په ډاکټر او درملونو ورکړې، ګوندې ماشوم يې پيدا شي.

کله چې وروستنۍ مېرمنې يې زوی وزېږاوه، له خوښۍ نه په پوټکي کې نه ځايېدو او د دې له ډاره چې دا ماشوم به هم مړ شي او له لاسه به ووځي، نو د ده په پالنه کې يې افراط کولو. په ځانګړې توګه چې د فريدون مزاج د پلار د ناروغيتا له کبله ځواکمن هم نه ؤ، خو يو دوه کاله چې تېر شول، د ډاکټر درملنو، د دايې شېدو، پرنګيو وچو شېدو او نورو پالنو طبيعي ستونزه جبران کړه او د فريدون د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزورتیا نښې ورو ورو ورکې شوې، د پلار زړه يې له اندېښنې راووېسته.

له فریدون څخه هېڅ څه نه سپمېدل او د ده اراده د ټولو له اردې څخه پورته وه. له همدې کبله خورا نازولی او پلمه لټی لوی شو. په هغه موکه کې درې ټېره بایسکلونه تازه ایران ته راسېدلي وو او په ډېرو لوکسو لوبلوښو کې شمېرل کېدل.

فریدون یو داسې بایسکل او یو ځانګړی چوپړ لاره، چې ځان پسې به يې روان کړی ؤ. هر کله به چې په کوڅه کې ستومانه کېدو، ځانګړي چوپړ باید دی او د ده بایسکل په شا کړي او کور ته یې رسولي وای.

وروسته چې لږ څه لوی شو او وړکتون ته تللو، دې ځانګړي چوپړ بکس او د وچې مېوې کڅوړه یې ورپسې وړله. کله چې هم اوه کلنی ته ورسېدو او ښوونځي ته روان شو، بیا دا چوپړ لکه سیوری ورپسې ؤ او د دمو(تفریح) په زنګونو کې به یې څه خواړه ورکول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فریدون د هغې پاملرنې په پایله کې، چې له ده څخه کېدله، هومره ګستاخ شوی ؤ، چې هیڅ څوک یې له ځانه پورته نشوای کتلی او ان څو ځله یې خپل ښوونکی وښکنځه او له ښوونځي نه مرور شو او له هغه ځایه چې پوهېده، چې ده ته د پلار د ځواک او دستګاه لپاره هېڅکله سزا نه ورکوي، د ښوونځي په هېڅ یوه نظام باندې تړلی نه ؤ او سره له دې چې کورنی ښوونکی یې لرلو، لوست ته یې ډېره مینه نه ښودله. سره له دې هر کالې پورته تللو، تر څو شپږم ټولګي ته ورسېدو.

هلته له هغه ځایه چې پایلیزې ازموینې وې یو کال پاتې شو.

د منځني ښوونځي په شپږم کال کې یې هم یو کال ډېره ولګوله، خو له هغه ځایه چې د لګښت او زده کړې اسباب یې چمتو وو، هېڅ رنځ یې ځان ته ورنکړ او په پای کې یې ځان لوړو زده کړو ته ورساوه. یو کال د ژبې لوړو زده کړو څانګې ته لاړو، خو په پام کې یې راغلل، چې د ژبې زده کړه خورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرانه ده، نـو لـه دې کبلـه لـه هغـه ځایـه راووت او د حقوقو په پـوهنځي کې یـې نـوم ولیکلـو او تـر اوسـه پورې هـر څنګـه چې وو، ځـان یـې دریـم ټـولګی تـه رسولی دی.

فریدون له هغې ورځې نه چې دنیا ته راغلی، څـو کوژدنې یې لرلې. ولې چې خپلو خپلوانو، دوستانو او آشنایانو غوښتل چې د پلار د شتمنۍ لپاره خپله لـور په ده پورې وروتړي.

البتـه پـه هغـو ټولنـو کې، چې پیسې د سـتونزو حلوونکې دي، ټـولې ټـولنیزې اړیکې د پیسـو پـر سـر ولاړې دي، مړوښي (زناشویی) هم په حقیقت کې د روپیو یـوه معاملـه ده. تـل هغـه کـورنۍ، چې پـه یـوه کچـه شـتمني لـري، پـه خپلـو کې تـړون کـوي او پـه حقیقت کې خپلـو پیسـو تـه پیوسـتون ورکـوي او دا هیڅ په پـام کې نـه نیسي، چې زوم او نـاوې دې پـه خپلو کې جوړښت ولري.

له همـدې کبلـه د فریـدون لا اولـس کالـه بشـپړ شـوي نـه وو، چې د یـوه سـوداګر لـور یـې ورلـه واده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه. ډېر په موکې کار هم ؤ، ولې چې يوه موده کېدله، چې د فريدون سر او غوړونه خوځېدل او نه يوازې دا چې په رستورانونو کې يې شراب څښل، بلکه ورو ورو په نورو پساتونو هم اخته کېده، خو بنځې کولو هم فريدون راټول نکړ، ولې چې فريدون له ووړکې توب نه ځان په عيش او عشرت کې لېدلی ؤ، په نړۍ کې پرته له خوند اخيستلو پر بل هېڅ څه نه پوهېدو، وزګار هم ؤ او وزګارتيا د فاسدېدلو تر ټولو لويو لاملونو څخه ده.

کله چې انسان وزګار پاتې شي، د خيال ځواک يې په کار لوېږي او که ډېر پوه او پوخ سړی نه وي، نو خيال يې تل د جسماني خوندونو او کيف او خوښۍ خوا ته ځي او دی اړباسي، چې پر پساتيزو کارونو لاس پورې کړي. له وزګارتيا څخه پرهېز وکړئ، ولې چې وزګارتيا د عيبونو سرچينه ده.

خو فريدون ورځ په ورځ د پسات په ګند کې لا ډوب شو او درې کاله پخوا يې داسې يو کار وکړ، که

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل چا کړی وای، پرته له لیاړو او لعنت څخه یې بل څه نه لېدل.

کیسه دا وه، چې زه یوه ورځ سهار وختی، چې تروږمی لا خورې وې، له کوره راووتم، چې ځان ۸ بجې پوهنتون ته ورسوم. هوا ډېره سړه او یخ پروت ؤ او ما سر د کوټ په ګرېوانه کې ننه ایستی ؤ. یو وار مې د کوڅې په ویاله کې، چې لږې اوبه پکې روانې وې، یو څه تر پامه شول. لمړی مې فکر وکړ، چې د پېشو بچی دی، خو کله چې نږدې شوم، داسې څه مې په سترګو شول، چې پر خپل ځای کې وچ شوم. ومې لېدل، چې یو نوی پیدا شوې ماشوم یې په یوه ټوټه ګېلم کې تاو کړی او د ویالې منځ ته یې اچولی ؤ. البته ماشوم تور ګرځېدلی او مړ شوی ؤ.

د دې خبرې انګازه په سیمه کې تاو شوه او د هغې ورځې په سبا ښکاره شوه، چې د فریدون د کور چوپړه د ده نه ننګه شوې وه او کله چې پوه شول، چې امیندواره ده، له کوره یې شړي. بې هوبله (بې چاره) په بل کور کې په مزدوری بوخته کېږي او خپله امیندواري پټوي. په پای کې کومه ورځ چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړې ماشوم وزېږوي، د زړه د درد په پلمه خپلې کوټې ته ځي او درد زغمي او پرته له کوم غږ او غوږه ماشوم زېږوي او سم لاسي د ماشوم په خوله لاس ږدي، ساه يې بندوي او په شپې کې يې ويالې کې اچوي، تر څو په دې توګه خپل پټ وساتي.

ټولو دې بې هوبله ښځې ته ښکنځلې کولې او د تحقير او کرکې په سترګو يې ورته کتل او ويل يې، چې دا بايد سنګساره شي، خو هيڅ چا هم د فريدون څخه خبرې نه کولې، هېڅ چا دا حساب نه کولو، چې دا ښځه ډېر کلونه کېږي، چې ميړه يې مړ دی، د تفريح هېڅ وزله نلري، ناپوهه ده، ژر دوکه خوري. خو فريدون له کومې ورځې نه چې ژبې شوی دی، ښځه يې کړې، د خوند هر ډول وسايل لري، په هرڅه پوهېږي او سره د هغه يې داسې کار کړی او بيا حاضر هم نه دی، چې پايلې يې وزغمي.

له بده مرغه زموږ په ټولنه کې هر راز سزا چې ده ، د ښوزلې لپاره ده او تل د شتمنو په عيبونو او پساتونو سرپوښ کېږدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په توګه فريدون په شپو شپو نشه کوله، خو له هغه ځايه چې دا شراب يې په لوړو مېلمستونو کې څښل او پياده هم کور ته نه راته، چې وزنګېږي، هېڅ چا عيب نه ګڼلو او د بېهوبله حسين په توګه يې نه ملامتولو او د دې پر ځای چې ووايي، ډېر بې ننګه او فاسد دی، ويل يې، ډېر «زړه بايلونکی» او چړچيي دی!

زما موخه دا نه ده، چې د فريدون ټول اخلاق څرګند کړم، موخه مې دا ده، چې د فريدون په دود، روزنې او ژوندانه ډول تاسو ته ښکاره کړم، ترڅو دې ځای ته ورسېږو، چې ښاغلي فريدون خان د شپې په يوه ناستي کې، چې د دوی په خيال له ټولنيزو سمونو څخه خبرې کولې، خپلو ملګرو ته ويل: «هو، ذاتی استعداد، بل شی دی. د بېلګې په توګه زه او دا چميار حسين سره هم لوبي وو. خو برسېره پر دې چې پلار يې لنډ راغی او دی يې پرې نښوده، چې درس ووايي، ده خپله هم خپل بخت ته لګته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړه، ګوندې ده هم کولای شول له چمياري څخه د کور او ژوندانه څښتن شي.»

راځی چې وګورو، آيا فريدون په دې خبره کې، چې کړې يې ده، حق لرلو او آيا کولای شي حسين يا پلار يې ملامت کړي؟ آيا فريدون د دې لپاره چې ننه نی درجې ته ورسېږي، زيار اېستلی؟ آيا د ده هڅه له هغه زيار سره، چې حسين زغملو، د ورته کولو وړ ده؟ د دې ټولو پوښتنو ځواب منفي دی. له بلې خوانه بايد ووينو، چې آيا فريدون ډېر بې لارې دی يا حسين؟ کوم يو يې حق لري، چې ډېر بې لارې وي؟ حسين چې بې کوره او کډې دی او د ژوندانه هېڅ وزله نلري يا فريدون، چې هرڅه لري او د خوند اخيستلو وسايل يې له هره پلوه چمتو دي؟ د دې پوښتنو ځواب هم د فريدون په ضرر دی.

هغه څه چې فريدون يې مخ په وړاندې يووړ، د ده خپل زيار نه ؤ، بلکه د ده ټولنيز پوړ ؤ. فريدون يو کال د زده کړې په دوره کې محروم هم شو، خو ټولنيز پوړ پرې نښود، چې پاتې شي او دی يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې کړ. بنايي نن د ده فکر د حسين له فکره ډېر ښه وي، خو دا د فريدون د ذاتي استعداد دليل نه دی، بلکه د دې لپاره دی، چې له وړوکوالي څخه يې پرې نښوده، چې د حسين فکر په کار ولوېږي او ان يو ځل يې هم و نه ازمويلو، چې حسين څه استعدادونه لري او له دې پلوه د ده استعدادونه ټول خوشې بې ځايه لاړل.

البته زموږ موخه دا نه ده، چې ووايو، چې د بشر ټول وګړي طبيعتن له ټولو خواوو نه په خپلو کې مساوي دی، خو دا وايو چې:

۱ – عمومن وګړي که يو شی لږ لري، بل شی ډېر لري، د بېلګې په توګه شونې ده، چې يو قوي منګوله ولري، خو سترګې يې ډېر لېرې ونشي کتلای او د يو بل سترګې به ډېر لېرې وګوري، خو منګوله به يې ځواکمنه نه وي. له دې کبله موږ نشو ويلای، چې له دوی څخه يو د بل په پرتله مطلقن بر دی.

۲ – ډېر هغه توپيرونه، چې نن د انسانانو په وګړو کې شتون لري، د هغه ميراث پايله دي، چې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـلاره يـې اخيسـتی وي او هغـه ميـراث غـالبن د ټولنيزې وضعې په پايله کې پيدا شـوی وي. د بېلګې په توګه د يوه ترياکي سړې ځوی د يـوه کـره سـړې د زوی په پرتله په بنسټيزه توګه ډېر ضـعيف راځـي. نـو که موږ چېرې ټولنيزه اوضـاع اصـلاح کـړو، لـه دغـو توپيرونو څخه ډېري يې له منځه ځي.

۳ – دا ټول توپيرونه، چې نن يې په ټولنه کې د بشر پـه وګـړو کې وينـو، د هغـو پـه طبيعـی توپيرونـو پورې اړه نلري، بلکه ټولنيزې وضعې زېږولي او مـوږ د دې لپاره چې د بشر وګړي تساوي ته نـږدې شـي، بايد زلنده (ظالمانه) ټولنيزه وضعه، چې بې دليلـه د وګړو تر منځ توپير پيدا کوي، له منځه ويسو.

اوس ووينو، دا زلنده ټولنيزه وضعه څرنګـه پېـدا شوه؟ آيا بشر له هغې ورځې نـه چې د زمکې پـه سـر څرګند شو، دا زلنده ټولنيزه وضعه يې لرله؟

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴

زموږ لمړنيو نېکونو څرنګه ژوند کاوه؟

د دې لپاره چې موضوع روښانه شي، ووينو چې زموږ لمړنيو نيکونو ياني د بشر لمړنيو وګړو، چې د زمکې پر مخ يې شتون ومونده، څرنګه ژوند کاوه؟

د دې لپاره چې د هغو وګړو ژوند خپلو سترګو ته ودروو، بايد د ټولنې ننه نی ژوند له خپله پامه لرې کړو، ولې چې دا دواړه ژوندانونه يو بل ته ډېر لرې ورته دي. موږ بايد له ياده و نه باسو، چې په هغه وخت کې له ننه نيو صنعتونو څخه يو هم شتون نه لاره او هغه بشر، چې تازه يې د ځمکې پر مخ شتون موندلی ؤ، له کور جوړولو، کاليو ګنډلو، خوراک پخولو او په همدې توګه له کرهڼې او مالدارۍ څخه يې کولای نشول پوهه ولري. د بشر وګړو په هغو ځايو کې چې ژوند پکې اسان ؤ، د ګلو په توګه ژوند کولو او خواړه يې عمومن د ونو له مېوې څخه وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغه وخت کې زمکه هم له نن څخه ډېره ابره وره (حاصلخيزه) وه او په ښه توګې يې د دوی د خواړو بستيا(تکافو) کوله – ولې چې ونې خپله يوه برخه خواړه له ځمکې څخه اخلي او يوه برخه له هوا څخه ـ له دې کبله کله چې ميوې او يا تنه يې وچېږي او د زمکې پر مخ تويېږي، زمکې ته د خوړو مواد له هغې کچې نه چې له زمکې څخه يې اخلي، ډېر ورکوي او پايله يې دا کېږي، چې د ځنګله زمکه تل له قوته ډکه او ابره وره ده.

په هغه زمانه کې چې بشر لا ونې د سوزولو، کورجوړولو يا نورو چارو لپاره له منځه نه وړلې، زمکه تل ابره وره وه، هغسې چې د انسان خواړه يې په ښه توګه چمتو کول.

موږ د بشر لمړني وګړي نه دي لېدلي، چې څه ډول يې ژوند کاوه – خو سربېره پر دې چې ننه نيو علومو تر يوه هانده پورې د دوی ژوند کشف کړی، تر شلمې پېړۍ پورې د زمکې پر ځينو سيمو لکه د افريقې او امريکې په ځينو ټکو کې ځيني خلک وو – او ښايي لا هم د دوی په شان وي – چې تقريبن

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبيعي ژوند يې لرلو او په همدې توګه مو چې روښانه کړه، ژوند تيرولو او مور د هغوی د ژوندانه له مخه کولای شو د بشر د لمړنيو وګړو په ژوند پوه شو. د لمړنيو انسانانو په قبيلو کې ټولو کار کولو او د خپل کار پايله يې د قبيلې په اختيار کې ايښودله او په دې توګه ټولو د يوبل له کار څخه ګټه پورته کوله. د بېلګې په توګه هر چا به هغه مېوې، چې ټولې کړې يې وې، د کورنۍ ګډې ډېرۍ ته راوړلې او هرچا له ډېرۍ څخه د خپل خوراک په کچه جګولې. ښايي وپوښتی، چې څنګه هيچ چا متې له کاره نه ايستلې او د کار ابرې د ويشلو په سر يې په نورو ناتار (ظلم) نه کولو؟ د دې لپاره چې دا فکرونه زمور د ننه نۍ ټولنې برخه ده او په هغه دور کې د چا فکر ته هم نه راتلل، چې کار ونکړي او ډوډۍ وخوري او يا د څه شي په سر حرص وکړي. تر ټولو ښه بېلګه يې د بشر همدا طبيعی ژوند دی، چې بېلګو يې په افريقا او امريکا کې د پوهانو نظر ځان ته راواړولو.

د لويو توپيرونو له ډلې څخه، چې د هغې ورځې ټولنې او زمور د ننه نۍ ټولنې تر منځ شتون لري، يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې دا دی، چې په لمړنې ټولنې کې د حق او دندې تر منځ کوم توپير شتون نه لاره، په دې مانا چې موږ د ښځگې په توگه نن له ځانه سره وايو، چې دنده مې د ټولنې په اړوند دا ده، چې کار وکړو او حق مو دا دی، چې له ټولنې څخه برخه واخلو. خو لمړني انسان د دغو په منځ کې څه توپير نه کولو او هېڅ وخت يې د ښځگې په توگه له ځانه څخه نه پوښتل، چې خوړل، لماستل او ښکار کول د ده لپاره يو حق دی او که دنده – ده هماغسې چې خوړل او وېده کېدلو، هماغه شان هم ښکار ته تللو او کار يې کولو او د قبيلې د نظم پاسنه يې وکړه.

هغه زمکه، چې هرې قبيلې د هغې په مخ ژوند کاوه او له هغه نه يې برخه اخيستله، د قبيلې ټولو غړو پورې يې اړه لرله او د قبيلو تر منځ به يوه ځنگل او يا يوې نه اوسېدونکې سيمې واټن جوړاوه.

اوس ووينو، په داسې چاپېريال کې د بشر وگړي څرنگه بايد واوسي. ومو ويل چې وگړي د خپل چاپېريال له خوا روزل شوي، نو اوس چې موږ تر يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هانده پورې چاپېريال وپېژندلو، کولای شو د وګړو دځرنګوالي اټکل وکړو. کله چې ټول وګړي له يوې اوبو او هوا څخه برخمن کېږي، له يوه ډول خوړو څخه خوري، په يوه کچه بربنډ دي او يو ډول پوښاک لري او د قبيلې نظم د ټولو لپاره يو ډول دی، په دې بڼه کې نږدې ټول سره يوشان کېږي او ظاهري او معنوي توپيرونه د هغو په منځ کې نشته او يا خورا کم او لږ دي.

هر څوک خپلواک ژوند لري، چې يوازې د قبيلې له ژوند سره يې هم غږي ساتي او په هېڅ ډول د کوم وګړي اېل (تابع) نه دی. له دې کبله ټول ازاد دي او د مريه توب فکر اصولن وجود نلري. کله چې يوه قبيله له بلې سره په جګړې اخته کېږي، شونې ده چې هغه له منځه يوسي، خو شونې نه ده، هغه تر خپل اېلانيت (تابعيت) لاندې راولي، ولې چې د لمړي بشر وجود له ازادۍ سره غګل شوی او ازادي د ده د شتون لپاره لازمه وه.

نو وويني، چې د هغې ورځې بشر او زموږ تر منځ، چې خپله ازادي د وړو شيانو د ازادۍ په بدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

له لاسه ورکوو، څه لوی توپير شتون لري؟ موږ پرته له کوم دليل څخه چمتو يو، د نورو لاسبری (تسلط) د ځان په اړه ومنو. موږ له هره پلوه په بند او ځنځيز کې يو. موږ ازادي بشپړه هېره کړې ده او پدې حال کې چې لمړني بشر اصولن اند هم نه کولو، چې ژوند دې پرته له ازادۍ څخه شونی هم وي. لمړنی بشر وژل کېده، خو په سر باندې ټکول کېدو ته نه راضی کېدلو.

څومره دی او موږ سره توپير لرو؟ د يوه فيلسوف، ښايي هم حکيم ديوجانس، په قول، چې ډېوه يې اخيستې وه او ويل يې، چې په انسان پسې ګرځم او نه يې مومم، مقصد يې هسې انسان ؤ، چې د طبيعی ازادۍ، خپلواکۍ، زړورتيا او سرلوړۍ خاوند واوسي او ښايي هغه ايرانی عارف چې وايي: «خدای ازاد پيدا کړی يې، ازاد اوسه»، همدې ټکي ته اشاره کړې ده.

البته د ازادۍ دا روح په يوځل او په ناڅاپه توګه په بشر کې وژل شوې نه ده، بلکه په تدريج سره له منځه ولاړه او ان په وروستيو دورونو کې لکه د اور په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان، چې باد يې ايرې له مخه پورته کړي، په بشري وګړو او ټولنو کې ځلېدله، د ببلګې په توګه وايي، چې د لوی داريوش تر مرګ او د بريا له وژل کېدو وروسته، چې ځان يې په درغلۍ سره د هغه ځای ناستی معرفي کړی ؤ، د اوو کسو مشرانو څخه، چې د سلطنت ټاکلو لپاره په نامه شوي وو، يو کس، چې ګواکې نوم يې تانس ؤ، د ايران له پاچايۍ څخه استعفاء ورکړه، خو په دې شرط چې دی بشپړ ازاد پرېږدي. دا کېسه که څه هم سمه نه وي، بيا دا رسوي، چې د وروستيو دورونو خلکو هم ازادي لا هېره کړې نه وه او د هغې په درنښت او ارزښت پوهېدل او د نن دېرو خلکو په توګه نه وو، چې ازادي تر ټولو ارزان شی وګڼي او په اسانه سره يې له لاسه ورکړي.

له پورته خبرو څخه د لمړني بشر د وګړو په هکله داسې پايله اخلو:

۱ – ټولو کار کولو.

۲ – ټول د ټولو د کار له ابرې نه برخمن کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – مينه له ټولو سره يو شانې وه او له ټولو سره يې يو ډول چلند کولو.
۴ – هېچ چا پر بـل کـس لاسـبرى نلرلـو او ټولـو ازاد ژوند تر سره کولو.
اوس يقينن پوښتى، نو ولې وضعې تـوپير وکړ او څنګه شو، چې ننه نې بڼه يې ومونده؟

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵

ټولنيز توپيرونه څنګه رامنځ ته شول؟

زموږ په لمړنيو نيکونو کې ټولـو قبيلـو او نـړدې ټولو وګړو يو ډوله کار لاره او د ټولو کار ساده ؤ. خـو څـومره چې د بشـر عمـر تېـر شـو، پـه کـارونو کې لا ماهره شو او ځيرتيا يـې پکـار واچاوله، هسې چې د ځينـو کـارونو زده کـړه يـو څـه مـودې زده کـړې او تمرين ته اړه شوه او په پايلـه کې هـر څـوک پـه هغـه کار بوخت شو، چې د هغـه لپـاره يـې څـه مـوده زيـار اېستلی ؤ.

په دې توګه د کـار ويـش رامـنځ تـه شـو او د دې لامل شو، چې د بشر د کار ابره ډېره شي.

کـه چېـرې يـو کـس پخـوا د دې لپـاره چې يـوه کاسه جـوړه کـړي، درې ګنټې وخـت مصـرفولو، پـه دې دوره کې، چې د کار لوښې يې بشـپړ شـوي وو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله يې هم مهارت موندلی ؤ، د کاسې جوړول يې د بېلګې په توګه په دوو ګڼټو کې سرته رسول.

خو وړاندې له دې چې د کار د ابرې ډېرښت پراختيا ومومي، يوه مهمه پېښه د بشر په ژوندانه کې رامنځ ته شوه او هغه د قبيلو د کار ويش ؤ.

د بشر وګړي د ځناورو د ښکار په ترخ کې په دې ټکې پوه شول، چې کولای شي هغه ژوندي ونيسي او ګټه ترې پورته کړي. له دې امله ځينې قبيلې، چې چاپېريال يې ډېر وړ ؤ، د ځناورو په ساتلو بوخت شول او ورو ورو يې د رمو ساتل زده کړل. دا قبيلې د کرهنيزو قبيلو په پرتله د ځينو ښېګڼو خاوندان وو: شېدې، غوښه چمړه او په ډېره کچه وړې يې لرلې او ورو ورو د تار سکښلو او د ټوکر اوبدلو سره بلد شول. له بله پلوه له هغه ځايه، چې د بشر د کار اسباب لا بشپړ شول، بشر لا ماهره شو او ابره يې لا پورته ختلې وه، هرې قبيلې کولای شول د خپلو احتياجاتو څخه لا ډېر جنس توليد کړي. له دې کبله بزګرو او شپنو قبيلو په دې پيل وکړ، چې خپلې ابرې په خپلو کې بدلې کړي. دا موضوع لامل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوه، چې بیا هم د ابرې کچه پورته لاړه شي او له دې ځایه یوه لویه پایله لاس ته راغله، چې موږ یې په څرګندونې پیل کوو.

پخوا هر سړي هومره ابره تولیدوله، چې د ژوند د توښې لپاره یې اړتیا وه، خو په دغه دورکې د کار ابره له دې کچې نه لا ډېره شوه. پخوا یې هېڅ ګټه نه کوله، چې د بشر یو وګړی بل وګړی د ځان په ګټه کار ته اړ کړي، ولې چې د کار ابره لږه او یوازې د هغه سړي په لګښت رسېده او له هغه نه کوم شی بل ته نه پاتې کېدو.

خو کله چې د کار ابره له دې کچې نه لا ډېره شوه، بشر پام شو، چې کېدای شي، د نورو د ابرې له ډېروالي څخه ګټه پورته کړي.

اتفاقن یوې موضوع په ټولنې کې شتون لاره، چې بشر ته یې اجازه ورکړه، چې دا ګټه پورته کول پلي کړي. هغه د قبیلو تر منځ د جګړې موضوع وه. تر هغه دمه که چېرې یوې قبیلې له بلې سره جګړه کوله، د یوې قبیلې د منځ نه تللو پرته بله پایله یې نه لرله، خو په دغه دورکې، چې کله یوې قبیلې بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماتولـه، د هغـې وګـړي يـې نـه وژل، بلکـه د اهلـي ځناورو په توګه يې په بند کې کار ته اړباسل، تر څو د ماشومانو له کار څخه يې، چې هـر يـو يـې د کـار يـو ځواک ؤ، په همدې توګه ګټه پورته کړي.

پـه دې توګـه تـر ټولـو لـوی تـوپير، چې د بشـر د وګړو تر منځ شتون لري، ياني د ارباب او مريه (غـلام – بنده) تر منځ توپير منځ ته راغی.

ورو ورو د قبيلو تر منځ مبادلـه د وګـړو تـر مـنځ پـه مبـادلې بـدلون ومونـد. ورو ورو د قبيلـې سـپين ږيري، چې مبادلـه د دوی پـه لاس سـرته رسـېدله او جنګـي بنـديانو پـه دوی پـورې اړه لرلـه، د همـدې بانـدېوالتياوو (امتيـازونو) لـه لارې پـه نـورو وګـړو لاســــبری ومونـــد او ورو ورو دا لاســــبری د دوی اولادونو ته په ميراث پاتې شو.

ورو ورو هغه شيان، چې د قبيلې د غـړو تـر مـنځ شريک وو(لکه کرهنيزه زمکه، د کورنۍ کور او داسې نـور)، د وګـړو تـر مـنځ وويشـل شـول، ورو ورو هغـه وګړي چې مريان يې لرل، د همدې مريـانو لـه لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نور مريان لاس ته راوړل او د هغو په مټه په نورو لاسبري شول.

البته دې توپيرونو د بشر په منځ کې تـازګي لرلـه او بشر لا هغه لمړنۍ ازادي او نياو (عدالت) نه ؤ هېر کړی او نه حاضرېدو، د دې او هغه لاسبری ومنـي او له دې کبله تل په اعتراض او پاڅون کې ؤ.

دا موضوع لامل شوه، چې د شتمنۍ خاوندان او د مريانو خاوندان خپل ځواکونه سره نـږدې کـړي او په دې هڅه کې شـول، چې لـه دې پـاڅونونو څخـه مخنيوی وکړي.

دا کار يې واوده (نظم ورکړ)، اودلي ځواکونه يې جـوړ کـړل، قانونونـه يـې بنسـټ کېښـودل او پـه دې توګه يې دولت رامنځ ته کړ.

نو د سعدي وينـا، چې وايـي: «د ناتـارو بنسـټ لمړی په نړۍ کې وړوکی ؤ، هرڅوک چې راغی وردېـر يـې کـړل، تـر څـو دې دېـري تـه ورسـېد»، تقـريبن سمون (مصداق) مومي.

تر دې وروسته په نړۍ کې تـازه نظـم رامـنځ تـه شو، هره ورځ نوی شمېر د ټولنې د بېوزلو پـه شـمېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورډېر شو، هره ورځ د بشر لمړني حقونه، يانې ازداي او برابرتيا لا ډېره هېره شوه، البته بيا هم له ازدی او برابرتيا څخه خبرې کېدلې، خو نه د ټولو لپاره، بلکه د خاص شمېر لپاره – د بېلګې په توګه اورېدلي مو دي، چې په پخواني يونان کې د دموکراسۍ حکومت ؤ او پوهېږی، چې د آتن خلک د نړۍ تر نورو خلکو څخه ډېر ازاد وو، خو پام شوي به نه وای، چې دا ازادي يوازې په ځانګړې توګه د يوه ناڅيزه شمېر لپاره وه او د آتن د اوسېدونکو ګڼې شميرې پرګنې، يانې مريان د ټولنيزو حقونو څخه بشپړ بې برخې وو. بنايي اورېدلي مو نه وي، چې د آتن کسبيانو هم د ټولنيزو باندېوالتياؤ څخه کومه برخه نه لرله.

د هغو تاريخونو څخه، چې د فرانسې د بنوونځيو لپاره ليکل شوي، په يوه کې د آتن د ټولنې په هکله يې داسې ليکلي دي: د آتن ولس له هغو ټولو وګړو څخه، چې په هغه کې يې ژوند کاوه، جوړ شوی نه ؤ، بلکه د آتن عمده برخه په بنسټيزه توګه د ولس په ډله کې نه شمېرل کېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مریان، چې شمېر يې له ازادو خلکو څخه خورا ډېر ؤ، د ولس برخه نه وو. چوپړ او معدنچاری، چې د سپینو زرو په معدنونو کې يې کار کوله، د سوداگری د کشتیو ډېرکي مریان وو، چې هېڅ ډول حق يې په ټولنه کې نه لرلو او باید په بشپړه توگه د اربابانو د امرونو اېلي واوسي.

هېڅ داسې کور نه ؤ، چې هلته لږ تر لږه یوه کنیزه نه وي.

که چېرې د یوې کورنۍ د مریانو شمېر له اوو څخه ډېر نه وو، ویل يې چې بې وزلې ده. شتمنو خلکو کله نا کله تر سلو ډېر مریان لرل. که د یوه مهم سړي ښځه چېرې یوازې د یوه مریه سره له کوره وتلې وای، د اریانتیا وړ گرځېدله. اربابانو یوازې مریانو ته ډوډې ورکوله، خو د هغو د لاس ټول زیار څخه يې گټه پورته کوله.

مریانو باید په ړندو سترگو ارباب ته غاړه اېښې وای او ارباب حق لرلو، دوی شکنجه کړي. دا خبره ملنډېزه خو په همدې توگه غمجنوونکې ده، چې که چېرې دوو اربابانو په خپلو کې داوه لرله، هر یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای شول بل لوری اړباسي، چې خپل مريه د ده په واک کې کېږدي، تر څو دی د شکنجې له لارې لـه هغـو څخـه اقـرار واخلـي، ان ارسـطو مشـهور فيلسوف ويل: «مريه يو ژوندی لوښی دی».

له دې ځايه وپوهېږی، چې د ټولنې اقتصادي وضعيت څومره د وګړو ان د مشـهورو کسانو په افکارو باندې اغېزه اچوي، چې د بېلګې په توګه د ارسطو له خولې داسې نياوګلوی ضد خبره راوځي.

موږ ولېدل، چې د ټولنې ټول پرمختګ او ټوله شتمني، چې د بشر لاس ته ورغله، د کار پايله وه. خو ورو ورو دا حقيقت هېر شو او هغه وګړو، چې شتمني يې په لاس کې ټوله شوې وه، د هغه کسانو په سپکاوي پيل وکړ، چې کار يې کاوه، د بېلګې په توګه کارګر د آتن په ټولنه کې دومره د سپکاوي سره مخ ؤ، چې ارسطو وايي:

«په هغه دولت کې چې اوډلي تشکيلات ولري، نبايد کسبيانو ته له ټولنيزو حقونو څخه برخه ورکړو»!

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې کتاب کې يې د پخواني مصر په هکله ليکي دي، چې د پخواني مصر پرګنې بزګرو جوړولې، چې زمکو دوی پورې اړه لرله او هغه يې د پاچا، ملايانو او ساهوکانو (اشرافو) په حساب کرله.

دې بې هوبلو نږدې خپل ټول وخت په کروندو کې تېرولو؛ په هماغه ځای کې يې خوړل او غالبن په هماغه ځای کې وېده کېدل. دغو يوازې وړوکی کورګی لاره، چې د ژوندانه هېڅ وزله پکې نه وه. کارګرانو يوازې يوه لمن اغوستله، چې د دوی ترملا پورې تړل کېده او ترګونډو پورې ځوړندېدله او ښځو يو کميس اچولو، ماشومانو هېڅ ډول جامې نلرلې او د دوی ډوډۍ خورا ساده، معمولن سابه او د بوټو ځانګې وې.

بزګرو په هر کال کې بايد د خپلې ابرې يوه برخه د پاچا ډېريو ته ورړې وای. چا چې ابره ټولوله، يو شمېر ماموران يې له ځانه سره لرل، چې ډانګ يې په لاس کې نېولی ؤ، کوکې يې وهلې: «ژرشی، ابره ورکړی». که بزګر ابره نه لرله، دی به يې په زمکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

واچولو او وبه يې ترلو او د کانال خواته به يې کشولو او سر به يې ورته په اوبو کې ډوبولو.

کله به چې پاچا غوښتل کومه ماڼې جوړه کړي، يا کوم کانال اوباسي يا کوم واټ (جاده) ودان کړي، اوسېدونکونه به يې کار اخيستلو. حاکم ته به پرمان ورکړل شو او هغه په کلي کې چيغې وهلې او سبا سهار بايد ټول خلک د کار ځای ته حاضر شوي وای. دوی هر يوه پنځلس ورځنۍ يا مياشتنۍ ډوډۍ، چې څو ټوټې ټېکله، څو دانې پياز او يو څه کورخې وې، له ځانونو سره وړلې او د معمارانو او سرکارګرانو تر امر لاندې، چه په کتک وهلو کې هېڅ لنډ نه راتلل، په کار بوختېدل. بيا به بله ډله راغله د دغو ځای به يې ونېوه او دا ډله به يې بيرته لېږله، خو تر يوه کسه زيات نه راستنېدل.

وګورئ، چې بشر له هغه لمړني ژوند نه کوم برخه ليک ته رسېدلی ؤ. فکر وکړئ، چې د مصر هغه ټول اهرمونه په همدې توګه او د همدې رنځ وړونکو بزګروپه لاس جوړ شوي، خو وياړ يې په ځانګړې توګه پلاني فرعون او يا د هغه پلاني وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې اړه لري. ټول له دې اهرمونو څخه خبرې کوي او د هغو پاچايانو لوينت ستايي، چې اهرمونه د دوی په وخت کې جوړ شوي دي، خو هيڅ څوک هم د هغو زرګونو کارګرانو په اړه، چې په دې اهرمونو باندې يې زيار ايستلی او خپل ځانونه يې په دې لاره کې ايښي دي، خبرې نه کوي.

هيڅ څوک دې حقيقت ته پام نه لري، چې اهرمونه د زرګونو کارګرانو د کار پايله ده، نه د مصر د فرعونانو د لوړ ځواک پايله. دا کارګران يې په خپل وخت کې سپکول او هغوی يې د ځناورو په ډله کې شمېرل. نن هم موږ د دوی د کار پايلې په وړاندې د تعظيم سر ټيټوو، خو د هغو يادښت ته کوم درښت قايل نه يو او يوازې پر دوی باندې زورچلونکي ستايو. آيا بې انصافي نه ده؟

لږ څه د مطلب نه لېرې شوو. اوس ووينو، بشر د دې توپيرونو د له منځه وړلو لپاره، چې د ټولنيزې وضعې په پايله کې رامنځ ته شوي وو، څه هڅه وکړه؟

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶

قانون څنګه رامنځ ته شو؟

ژمنه مو کړې وه، چې د هغو هڅو په هکله، چې بشر د ټولنیزو توپیرونو د له منځه وړلو لپاره وکړې، خبرې وکړو، خو یوه پایله، چې کولای شو، د خپلو خبرو څخه واخلو، ناویلې پاتې ده. له دې کبله لمړی دا پایلې ذکر کوو او وروسته به هغه څه، چې ژمنه مو کړې وه، بیان کړو.

قانون څنګه رامنځ ته شو؟

په ګرده توګه خلک اند (تصور) کوي، په هغه موکه کې چې بشري ټولنې جوړېدې، د کام پوهان د دې لپاره چې د ټولنې د اوډنې پاسنه (مراعات) وشي، په خپلو کې سره کیناستل او د قانون په جوړولو یې پیل وکړ او خلکو هم په بشپړه رضا او مینې سره دا قانون ومانه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا دا اند سم دی؟ آیا له هغه څه سره چې موږ د تاریخ له مخې بیان کړل سمون خوري؟ تاسو سم ولېدل، چې د ټولنې تشکیلات د ټولنیزو اړتیاوو له امله رامنځ ته شول او پرته له دې چې د خلکو هیلې په نظر کې ونیسي، پر هغوی تحمیل شوې.

ولې ځینې د پریمانه شتمنۍ او ځواک خاوندان شول؟

د دې لپاره، چې هغو د مریانو او نورو لاس لاندو د لاس له رنځه ناوړه ګټه پورته کوله.

مریان څوک وو او له کومه شول؟

مریان جنګي بندیان وو، چې پخوا به وژل کېدل، خو په دغه دور کې یې هغوی ساتل، تر څو د دوی د لاس له رنځه ناوړه ګټه پورته کړي.

ولې پخوا په دې سوچ کې نه کېدل او ولې پخوا د مریه توب رژیم باب نه ؤ؟

د دې لپاره چې پخوا د کار افزارونو، د کار ویشلو او د کار د ابرې ډېرولو هم د چا په پرېکړې پورې اړه نه لرله او پخپله او د اړتیا له مخې رامنځ ته کېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د ټولنې تشکيلات او «ټولنيزې اوډنې»، چې د ښلګې په توګه يو يې د ارباب او يو يې د مريه په توګه وپېژانده، د امرکوونکي او امروړونکي تر منځ اړيکې يې وټاکلې، د ټولنيز تړون له امله منځ ته رانغلل، بلکه د ټولنيزو اړتياوو له امله رامنځ ته شوې او پر خلکو ورتحميلې شوې.

البته وروسته قانون جوړونکي پيدا شول، چې د ټولنيزې اوډنې په هکله يې خبرې وکړې، خو د دوی خبرې عمومن د همدې ټولنيزې اوډنې پر بنسټ دي، چې پخوا يې شتون موندلی.

د ښلګې په توګه مو ولېدل، چې ارسطو د مريانو او کسبيانو په هکله کومې خبرې کړي، خو دهغه خبرې په حقيقت کې د هغه وضعيت څرګندونه ده، چې د ده په زمانې کې يې شتون لاره.

د دې لپاره چې موضوع روښانه شي، ښه ده لا ډېره څرګندونه وکړو:

وروسته تر دې چې د لمړني بشر ژوند ړنګ شو او ځينې په زور سره په ټولنه کې د څه باندېوالتياوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان شول، چې د خلکو ډېرکي له هغو څخه بې برخې وو، لازمه وه، چې د خپلو بې ځایه باندېوالتیاوو د بېلګو څخه پرته نور بنسټونه وتوګي او د خپل ځواک ستنې – د دې لپاره چې کلکې وي – د خلکو په فکر کې ځای کړي.

ورو ورو باندېوالتیاوې په ځینو کورنیو کې میراثي شوې، ورو ورو بشر خپل لمړنی ژوند هېر کړ، چې د کومو پېښو تر اغېزې لاندې له هغې ورځې نه دې ورځې ته رالوېدلی دی، ورو ورو د ټولنې بې برخو او وتلو خلکو هېر کړل، چې د دوی وضعه غیر طبیعي ده؛ ورو ورو افسانې خپرې شوې، چې دا وضعه له ازله په پېښو ولاړه ده او هر څوک، هغه چې څه لري او که نه یې لري، په نیغه یې د خپل خالق نه ترلاسه کړي دي.

د بېلګې په توګه په پخواني مصر کې هغه چا چې تر ټولو بنې او ابره ورې زمکې په خپلې ولکې کې لرلې، داوه یې کوله، چې که ډولپالونکی (رب النوع) ایزس د زمکې پر مخ ژوند کاوه، هغه زمکې یې دوی ته بخښلې دي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغــه افســانې وې، چــې ورو ورو د ټــولنې زورويونکــو پــه ګټــه يــې د قــانون رنــګ ځــان تــه واخيست.

له دې وروسته هيڅ مريه کولای نشول د ارباب له شکنجې نه وتښتي، هيڅ کسبي قانونن دا حق نـه لرلـو ځـان د اسـيلو(نجباوو) پـه ډلـه کې وشـمېري. هېڅ بزګر قانونن جرأت نلرلو، چې د خپل کار بور لـه قانوني لوټمارو پټ کړي. آيا بيا هم ويلای شـو، چې دا قانون ټولنيز ترون منځ ته رواړی دی؟

لا څرګنده بېلګه وړاندې کړو: په پخواني روم کې کاريګر قانونن خپـل کسـب پـورې تړلـي وو او کـولای يې نشول له کار څخه لاس اوباسي. کاريګرو قـانونن له خپلې مېرمنې سره په جنسي اړيکو کې خپـل واک نلرلـو او د هغـوی کسـب قـانونن ميراثـي ؤ. د بزګـرو نژاد قانونن په زمکې پورې تړلی ؤ او قانونن يـې بايـد ماليې ورکړې وای او بيګار يې کړی وای.

د پخواني روم د قانونونو او دودونـو پـر بنسـټ د واده له دودونو څخه يو دا ؤ، چې د ناوې پر زلفو يـوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سانگه (نیزه) کېږدي. پوهېږی، دا کار اصلن له کومه راغلی دی؟

د دې کار اصلي لامل دا دی، چې سانگه لمړني بشر ته د ځواکمنۍ نښه وه. لمړني بشر په همدې سانگې سره ښکار کاوه، غلیم یې واژه او ځان لپاره یې ښځه له نورو قبیلو نه تېښتوله. ورو ورو دا دود له منځه لاړو، خو اغیزه یې پاتې شوه، یانې د روم دودونو او قانونونو غوښتنه کوله، چې د واده په موکه د ناوې په زلفو دې سانگه کېښودل شي، تر څو په دې نښې سره زباته شي، چې سړی پر هغې لاسبری لري او ښځه د سړي د ښکار په حکم کې ده.

نو گورو، چې اصلی کار له منځه ولاړ، خو قانون، د هغه پایله، چې د ښځې ابلانیت له نارینه څخه دی، وساتلو.

په همدې توګه مالکیت په پخواني روم کې «مانثیپیوم» نومېده، چې د لاس له کلمې څخه راغلی، یانې هغه څه ته چې انسان لاس اچوي او خپل ځواک پر هغه تحمیلوي، له دې ځایه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالکيت سرچېنه، چې وروسته د قانون له خوا په رسميت پېژندل کېږي، ځرګندېږي.

نو دا چې ځينې قانون د نياوګلوۍ و انصاف ښکارندوی بولي او اند کوي، چې قانون جوړونکو له لمړۍ ورځې څخه د نياوګلوۍ (عدالت) او انصاف د ساتلو لپاره د قانون په جوړولو پيل کړی، سمه نه ده.

قانون په حقيقت کې د ټولنيزې وضعې استاذی دی، چې هغه وضعه هم په جبر سره او د خلکو له ارادې او هيلو څخه پرته منځ ته راغلې ده. د بېلګې په توګه د روم په ټولنه کې شتمنو خلکو، چې ځانونه يې د نورو خلکو په پرتله د حقونو خاوندان ګڼل، دغه حقونه د دوی نيکونو په لمړي سر کې په زور سره لاس ته راوړي وو او وروسته يې د قانون بڼه ورکړې وه.

د يوه فرانسوي پروفيسر په خبره: «حق لمړی د زور معلول ؤ او د قانون لامل ؤ، خو وروسته هغه په خپله د قانون معلول وګرځېدو».

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته ځینې پوهان چې پیدا شول، لـه هغـه ځایـه چې د قانونونو له اصلي سرچېنې نه خبر نه وو، هڅـه یې کوله، چې نیاوګلوي او انصاف پـه زر منـه سریښـو سره په دې قانونو پورې ومښلوي.

د بېلګې په توګه ارسطو غوښتل زبات کړي، چې مریه توب د ټولنې ضرورت دی د ساسانیانو د زمـانې یوه پوه فکر کاوه، که دا ټول توپیرونه د بشـر پـه مـنځ کې نه وای، د دنیا چارو اوډنه نه موندله او اصولن دا خبرې داسې پوهانو د نړۍ د ځواکمنـو د خوشـمندو لپاره اختراع کولې. لازمه نه ده، ډېر لېرې لاړ شو. د فرانسې پاچا ۱۴م لویي، چې په اتلسمې پېړۍ کې یې سـلطنت کولـو، دومـره جنـګ او جګـړې وکـړې او مـالیې یـې واخیسـتلې، چې د فرانسـې خلـک بشـپړ بېوزلي شول او ډېرکیـو یـې د ځنـاورو پـه شـان ژونـد کاوه. یوه ورځ پام شو، چې کارونه یې خورا بې ګټې او کرکه جن دي او پښېمانه شو او له یوه پوه سره یې د زړه خواله وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هغه پوه په همدې ډول دليلونو سره زباته کړه، چې د پاچا اېلان (اتباع) هر څه چې لري، پر ده پورې اړه لري او اصولن د ژوندانه همدومره وسيلې هم، چې ۱۴م لويي له خپلو اېلانو څخه د ماليې په نامه نه دې اخيستي، لوی احسان دی، چې پر دوی يې لورېدلی دی – په دې توګه ۱۴م لويي ته زباته شوه، چې هغه څه چې ده تر دې دمه له خلکو اخيستي، د ده حق دی او بيا هم حق لري، واخلي، نو خپل کار ته يې پايښنه ورکړه.

پخوا همدا ډول خبرې وې، چې د قانون بنه يې ځان ته نېوله. د پورتنيو خبرو پايله لنډه کړو.

۱ – قانون د پوهانو د هوښيارتيا، ټونيزو تړونونو او د خلکو د هيلو پر بنسټ منځ ته نه دی راغلی، بلکه د ټولنيزو پېښو تر اغېزو لاندې لاس ته راغلی او دهغو پېښو استاذی ؤ.

۲ – هر قانون د نياوګلوۍ ښکارندوی نه دی. د دې لپاره چې د هر قانون پر ماهيت پوه شو، بايد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغـې وضـعې او حالـت کـې، چـې د دې قـانون د پيدايښت لامل ګرځېدلی، څېړنه وکړو.

۳ – هر قانون مقدس نه دی، په هغـه توګـه چې ډاکټر ارانې پـه جنـايي محکمـه کې وويـل: «يـوازې هغه قانون مقدس دی، چې د خلکو د ګټو ساتندوی وي».

د نن ورځې خبرې اترې مـو لـږ څـه سـتونزمنې وې او موږ ونشول کولای، چې لـه دې نـه يـې سـاده بيانې کړو.

له دې کبلـه د دې وړ دي، چې د لوسـتونکو لـه خوا د ډېر ځيرتيا وړ وګرځي.

اوس به د خبرې پايښه ونيسو او ووينو، چې بشر د دې توپيرونو د حل لپاره کومې هڅې پلې کـړې؟

...

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷

څنګه د زیار ایستونکو زوښا (شیره) یې زبېښله؟

مخکې له دې چې د مریانو او د ټولنې نورو بې برخو له خوځښت نه خبرې وکړو، د هغو د ژوندانه او بې برخې توب په لا څرګندونې لاس پورې کوو، له دې کبله لمړی د مریانو او زیاراستونکو د وضعیت په هکله به خبرې وکړو.

د مریانو ژوند: مریه په حقیقت کې ژوند نه لرلو، ولې چې د هېڅ حقوقي شخصیت خاوند نه ؤ او پرته د خپل ارباب له ترحمه یې کولای نشول چې کورنۍ ولري. نو یقینن پوختنه کوی، چې نو مریانو بیا څرنګه مړوښي کوله؟

باید په دې ټکي پوه شوي وی، چې کورولي د مریانو لپاره – په دې مانا چې تاسو پوهېږی – شتون نه لرلو، یانې د واده قانونونو او مقرراتو د مریانو د واده لپاره شتون نه لاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارباب کولای شول، هرکله يې چې غوښتي وای، مریه له خوب غبرګۍ (همخوابه) ورکړي او هر کله يې چې غوښتل، بېرته يې ځينې اخيستله. مريه له خوب غبرګۍ ورکول يوازې د ماشومانو لاس ته راوړو لپاره وو، چې هغه يې د ارباب د بڼ مېوه ګڼله او د مريه ماشوم راوړل د ارباب د غوا خوسي راوړلو ته ورته وو!

البته کله ځيني مريان تر ځو نسلونو پورې د کورنۍ خاوندان وو، خو قانون د هغو کورنۍ په رسميت نه پېژندله او ارباب کولای شول په هره موکه کې هغه کورنۍ ورانه کړي.

که غواړی د مريه توب دور د مريانو او نورو زيارايستونکو ژوند ځان ته مجسم کړی، د عمرو عاص خبرې ياد ته راوړی. عمروعاص کله چې د مصر هېواد فتح کړ، ويې ليکل:

«دلته هسې خلک ژوند کوي، چې ګواکې د دې لپاره پيدا شوي دي، چې د ګبينو د مچيو په توګه د نورو په ګټه کار وکړي او د خپل کار له بور نه برخمن نه شي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم په مملکت کې شتمنو کسانو لـه ۱۰ څخـه تـر ۲۰۰۰۰ پـورې مریـان لـرل او د ځینـو د مریـانو شمېر هومره ؤ، چې کولای یې شول یو لښکر پـه لار رهي کړي! چا به چې یوازې درې مریان لـرل بېـوزلی ګڼل کېده!

موږ مخکې څرګنده کړل، چې له مریانو سره یـې څرنګه چلند کولو، خـو اوس څـو بېلګې پـر هغـه څـه چې ویلي مو دي، ورزیاتوو:

رومیانو یو ډول وحشـي کبـانو تـه خـورا درنښـت کاوه. کېسه کوي، چې د روم له شتمنو څخه یوه یـو ډنډ لرلو، چې دغه وحشي کبانو تـه یـې پـه هغـه کې وده ورکوله او هرکله به چې د ده یوه مریه کوم لوښی د غفلت له مخې مات کړ، حکم به یې کاوه، چې هغه په دې ډنډ کې واچـوي، تـر څـو د هغـه وحشـي کـب خواړه شي.

د روم یو مشهور فیلسوف د اربابـانو کلـک نېونـه داسې څرګندوي: «همدا چې مریـه ټـوخی یـا پرنجی وکـړي، همـدا چې کـونجی پـه غـبر سـره پـه ځمکـه وغورځـوي، پـه حقیقـت کې غوسـه ناکـه کېـږو. کـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مریه یو څه په جګ غږ ځواب ووایي، که څېره یې د بدچلند نښې ولري، حق لرو، په متروکه یې ووهو او غالبن هم ډېرې کلکې متروکې وهو او یو غړې او یا غاښ یې ماتوو».

د روم له لویو پوهانو څخه یو اپیکتت ؤ، چې مریه نړۍ ته راغلی ؤ، له هغه سره یې همدغه بدچلندونه وکړل او پښه یې ورماته کړې وه!

که کوم ارباب له خپل مریه څخه ناراضه شوی وای، په شپو یې هغه په تورو کوهیانو کې بندي کاوه، په ورځو یې درانده زنځیرونه په غاړه کې وراچول او کار ته یې اړباسلو او غالبن یې د دې مریانو مخ په سرې اوسپنې داغلو.

په پخوانیو زمانو کې یې میخانیکي ژرندې نلرلې او دانې یې په لاسې ژرندې، چې د مریانو په لاسو تاوېدې، وړه کول. دا کار تر ټولو ګران ؤ او عمومن د دې لپاره چې مریانو ته سزا ورکړي، دې کار ته یې اړ کول. په حقیقت کې د ژرندې کار رومیانو ته د نن ورځې ګرانو کارونو په دود ؤ. د روم یو شاعر د دې ژرندو په بیان کې وایي: «هلته تیاره ورځې مریان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ډوډۍ يې د وړو د ذرو ګرد دی، ژاړي، هلته د متروکو او زنځيرونو په خپلو کې د لګېدو غبر په هواکې تاوېږي».

د روم يو بل ليکوال د ژرندې منځ داسې ستايي: «خدايه! څه بې وزلي خلک دی! پوټکي يې د مړي رنګ لري او د متروکو وهلو خاپ په هغه لېدل کېږي... دوی يوازې د کميس ټوټې پر ځان لري، دوی يې په داغلو سره په نښه کړي، سرونه يې خريلي دي، پښې يې په کړيو کې ابښودل شوي، ځانونه يې د اور له تاوه له جوړښته لوېدلي، بانه يې لوګی له منځه وړي، له سره تر پښو د وړو په دوړو کې ډوب دي».

اند مه کوی، چې خلک له دې چلند سره مخالف وو. هغو حقيقت هومره هېر کړی ؤ، چې خيال يې کاوه، دا چلند خورا نياويز دی.

د روم يو شاعر يوه مېرمن، چې خپل مريه باندې کرجنه شوه، داسې ستايي:

« - دا مريه په دار وځړوی!

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مګر څه ګناه یې کړې، چې داسې یې وکړوو؟

- بی شعوره! مګر مریه هم سړی دی؟ ومې منله، چې څه یې کړي نه وي، زه غواړم په دار یې وځړوم، زه امر کوم، زما پرېکړه باید دلیل واوسي».

د رومیانو دا لید د مریانو په اړونـد، وروسته لـه هغه څخه هم چې مذهب یې بدلون وموند، پاتې شو. هسې چې یوه پېړۍ وروسته د مسیح لـه میلاده، کله به چې یو ارباب په کور کې وژل کېده، د هغه ټول مریان یې وژل او کله یې چې غوښتل دا قانون له منځه یوسي، یوه لوی فیلسوف مخالفت وکړ او د هغه قانون څخه په ملاتړ کې یې خبرې وکړې.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸

ګلادياتوران

د روميانو لـه ملي ننـدارو څخـه يـو ګلاديـاتوران وو. هم هغسې چې موږ نن تياتر ته ځو او هنرمندان زموږ لپاره ننداري جوړوي، روميانو هم ګـرد او لـوی ميدانونه جوړول، چې ګېرچاپېره يـې د ناسـتي لپـاره ځايونه وو او په منځ کې يې يو پراخ ډګر شتون لاره.

پـه دې ډګرونـو کـې يـې مريـان اړباسـل، چې پـه خپلو کې او يا له وحشي ځناورو سره وجنګېږي. دې مريـانو تـه يـې ګلاديـاتور ويـل. دې بېوزلـو د يـو بـل وينې تويولې او يا د وحشي ځنـاورو پـه لاس بـه ريتـې ريتـې کېـدل او روميـانو لـه دې ننـدارې نـه خونـد اخيستلو.

روميانو د سزار په زمانه کې توانېدلي وو، چې په يو ځل په يوې موکې کې ۳۲۰ جوړې ګلادياتوران پـه جنـګ واچـوي. «اوګـوس» د روم امپراطـور د خپـل ژوندانه پـه تـرخ کې ۱۰۰۰۰ جـوړې ګلاديـاتوران پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلـو کې جګـړې تـه اړ کـړل. «تـراژن» در روم بـل امپراطور همدغه شـمېر یـوازې د ۴ میاشـتو پـه تـرڅ کې په خپلو کې په جنګ واچول.

هغه مریه به چې په جګړې کې ماتې خوړلـه، پـه هماغه میدان کې یې سر تـرې پـرې کولـو. عمـومن محکومان به یې دې کار ته اړ کول، خو غالبن مریان او جنګي بندیان وو، چې دې کار ته بـه یـې اړ باسـل، هسې چې هـر کلـه بـه د روم دولـت بـری ومونـد، د ګلادیـاتورانو لـویې ډلې بـه د وهلـو ټکولـو ډګـر کې وشېندلې شوې.

د روم یو ویاند، چې زموږ د تېرو زمانو د «افکارو ودې» ویانـدانو تـه ورتـه ؤ، پـه خپلې یـوې وینـا کې امپراطـور سـتایي، چـې د بنـدی «وحشـیانو» ټـول لښکر یې د ډګر مـنځ تـه راوسـتی او د غلیمـانو ماتـه یې د ولس د تفریح وزله جوړه کړې ده. «کـوم بـری کېدای شي له دې نه لا لوی او لا ښکلی وي؟»

دا ننداري نه یوازې د روم په ښار کې وې، بلکـه د ایټالیا په ټولو ښارونو کې تکرارېدلې.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې لوستونکیه، آیا نه غمجن کېږې؟

آیا فکر نه کوې، چې دې بېوزلي بشر څومره ځور ګاللی دی! برسېره پر دې د روم له لویښت او ویاړونو ډېر اورېدلي او ښایي د خپل عمر ارزښتناکه برخه دې د روم د امپراطورانو د تاریخ په زده کړه تېر کړې وي، خو کېدونکې یې ګڼو، چې ښایي له هغه څه څخه، چې موږ د تاریخ له څنډو او څنګونو څخه راټول کړي دي، تا ته څه نه وي ویلي، کېدای شي د روم له دغو اوسېدونکو د ژوندانه له بڼې تر اوسه ناخبره وې. ولې؟ د دې لپاره چې له مریانو څخه عمومن د پیسو او زور لپاره کار اخلي او تاریخ یوازې د زورویونکو او د هغوی جنایتونو لپاره جوړوي. هسې مورخ لږ پیدا کېږي، چې د ومره جنایتونو په هکله، چې د سل هاؤ زره بیوزلو خلکو د ژوندانه ننداره یې جوړوله، څرګندونه وکړي.

دلته له دومره څېړلو او وحشت څخه خبرې نه کوي، خو هلته چې ځورېدلي خلک ځان خوځوي او د ناتار او ځور زنځیزونو د ماتولو لپاره لاس په کړنه پورې کوي او خپلو څو زره کلنو غلیمانو ته، له هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سـزا څخـه چې دوی یـې وړ دي، یـو پـه زرمـه سـزا ورکوي، د مورخینـو چیغې پورتـه کېـږي او د خپلې افسـانو جوړولـو بشـپړ اسـتعداد د دې «ځنـاورو» د ځناورتیا او ځېرنتوب د انځورولو لپاره په کار اچوي!

دا ډول مورخـان زمـوږ لـه پامـه، چـې د بشـر د حقیقي تـاریخ زده کـړه غـواړو، کـوم ارزښـت نلـري او موږ باید د هغو درواغجنې انځورونې د تاریخ لـه پاڼو لېرې کړو.

یوازې مریان د روم په هېواد کې بدمرغـه نـه وو. د روم هېواد اوسېدونکي اصولن په دوو برخـو ویشـل کېدل، یو هغوی، چې ځانونه یې د ډېر لوړ نژاد څخه ګڼل او نوم یې «پاتریسین» ؤ، بل هغوی، چې ویـل یـې د لا ټیـټ نـژاد څخـه دي او «پلبـین» نومېـدل. یوازې پاتریسینانو کولای شول، دولتي چـارې ولـري، یـوازې دوی کـولای شـول مـذهبی دودونـه ترسـره کړي، یوازې دوی د سنا مجلس جوړولو.

کله چې بشـپړه دولتي چـارې، د قـانون جوړولـو بشپړه دستګاه او ټول مذهبی دودونه د پاتریسـینانو په لاس کې وو، په ښه توګـه کـولای شـو اټکـل وکـړو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دولتي دستګاه يوازې د پاتريسينانو په ګټه تاوېده، قانون د دوی په ګټه جوړېده، مذهب يوازې د دوی په ګټه حکم کولو، دوی زور درلوده او له دې کبله هم دولت، قانون او مذهب د دوی مال ؤ.

پلبينان عمومن بېوزلي خلک وو، چې عمومن په بزګرۍ او کسب بوخت وو او هرکله به چې کومه جګړه پېښېدله، دوی به يې د جنګ ډګر ته استول. دا بېوزلي غالبن د نيشتمنۍ (فقر) او بېوزلۍ له زوره اړکېدل، د پيسو له خاوندانو څخه پور واخلي، خو که د پور د پرې کولو موکه به چې راورسېده او پوروړي کولای نشول خپل پور پرې کړي، غوښتونکي حق لرلو د «قانون سره سم» هغه خپل مريه کړي.

په هر هېواد کې چې قانون د زورويوونکو خلکو په ګټه جوړ شي، همدا ډول زلنديزه او ملا ماتوونکي قانونونه به پر بېوزلي ولس بار شي او اريانتيا په دې کې ده، چې زورويوونکي تل تمه لري، چې دا ډول قانونونه ولس مقدس وګڼي او له هغو څخه اطاعت وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلبينانو – ياني د ټولنې بې برخو – د خلکو د وګړو ډېرکی جوړولو او هر هېواد چې د خلکو ډېرکی يې تر فشار لاندې وي، هسې ديګ ته ورته وي، چې د اور پر سر يې کېږدي. البته چې دا ديګ به تل د پاڅون او خوټېدلو په حال کې وي..

بدمرغه خلک هم تل د ځان د خلاصون لپاره په هڅو او اعتراض او پاڅون کې دي.

کله په ژوره توګه پام شوي ياست، چې ولې د سماوار په مخ يو وړوکی سوری جوړوي؟ دا سوری د دې لپاره دی، چې هرکله که د سماوار جوش ډېر شي او بخار وکړي، هغه سوری خلاص کړي، تر څو يو څه بخار بهر ووځي او که نه سماوار به چاود کړي.

په ټولنې کې هم په همدې توګه دي. کله چې خلک د ناتارو له اوره په خوټېدو راځي او شونی کېږي، چې په يوځل سرغړونه (طغيان) او پاڅون وکړي او د ټولنې ناتاريزه قانون مات کړي، زلند خلک، چې تل په خپلو چارو کې احتياط کوي، د خلکو د احساساتو لپاره د وتلو يوه لار خلاصوي، تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو په دې توګه د خلکو د سر پورته کولو فشار لېږ شي.

د روم زورويوونکو هم همدا کار کولو. هرکله به چې د پلبينانو اعتراض زور واخيست او چاره به يې هڅوکي ته ورسېده، پاتريسنانو، د دې لپاره چې په دې اور يې اوبه شېندلې وي، په نذر او نياز به يې پيل وکړ او ان ځينې پوروړي به يې د مريه توب له بنده ازاد کړل.

د هغو وضعيت او ټګې سم زمور د ټولنې وړيا خوړونکو په دود وې، چې کله نا کله په داسې چارو لاس پورې کوي، د خير ښېګڼې ټولنې جوړوي او وريژې ويشي.

البته د پاتريسينانو دا مهربانې لنډپايې وې او همدا چې د خلکو د پاڅون فشار به لېږ شو، دوی خپل ځندن چلند په مخه وړلو.

له زېږيزه وړاندې په ۲۶۰م کال کې يوه ورځ يو بېوزلی پوروړی د خپل پورغوښتونکي له کوره وتښتېدو او د روم ميدان منځ ته راغی. دې بېوزلي ته يې هومره شکنجه او ځور ورکړی ؤ، چې بشپړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان یې په زخمونو باندې پوښل شوی ؤ. خلک د دې ننداره له کتلو څخه راوپارېدل او خوځښت یې وکړ او وسله یې اوچته کړه او غرونو ته یې کډه وکړه. د روم دولت له هغو سره جګړه وکړه او په پای کې د دې لپاره چې هغوی کرار کړي، اړ شو هغه پوروړی ازاد کړي او د پلبینانو ځینې غوښتنې ومني.

پلبینانو داسې ډېر پاڅونونه وکړل او ورځ په ورځ لا زړه ور شول، هسې چې پاتریسینانو اټکل وکړ، چې وضعیت د دوی لپاره خطریزه دی.

کېسه کوي، چې یوه ورځ (له زېږیز نه دوې پېړې وړاندې) یو ارباب د مریانو په لاس ووژل شو. کله چې دا پېښه خپره شوه، یوه لیکوال وویل: «دا هسې خطر دی، چې موږ ټول تهدیدوي»، مقصد یې دا ؤ، چې «نن د هغه وار ؤ، سبا به زموږ وار وي». دې لیکوال حق لاره، ولې هرکله چې د خلکو پرګنې د یو موټي زلندو تر فشار لاندې راشي، له لاسه چې ټکونې خوري، اندکوي، چې دا زلندي په شخصي توګه هم د ځواک او زور خاوندان دي او روږدن (عادت) نه پورته پیاوړتیاوې لري. خو همدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له مظلومانو څخه يو کس جرأت وکړي او ښکاره کړي، چې زلند کومه ځانګړې پیاوړتیا د مظلوم په پرتله نلري، دا خبره د نورو مظلومانو د زړه ورتیا لامل ګرځي. ورو ورو هغوی هم په هڅه کې کېږي، چې دا خبره وازمويي. له همدې کبله هوښيار خلک به چې کله ځواکمن شول، خپل غلیمان به يې په ځانګړې توګه د خلکو په مخکې له منځه وړل، تر څو ولس ووینې، چې دغوی له عادي کسانو څخه پورته نه دي او بلکه له هغو نه هم لا ضعیفه دي.

په هره توګه هغه پېښو چې وروسته رامنځ ته شوې، زباته کړه، چې هغه لیکوال بشپړ حق درلودلو. مریان ورځ په ورځ لا زړور شول او خپل اعتراضونه او پاڅونونه يې زيات کړل او هر ځل پاتريسينان اړ وو، د دوی ځينې غوښتنې ومني.

وروستی او تر ټولو کلکه جګړه، چې مریانو د خپل خلاصون لپاره پيل کړه، د سپارتاکوس جنګ ؤ، چې له زېږيزه وړاندې ۷۳م څخه تر ۷۱مه پورې يې بهير وموند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹

د سپارتاکوس جګړه

تاسو د ډېرو لښکرکښو او نـړۍ نېوونکـو نومونـه اورېدلي، چې هېوادونـه يـې د خپلـو اسـونو تـر پلونـو لاندې وران کـړل، ښـځې او نارينـه او زاړه او ځوانـان يـې پـه خـاورو او وينـو کې وغـزول، لـه ککريـو يـې منارونه جوړ کړل او بشري تمدن ته يې بې شـمېره زيانونه ورسول، خو اند نـه کـوم، چې د سـپارتاکوس نوم مو اورېدلی وي.

سپارتاکوس د هغه کارونو په شـهادت سـره چې کړي يې دي، له سترو مشرانو څخه ؤ او د روم لـوی مشران يې عاجز کړل. د ده کارونه له هغه ځايه چې د هېوادونو نېولو لپاره او زور ويلو لپاره نه وو او بلکه غوښتل يې، چې خلک د زور له بنـده خـلاص کـړي، نوم يې د ډېرو مورخانو له قلمه لوېدلی دی، ولې چې مورخـان عمـومن د خپلـې زمـانې د دولـت جيـره

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوړونکي دي او تل خپله ژبه او قلم د زلند د ستاينو لپاره وقفوي.

خو تاسو چې له ناتاره بېزار یاست، ډېر پر ځای دی، چې د سپارتاکوس نوم زده کړی او د ده د جګړو کېسې مغزو ته وسپارئ، په ځانګړې توګه چې کولای شی پرتمینې پایلې له هغو څخه لاس ته راوړی.

تر زېږېزه وړاندې ۷۳م کال کې یې ۲۰۰ کسه ګلادیاتوران د کاپو ښار خواته، چې د روم له ښارونو څخه ؤ، بېول، تر څو هغوی په ډګر کې د یو بل وژلو ته اړ کړي. دغه کسان چې له خپل برخه لیک څخه دردېدلي وو، له دې سپکاویو څخه چې دوی ته کېدل، خورا په تنګ شوي وو او په خپلو کې یې پرېکړه وکړه، چې یوبل ته د ورورولۍ لاس ورکړي او د خپل وضعیت لپاره هڅه وکړي.

د هغو په منځ یو کس د سپارتاکوس په نامه ؤ، چې ډېر هوښیار او د ځوانۍ روح او غښتلی ځواک یې لاره. سپارتاکوس، چې پخوا یې د ایټالیا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمال کې شپنتیا کوله، کله هم چې د مریه توب په زنځیر کې ښکېل شو، ازادي یې له یاده ونه اېستله او خپل هم زنځیري یې ازادۍ ته ولمسول. سپارتاکوس ښکاره کړه، چې د بشر وګړي په خپلو کې برابر دي او دا ټول توپیرونه چې په دوی کې پیدا شوي، ټولنیز وضعیت یې لامل دی. که مریان همت وکړي، کولای شي دې ټولنیز وضعیت ته بدلون ورکړي او ځانونه د بندګۍ له بنده وباسي. د سپارتاکوس خبرو په ملګرو باندې اغېزه وکړه او سپارتاکوس وکولای شول د هغو له ۷۶ کسانو سره وتښتي.

د سپارتاکوس د ټولو ملګرو لاسونه تش وو، خو خپل لاسونه یې په لاره کې ډک کړل او د وسلې یو کاروان یې لوټ کړ او کله چې د کاپو د ښار لښکر غوښتل چې د هغو مخنېوی وکړي، هغوی یې بې وسلې کړل او په پای کې یې د وزو غره سر ته کډه وکړه.

د روم په ښار کې پاتریسینان په اندېښنې کې ولوېدل او د سپارتاکوس د مخنېوي لپاره یې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰۰۰ کسيزه لښکر ولېږلو، خو سپارتاکوس هغو ته ماتې ورکړه. دې کار يوه ښه پايله پيدا کړه او هغه دا وه، چې مريان پوه شول، چې يو ځواکمن ملاتړ يې موندلی دی او ډلې ډلې د غره په لور وتښتول او له سپارتاکوس سره يوځای شول.

بيا هم دوه ځلې نورې دوې ۲۰۰۰ کسيزې ډلې د سپارتاکوس جګړې ته ولېږدول شوې، خو سپارتاکوس هغه بشپړه درې وړې کړې او له منځه يې يووړې.

هغه څه چې په سپارتاکوس کې د ستايلو وړ دي، دا دي، چې دی له دې برياوو څخه مست نه شو او خپل عقل يې له لاسه ورنکړ او له غره نه راښکته نشو. يوازې کله کله له غره نه راښکته کېدو او ښارونه يې لوټول او د ټولنې مريان او نور بې برخې يې د ځان خوا ته جلبول.

خو يو شی د سپارتاکوس د ځورېدو لامل شو او هغه دا وو، چې له هغه ځايه چې د ده سرتېري ډېر شول، هغو ته د ډوډۍ رسول خورا ګران شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارتاکوس غوښتل چې له هغه اندېښنې څخه چې رومیانو ته ورپه برخه شوې وه، ګټه پورته کړي او خپل ملګري د آلپ له غرونو څه تېر کړي او د روم د امپراطورۍ له حدود څخه یې بهر ته وباسي، تر څو هغوی ازاد شي، خو له بده مرغه ټولو مریانو د ده هوښیاري نلرله او نه پوهېدل، چې د دوی وضعیت نشی کولای تر ډېرې اوږدې مودې پورې پایښت وموميي او هر څه ژر تر ژره باید له موکې نه ګټه پورته کړي، د بنسټیزې چارې په فکر کې واوسي.

په دې موکه کې رومیانو خوځنې شمېرې ډلې، چې یوه ډله یې په یوازې توګه له ۱۰،۰۰۰ تنو څخه جوړه شوې وه، د رومي سرېیو په مشرۍ د سپارتاکوس جګړې ته ولېږل. سپارتاکوس دغه سرتېري او مشران، چې په نړۍ کې په جنګېدو نامتو وو، بشپړ مات کړل او په ښه توګه بریالی شو.

بیا دلته د پام وړ موضوع دا ده، چې سپارتاکوس تېر وختونه او هغه بلاوې، چې د مریانو پر سر یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رواسـتلې، هېـرې نکـړې او د دې پـر ځـای چـې د جګړې بنديانو سرونه هم هلتـه پـه ميـدان کـې پـرې کړي، د هغو له منځه يې ځلور سـوه کسـه وټاکـل او امـر يـې وکـړ، چـې هغــه د «لـوړ نــژاد» خلـک د ګلاډياتورانو په څېر په ډګـر کـې پخپلـو کـې پـه جنـګ بوخت شي، تر څو د زور خوند وڅکي او هغو او نـورو خلکو ته زباته شي، چې هغه څه چې خلـک خـواروي، هغه يوازې زور دی او مريه له دې کبلـه چـې زور يـې پر سر ولاړ دی، خوار دی، نـه لـه دې کبلـه چـې نـوم يـې مريـه دی. زور د مريـه لـه سـره پورتـه کـړی او ووينی، چې هغه هم لکه د نورو هسې کس دی او کـه نور هم د ده په شان په زور اخته شي، هم هـومره بـه خوار شي.

سپارتاکوس يـوه بلـه ۱۰،۰۰۰ کسـيزه ډلـه ماتـه کړه. خو د دې پرځای چې پرمختګ وکـړي، يـو ځـل پـه شـا شـو، ولـې چـې د ښـارونو خلکـو لـه ده سـره موافقت نه کاوه او سپارتاکوس د خپل لښکر د خوړو لـه چمتـو کولـو څخـه پـاتې راتلـو. سـپارتاکوس د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهېل(جنوب) په لور لاړو، تر څو د هغه ښارونه له خوړو څخه، چې پروسېرکال یې فتح کړي وو، ګټه پورته کړي. دا خبر روم ته ورسېدو او ټول په خوځېدو راغلل او بیا یې لښکر ولېږلو، چې د سپارتاکوس د شاته کېدو مخنیوی وکړي، خو سپارتاکوس په هېڅ ډول زیانمن نشو او ځان یې، هغه ځای ته چې غوښتل یې، ورساوه.

ورو ورو د سپارتاکوس بریاؤو په روم کې بې هانده (حده) ترهورتیا رامنځ ته کړه او په ځانګړې توګه د شتمنو موقعیت داسې د خطر سره مخامخ شو، چې مصمم شول، چې هر څنګه کېږي، د ده ولې وباسي. البته هر څوک چې ډېر شتمن ؤ او لا ډېر مریان یې لرل، د سپارتاکوس له جنسه ډېر ډارېدو او ګټو یې لا ډېره غوښتنه کوله، چې د سپارتا کوس غم وشکېږي. له دې کبله رومیانو د روم په اوسېدونکو کې تر ټولو نه بډایو له ډلې نه یو کس د دې دندې لپاره وموند، چې نوم یې کراسوس ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کراسوس، چې د اشکانیانو په زمانه کې له ایران سره هم ځینې جګړې کړې وې، نږدې ۱/۸۰۰/۰۰۰ دیناره (رومي پیسې) شتمني یې لرله او خپله ډېره شتمني یې د داخلي جګړو او د روم د اوسېدونکو له وژلو څخه لاس ته راوړې وې. دا کس خورا کبرجن او د هر ډول احساس څخه تش ؤ.

تر زبېریزه مخکې د ۷۲م کال په مني کې یې کراسوس ته ۱۰ لژبونه (هر لژبون نږدې ۶۰۰۰ کسه کېږي) ورکړل، چې سپارتاکوس ته ماتې ورکړي، خو سپارتاکوس، چې خپلو ټولو کسانو ته خواړه رسولای نشول، ناچاره شو، چې دوی په دوو برخو وویشي او له همدې کبله یې ځواکونه کمزوري شول. د سپارتاکوس د لښکر یوې ډلې، چې ۱۰،۰۰۰ کسان وو، ماته وخوړه، ۶۰۰۰ کسان یې ووژل شول او ۹۰۰ کسان یې د رومیانو په لاس کې بندیوان پاتې شول. نورې ډلې یې هم په شا شوې.

سپارتاکوس، چې ځان له دې مهمې پېښې سره مخ وکتو، پرېکړه یې وکړه، چې د ایټالیا په سهېل کې د سیسلي جزیرې ته لاړ شي، ولې چې د سیسلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جزيرې ډېر غنم لرل، هسې چې هغه ځـای تـه يـې د «روم د غنمو جزيره» ويله او خلک يې تل له پاخون لپاره چمتو وو.

سپارتاکوس خپله پرېکړه پلې کړه او په بېړۍ کې سپور شـو، خـو د سيسـلي بېړيـو، چې دی يـې وړلـو، خپل هوډ مات کړ او د هغـه ځـای حـاکم دولـت تـه خوشمندو لپاره په تنګيو کې پـه دفـاع اختـه شـو. لـه دې کبله سپارتاکوس اړ شو، د ايټاليا جزيـرې ځنـډو ته پناه وېسي. کراسوس چټک لـه لارې راورسـېدو او دی يې کلابند کړ.

ژمی هم راورسېدو او خواړه نه مونـدونکي شـول، هسې چې که سپارتاکوس له محاصرې ځخـه راوتـی نه وای، له منځه تللو، لـه دې کبلـه سـپارتاکوس پـه هڅه کې شو، چې له کراسوس سره پـه خبـرو شـي او سوله وکړي. خو دا کار شونی نه ؤ، ولې چې لمـړی د اربابانو د ګټو په ضد ؤ او هغو غوښتل، هر څنګه چې کېـږي، سـپارتاکوس او دا يـاغي مريـان لـه منځـه يـووړي او داسې ښـکاره کـړي، چې هـر څـوک کـه وغواړي چې ځان ازاد کـړي، لـه وژل کېـدو پرتـه بلـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله نه لري. دوهم کراسوس غوښتل چې د سپارتاکوس په ماتولو سره یو نوی ویاړ لاس ته راوړي او ځان لا لوی کړي. په پای کې د سپارتاکوس وړاندیز رد شو او په محاصرې کې پاتې شو.

خو سپارتاکوس دلته یوه لویه هوښیاري وکاروله، یوه شپه چې واورې ورېدلې او هوا توپاني وه، یوازې د خپلو ملګرو له درو څخه یوې برخې سره، پرته له دې چې نور خبر شي، هغه ډنډ چې د ده د لښکر نه یې چاپېره کنلی ؤ، په یوه ځای کې د خاورو او بوټو سره ډک کړ، له هغه نه تېر شو او ځان یې له محاصرې نه بهر ووېسته. کراسوس ناچاره شو کلابندي خوشې کړي او د سپارتاکوس په تعقیب بوخت شي. په دې چل سره هم سپارتاکوس خلاص شو او هم نور ملګري یې.

کراسوس هلو ځلو کې شو او اړ شو له روم څخه مرسته وغواړي. هغو هم پمپه لوی مشر د ده مرستې ته ورولېږه. بیا هم څو ځلې د سپارتاکوس او کراسوس ډلو تر منځ اخ او ډپ پېښ شو او په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړې کې، چې د بروتيوم په غرونو کې پېښې شو، لمړی د کراسوس پوځ ماتې وخوړه، خو له جنګه لا څه نه وو تېر شوي، چې سپارتاکوس له ورانه نه زخم وخوړو. سپارتاکوس په زنګانو ولوېده او تر وروستي دمه په زنګانو روان ؤ او جنګېدلو، هسې چې ونه توانېدل د ده مړی د نور مړو له منځه، چې يو د بل په سر پراته وو، ومومي.

په دې جګړه کې زر کسه روميان، يانې د «لوړ نژاد» زر کسه د مريانو په توره په خاورو کې پرېوتل، خو په پای کې جنګ د مريانو له ماتې سره پای ته ورسېدو او کراسوس پرته له کوم رحمه هغه ټول ووژل او د بنديانو په هکله يې، چې شمېر يې تر ۶۰۰۰ ډېر ؤ، امر وکړ، چې د کاپو له ښاره تر رومه پورې د ده د لارې په سر په صليبونو باندې مصلوب کړي!

د سپارتاکوس يوې ډلې، چې له ۵۰۰۰ کسانو نه جوړه شوې وه، هڅه وکړه، چې ځان شمال لور ته ورسوي او د روم له سرحده ووځي، خو پمپه د روم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشر له شماله راورسېدو او دوی ته يې ماتې ورکړه او تر وروستي کسه پورې يې عام وژنه وکړه او په دې توګه هغه هم د دې وژلو له لارې يو ويار تر لاسه کړ!

سپارتاکوس او ياران يې په پای کې ووژل شول، خو په دې خوځښت سره يې ښکاره کړل، چې مريان له هوښيارۍ او نبوغ څخه بې برخې نه دي او که په خپلو کې د يووالي لاس سره ورکړي، وړوونکی ځواک به ولري.

د سپارتاکوس د خوځښت اهميت په دې کې لنډوو، چې د ده د ماتولو لپاره هومره رومي لښکر ته اړه پيدا شوه، چې سزار د روم امپراطور په اتو کلو کې د اوسنۍ فرانسې د فتحې لپاره کارولی ؤ! او حال داچې د سپارتاکوس خوځښت له دوو کلو نه ډېر و نه غزېدو او د زېږيز نه مخکې ۷۱م کال کې له منځ لاړو.

له دې نه وروسته د روم دولت مريانو باندې بنديز ولګاوه، چې نور وسله ولری او په دې موضوع کې يې هومره کلک نبونه وکړه، چې وايي، يوه ورځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو شپون یې په دې ګناه، چې یو خنځیر یې په سانګې وژلی ؤ، وواژه!

له دې تاریخه څه پایله اخلو؟

۱ –د ټولنې بې برخي، چې ډېرکي دي، که په خپلو کې د یووالي لاس ورکړي او ځان بسندنې ته چمتو واوسي، داسې ځواک جوړوی شي، چې د زور دستګاه ونړوي. د سپارتاکوس جګړه له دې کبله وحشتناکه وه، چې هغو بېوزلو، چې دغه جنګ یې پیل کړی ؤ، د زړه له کومي د دې جګړې لپاره چمتو شوي وو او له هغه ځایه چې څه شی یې نلرل، چې په دې جګړې کې یې له لاسه ورکړي، بې پروا له غلیم سره یې جګړه کوله.

۲ – هرکله چې د ټولنې بې برخي د زور دستګاه د ماتولو په هڅه کې شي، باید له مخکې یوه نقشه، زده کړې او ټاکلی تشکیلات ولري، ګوندې خپل بری پای ته نشي رسولی. د سپارتاکوس پاڅون هم له همدې کبله پرېکړنده پایلې ته ونه رسېد، چې د ټولنې یو شمېر بې برخي د فشار پر ضد د طبیعی عکس العمل له امله پرته له مخکېنې نقشې څخه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو کې سره ټول شوي وو او که څه هم سربښندنه یې لرله، خو د پرېکړنده پایلې لاس ته راوړلو له دود سره بلد نه وو.

۳ – د ټولنې زورویوونکي، څومره ځواک هم چې ولري، د ټولنې بې برخو د ټکولو لپاره یې کاروی او له هېڅ چل، ټګۍ او ناځوانۍ څخه پروا نه لري او وروسته له هغه چې بریالي شول، د دې ازادۍ غوښتونکو خلکو سره په بشپړه ځناورتیا او قساوت چلند کوي.

هرکله چې د ټولنې بې برخي د زور په وړاندې لاس په مقاومت پورې کوي، باید په بشپړه توګه دې ته پام وي، چې که ماتې وخوري، پرته له بشپړه بېوزلۍ او یا مرګ څخه بله لار ورله نه پاتې کېږي او له دې کبله نو په خپله پرېکړه کې باید تم نشي او له هېڅ راز سربښندنې څخه ډډه ونکړي.

یوه ورځ مې خپل یوه دوست ته همدا ټکې څرګندولو، چې د نړۍ زورویوونکي د دې لپاره چې خپله موخه پر مخه کړي، له هېڅ ناځوانۍ څخه ډکې وسیلې او تزویز نه باک نلري. دی مخالف ؤ. ومې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل خورا رنه ښلګه تا ته راوړم. آیا منې چې لوی کوروش د نړۍ تر ټولو څخه ځوانمرده نړۍ نېونکی ؤ. دې کس یوه ورځ د ځوانی په ورځو کې له پلاره وپوښتل: «پلاره، د دې لپاره چې څوک په غلیم بریالی شي، څه شیان لازم دي؟» «... دې موخې ته رسېدو لپاره باید سړی موکې ته سترګې وغړوي، خپل ځواک پټ کړي، دروغجن وي، غولونه وکړي، غلا وکړي، لوټ وکړي او په هر څه کې په غلیم باندې بر شي».

د ټولنې د بې برخو ډېر خوځښتونه له همدې کبله، چې دوی خپل غلیمان نه پېژندل او د هغو دغه فورمول یې هېرولو او په هغو یې باور کولو، له منځه ولاړل. خو د ټولنې بې برخي دا فورمولونه نباید هېر کړي.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰

د مریه بدلون په سرف باندې

مریانو د خوځښتون له امله وروسته له هرې څه مودې څخه نوې باندېوالتیاوې لاس ته راوړې او ازدی ته نږدې کېدل، خو څو نوره شیان هم وو، چې د دوی په ازادی کې یې عمده اغېزه لرله:

د روم دولت ډېر هېوادونه تر خپلې ولکې لاندې راوستي وو او د هغو ټولو شتمنې یې د روم ښار خواته وړلې. د روم دولت په حقیقت کې هسې دستګاه وه، چې په زرګونو کسانو یې فشار راوړلو، د هغو زوښا (شیره) یې ایستله او رومیانو ته به یې ورکوله. د کار عمده ځواک په روم کې مریانو جوړولو، چې د مغلوبو هېوادونو وګړي وو. په لمړي سر کې چې د روم دولت پراختیا موندله او دا ټول مریان یې په خپلې ولکې کې راوستل، د هغه کار په پایله کې، چې په مریانو یې سرته رساوه، د رومیانو په شتمنی کې خارق العاده زیاتی رامنځ ته شو. خو دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ تل پاینښت کولای نشو، ولې چې مریانو له دغې شتمنۍ نه هېڅ برخه نه لرله او پوهېدل، چې که د کار بور یې څومره هم ډېر شي، د هغو برخه به له خوړلو او نه مرلو څخه ډېره نه وي او له دې کبله یې ګټه نلرله، چې د کار افزار بشپړ کړي او د کار ابره پورته یوسي. اصولن دا موضوع په ازموینه کې زبات ته رسېدلې ده، چې هرکله چې ځیني د متروکې په زور په کار بوخت وي، د کار ابرې یې له هغو کسانو څخه چې له شوقه په کار بوخت دي، په څو ځلو لږه وي.

دوی هېڅکله د کار د افزارو د بشپړولو او د ابرې د پورته وړلو په فکر کې نه دي او دقیق افزار د بې پامې په پایله کې خرابوي. در روم په هېواد کې برسېره پر دې، چې له مریانو سره یې دا ډول چلند کاوه، اصولن لاسي کار یې خوار ګڼلو او دې موضوع هم د روم اقتصاد ته لوی زیان رسولو.

د روم دولت د دې لپاره چې دا زیانونه جبران کړي، اړ ؤ نوي هېوادونه ونیسي او نوي مریان لاس ته راوړي، تر څو په دې توګه د دوی د شتمنۍ تله

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا درنده شي. خو دې هېوادنېولو هم پايښنه مونـدلې نشوه. د روم دولت په پای کې د ايران له دولت سره، چې هغه هم ځواکمن او نړې نيـوونکی ؤ، مـخ شـو او نور يې پرمختګ ونکولای شو.

په دې توګه د روم دولت اقتصاد په يوه پای ترې کې بند شـوې ؤ او لازمـه وه، چې يـو ټـولنيز بـدلون رامنځ ته شي او دی له پای ترې څخه راوباسي.

د روم په هېواد کې بزګرو – پرته له مريانو، چې د زياراستونکو ډېرکی يې جوړاوه – هغه کسان وو، چې د خپل کسـب او ان د خپلـو اوسـېدو ځـای د بـدلولو واک يــې نــه لاره او د هغــو نــژاد اصــولن د زمکــې څېښتن پـورې تړلی ؤ. دې ازادو بزګـرو د مريـانو پـه پرتلـه څـه ښـېګڼې درلـودلې، خـو ورو ورو د مريـانو وضعيت د دې بزګرانو وضعيت تـه نـږدې شـو. يـانې ورو ورو دود شو، چې مريان له هغه زمکې څخه پرته، چې کرهڼه پرې کوي، بل چېرې خرڅ نکړي، تر څـو زمکه بې بزګره پاتې نه شي او لـه څـو پېړيـو وروسـته دې تګلارې وده ومونده او د دې لپـاره چې مريـان خپـل کارتـه مينـه وال واوسـي او زياتـه ابـره توليـده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، دوی يې د مريه توب له بنده راواېستل او ويې ويل، چې له دوی څخه هر يو د يوې ځيرې ځمکې څخه د ابرې پورته کولو حق ولري، خو د دې ځمکې په بدل چې ده ته ورکول کېږي، د خپلې ابرې يوه برخه بايد ارباب ته ورکړي او هغه لپاره بيګار وکړي، خو د دې ابرې کچه او د دې بيګار موده هومره وه، چې نږدې د کار ټول بور يې د بزګر له لاسه اېستلو. ازاد شوی بزګر نور د پخوا په شان د خپل کار د ابرې د کچې په هکله بې توپيره نه پاتې کېده، ولې چې ياد شوې ابره اصولن په ده پورې اړه لرله او ده هيله لرله، چې له هغه نه برخه من شي.

د مريه توب په دورکې هر څه چې د مريه له کاره لاس ته راتلل، اصولن د ارباب برخه وه، خو په دې دورکې د «ازاد شوي بزګر» د کار بور اصولن په ده پورې اړه لرله، خو د هغه عمده برخه يې، د هغه هوډونو پر بنسټ چې پر ده باندې تحميل شوي وو، ارباب ته پرېښودل. دې ازاد شويو بزګرو ته سرف او د دوی دور ته سرواژ وايي، چې هماغه فيوډالي دور

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. سرفان په زمکه پورې تړلي وو او د زمکې په خرڅلا سره له یوه ارباب نه بل ته منتقلېدل.

نو ګورو، چې مریه توب نه یوازې د مریانو په ګټه نه وه، چې د اربابانو په ګټه هم نه وه او د هغو زمکې په سرواژ باندې بدلې شوې او هغه څه چې له دې بدلون سره مرسته وکړه، د جرمنانو یرغل په روم باندې ؤ، چې د روم دولت سازمان ته یې ماتې ورکړه او د نویو اړتیاوو پلي کېدل یې اسان کړل. دا یرغل، چې د مریه توب په دور باندې پرېکړنده ګوزار ګڼل کېږي، له زېږیز نه وروسته په څلورمې پېړۍ کې پېښ شو او د سرواژ دور څه نا څه تر اتلسمې پېړۍ پورې یانې نږدې څوارلسو پېړیو په موده په اروپایي هېوادونو کې پاته شو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱

د کوچنیو او منځنیو مالیکتونو له منځ تلل

د روم په دولت (مریه توب دور) کې د دې لپاره چې د ملت شتمني ټوله کړي، بې شمېره مالیې یې ټاکلې وې، چې هم په زمکې او هم په سر وې، تر څو هم له بزګره څخه واخیستلې شي او هم له کسبي څخه او برسېره پردې مالیو نوره قانوني تحمیلې یې هم وضعه کړې وې، د بېلګې په توګه خانانو کولای شول، څومره چې کولای شي بزګران بیګار ته اړباسي، یانې په هغو باندې وړیا کار وکړي او داسې نور.

دغه ټول تحمیلونه لامل شول، چې ورو ورو وړوکی او منځنی مالکیت له منځه لاړ شي. یو د بې شمېره مالیو له امله او بل په دې دلیل چې واړه او منځني خانان د لویو خانانو له تیري څخه بچ نه پاتې کېدل. مالیې هومره ډېرې وې، چې بېوزلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالک به د خپلې زمکې د انګورو او د مېوې ونې بـه يې پرې کولې، تر څو له هغو مالیو څخـه چې پـه ده پـورې يـې اړه لرلـه خـلاص شـي. لـه بلـه پلـوه لويـو خانانو، ځواکمنو ملکانو هڅه کوله، چې خپلې سيمې پراخې کړي او له دې کبله يې پـه وړو خانـانو بانـدې ناتار کولو. د بېلګې په توګه هغـوی يـې اړباسـل، چې خپلې زمکې تر تحميلي شرطونو سره خرڅې کـړي او دا بېوزلي به چې بربنـډ شـول، يـوازېنۍ هوبلـه يـې دا وه، چې لا لوی خـان تـه نـږدې د يـوه اجـاره لرونکي بزګر په توګه په کرهڼه بوخت شي.

له دې کبله ځيني بزګر مخکې له دې نـه، چې د بېـوزلۍ دغې درجې تـه راپرېـوزي، پـه دې کې سـلا کتله، چې د يوه لوی خان، چې پـه هغـه دور کې يـې پټانس ياداوه، ملاتړ ترلاسه کړي. د دې ملاتړ شـرط دا ؤ، چې خپل ملکيت بشپړ پټـانس تـه وسـپاري، تـر څو هغه هم د زمکې نه د برخې اخيستلو حق د مرګ تر ورځې پورې ده ته وبخښي. پـه دې توګـه يـو نسـل به چې تېر شو، پټانس به يو شـمېر بـې ملکيتـه بزګـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې تـه لـرل او هـر څـومره بـه چې د دغـو شـمېر زیاتېدو، د پتانس ځواک هـم ډېرېدو او پـه دې توګـه یې کولای شول لا نور بزګر له خپلو ملکونـو نـه جـلا کړي.

نو ګورو، چې د روم دولت په وروستیو کې یانې له څلورمې پېړۍ نه مخکې واړه او منځني مالکیتونه پـه تدریج سره له منځه لاړ وو او یو شمېر شتمن بریـالي شوي وو، چې واړه خانان درې ورې کړي او د زمکې مطلـق خاونـدان شـي او یـوازې د زمکـې نـه برخـه اخیستلو حق د ځینو شـرطونه پـه اړونـد هغـه چاتـه، چې پخوا خانان وو، ورکړي.

کله چې جرمنانو پـه څلـورمې پېـړۍ کې پـه روم یرغل وکړ او د روم دولت مرکزیـت تـه یـې زیـان ورپـه برخـه کـړ، دې لویـو خانـانو وکـولای شـول، خپلـو ملکیتونـو تـه لا بنـه پراختیـا ورکـړي او سـیمه ایـز ځواک ومومي او هم دوی وو، چې وروسته فیـوډالان ونومول شول.

پایله:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – ځینې غـواړې داسې ښـکاره کـړي، چې فیوډالي (سرواڅ) دور یوازې د جرمنانو د یرغل لـه امله رامنځ ته شو. د هغو د یرغل په پایله کې ؤ، چې مریه توب لـه منځـه ولاړ او د سرواڅ رژیم رامنځ تـه شو او لوی خانان (فیوډالان) پیدا شول.

خو د تاریخ تجربه څرګندوي، چې د روم دولت سازمان د بدلون دور ته رسېدلی ؤ او ټولنیزو اړتیاوو غوښتنه کوله، چې دا بدلونونه لاس ته راشي او کـه د جرمنانو یرغل پېښ شـوی هـم نـه وای، دا بدلونونـه سر ته رسېدل، خو د جرمن یرغل دا بدلونونـه اسـان کړل.

۲ – د مریـه تـوب لـه مـنځ تلـل د مریـانو د څښتنانو د زړه سواندۍ پایله نه وه، بلکه دا موضوع د مریانو د خوځښتونو او د ټولنیزو ضروریاتو په پایله کې پېښ شول.

۳ – د سرواڅ دور د مریه توب د دور پـه پرتلـه پـه ځانګړې توګه له حقوقي نظـره د ولـس ډېرکیـو لپـاره یوه پرمخ تللی او لا ښه دور شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د سرواژ (فیوډالي) دور په څېړلو او تحلیل پیل کوو:

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲

سرفان او نور بزګر

په تېر څپرکي کې مو ښکاره کړه، چې د مریه توب رژیم ناڅاپه په سرواژ رژیم بدل نشو، بلکه دا بدلون د ټولنیزې اوضاع د ودې په پایله کې رامنځ ته شو، د بېلګې په توګه له هغه ځایه چې مریان یې د مالیې د اخیستلو په موکه د زمکې برخه ګڼل، د دې موضوع او نورو مهمو موضوع ګانو له کبله، چې څرګند مو کړل، له هماغه ۳مې زېږیزې پېړۍ د دې دود بنسټ کېښودل شو، چې مریان دې زمکې پورې تړلي وي، تر څو کرهڼیزې چارې ډېره وده ومومي او خانان لا ډېره ابره پورته کړي او مالیې اسانه ټولې کړي. دغه دود په څلورمې پېړۍ کې ځواکمن شو او په دې باندې یې، چې مریه دې د زمکې نه سوا خرخ شي، بندیز ولګاوه او مریه باید په زمکه پورې تړلی وي. دا قانون که څه هم د خانانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مامورینو په ګټه هم ؤ، خو په همدې توګه یې د خان اختیار د مریانو په خرڅلا کې محدود کړ او مریانو ته یې کوچنۍ ازادي ورکوله.

همدې قانون ورو ورو ځواک وموند، تر هغو چې مریه د مریه توب له وضعیت څخه ووتلو او د سرف بڼه یې ونیوله.

په ګرده توګه د سرف توپیر د مریه سره دا ؤ، چې سرف په زمکې پورې تړلی ؤ، کورنۍ یې درلوده، کور او کرونده یې لرله، ارباب یې کولای نشول دی لېرې ځای کې خرڅ کړي، ښځه او بچي یې له ده نه اخیستلای نشول او دا یې هم کولای نشول، چې کور او کرونده، چې له نېکونو څخه ده ته رسېدلې وه، ترېنه واخلي.

د لویو اربابانو زمکې په دوو برخو ویشل کېدلې: یوه عمده برخه، چې بزګرو ته د کرلو لپاره ورکول کېده او بله هغه برخه، چې د ارباب په کور پورې نښتې وه او د ارباب په لاس کې پاتې کېدله، خو هغه هم باید بزګر د ارباب په ګټه وکري، تخم وشېندي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـو وکـړي. پـه ننـه نـې نـړۍ کـې بزګـران هغـه چـې د زمکـې خاونـدان نـه وي، دوه ډولـه دي: يـا مـزدوران دي او يا اجاره اخيسـتونکي – خـو پـه منځنيـو پېړيـو کې بزګران په عين وخت کې د اربـاب پـه زمکـو کـې مزدوران وو او له پلار نه زوی ته په همـدې وضـعيت کـې پـاتې کېـدل او پـه خپلـو زمکـو کـې بيـا اجـاره اخيستونکي ګڼل کېدل. خـان کـولای نشـول، هغـه زمکه چې دوی په لاس کې لرله (يـانې خاونـدان يـې نه دي، خو لـه هغـه نـه برخـه اخلـي)، لـه دوی څخـه واخلـي او لـه دې پلـوه داسـې وه، چـې زمکـه د هغـو خپـل مـال وي، خـو پـه بـدل کـې يـې د خانـانو پـه وړاندې هوډونه لرل:

۱ – خان ته د اجارې حق يـې بايـد ورکـړې وای، ماليات يې پرې کړي وای، له غنمو، وربشو، د چرګـو هګيو او له چرګو څخه ارباب ته برخه ورکړي.

۲ – بايد د ارباب د زمکې پر سر د کرنې لپاره لاړ شي، ابره يې لو، ګدام او وچ کـړي او دا وړيـا کارونـه يې بيګار بلل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – خپل غنم باید د وړه کولو لپاره د ارباب ژرندې ته وبسي، خپله ډوډۍ د هغه په تناره کې پخه کړي، خپل انګور د هغه په مخصوص لوښي کې وزبېښي د دې ټولو په بدل کې مزد پرې کړي او په همدې توګه کچې او وزنونه چې ارباب ټاکل، په بازار کې ومني.

۴ – د ارباب قضاوت ته باید سر کښدي او له دې کبله هر کله به یې چې ګناه وکړه، ارباب له دوی څخه د ځان په ګټه جریمه اخیستله او که لویه ګناه یې کړې وای، هغوی یې وژل. ارباب د دې لپاره چې ښکاره کړي یې وي، چې د بزګرانو په اړوند د قضاوت حق لري، په خپله زمکه کې یې دار جوړولو او غله یې له هغه نه ځړول.

په دې توګه وینو، چې سرفان د مریانو په پرتله د ځینو باندېوالتیاوو خاوندان وو، خو په هم هغه توګه مو چې وړاندې وویل – او هېڅکله یې نباید هېر کړو – دا باندېوالتیاوې په یوځل لاس ته رانغلې، بلکه ورو ورو او د ټولنې د ضرورتونه پر بنسټ منځ ته راغلې. د دې لپاره چې په دې موضوع سم پوه شو، یانې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشپړه توګه يې درک کړو، چې سرفان په تدريج سره او د ټولنيزې ودې له امله له مريه توب نه جلا شول، د دوی وضعيت په بېلابېلو پېړيو کې څېړو:

د بېلګې په توګه د فرانسې په خاوره کې په ۱۳مې پېړۍ کې هسې کسان وو، چې وضعيت يې د پخوانيو مريانو له وضعيت سره توپير نه درلوده، خو ورو ورو د سرفانو وضعيت وټاکل شو او په هماغه ۱۳مې پېړۍ کې دوه ډوله سرفانو شتون لاره: يو هغوی چې د خپل ځان او د خپلو مالونو په اړوند په بشپړه توګه د ارباب د ځواک اېل وو، تر دې هانده چې ارباب کولای شول له دوی او د دوی د مالونو څخه د خپلې خوښې او ارادې پر بنسټ ګټه پورته کړي. بل هغه چې يوازې له مرګه وروسته يې ټول مالونه ارباب ته رسېدل او ان اولادونو پورې يې اړه نه موندله.

ارباب هرکله چې غوښتل پر هغو يې ماليې او بيګار تحميلولو او هرکله به چې پيسو ته اړ کېده، کولای يې شول له هغو څخه ماليې واخلي. برسېره پردې بزګرو بايد بيګار کړې وای او نور خدمتونه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرته رسولي وای او ګڼ شمېر غير مستقيمې ماليې يې پرې کړي وای او غالبن يې هومره غرامت پر دوی باندې تحميلولو، چې د دوی د راتګ عمده برخې په دې لار کې لګېدلې.

خو په ۱۵مې پېړۍ کې د سرفانو وضعيت تر يوه هانده ښه شو. سرفان له هرې بڼې څخه چې وو، کولای يې شول خپل ميراث خپلو اولادونو ته ورکړي. ارباب کولای نشول له هغو څخه د يوه ځواک ورستوونکي کار غوښتنه وکړي، خو په همدې پېړۍ کې سرف کولای نشول د ارباب له خوښې پرته له يوه ازاد وګړي سره واده وکړي او ان هغه ښځه يې چې د بل ارباب په سيمه کې وه، کولای نشول د ارباب د خوښې نه پرته په ميرمنتوب ومني.

په ۶مې پېړۍ کې بيا د سرفانو په وضعيت کې توپير پيدا شو. په دې پېړۍ کې سرفان په درې ډوله وو: يو هغه چې د سرواژ له وضعيت نه وتلای نشول او ماليې يې بايد پرې کړې وای او بيګار يې کړې وای. بل هغه چې کولای يې شول ازاد شي، خو په دې شرط چې خپله ټوله منقوله شتمني يې د ارباب په زمکه کې پرېښودلې وای. يوه بله ډله هغه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادېدو شرايط يې لا هم اسانه وو او د دې کار لپاره يې بايد يوازې هغه زمکه، چې په اختيار کې يې درلودله، ارباب ته خوشې کړي. په دې پېړۍ کې که چېرې يوه سرف له يوې ازادې وګړې او يا د هغه سرفې سره، چې د بل ارباب په سيمه کې وه، واده کړی وای، بايد غرامت يې پرې کړې وای. که سرفې ښځې چېرې له ازاد سړي سره واده کړې وای، ازاده نه شمېرل کېدله او په وضعيت کې يې بدلون نه راتللو، مګر دا چې هغه سړی يې ارباب وای. سرف کولای نشول د کومه زمکې خاوندتوب ومني، ولې چې دا عمل په غير مستقيمه توګه د ده د ازادې لامل ګرځېده، خو د خپل ارباب د رضايت نه پرته يې کولای شول د زمکې څخه د برخې اخيستلو حق ومني.

نو وينو، چې د سرواژ نطفه د روم د امپراطورۍ په دور کې پيدا شوه او د فيوډاليزم په لمړي دور کې يې وده وکړه او شکل يې بدلون وموند، هسې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څومره وړاندې راځو، سرفان ازادۍ ته ډېر نږدې کېږي.

اوس که د ځانګړو وضعیتونو څخه، چې سرفانو د فیوډالي دور په هره پېړۍ کې لرل، سترګې پټې کړو او یو بشپړه نظر دې دور ته، چې له ۴مې پېړۍ نه یې تر ۱۸مې پېړۍ پورې پایښت وموند، واچوو، د سرفانو حالت څنګه وينو؟

وینو، چې د دوی وضعیت د مریه توب دور په پرتله ښه شوی، خو د مریه توب اصول یې لا هم لمنه نه پرېښودي او د ښوزلۍ او اسکېرنې په چکړو کې ننوتي دي. د دې لپاره چې دا موضوع څرګنده شي، ښه ده، چې د رعیتو سره د اربابانو چلند ښکاره کړو.

ارباب لا د بزګر په اړه بشپړ اختیار درلوده او ورله داسې ښکارېده، چې هغه زمکې، چې سرف کرلي د ده د ښکار خنډ جوړېږي، پرته له دې چې د هغه د بدمرغۍ په سوچ کې شي، هغه به یې ورله په بل مخ واړولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ارباب له حقونو څخه يو دا ؤ، چې هرکله به لـه کليو څخه تېرېده، رعيتو بايد ځای ورکړې وای او دا موضوع د رعيتو د خورا زيار لامل ګرځېدله، د بېلګې په توګه کله چې يې وغوښتل له يوه کلي نه تېر شـي، چوپړو يې د دې لپاره چې د ده خبټه خاربـه کـړي، هر څه يې چې وموندل، لـه ځانـه سـره يـې يـوړول. بزګرانو ته يې ګواښ وکړ، چې که هغه څه چې لـري، پټ کړي، متروکې به وخوري. په پای کې يې د خپل لوټ مال په کليسا کې غونډ کړ او پـه دې حـال کې چې بېوزلـو رعيتـو لـوږه ګاللـه، دوی د عـيش ټغـر وغوړولو!

تـاريخ ليکونکـو ليکلـي، چـې لـه همـدې اربابـانو څخه يو له هغو کروندو څخه، چې تخم پکې شـېندل شوی ؤ، تېرېدو او له هغـه ځايـه چې ابـره يـې پـه ده پورې اړه نه موندله، هغه يې په بل مخ واړوله.

د دې زور ويلو له امله وو، چې بزګرانو په بېـوزلۍ او بدمرغۍ کې ژوند کاوه. بزګر به خواره ختـين چتـې کوډله د غوجل او اخور سره لرله، لوښي يـې ډېـر لـږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو، خواړه او کالي يې هغـو ابـرو پـورې تړلي وو، چې اربـاب خـوښ کېـدو، ده تـه يـې خوشـې کـړي، د ده خواړه عمومن توره ډوډۍ، سابه، شېدې او په نـدرت سـره کـب او د خنځيـر غوښـه وه. لـه همـدې کبلـه ځيني بزګران لـه خپلې کرونـدې څخـه تښـول او پـه غرونو او ډاګونو به يې سر شو او کله د ښېلګې په توګه د دې لپاره چې خپلې زړې مـور تـه خـواړه ورکـړي، غـلا او لاروهلـو تـه اړ کېـدل. نـورو وګـړو، چې د دې ځواک يې نلرلو، سوالګري کوله.

د فرانسې د ۱۸مې پېـړۍ لـه شـاعرانو څخـه يـو وايي: په بيابان کې انسان ته ورته موجودات ګـورې، چې زمکې ته ټيټېږي او چې ورنږدې کېږې، ګـورې، چې د بوټـو ولـې د خوړلـو لپـاره راکـاږي. دغـوی د فرانسې بزګران دي!

آيا نه ګورې، چې د هغې دورې د سرفانو او زموږ د هېواد ننه نيو بزګرانو تر منځ کوم ورته والی شتون لري؟ دا فصل بيا ولولی او دا ومونـدی، چې دا ورتـه والی په کومو ځايونو کې دی. موږ به هم په راتلونکـو څپرکو کې له دې ورته توبونو څخه خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳

واسال او سينيور

دفيــوداليزم پايليــد(دورنما): پرتــه لــه هغــه اېلانيته څخه، چې د يـوه هېـواد د وګړو او دولـت تـر منځ شتون لري، يو بل ډول اېلانيت هم شتون لرلـو او هسې اېلانيت دی، چې بېوزلي او خـوار کسـان يـې د شـتمنو او ځواکمنـو کسـانو پـه وړانـدې لـري. دا اېلانيت له هغه اېلانيت څخه جلا دی، چې د بېلګې په توګې د مريه او ارباب تر منځ يې شـتون لاره، ولې چې د مريه اېلانيت له ارباب څخه قانوني او جبـري دی، خـو د بېـوزلي اېلانيـت لـه شـتمن څخـه هسـې اېلانيت دی، چې ظـاهرن پـه هـېڅ قـانون کې ثبـت شـوی نـه دی او نـه د بېـوزلي سـړي پـه ارادې پـورې تړلی دی او حـال دا چې بېـوزلی سـړی د دې لپـاره چې د زورويوونکـو د ناتـارو او بېـوزلۍ څخـه تـر څـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هانده پورې وساتل شي، اړ دي، چې د شتمنو او ځواکمنو کسانو اېلان واوسي.

دا وضعیت په پخوانیو ټولنو کې هم شتون لاره او د بېلګې په توګه د مریه توب په دور (د روم امپراطورۍ) کې یې هم شتون لرلو او په ځانګړې توګه ګورو، چې لمن یې د زېږیز په ځلورمې پېړۍ کې خورا غوړېدلې ده.

په دې توګه چې واړه خانان ځانونه د لویو خانانو تر ننګې لاندې راولي، تر څو هم د ځواکمنو کسانو له ناتاره وساتل شي او هم له دې لارې مهمې دولتي دندې ونیسي.

دا «ننګه غوښتنې» بېوزلو او کمزورو کسانو پورې محدودې نه وې، بلکه په هماغه لمړې زېږیزې پېړۍ کې لېدل کېږي، چې مهم کسان هم ځانونه د لا مهمو خلکو تر ننګې لاندې راولي او البته د هغه چا ننګه چې تر نورو ډېر د پاملرنې وړ وه، چې له نورو یې لا ډېر ځواک لرلو.

د «ننګې» عمومي شرط دا ؤ، چې زبرلاسی کس خپل لاس لاندې کس نه د هر څه په وړاندې ننګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي او د ببلګې په توګه که دی وړوکی خان دی، دی د مالیو له پرېکولو څخه تر شوني هانده وبخښي. لاس لاندې کس هم باید په بدل کې ځان د هغه زبرلاسي د اېلانیت لاندې راولي.

ورو ورو دې موضوع پراختیا وموندله او د «ننګې» لپاره خاص شرایط رامنځ ته شول او د ننګې له شرطونو څخه یو دا ؤ، چې وړوکی خان خپل ملکیت بشپړ لوی خان ته خوشې کړي، تر څو هغه هم په بدل کې د مرګ تر موکې پورې د زمکې نه د برخې اخیستلو حق ده ته وروبخښي. په دې توګه چې یو نسل تېرېدو او د زمکي لمړي خاوندان مړه کېدل، لوی خان او یا د هغه ځای ناستي به خپلې مخې ته یو شمېر بې زمکې بزګر لرل او هر څومره به چې د دې بې ملکه بزګرو پر شمېر زیاتېدو، هومره به هم د لوی خان ځواک ډېرېدو او کولای یې شول نور بزګر هم په دې تدبیر سره له ملکیت څخه بې برخې کړي.

نو وینو، چې له څلورمې پېړۍ وړاندې د روم امپراطوۍ د زمانې په وخت کې واړه او منځني

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالکیتونه په تدریج سره له منځه لاړ وو او یو شمېر شتمن توانېدلي وو، چې واړه خانان دړې وړې کړي او د زمکې مطلق مالکین شي او یوازې د زمکې څخه د برخې اخیستلو حق ځینو کسانو ته، چې پخوا خانان وو، د ځینو شرطونو په بدل کې ورکړي او دغه لوی خانان هماغه کسان وو، چې د همدې اقتصادی وضعیت له امله، چې رامنځ ته شوی ؤ، سیاسي او قضایي ځواک هم مونده او د سینیور په نامه یاد شول او د فیوډالیزم دوره یې منځ ته راوړه.

فیوډالي ډله: مسلمه ده، چې د اقتصادي ځواک یانې د شتمنۍ د تولید د وسایلو لرل، چې په هغه وخت کې بزګر او زمکه وو – سیاسي ځواک منځ ته راوړي او بزګر چې د خپلې شتمنۍ څخه څه چې د خپل ژوند له توښې نه، چې زمکه ده، بې برخې کېږي، ناچاره دی ځان په بشپړه توګه د لوی خان ځواک ته وسپاري، په ځانګړې توګه چې د جرمن کامونو تر یرغله وروسته د روم دولت او ځواک مرکزیت ته لوی زیان ورسېدو او د دولت او قانون ننګې کمښت ومونده او له دې کبله بزګر نه یوازې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصاد له پلوه، بلکه له سياسي او قضايي اړخه هم د لويو خانانو (سينيورانو) په لاس کې ولوېدل.

د زمکې خاوندانو سيالي په خپلو کې په همدې توګه پايېنه لرله او له هغه ځايه چې دوی ځواکمن شوي وو او مرکزي دولت کمزوری شوی ؤ، د زمکو دې خاوندانو لکه د وړو دولتونو خاوندانو په توګه په خپلو کې په جګړو پيل وکړ او ځيني له ځينو نور ځواکمن شول او د هغو کمزوري، چې اړ شول د خپلو زمکو د ساتلو لپاره د لا لويو خانانو د ننګې لاندې راشي، **واسال** ونومېدل او هغه لا لويو خانانو ته يې د **سينيور** لقب ورکړ.

د سينيورانو معامله له واسال سره له يوه پلوه هغې معاملې ته ورته وه، چې واسال له وړو خانانو سره کړې وه، يانې له هغه مودې څخه، چې د «ننګې» اړيکه د واسال او سينيور تر منځه شتون ومونده، واسال خپل مالکيت په بشپړه توګه له لاسه ورکاوه او يوازې د زمکې څخه د برخې اخيستلو حق يې لرلو او د دې برخې اخيستلو حق په بدل کې بايد درې دندې په غاړه واخلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – د مطلقې وفا لرلو قسم بايد ياد کړي، په دې مانا چې د سينيور «سړی» شي او هر کله چې سينيور دی جګړې ته وروغواړي، د هغه مرستې ته ورشي.

۲ – ځان د سينيور د نياوګلوۍ او قضاوت اهل وکڼي او د هغه حکم سره خوښ واوسي.

۳ – په هغو اړوندونو کې، چې دودونو او رواجونو ټاکلي وي او په هغو اړوندونو کې چې سينيور پيسو ته اړه پيدا کړي، هغه سره د پيسو مرسته وکړي.

نو وينو، چې د فيوډالي دور له ځانګړتياؤ څخه دا دی، چې د تېرو دورونو د اقتصادي وضعې پايلو په دې دور کې وده وکړه او د هغو سياسي او قضايي اغېزې – چې د سينيور، واسال او سرف منځ ته راتلل دي – څرګندې شوې. په دې دور کې د واسال لپاره هېڅ دولت او قانون نشته، مګر د هغه چا اراده، چې د اقتصاد له پلوه پر ده باندې پورته والی لري، ياڼې هغه څوک چې د ځمکې څښتن پېژندل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځومره به چې یو سینیور له دې کبله، چې نـوي واسـالان پـه ده پـورې تـړل کېـدل، ځـواکمن کېـده، هـومره بـه يـې کـولای شـول نـور واسـالان تـر خپلې ننګې لاندې راولي او د لا ډېرو زمکو خاونـد شـي. پـه دې ډول د فيوډالانو ډلې شـتون ومونـد، يـانې هغـې ډلې چې بشپړ سياسـي او قضـايي ځـواک يـې د هغـه چا په لاس کې ؤ، چې د زمکو لرلو له کبله یې په نور پورته والی ترلاسه کړی ؤ. ځومره هم چې دا دستګاه بشپړه شوه، د پاچا ځواک لږ شو او پـه هغـه دورکې چې فيوډاليزم وده موندلې وه، پاچا په حقیقت کې د پاچـايي ځـواک نـه لرلـو، ولې چې سياسـي ځـواک اقتصـادی ځـواک تـه اړ دی او پاچـا پـه دې دورکې اقتصادي ځواک نـه لاره، ولې چې د شـتمنۍ توليـد کـوونکې طبقـه يـانې بزګـران او کـارګران يـوازې د لاسالانو تر اداري لاندې وو او هر لاسـال هـم يـوازې خپل سينيور پېژانده او هـر سـينيور پـه خپلـه سـيمه کې د ماليات ټولولو په اړوند واکمن ؤ. لـه دې کبلـه پاچـا سـينيورانو تـه ډېـر اړ ؤ، تـر دې چې سـينيوران پاچـا تـه اړ وي او لـه دې کبلـه حقيقـي ځـواک يـانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي ځواک يې په لاس کې نلرلو او په پايله کې يې سياسي او قضايي ځواک هم نه‌درلود له لاسه ورکړی ؤ.

نو وينو، چې د فيوډاليزم په زمانې کې د ټولنې د بېلابېلو ډلو تر منځ يوازېنۍ اړيکه زمکه وه او په همدې توګه وينو، له دې کبله چې پخواني اقتصادي رژيم بدلون وموند، نوی مالکيت رامنځ ته شو، په دې مانا چې د زمکې په اړه ازاد او مطلق مالکيت نه‌درلود له منځ ولاړ او سرفانو عمومن زمکه يوازې د برخې اخيستلو لپاره په واک کې لرله.

پايله:

۱ –اقتصادی وضعه وه، چې سرفان او سينيوران او د دوی حقوقي دندې يې رامنځ ته کړې.

۲ – د فيوډاليزم په دور کې زمکه د شتمنۍ تر ټولو لويه وزله او د ټولنې د بېلابېلو ډلو تر منځ اصلي اړيکه وه.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴

رنځورتيا، قحطي، مرګ، پاڅون

د بزګرانو رنځوونکي وضعه مو ولېدله، د ملک لرونکو ژوند مو هم وڅېړه، او له دې موضوع څخه خبرې کوو، چې د وضعې خرابي او د کارونو خرابي چې د پرله پسې جګړو په پايله کې رامنځ ته کېدله، د لويو قحطيو لامل ګرځېدله، چې يو ځل به يې ګڼ شمېر بزګران د مرګ ډاګ ته لېږل.

د بېلګې په توګه د ۹۷۰م زېږيز څخه تر ۱۰۴۰م زېږيزه پورې نږدې ۴۸ ځلې په فرانسې کې قحطي رامنح ته شوه.

قحطيو عمومن سيمه ايزه بڼه لرله، خو کله يې هم عموميت موندلو. په ۱۰۰۰م زيږيز کال کې داسې يوه لويه قحطي پېښه شوه، چې د روم ټوله نړۍ يې ونېوله او لږ داسې څوک ؤ، چې د لوږې په مونګولو کې پرېنوزي. خلکو نه يوازې د ځناورو او تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو وحشي حيواناتو غوښې خوړلې، بلکه د ښځو او ماشومانو غوښې به يې هم خوړلې. دې قحطې بله اغېزه هم لرله، په دې مانا چې بد خواړه د وبا د پراختيا لامل شول او دې وبا له قحطۍ څخه لږه خطره نلرله، د بېلګې په توګه په هماغه وختونو کې د فرانسې په يوه ايالت کې يې سپين ګل د وړو او سبوس سره ګډولو د ډوډې نوم يې پرې اېښودلو.

ډېري وګړو، چې خپله لوږه يې په دې ډوډې ورکه کړای شوه، وپړسېدل او مره شول. دې قحطۍ د خلکو په روغتيا باندې خورا بده اغېزه لرله او په پای کې يې اروپا ته يو طاعون راوستلو، چې درې بشپړه کاله يې ټوله اروپا نېولې وه.

د دې ټولو ناروغيتاؤ او قحطۍ له کبله چې پېښې شوې او په ځانګړې توګه د هغه ناروغۍ له امله چې په ۵۴۱م او ۵۴۲م زېږيز کال کې په مصر، سوريې، ايران او اروپا کې خورې شوې، ورو ورو خلک باوري شول، چې يقينن کوم سحر او جادو شتون لري، چې د ناروغۍ لامل ګرځېدلې. د هغو فکرونه لا دومره خلاص شوی نه وو، چې د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروغۍ حقیقي لامل درک کړي او په دې پوه شي، چې دا ناروغي د سمو خواړو، سالم کور او روغتیا د نلرو له امله رامنځ ته شوې ده. له دې کبله ناهوبله وو، غیبي ځواکونو ته اړ شي او د بېلګې په توګه کوډګر د ناروغۍ لامل وګڼي. له همدې ځایه په ښه توګه کولای شو د خرافاتو د پیدا کېدو حقیقي لامل درک کړو.

ترهغه پورې چې بشر د هغو بلاګانو په وړاندې، چې په ده باندې رالوېږي، کمزوری او بې ځواکه دی او د هغو لامل کشفولای نشي، تل به په غلطو عقیدو پورې تړلی وي، اړ به وي هغو بلاګانو ته یو خیالي لامل وتوګي او له دې کبله به په خرافاتو اخته شي. که چېرې غواړو چې خرافات له منځه ولاړ شي، اصلي هوبله دا ده، چې بشر ځواکمن کړو، یانې د بشر مادي وضعې ته داسې سمون ورکړو، چې د بلاګانو او ناتارونو په منګولو کې کمزوری نه وي.

په هره توګه، په کوډګرۍ باندې دې باور دومره ځواک ومونده، چې کېسه کوي: کله چې د بورګني

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د فرانسې يو ولايت) ملکه د ناروغتيا لـه املـه مـړه کېدلـه، لـه مېـړه نـه يـې هـوډ واخيسـت، چې هغـه طبيبان، چې د دې معالجه يې کوله، ووژني!

بيوزلي بزګران له يوه پلوه د سـينيورانو تـر فشـار لاندې وو او له بله پلوه د بېوزلۍ تر فشار لانـدې – دا ناروغتيا او قحطۍ هم برسېره پردوی بارېدلې، تر څو چې په پای کې تنګ شول او په ځينو خوځښتونو يې لاس پورې کړ.

د بېلګې په توګه د **فرماندي** بزګر، چې د فرانسـې يو ولايت دی، په کال ۹۸۸ کې پاڅېـدل او لـه خپلـو منځو نه يې څـو کسـه وټاکـل، تـر څـو د سـينيوروانو سره په خبرواترو کې شي، خـو دا بېـوزلي اسـتاذي د سينيورانو لـه خـوا ټـوټې ټـوټې ببرتـه راسـتانه شـول (ياني د هغو غوږ، پزه يا لاس يـې پـرې کـړی ؤ) او د سپارې پر سر ببرته راوګرځېدل.

خو د سينيورانو دې قساوتونو ونه کـولای شـول د بزګرانـو د پـاڅون مخنيـوی وکـړي او هغـو بيـا هـم لاس په پاڅونونو پورې کړ او د بېلګې په توګه په کال ۱۰۰۸م کې يـې هـم بـه ځينـو ولايتونـو کې لاس پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوځښت پورې کړ، خو د هغو لوی خوځښت په ۱۳۵۸م کال کې پېښ شو اوپه **ژاکري** باندې ونومول شو.

پېښه دا وه، چې د فرانسې په يوه شمالي ايالت کې بزګرانو د خپلو سينيورانو پر ضد په خوځښت لاس پورې کړ. دا پاڅون لکه اور چې په مزرو کې پرېوزي، د فرانسې ټولو بزګرو ته يې پراختيا وموندله او د هغه هېواد شمال او ختيز يې ونېوه. په ځينو ښارونو کې د منځني حال خاوندو خلکو هم، چې بورژوازي نومېدل، له بزګرو سره مرسته وکړه او د پاڅون اور لا لوړ شو. سينيورانو لاس او پښې ورکې کړې او له هغه ځايه، چې خطر يې وکتلو، په خپلو کې سره نېږدې شول او په يووالي سره يې د سرغړونکو په له منځه وړلو کې همت وکړ او په پای کې يې هغو ته ماتې ورکړه.

د دې ماتې خوړونکو بزګرانو په اړوند يې هېڅ رحم ونکړ او ان کله چې هغه سرغړونکي يې، چې د اشرافو اردو ته يې پناه راوړې وه، په بشپړه ناځوانې ووژل او په خپل دې عمل سره يې د بشر په تاريخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ځووم ځل لپاره ښکاره کړه، چې حق هېڅکله په زاریو انسان ته نه ورکوي او د نړې زورویوونکي د بېوزلو خلکو د اوښکو په وړاندې له ځناورډولو چیغو او سانګې له څوکې څخه پرته بل څه نلري.

په هر حال، د فرانسې اشرافو یاغي بزګر په هسې قساوت او ځېرنتیا سره ووژل او جونګړې، کلي او د هغو مشران یې له خاورو سره سم کړل، چې د **ژاکري کلمه** له خپلې لمړنې مانا څخه راوتلې ده او په فرانسوي ژبه کې هر هغه پاڅون چې په خونړیو او وحشي سزاګانو سره مات شي، ژاکري نوموي. د بزګرو دا خوځښتونه لامل شول، چې ځیني تړولنیز باندېوالتیاوې تر لاسه کړي، دېبلګې په توګه له هغه ځایه چې بزګر(سرفان) له زمکو څخه تښتول، سینیوران ورو ورو اړ شول، چې ځینې زمکې هغو ته په واک کې ورکړي او دوی ازاد کړي. دا زمکې که څه هم ډېر څه نه وو، سره د هغه د بزګرو لپاره یو لوی باندېوالی شمېرل کېدو، ولې چې په دې توګه ازادېدل او سینیورانو کولای نشول پر هغو باندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې ماليې تحميلې کړي او هغوی ډېر بيګار کړي، خو د سرفانو د کروندو ازادېدنو او د فيوډالي اصولو راپرځېدنو نور مهم لاملونه لرل، چې په راتلونکو څپرکو کې به يې څرګند کړو. وړاندې تر هغه بايد د فيوډاليزم په دور کې د صنعت او سوداګرۍ په هکله لنډه څرګندونه وکړو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵

صنعت او سوداګري تر یوولسمې پېړۍ پورې

په ۶مې او ۷مې پېړۍ کې اربابانو د خپلو زمکو له ابرو څخه ژوند کاوه او د دوی د احتیاجونو عمده برخه، لکه کالی او داسې نور هم په هماغه زمکو کې چمتو کېدله، یانې پخپله بزګر وو، چې خپلو اربابانو ته یې تهوکرې اوبدلې او بوټان یې ګنډل او د دوی نورې اړتیاوې به یې پوره کولې.

عبادتګاوو یانې هغه ځایونو، چې کشیشان او روحانیان هلته اوسېدل، عمومن ډېره پراختیا لرله، خو دې عبادتګاوو له هغو ابرو څخه، چې خپله یې چمتو کولې، ژوند کاوه او ان داسې چې د هغه وخت له تاریخونو سره پوهېدلای شي، تر ټولو ښې ټوکرې د هغو ښځو په لاس اوبدل کېدلې، چې په دې عبادتګاوو او د نړې خوشې کوونکو کورونو کې یې ژوند کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې وضعې څخه کومه پایله ترلاسه کېدله؟

د دې وضعې پایله دا وه، چې کلیو بهر ته کوم اړتیا نه لرله او د ښار له صنعته بې نیازه وو. روښانه ده، چې ښارونه هم په دې توګه د صنعت خاوند نه ګرځېدل، ولې چې صنعت د اړتیا په پایله کې رامنځ ته کېږي او کله چې اړتیا نشته، صنعت هم نشته.

نو په دې دور کې د ټولنې اقتصاد پر کلیو بانديې څرخېدو او صنعت کوم پرمختګ نه لاره او له هغه ځایه چې د اربابانو سیمو د خپلو اوسېدونکو اړتیاوې په خپله بشپړولې او نږدې نورو برخو ته یې کومه اړتیا نه لرله، د جنسونو بدل او سوداګرۍ کوم پرمختګ نه لرلو.

له هغه ځایه چې ښارونو په دې دور کې کوم مهم صنعتونه نلرل، وګړي یې هم ډېر نه وو او ان د هغو ښارونو پرګنې، چې د طبیعي وضعې په پایله کې یې کولای شول مواد لاس ته راوړي او له تیګو نه یې څو پوړه ماڼې جوړولای شوې، په هر هکتار(هکتار له ۱۰،۰۰۰ مربعو مترونو سره سم دی) کې یې له ۳۰۰ کسانو نه تېرې نه کولو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرانسې هېڅ ښار له ۸ زرو نـه تـر ۹ زرو کسـانو ډېرې پرګنې نه لرلې و عمومن د ښارونو نفـوس ۲ تـر ۵ زرو پورې ؤ.

البته بیا هم په دې دور کې لږشانې سوداګري او صنعت موجود وو او هسې خلکو هم شتون لاره، چې بوختیا یې سوداګري وه، خو دا صنعت او سـوداګري هومره کوچني وو، چې هغه کولای نشو د دې دور د اقتصاد بنسټ وګڼو.

ځینې داوه کوي، چې د مارسي ښـار (د فرانسـې پـه سـهېل کـې) پـه همدغـه دور کـې د ځلانـده سـوداګرۍ اقتصـاد خاونـد ؤ او لــه قســطنطنیې، سـوریې، افریقـا، مصـر، اسـپانیې او ایټالیـا سـره یـې سـوداګري کولـه. د داوه سـمه نـه ده او نومـوړې سوداګري خـورا کمـزورې وه، لامـل یـې دا ؤ، چې د مارسي ښار په هغه وخت کې وړوکی ښـار ؤ، چې لـه ۲۵۰۰ متــرو څخــه یــې ډېــر محــیط نــه لاره او اوسېدونکو یې له ۸ زرو تر ۹ زرو تېرې نه کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو موږ هماغه پخوانې خبرې تکراروو، چې په ۶مې او ۷مې پېړۍ کې صنعت او سوداګرۍ کوم رونق نلرلو او کرهنه د اقتصاد بنسټ ګڼل کېدله.

په ۸مې، ۹مې او ۱۰مې پېړۍ کې هم وضعه په همدې توګه وه او د زمکې مالکیت په ځانګړې توګه خورا پراختیا مونده، هسې چې د بېلګې په توګه یو روحاني د ۹مې پېړۍ په لمړي سر کې د ۳۳،۰۰۰ هکتاره کرهنیزې زمکې خاوند ؤ.

سینیورانو نه یوازې دا چې سرفان یې کار ته اړ کول، چې زمکې وکري، چمنونه او ځنګلونه وساتي، بلکه د دوی له خبرتیا او کارپوهۍ او فني مهارتونو نه هم ګټه پورته کوله او د بېلګې په توګه یو شمېر پښان(آهنګران)، ډوډې پخوونکي، ترکاڼي او نور یې په اختیار کې لرل، چې د هماغه سرفانو له منځه راوتلي وو. د سرفانو ښځې هم عمومن په تار سکڼلو او ټوکر اوبدلو بوختې وې.

په لنډه توګه ویلا شو، چې د یوه سینیور سیمه په یوه وخت کې یوه پراخه بنګاه، یوه پراخه کرونده او یوه پراخه کارخونه وه، په دې حال کې، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

صـنعتي بنسه يـې کمـزورې او تـر ډېـره پـورې يـې کرهنيزه بڼه لرله.

نو هره سيمه د خپلواکې خاونده وه، ولې چې د سينيور او سرفانو ټولې اړتياوې يې بشـپړولې. هسـې چې سينيور هيڅ څه له بهر نه نه پيرودل.

د يوه سينيور په بېلابېلو سيمو کې مبادلـه ايـزو او سوداګري اړيکـو شـتون نـه لاره، سـينيورانو د دې لپـاره چـې لـږ مونـدونکې ابـرې لکـه مالګـه، زيتـون غوړي، شراب او کتان هـم پـه لاسرسـی کې ولـري او پېرودلـو تـه يـې اړ نشـي، پـه لـرو واټـونکې کې يـې زمکې، چې دا ابـرې بـه يـې لرلـې، لاس تـه رواړلـې او سرفان يې اړباسل، چې دا لېږې لارې ووهي او خپـل ارباب ته هغه ابرې راوړي. د بېلګې په توګه يو شـمېر هالنـډي خانـانو د فرانسې پـه شـمال او يـا د هغـو د رودونـو پـه اوږدو کـې، چـې لـه جرمنـي نـه تېرېـدل، تاکسـتانونه لـرل او هغـو خپلـې سـړاوبې يـې د هغـو تاکستانونو له ډولاډولو شرابونو څخه ډکولې.

البته دې وضعې، چې هرې سـيمې لـه اقتصـادي پلوه خپلواکي لرله او د خارج له ابرو څخـه بـې نيـازه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه، د مبادلې او سوداګرۍ لپاره يې مساعده زمينه نه رامنځ ته کوله. په هماغه توګه مو چې وويل، ځينې ليکې، چې په دې دور کې هم سوداګرانو او بازارونو شتون لاره. موږ هم د دې موضوع نه منکر نه يوو، خو وايوو، د دې سوداګرانو شمېر ډېر لږ او د هغو سوداګري خورا کوچنۍ وه. په دې دور کې د ښکلا د شيانو او لږموندونکو خارجی ابرو سوداګرۍ، چې يو کوچنی لږکی د هغو ګاکان(مشتريان) وو، تر يوه هانده پورې رونق لرلو.

په ډېرو ښارونو کې ځينې بازارونه لېدل کېدل، خو ډېري يې کوچني سيمه ايز بازارونه وو، چې بزګر په مياشت کې يو ځل د خوارږو ابرو د خرڅلا لپاره هغو ځايونو ته تلل. دې کوچنې سوداګرۍ په هغو موکو کې، چې قحطي به راتلله او د پروس سيمې يې په بشپړه توګه ورانولې، تر څه هانده پورې يې ځان ته سر او بڼه نېوله. دغه بزګران، چې د ځانګړو پېښو په راتلو سره به يې کله کله په مبادلې لاس پورې کولو، نبايد له هغو کسانو سره، چې دنده يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګري وه، غلط کړو. د دې «سوداګرانو» زيات شمېر هغه کسان وو، چې ګرځندويه وو، يانې يوه پنډه يې لرله او له يوه ښار نه بل ته د خرڅلا لپاره تلل.

نو کولای شو د فيوډاليزم ځانګړتياوې تر ۱۱مې پېړۍ پورې داسې لنډې کړو:

د ټولنې اقتصاد په کليو تاوېدو او صنعت کوم رونق نه لاره. د هر سينيور سيمې خپلواکي لرله. د زراعت ابرې هم عمومن له دې کبله، چې د بزګرو د کار افزار بشپړ نه وو، کوم رونق نلرلو. مبادله او سوداګري ډېره لږه وه. ښارونه واړه او لږوګړي (لږ نفوسه) وو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶

صنعت او سوداګري تر يوولسمې پېړۍ وروسته

د کرهنې پراختيا نـږدې لـه ۱۱مې پېړې څخـه پيـل شـوه، ولې چې ورو ورو د سـينيورانو او بزګرانـو لپـاره ثابتـه وضـعه رامـنځ تـه شـوه او لـه بلـه پلـوه د سرفانو ازادول پيل شول.

ولې يې سرفان ازادول؟

ولې چې سرفان پـه تـدريج سـره لـه ژونـده تنـګ راغلي وو او خپلې زمکې يې خوشې کولې او تښـتېدل او يا دا چې ياغي به شول او په خوځښت به يـې لاس پورې کاوه او حال دا چې د خپلو ازادېدو په بدل کې حاضـر وو، ډېـرې روپـې خپـل اربـاب تـه پـرې کـړي. اربابانو د دې لپاره چې د سـرفانو لـه خوځښـته او پـه همدې توګه د دوی لـه تيښـتې څخـه يـې مخنيـوی کـړې وي او داسـې کـار يـې کـړی وي، چې هغـوی زمکې بـې بزګـره پـرې نـږدي، هغـوی يـې ازادول او زمکه يې دوی ته په اجارې ورکوله. پـه دې توګـه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرفانو ستونزمنې وضعې لېږښت موندلو، ولې چې اربابانو نور کولای نشول پر ازادو اجاره لرونکو باندې مالیې او بېګار تحمیل کړي.

د همدې موضوع ګانو اغېزه وه، چې په کرهڼې کې رونق پیدا شو او نفوس مخ په ډېرېدو شو، هسې چې له ۱۰۹۰ څخه وروسته د قحطیو شمېر لږ شو. سوداګرۍ هم د ځینو پېښو له امله، چې لاندې یې څرګندوو، دود وموند:

د سکندناوي جزیرو یو شمېر خلک، چې په سمندري غلاوو بوخت وو، د انګستان څنډو ته یې د فرانسې له شمال لویدیز ښار نرماندي له لارې یرغل وکړ، په هغو ځایو کې میشته شوي وو. دوی وروسته له دې چې په انګلستان او فرانسې کې یې ځای ونېوه، ورو ورو یې له تېرو دودونو څخه لاس واخیست او د سمندري غلا پر ځای په سمندري سوداګرۍ بوخت شول. دوی په وچې لارې روسیې ته تګ راتګ وکړ او ځانونه یې قسطنطنیې او بغداد ته ورسول او د نړۍ د دې بېلابېلو برخو کالي یې اخیستل او خرڅول، خو د دوی سمندري سوداګرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر رونق لرلو. وړاندې له دې چې دوی په سمندري غلا بوخت شي، یوې سوداګریزې لارې په بالتیک سمندرګي کې شتون لاره. دوی دا لاره په ۱۹مې پېړۍ کې د خپلو غلاوو په وجه پرې کړه، خو په ۱۱مې پېړۍ کې، چې خپله په سوداګرۍ بوخت شول، دا لار یې بېرته پرانېستله.

په دې موکې کې په هالنډ او بلژیک کې هم سوداګرۍ یو څه دود وموند، ولې چې دا دوه هېوادونه د سمندر په څنډه پراته دي او څو رودونه له هغو څخه تېرېږي او سمندر ته لوېږي او دا دوه هېوادونه د دې رودونو له لارې مرکزي اروپا سره اړیکې موندي. د هالنډ او بلژیک هېوادونو خپل کالي او د مرکزي اروپا کالی د سمندر له لارې انګستان او دنمارک ته وړل.

یو بل مرکز هم په همدې پېړۍ کې رامنځ ته شو او هغه ونیز ؤ، چې د ایټالیا په ختیز کې پروت دی او سوداګریز موقعیت لري.

د عیسی پیغمبر زیارت هم یوه سوداګریزه لار رامنځ ته کړه او وروسته له دې چې صلیبي جګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښې شوې او د اروپا خلک د ختيز له تمدن او د هغه ځای له کاليو سره اشنا شول، هسې چې وبه يې ګورو، له ختيز سره سوداګرۍ ته يې رونق ورکړ.

له ۱۱مې پېړۍ څخه د مديترانې سمندرګی د سوداګريزو اړيکو مرکز شو. اروپايي سوداګران د شام او چين د ورېښمنو، د ايران قالينو، د افريقې عاج، د هندوستان درمل او د عربستان د عطرونو د رانېولو لپاره د شام د هېواد بندر او د سکندريې بندرګي ته راتلل. له دې کبله قسطنطيې اهميت وموند او لويديزي اروپا سوداګرانو په هغه ځای کې په خپلو کې په سيالۍ پيل وکړ.

هسې، چې يو فرانسوی پروفيسور ليکي، چې د ۱۰ – ۱۲ پېړيو لمړني سوداګران هماغه بې کوره کسان وو، چې د خوړو د غوښتنې لپاره دې خوا او هغې خوا ته تلل. دې کسانو ورو ورو حس کړله، چې که په خپلو کې سره ټول شي، لږ خطرونه به دوی ته پام شي او په ښه توګه کولای شي، کالي يوسي او راوړي. په دې توګه لمړي سوداګريز شرکتونه، چې د يادشوي پروفيسور په خبره له پېښې لټوونکو کسانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه جوړ شوي وو، رامنځ ته شول او دوی بریالي شول، چې څه شتمني لاس ته راوړي. ورو ورو دغو شرکتونو پراختیا موندله او دې نړۍ ګرځندویو وکولای شول لوی کاروانونه په لاره واچوي. په لمړي سر کې خلکو له دوی ځخه ډار لرلو، خو په تدریج سره، له هغه ځایه چې د لېرې هېوادونو جنسونه یې له دوی ځخه لاس ته راوړل، له هغو سره یې انس واخیست.

ورو ورو د سوداګریزو واټونو په څنډو کې سوداګریز ښارونه رامنځ ته شول او په دې توګه د ښاري ژوندانه رونق پیل شو. څومره چې سوداګرۍ لا ډېر رونق وموندہ، د هغو کسانو شمېر، چې په دې کار پورې تړلي وو، ډېر شو. له هغه ځایه چې سوداګران په نه شلېدونکې توګه په سفرونو کې وو، لازمه وه، چې د هغو د لارو پر سر، په ځانګړې توګه په هغه ځایونو کې، چې څو واټونو په خپلو کې پیوستون موندہ، تل داسې کسان وي، چې کالي او بار ښکته کړي. بېړې جوړې کړي، ګاډې سمې کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د سوداګرانو نور احتیاجونه بشپړ کړي. له دې کبله د سوداګرانو د لارو په سر په مناسبو ځایونو کې یو شمېر ډوډۍ پخوونکي، قصابان، خیاطان او داسې نور ټول شي.

په تدریج سره، چې شتمنې ډېرېدې، د خلکو احتیاجات هم زیاتېدل او د لګښت کچه هم لوړېدله. له دې کبله لازم وه، چې د تولید اندازه هم پورته ولاړه شي. په پایله کې صنعت مخ په پراخېدو شو او لمړني صنعت چې رونق یې وموند، د ټوکر اوبدلو صنعت ؤ، هسې چې په ۱۲مې پېړۍ کې د میلان په ښار کې د ټوکرو ۶۰،۰۰۰ کارګرانو شتون لاره.

دې صنعت د هالنډ او بلژیک په هېوادونو کې هم پراختیا وموند، هسې چې دوی په همدې پېړۍ کې انګلستان ته وړین ټوکر لېږدول.

د اوسپنې صنعایعو په دې دور کې څه رونق نه درلوده، هسې چې وبه ګورو، چې د هغو رونق د ازادو ښارونو په دور کې د نویو اختراعاتو په زمانه کې پیل شو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷

د بورژوازۍ او ازادو ښارونو رامنځ ته کېدل

له دې کبله چې صنعت تر يوه هانده پورې رونق وموند او سوداګران پيدا شول، د ټولنې په وضعې کې توپيرونه رامنځ ته شول. تر هغه وخته پورې په ټولنې کې د دريمې طبقې برسېره اسيلو او روحانيانو هم شتون لاره، خو کله چې سوداګرۍ رونق وموند او د سوداګرانو او د هغوی د کاريګرو شمېر زيات شو او شتمني هم د دوی په لاسونو کې راغونډه شوه او ورو ورو يې ځواک وموند، بيا يې يوه ځانګړې طبقه جوړه کړه، چې هغه بورژاوزي بولي. دې بورژوا طبقې په تدريج سره ډېره شتمني ډېرۍ کړه او هماغه ډول چې فيوډالان د کليو اربابان وو، بورژواګان هم د ښارونو اربابان شول.

بورژوا طبقې په پخواني فيوډالي تشکيلاوتو کې ځای نلرلو. په دې مانا چې فيوډالي اقتصاد کسبيان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هماغه د بزګرانو وضعه يې لرله، د بېلې طبقې په توګـه نـه پېژندلـه. د ۱۱مــې پېــړۍ ســوداګران د سينيورانو د سيمې په اړوند پردي ګڼل کېدل او پـه حقيقت کې يې د ټولنې په څنډه کې ژوند کاوه.

دوی په حقيقت کې قانوني وضعه نـه درلودلـه او يوازې ټولنيز ضرورت ؤ، چې دوی يې منځ تـه راوړي وو او نه قانون – همدا بورژوازي، چې پـه قـانون کې يې ځای نلرلو، زمـوږ پخـوانې خبـرې تائيـدوي، چې **هغه څه چې ټـولنيزه وضـعه رامـنځ تـه کـوي، هغـه قــانون نــه دی، بلکــه ټــولنيزې اړتيــاوې دي. دا اړتياوې دي، چې ټولنيزه وضعه رامنځ ته کوي او د قانون د جوړېدو لامل ګرځي.**

ســينيوران ناهوبلــه وو، چــې د دې بورژواګــانو ازادۍ ته درنښت ولري، خو دې ازادۍ ته يې قـانوني بڼه نـه ورکولـه او تـل يـې غوښـتل چې د کـاليو وړل راوړل په خپلو سيمو کې تر درانه کنتـرول او مقرراتـو لاندې راولي. له سوداګرانو مـاليې او جزيـه واخلي. دې خبرې، چې سوداګري يې فلجولـه، د بورژواګـانو او فيوډالانـو تـر مـنځ دښـمني رامـنځ تـه کولـه، خـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بورژواګان ورو ورو شتمن کېدل او برسېره پر دې کارګران او کسبیان یې تر شا لرل. له دې کبله یې هڅه وکړه، چې د ځان نه دفاع لپاره ښارونه ازاد کړي. البته د ښارونو ازادي په سولې او سپېڅلتیا او د فیوډالانو په رضایت سره نه شونې کېدله او له دې کبله عمومن د خوځښتونو او وینو تویېدو له لارې پلې کېدله، د بېلګې په توګه د میلان ښار په ۱۰۶۷ م او د مارسي ښار په ۱۱۲۸م کې ازاد شول.

کېسه کوي، چې د فرانسې په یو ښار کې لوی سینیور د ښار له ازادۍ سره مخالفت وکړو. خلک وخوځېدل او وروسته له وهلو او ټکولو یې د سینیور په ماڼۍ یرغل وکړ. خو لوی سینیور له ډاره د خپل قصر سړاوبې ته وتښتېدو او په یوه ګلدان کې پټ شوی ؤ.

عمومن داسې ده، چې کسان د خپل پوړ په تکیه خورا لویښت خرخوي او باټې ولي، خو همدا چې له یوه لوی کار سره مخ شول، د هغه له مخې نه تښتي او بېوزلي او کوچنی والی څرګندوي. دوی د درمنده د سر نانځکې ته ورته دي، چې د ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سر ولاړ دي او لـه هغـه ځايه چې ټولنې د دوی حقیقت هېر کړی، له هغو څخه بېرېږي.

په هر حال، لـه موضـوع نـه لېـرې نـه شـو. هغـه ښارونو ته به يې، چې په دې توګه د اقتصادي اړتياوو له کبله ازادېدل، **کمون** ويل.

ښـارونه ازادېـدل او حـال دا چې کلـي بيـا هـم د فيوډلانو تر لاسـبري لانـدې وو، نـو يـو جرمنـی متـل پيدا شو، چې وايي: «د ښار هوا انسان ازادوي».

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸

د كمون فيوډالي ښارونه

هغه توپير چې نن د ښار او کلي تر منځ لېدل کېږي، په فيوډالي دور کې يې شتون نه لاره او د ښار ډېرو اوسېدونکو کليو کې هم زمکې لرلې. له هغه ځايه چې صنعت ډېره وده کړې نه وه، نو د ژوندانه د دود له پلوه او د ماڼيو د جوړښت له پلوه د ښار او کلي تر منځ خورا توپير نه ښکارېدو. سوداګرانو او ټولو کسانو، چې په فيوډالي ټولنې کې يې ځای نه لرلو، هر پېټ (قشر) په جلا سيمې کې ژوند کاوه، د بېلګې په توګه قصابانو، وسله جوړونکو، خياطانو، هر يوه يوه مېنه او يا کوڅه لرله.

د هر پېټ لپاره ځانګړو مقرراتو هم شتون لاره. هر پېټ يوه ټولنه لرله، چې **کارپورېشن** نومېده. له کارپورېشن څخه موخه دوه شيان وو: يوه دا چې خپل غړي د بهرنيو کسبيانو له سيالۍ نه وساتي، بلـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې د خپلې دندې لپاره پرېکړې و ټاکي، تر څو چې هم د جنسونو ښکلا تر يوه هانده پورې وساتل شي او پېرودونکي ولري.

ښکاره ده، چې دا دواړې موخې په فيوډالي دور کې، چې لويو صنعتونو شتون نه لاره او کليو ښارونو ته ډېره اړتيا نلرله او د اړتياؤ لمنه هم پراخه نه وه، پلې کېدلې او اصولن پورتنې پرېکړې هم د همدې لاملونو له کبله رامنځ ته شوې وې. د فيوډالي دودونو پر بنسټ هېڅ بهرني کس حق نلرلو، يوه ښارته وردننه ښي او په کوم کسب لاس پورې کړي.

په کارپورېشن کې غړيتوب ميراثي ؤ او شاګردانو د څو کلونو زده کړې او د ځانګړو دودونو له پلي کولو څخه وروسته کولای شول د ښوونکي درجې ته ورسېږي.

نو که د کتاب تېر څپرکی په پام کې ولرو، نو وينو، چې صنعت او ازادې سوداګرې په فيوډالي دور کې شتون نه لاره او کولای يې هم نشول شتون ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ـ په هماغه توګه مو چې په تېر ځپرکي کې وويل – ښارونه ورو ورو مخ په رونق روان شول او بورژواګان منځ ته راغلل او د ښارونو په ازادولو يې پيل وکړ، تر څو له فيوډالي مقرراتو څخه ازاد واوسي او وکولای شي خپلې سوداګرۍ ته پراختيا ورکړي.

کمون په حقيقت کې د بورژواګانو په خپلو کې شرکت او ګډ کار ؤ. دې بورژواګانو به کسم يادولو، چې د يوبل امنيت وساتي. په کمون کې د ګډون له شرطونو څخه دا ؤ، چې که د ښار او خوا او شا يو اوسېدونکی يې د پرديو د يرغل موخه وګرځي، ټول له هغه نه ملاتړ وکړي او که چا د کمون له پرېکړو نه سرغړونه کړې وای، د هغه نه يې جريمه اخيستله او هغه يې په مرچو(استحکاماتو) باندې لګوله، تر څو ښار په لازمه موکه کې له دفاع څخه پاتې رانشي.

د ازادو ښارونو چارواکي په خپله کسبيانو ټاکل او ټاکنې د ښېلګې په توګه په لاندې ډول پلې کېدلې: هر پېړ دوه کسه د خپلو منځو نه ټاکل او که د پېړونو شمېر دوولس ؤ، په دې توګه څلورويشت کسه ټاکل کېدل. دې څلورويشتو کسانو نور لس کسه او هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسو کسانو نور لس کسان او دې شلو کسانو بیا لس نــوره کســان ټاکــل او دې دېرشــو کســانو د عمــده چارواکو ټاکل ترسره کول. د ښار عمده چارواکي هر کال بدلېدل او نویو ټاکل شـویو تـه یـې بایـد حسـاب ورکړی وی.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹

د صنعت او سوداګرۍ پراختيا فيوډالي اصول ړنګ کړل

ومو ويل، چې په فيوډالی دور کې تر ۱۳مې پېړۍ پورې صنعت او سوداګري خورا لږه وه. څومره چې صنعت او سوداګرۍ رونق مونده، لا ډېره څرګندېدله، چې فيوډالی اصول د ټولنې پرمخ تللي وضعيت سره جوړښت نلري. د دې لپاره چې دا موضوع روښانه شي، ببلګه راوړو.

انګلستان له لمړيو هېوادونو څخه ؤ چې د صنعت خاوند وګرځېده. له ۱۴مې پېړۍ د مخه هم هغسې مو چې وويل، وړۍ يې له انګلستان څخه هالنډ او بلژيک ته وړلې او د هغه هېوادونو په کارخانو کې به يې ټوکرې ځينې اوبدلې. ورو ورو ټوکر اوبدلو په خپله انګلستان ته هم سرايت وکړ، په ځانګړې توګه کله چې د هالنډ او بلژيک يو شمېر بورژواګان له سينيورانو سره د جګړو له امله

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګلستان ته ولاړل او خپله سرمایه یې هلته په کار واچوله. د انګلستان دولت د دې لپاره چې خپل داخلي صنعت نه یې ملاتړ کړی وي، په کال ۱۳۳۷م کې یې په دې بانديز ولګاوه، چې څوک دې وړی او وړين ټوکرونه له انګلستان نه بهر ولېږي، خو یو څه موده وروسته یې په دې قانون کې یو څه بدلون راوستو او د یاد شویو کالیو بهر ته وړل یې د ګمرکي بیو په بدل کې مجاز وګڼل. د انګلستان دولت د دې لپاره چې د ټوکر اوبدلو لمړني مواد له هېواد څخه بهر نشي، د وړیو ګمرکي بیه یې ٪۳۳ ټاکلې وه او په دې حال کې چې د وړينو ټوکرو ګمرکي بیه له ٪۲ څخه زیاته نه وه. البته دا قانون د قاچاقو د دودېدلو لامل وګرځېده او سوداګران د دې لپاره چې د دولت په سر شرعی خولی کېږدي، په دې یې پيل وکړ، چې پسونه اصولن بهر ته وېسي، خو په تدریج سره د انګلستان د ټوکر اوبدلو صنعت ځواکمن شوی ؤ او کولای یې شول له نورو ځایونو سره سیالي وکړي. له دې کبله د وړیو درنه تعرفه د انګلستان دولت لخوا لغوه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټوکر اوبدلو صنعت ډیرو چارو ته اړه لري، د بېلګې په توګه وړی باید پاکې کړي، رنګ ورکړي، و یې سکني، ټوګر واوبدي، د ټوکر غوړ ببرته کړي او داسې نور...

د فیوډالي پرېکړو (مقرراتو) پر بنسټ له دې چارو څخه هر یوه باید یو جلا کارپوریشن سرته رسولې وای او په دې توګه د وړیو د پېرودلو او پلورلو او د هغو په ټوکرو بدلولو لپاره ډېرې ستونزې پېښېدلې او د دې لپاه چې یو سپارښت سرته ورسوي، د بېلګې په توګه باید د ۱۵ کارپوربشنونو موافقت ترلاسه کړي.

بورژواګان ناهوبله شول، په کومه توګه بندیزونه له مخې نه اوچت کړي او په پای کې یې کارخونې غالبن د ښار نه بهر داسې ځای ته یووړې، چې د کارپوربشنونو تر اغېزې لاندې نه وې او د دې تدبیر سره یې په هماغه ۱۴مې پېړۍ کې وکولای شول، چې د ۲۰۰ بېلابېلو کسبونو کاریګر د یوه چت نه لاندې په کار بوخت کړي او ۶۰۰ کاریګر په یوه ځای کې سره ټول کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو وینو، چې ورو ورو د ټولنې غوښتنو هسې بڼه نیوله، چې له فیوډالي مقرراتو سره یې جوړښت نه موندلو او لازمه وه، چې یاد شوي مقررات بدلون ومومي.

په فیوډالي دور کې هر څوک چې په کارپوربشن کې دننه ؤ، برخه لیک یې خوندي کېدو، خو ګټې یې محدودې وې، ولې چې د پېرودلو او پلورولو بیې په خپله کارپوربشن ټاکلې او له دې کبله هیڅ چا کولای نشول، چې په یوې دوو معاملو سره د خورا ډېرې سرمایې خاوند شي. البته په هغه موکه کې هم دلالانو او سوداګرانو دوکې کولې او نا مشروع ګټه یې ترلاسه کوله، خو د دوی د هغه وخت ګټه د هغې ګټې سره چې د صنعت د دور سوداګرانو لاس ته راوړله، د پرتلې وړ نه وه. له دې کبله خلک د سوداګرۍ خوا ته جلب شول او هماغه کسان، چې تر اوسه پورې یې خپل ژوندون په پېښسلتون (ماجراجویی)، نړېوالې ګرځندوینې او وزګارتیا تېرولو، په کار پسې ولوېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

به دې ځای کې ښه ده، چې د همدې کسانو له ډلې نه د يوه کيسه، چې ډېره شتمني يې غونډه کړه، نکل کړو:

ريچارد ويتينګن هغه يتيم ماشوم ؤ، چې د يوه سوداګر په کور کې چوپړ ؤ. په هغه زمانه کې دود ؤ، چې هرکله به يوه سوداګر خپله بېړۍ لېرو سيمو ته لېږله، خپل هر چوپړ ته يې اجازه ورکوله، چې خپل يو شی په بېړۍ کې کېږدي او خپل بخت وازمويي.

ريچارد په ټوله نړۍ کې يوه پېشو لرله او هغه يې د خپل ارباب په بېړۍ کې کېښوه. د پېښې له مخې کله چې بېړۍ په يوې لېرې سيمې کې لنګر واچاوه، ويې کتل، چې هلته موږک دومره ډېر دي، چې د پاچا ماڼې يې له زيار سره مخ کړې ده، خو په هغه سيمې کې کومه پېشو نه موندل کېده. د هغه هېواد پاچا د هغې بېړۍ د پېشو له کتنو او د هغې د هنرښودنې څخه هومره خوښ شو، چې پېشو يې د بېړۍ د ټولو مالونو په بيه وپېرودله. په دې توګه ريچارد ويتينګن ناڅاپه شتمن شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کېسه که افسانه هم وي، خو څرګندوي، چې د ریچارد ویتنګن شتمني په اسانه سره لاس ته راغلې ده. دا سړې د خپلې شتمنۍ له کبله د لاردانو په ډله کې راغی او پیسې یې هومره ډېرې شوې، چې د انګلستان پاچا له ده نه پور واخیست.

د لویو سوداګرو او ناڅاپه شتمنیو له کبله ؤ، چې د کارپوریشنو وضعې بدلون وموند، د بېلګې په توګه مساوات، چې د کارپوریشن یوه ځانګړتیا وه، له منځه ولاړه. اوس نو د کالیو ښکلا او د جشنونو دودونه هومره وو، چې یوازې شتمنو کسانو کولای شول له هغو نه برخمن شي.

کېسه کوي، چې د شرابو د سوداګرانو کارپورېشن هومره شتمن شوی ؤ، چې له پنځو پاچایانو څخه یې په یوه ځای هرکلی وکړ!

په دې توګه د هغو کسبیانو، چې پخوا شوني وه، چې د ښوونکي درجې ته ورسېږي، د پر مختګ مخه بنده شوه او د دې لپاره چې له ځانونو نه یې دفاع کړې وي، د «کارګرانو د کارپوریشنونو» په تشکیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې لاس پورې کړ، تر څو کرکه جـن اربابـان لـه ځانـه لېرې کړي. په پايله کې دوې ځـانګړې طبقې رامـنځ ته شوې.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰

له انګلستان څخه د يهودانو اېستل

مسيحيانو د پيسو په سود ورکول حرام ګڼل او له هغه ځايه چې په فيوډالي دورکې د معاملو د کوچني والي او لګښت له امله د سود ورکولو او اخيستلو ته اړتيا نه پيدا کېده، دا باور د منلو وړ ؤ، خو کله چې فيوډالي وضعه مخ په بدلون شوه، صنعت رامنځ ته شو او پيسو نوې پوړ ومونده، نور دې باور د ژوندانه له واقعيت سره سمون نه موندلو. لمړني کسانو چې وکولای شول ځانوته د ژوندانه له واقعيت سره سمون ورکړي، يهودان وو، چې په صنعت او سوداګرۍ بوخت شول او له سود ورکولو او اخيستله څخه يې ډډه نه کوله. ورو ورو صنعت او سوداګرۍ پرمختګ کولو، د انګلستان لويو کورنيو پيسو ته لا ډېره اړتيا پيدا کوله او بله هېڅ هوبله يې، پرته له دې نه چې يهودي سوداګرو ته لاس په لمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، نلرله. خو دا یهودان بزګر نه وو، چې په زمکو پورې تړلي او سینیورانو ته اړل واوسي او عمومن یې په ښارونو کې ژوند کاوه. له دې کبله د انګلستان پاچایانو د دې لپاره چې د دوی له پیسونه ګټه پورته کړي، دوی یې په خپله ننګه کې ونیول او په دې توګه یې خپل واقعي ځواک یانې اقتصادي ځواک د بارنانو په پرتله پورته یووړ. د تاریخ لیکونکو تر منځ پېژندل شوې ده، چې وایي: «د یهودانو په صندکونو کې وه، چې د نرماند پاچایانو د بارنانو د اړل کولو ځواک لاس ته راوړ».

خو ورو ورو د یهودانو اقتصادي ځواک هومره ډېر شو، چې د انګلستان د لویو کورنیو او اسیلانو خیال له یې د ناهوساینې لاملونه چمتو کړل و په هڅه کې شول چې په کومه توګه ځانونه د هغو پورونو له بنده، چې له یهودانو څخه یې اخیستي وو، خلاص کړي. په پای کې یې له دې نه بله هېڅ ښه هوبله و نه موندله، چې د مذهب توپیر پلمه کړي او یهودان له انګلستان څخه بهر وغورځوي او همدا کار یې په ۱۲۹۰م کال کې سرته ورسولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا پېښه د دې خبرې لـه دليلونـو څخـه يـو دی، چې **مذهبې کشالې عمومن مالي او اقتصـادي ولې لري.**

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱

د کار د قانون منځ ته راتلل

له هغه ځایه چې د سینیورانو فشار د بزګرانو په مېږونو خورا دروند او له بله پلوه د کار رونق هر ورځ پورته تللو او کارخونو کارګرانو ته اړتیا لرله، سرفان له کلیو څخه تښتول او ښارونو ته یې مخ کولو. هسې چې د انګلستان د ۱۴مې پېړۍ د تښتېدلو بزګرانو شمېر هم هومره ډېر ؤ، چې د تښتېدلو مریانو شمېر د ۱۹مې پېړۍ په امریکې کې.

د پېښې له مخې په ۱۳۴۹ کال کې درنه ناروغي راغله او اروپايې ونېوله او د اروپا او انګلستان نږدې ۲۵ میلیونه اوسېدونکي یې له منځه یووړل.

له دې ناروغۍ نه دوې پایلې لاس ته راغلې: د نفوس شمېر کمښت وموند. هغه بزګران چې ژوندي پاتې شول، څه شتمن شول او څه پراخې زمکې یې لاس ته ورولوېدې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه له هغه ځایه چې د سینیور اړتیا بزګر ته زیاته شوه او زمکې ته د بزګر اړتیا لږه شوه، نور بزګر نه حاضرېدل، چې په اربابي زمکو کې په کرلو بوخت شي او د اربابانو ځورول وزغمي. له دې کبله سینیوران، چې د کرنې لپاره یې ځوک نلرل، ناچاره کېدل، زمکې په خپله سرفانو ته اجاره ورکړي او یا دا چې اصولن زمکې په لږه بیه وپلوري.

په پای کې سینیورانو لاس په کلکه پرېکړه پورې کړ او د «کار قانون» یې وضع کړ. دا قانون د ټولو هغه قانونونو په توګه، چې د لږکیو لخوا وضع کېږي، د بزګرو پرګنو پر ضد ؤ؛ د دې قانون له امله:

۱- هر ځوک چې عمر یې له شپېتو کلو نه تېر ؤ، باید به هغه مزد، چې له ۱۳۴۷م کال نه مخکې دود ؤ، په کرهڼه بوخت شي.

۲ – هر سینیور به چې له دې نه پورته لاسمزد پرې کولو، د غرامت په ورکولو محکومېده.

۳ – سینور حق لاره، خپل سرفان کار ته اړ کړي او که هغو ونه منله، بندي یې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د هغو زلندو قانونونو يوه بېلګه ده، چې د زيار اېستونکو پرګنو د بندېوانۍ لپاره وضع شوی دی! د دې ډول قانونونو اغېزې لا هم د نړۍ په هېوادونو کې، په ځانګړې توګه زموږ په هېواد کې، چې له نورو څخه وروسته پاتې يوو، پاتې دي. آيا دا هغه قانونونه دي، چې د ستمګرو عدليه او امنيه ځواکونه د هغه نه په بشپړه خوند او رنګ يادونه کوي او هغه مقدس ګڼې؟ آيا په رښتيا سره کولای شو دغه حق وژونکي قانونونه مقدس وبولو؟

آيا ډاکټر اراني، چې په جنايي محکمې کې ويل: «يوازې هغه قانون مقدس دی، چې د پرګنو د ګټو ساتونکی وي»، حق نلرلو؟

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲

د بزګرو خوځښت يا په انګلستان کې د سرواژ راپرځېدل

د سـينيورانو فشـار لـه يـوې خـوا او د فـابريکو جذبې له بلې خوا د انګلستان بزګر اړباسـل، چې دې نه زغمونکې وضعې ته پای ورکړي. په پای کې بزګـرو په ۱۳۸۱م کال کې لاس په يوه لوی خوځښت وواهه او دوکان(دوک خان ته وايي) او د پاچا نور چوپړ يې ووژل.

د بزګرو اصلی فکر دا ؤ، چې د خپـل ځـور ليکلـي آثار لـه منځـه يوسـي او هـر چېـرې بـه يـې چې کـوم پرېکړه ليک لاس ته راوړلو، اور يې وراچولو.

د انګلستان لويو کورنيو ونکـولای شـول د بزګـرو پـه وړانـدې ودرېـږي. يـوه ځـل د لويښـت لـه پـوړه راښکته شول او وتښتېدل او په جګړو کې پټ شـول. خو بزګـر ښـارونو تـه ولاړل او بورژواګـانو لـه هغـو نـه نسبتن ښه هرکلی وکړ. په پای کې بزګرو لندن ته مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړ او لـه هغـه ځایـه چې د انګلسـتان پاچـا **دوهـم ریچـارډ** لا هلـک ؤ، انـد یـې کولـو، چـې دوی بـه د سینیورانو له منګلو خلاص کړي.

د بزګرو پوځ لندن ته ننووت او اسیلې کورنې یې ووژلې. خو پاچا ته یې موکه ورکړه او له هغـه نـه یـې وغوښتل، چې کتنه ورسره وکـړي. پادشـاه لـه بزګـرو سره وکتل او هوډ یـې وکـړ، چې د هغـو هیلـې سـرته ورسـوي. مسـتوفیانو هـم د رنګینـو او خونـدورو فرمانونو په لیکلو پیل وکړ. د دې سـاده ډېـو بزګرانـو هرې یوې ډلې به چې د پاچا دا فرمـان تـر لاسـه کـړ، په خندا او خوښۍ سره به بریالی لـه لنـدن نـه ووتـل. کلـه چې شـمېر یـې لـږ شـو او لـه ځـو زرو نـه زیـات کسان پاتې نشول، پاچا بیـا کتلـو وعـده ورکـړه او لـه خپـل پـوځي ځـواک سـره د کتلـو ځـای تـه راغـی، د بزګرو مشر یې مخې ته ورغی. کله چې نـږدې شـو، د پاچا یوه ملګري پـه هغې وسلې سـره، چې تـر کـالیو لاندې یې پټه کړې وه، په بشـپړه نـه نـارینتوب سـره یـې د هغـه پـه سـر ګـوزار کـړه او هغـه یـې پـه زمکـه راوپرځولو. د پاچا ملګري د هغه مشر ګېرچاپېره ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول، تر څو بزګر ونه ويني، چې مشر يې وژل شوی دی. خو بزګرو وکتل او په خوځښت راغلل. پاچا خپلو ملګرو ته امر وکړ، چې له خپل ځای نه ونه خوځېږي او خپله يې آس رهې کړ او د بزګرو مخې ته راغی، هغو ته يې وويل: تاسو پرته له مانه بل مشر نه لرئ. زه ستاسو پاچا یم. ډاډه اوسئ.

خلکو، چې د دې هلک څېره ولېدله او اند يې نه کاوه، چې دومره کرغېړنتوب به دهغه په باطن کې وي، هغه ته تسليم شول او ريچارد د هغو په سرکې ودرېدو.

په دې توګه د بزګرو خوځښت هسې وشېندل شو. هغه وخت پاچا او د هغه قاضيان کليو ته ولوېدل او په وژنو يې پيل وکړ او خلک يې سل سل کسه په دار ووهل او دې وژنو تر يوې مودې پورې پايښه لرله! دا ؤ د پاچا چلند، چې رعيت په هغه رحم وکړ او ده رعيت ته ډاډګېرنه ورکړه!

پايله:

هېڅ ازادي په هېڅ هېواد کې پرته له ځان ښندلو لاس ته راغلې نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خيانت، ناځواني او ځېرنتوب د هغو کسانو له ځانګړتياؤ څخه دي، چې ولس ته زور وايي، خو د دغه ځانګړتياوو مخ تل چوپړ مورخان غواړي پټ کړي. زيارايستونکي پرګنې بايد هېڅکله به هوډونو ونه غولېږي او نبايد رحم او زړه سواندې ته ماتل واوسي.

*****

د بزګرو خوځښت په هغې دردوونکې وضعې پای وموند، خو د ولس د خپلواکۍ روح يې ځرګنده کړه. له بله پلوه د صنعت رامنځ ته کېدلو او کارګرانو ته اړتيا، هسې چې وروسته به يې ځرګنده کړو، ايجابوله، چې د بزګرو ازادي پلې شي.

له دې کبله د کار قانون د ۱۴مې پېړۍ په پای کې له اعتباره ولوېده او سرواژ اصولن د **تودر** کورنۍ د سلطنت په زمانې (۱۴۸۵ – ۱۶۰۳) کې له انګلستان څخه ټغر ټول کړ او د ۱۶مې پېړۍ په پای او د ۱۷مې پېړۍ په پيل کې دا يو قانوني اصل شو، چې هر انګرېز وګړی ازاد دی.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۳

د سرفانو په وضعې باندې د ټوکر اوبدلو صنعت اغېزه

کله چې د ټوکر اوبدلو صنعت په انګلستان کې مخ په ودې شو، ښکاره ده، چې وړیو ته لا ډېره اړتیا رامنځ ته شوه او لازمه شوه، چې څرځایونه لا پراخ، پسونه لا ډېر او وړی لا پرېمانه شي. له دې کبله خانانو په دې باندې پیل وکړ، چې کروندې په څرځایونو بدلې کړي او بزګر وشړي او په ځانګړې توګه د سرفانو ازادېدل یې پلمه کړل، هغوی یې بې وزلي کړل، هسې چې په لږه موده کې پسونه د بزګرو کورنیو ځای ناستي شول. د هغه دور یو لیکوال وايي: «پسه پخوا ډېر سر په لاره ځناور ؤ، خو اوس هر څه ورانوي او هر څه خوري، ان سړي». هغه نښتې چې د اتم هانري په وخت (۱۴۰۹ – ۱۵۴۶) کې د مذهبي دښمنیو په نامه د روحانیانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښې شوې او د هغو د وژلو لامل وګرځېدې، د همدې لپاره وې، چې د کلیسا زمکې د هغو له منګولو نه راوباسي او په څرځایونو یې بدلې کړي.

البته څرځای ته اړتیا، چې د ټوکر اوبدلو د صنعت د ودې په اغېزه رامنځ ته شوې وه، د سرفانو ازادۍ سره یې مرسته وکړه. خو د هغو ازادي په هغه توګه ترسره شوه، چې بیان مو کړله. له دې کبله هغو ستم ځپلو بیا هم لاس په خوځښت وواهه، خو داخل یې هم خوځښت په عام وژنې سره پای وموند.

هغه بزګر، چې په دې توګه له خپلو پلارنیو کروندو څخه شړل شوي وو، غالبن لاس یې په سوال، وزګار ګرځېدو او یا په غلا پورې کولو. خو دا وضعه د فابریکه لرونکو په ګټه وه، چې ورځ په ورځ یې کارګر ته لا اړتیا موندله.

هغو داسې کسانو ته اړتیا لرله، چې ازاد وي، یانې په زمکې یا ارباب پورې تړلی نه وي او په کم مزد سره په کار بوخت شي. دا وه د فابریکه لرونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژبه د ازادۍ مانا! له دې کبله د وزګارانو پر ضد درانه قانونونه وضعه شول او هغو ته يې کلکه سزا ورکوله، تر څو د فابريکې په لور وشړل شي. نو، د سرف ازادي په حقيقت کې دا وه، چې په ازاده توګه د فابريکه لرونکي چوپړ شي.

په دې توګه هغه بدلون چې د ټوکراوبدلو صنعت له امله د سرفانو په وضعيت کې وړکړى شو، داسې لنډولاى شو:

په فيوډالي دور کې د بزګر د کرنې اسباب د ده په خپل لاس کې وو او په بنستيزه توګه يې کولاى نشول، چه هغه له هغې زمکې څخه، چې کرنه يې پرې کوله بهر کړي، خو د بزګر ازادي داسې بڼه ومونده، چې زمکه يې له هغه نه واخيسته او يوه برخه زمکه يې د اجارې لاس ته راوړلو په بدل کې هغه ته پرېښودله. د بزګرو ګڼ شمېر هم په وزګار ګرځېدلو او غلا سر شول او يا په چوپړتيا کې اخته شول.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه انګلستان د صنعت مرحلې ته ورسېدو. موږ له دې کبله د انګلستان په تاريخ کې وړاندې لاړو، چې انګلستان تر نورو وړاندې دې مرحلې ته ګام کېښود. اوس لړشانې شاته ستنېږو او نورو اروپايي ولسونو او په ځانګړې توګه له فرانسې څخه خبرې کوو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴

د ۱۳مې پېړۍ تر پايه پورې فيودالي دور ته يوه بشپړه کتنه

د مديترانې د سوداګرۍ تړل کېدل:

په پخوانې نړۍ کې، يانې د روم په دور کې د مديترانې سمندرګې د داخلي سمندرګي په توګه ؤ، ولې چې د هغه ټولې څنډې د روم دولت په خپلې ولکې کې لرلې او د شا او خوا تمدنونو د مديترانې د سمندرګي له لارې له يو بل سره اړيکې لرلې او هغه سمندرګی د هغو دجنسونو او فکرونو د وړو راوړو وزله وه. په دې دور کې د هغه ټولو هېوادونو فعاليتونه، چې د برتانيا د جزيرو او فرات د سيند تر منځ پراته وو، د مديترانې سمندرګي په لور وو.

وروسته له هغه چې جرمنانو د روم پر دولت باندې يرغل وکړ، بيا هم د مديترانې سمندرګی د رونق خاوند ؤ، ولې چې بيا هم ايټاليا، افريقې، اسپانيې او فرانسې د دې سمندرګي له لارې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيزانس له امپراطورۍ (ختيز روم، چې قسطنطنيه يې په ولکې کې لرله) سره اړيکې لرلې. د دې وضعيت له امله يو اقتصادي ژوند رامنځ ته شو، چې په حقيقت کې د پخواني دور مستقيمه لکۍ وه، د بېلګې په توګه د سوريې اوسېدونکو له پنځمې نه تر اتمې پېړۍ پورې د لويديزو بندرونو او د مصر او کوچنۍ آسيا د بندرونو تر منځ سوداګريزې اړيکې لرلې.

خو وروسته له هغې چې په اوومې پېړۍ کې مسلمانان ډګر ته راننوتل او د مريترانې ختيزې، سهېلي او لويديزې څنډې يې فتحه کړلې او د قسطنطنيې ښار په ۷۱۹م زېږيز کې د دوی لاس ته ولوېدو، د سوداګرۍ وضعه بدله شوه او په حقيقت کې د اروپا سوداګري په مديترانې که پای ته ورسېده. له دې نه وروسته د مديترانې سمندرګی نه يوازې چې د تمدنونو اړيکه نه ؤ، بلکه د هغو تر منځ يو بند ګڼل کېده. پخوا د مديترانې په ټولو څنډو کې يو تمدن شتون لاره، خو اوس دوه تمدنه رامنځ ته شوي وو: رومي تمدن په شمال کې؛ اسلامي تمدن

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ختيز، سهېل او لويديز کې. دا دوه تمدنونه په خپلو کې غليمان وو او د هغو يو پر بل باندې يرغل پخواني اقتصادي اندولتيا له منځه بووړو او اقتصادي فعاليت له مديترانې ځخه د بغداد په خوا لور شو.

د اتمې پېړۍ په ترڅ کې د مديترانې د سوداګرۍ بندېدل لامل شول، چې سواګر له منځه ولاړ شي او ښاري ژوند، چې د هغو په لاس کې ساتل کېده، مخ په پرځېدو شي. په پايله کې عمومي بېوزلي ځرګنده شوه او د هغې يوه نښه دا وه، چې د سپينو زرو روپۍ د سرو زرو روپو پر ځای کېناستلې.

د سوداګرۍ د بېرته رونق پيل: کله چې د مديترانې ختيز او سهېل د مسلمانانو په لاس کې ولوېدل، د ختيز روم او ايټاليا سوداګرو اړيکې هم له سوريې، د افريقې له شمال او د اسپانيې له سهېل سره وشلېدې او يوازې د لويديز او قسطنطنيې مسيحي بندرونو سره يې (وړاندې له دې چې د مسلمانانو لاس ته ولوېږي) سوداګري کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د دې خبرې لامل، چې مذهبي توپير ؤ، سوداګرو ته دومره ځواکمن نه ؤ، چې وکولای شي هغوی د ډېرې مودې لپاره د مسلمانانو سره سوداګرۍ نه منع کړي.

تل لېدل شوي، چې د پيسو ځواک روپۍ لمنانځونکو وګړو ته په خو ځلو د مذهب له ځواکه ډېر دی او عمومن د مذهب ځواک يوازې د دې لپاره، چې له هغو سره د روپيو په مونډلو کې مرسته وکړي، ورباندې ګران دی.

له دې کبله سره د دې چې د مديترانې ختيز، سهېل او لوېديز د مسيحيانو په خبره له کفارو سره وو، د هماغه نونسمې پېړۍ له پای نه لېدل کېږي، چې خپلې اړيکې يې له دې سيمې سره له سره ټينګې کړې او ورځ په ورځ يې پراختيا ورکړه.

دې روپۍ لمنانځونکو سوداګرو د خپلوګاکانو له مذهب سره، په دې شرط چې ښې روپۍ ورکړي، څه کار نلرلو.

روپۍ لمانځل، چې مسيحي مذهب يې په کلکه محکوموي، په دې دور کې په کلکه توګه ځرګند

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول او ونيزي سوداګرو اسلاو ځوانان د دالماسۍ له ځنډونه پېرودل او يا يې غلا کول او په بېړيو کې يې په مصر او سوريې کې د مسلمانانو حرمونو خوا ته وړل او خرڅول. د مريانو سوداګرۍ په دې دور کې ونيزي سوداګرو ته هم هومره ګټه ورسوله، چې د تورو خرڅولو په اتلسمې پېړۍ کې د فرانسې او انګرېز تجارانو ته. **البته مذهب دا چارې منع کولې، خو د چا غوږ د اورېدو پوروړی نه ؤ او سوداګرو هغه ګڼ شمېرګټه يې چې له دې لارې وړله، نه يوازې د مجاز اوسېدلو دليل او بلکه د هغه د مقدس اوسېدلو دليل بللو. هر کله چې داسې کسانو ته د خرافاتو په ضد د تمدن او فرهنګ نه خبرې وکړې، وايي، دلته د استدلال ځای نشته، خو دوی خپله په دې موکه کې، چې ګټو يې غوښتنه کوله، د مذهب پر ضد استدلال کولو.**

د بورژوازۍ ازادي: د بوژوازۍ لپاره تر ټولو ضروري شی ازادي ده، ولې چې بورژواګان – پرته له دې چې وکولای شي له يوه ځای نه بل ته لاړ شي، هوډ وسپاري او هوډ واخلي، په خپلو مالونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصرف هرډول حق ولري – نشي کولای سوداګري وکړي. دا ازادي د سوداګرۍ لپاره لازمې دي.

خو دې ازاديو په فيوډالي جوړښت کې شتون نه لاره، له دې کبله بورژواګانو د دې ازاديو دلاس ته راوړو لپاره هڅې وکړې او په اوومې پېړۍ کې يې د سرفانو په مرسته خطرناک خوځښتونه منځ ته راوړل.

هغو د سرفانو ازادي هم د همدې خپلو اړتياؤ د سرته رسولو لپاره غوښتله او اصولن نبايد هېر کړو، چې **بورژواګانو ازادي په مطلقه توګه او د يوه طبيعي حق په ډول نه غوښتله، بلکه له دې کبله چې ښېګڼې يې لرلې او يوګټه ور حق ؤ، د هغې تيګه يې به خپل ټټر وهله**. موږ به وروسته د دې اصل په هکله خبرې وکړو.

په هر حال، د بورژواګانو د هڅو اغېزه وه، چې ورو ورو ازادي په ښارونو کې، هسې مو چې وړاندې څرګنده کړه، پيل شوه او په تدريج سره دود شوه، چې که چا د يوه کال او يوې ورځې لپاره په ښار کې ژوند کړې وای، ازادېدو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بـورژوازی قـانون: ازادی د بورژواګـانو لمړنـې اړتیا وه، خو نورې اړتیاوې یې هـم لرلې. د فیـوډالي دور حقونــو پېچلــي دودونــه لــرل او وګــړي یــې د سینیورانو د ارادې اېل ګرځول.

په فیوډالي دور کې، کله د دې لپاره چې یوه داوه فیصله کړي، لازمه وه، چې دواړه خواوې په خپلو کې مخـاوی (مقابلـه - دوئـل) وکـړي او هـر څـوک چې بریالی شي، حق دې له هغه سره وي. په دې دور کې قاضیان عمومن د بزګرو د ټولنې نه ټاکل کېدل او دا وګړي یـوازې د هغـه چـا د دودونـو او رواجونـو سـره، چې په کلیو کې یې د کار او یا د زمکې ملکیـت لپـاره ژوند کاوه، آشنا وو او د ښاري ژوند نه یې کـافي خبـر نه لرلو.

له دې کبله کله چې بورژواګان منځ ته راغلـل او ښارونو شتون وموند، کولای یې نشول خپـل ښـاري ژوند له دې حقونو او دې دودونـو سـره، چې د دوی له وضعې سره جوړ نه راتلـل، اداره کـړي. بورژواګـانو هسې حقونو ته اړتیا لرله، چې پېښـې پـه سـاده توګـه حلې کـړي او د دواړو خـواوو د ادعـا د زبـات لاره پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسانه توګه لاس ته راوړي او د بورژواګانو د ژوند اړتياوې په ښه توګه په پام کې ولري.

په دې توګه وينو، چې د يوولسمې پېړۍ په پيل کې د ټولنيزې اړتيا له امله څه سوداګريزه حقونه رامنځ ته شول، چې لا په جنينيزه حال کې وو. دا حقونه د هغو دودونو ټولګۍ وه، چې له عمل نه لاس ته راغلې وه او يو ډول نړېواله مسئله وه، چې سوداګرو په خپلو منځو کې منځ ته راوړې وه. خو له هغه ځايه چې ياد شويو حقونو لا قانوني بڼه نه وه موندلې، عمومن سوداګرو د خپلو اختلافونو د حل لپاره حاکمانو ته رجوع کوله.

هغه محکمو ته، چې په دې توګه جوړېدلې، په انګلستان کې «خاورينې محکمې» ويلې، ولې چې هغه کسان، چې دې محکمو ته يې رجوع کوله، هغه سوداګر وو، چې تازه له لارې نه رارسېدلي وو.

سينيوران، بورژواګان، ازاد ښارونه: سينيوران پرته له هغه، چې روحاني وو، ژر د ښارونو د ودې او پرمختګ په ښېګڼو پوه شول، ولې چې په هماغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرتله به يې چې دې ښارونو ته په سيندونو او واټونو کې تګ راتګ زياتولو او د پيسو کچه يې پورته وړله، د سينيورانو خزانه هم هومره لا ډکېدله. نو د اريانتيا وړ نه ده، چې که په کليو کې په خپلو مانيو کې يې ژوند کاوه، د ښار له اوسېدونکو سره يې لرې اړيکې لرلې، تر دې چې له پورژواګانو سره اختلاف پيدا کړي.

خو روحاني سينيورانو د ښارونو او د بورژواګانو له ژوندانه سره مخالفت کولو، چې د ځينو جګړو لامل وګرځېدل. د پېښې له مخې، په هغه جنګ کې چې د ۱۱مې پېړۍ په دوهمې نيمايې کې د امپراطورانو او پاپ په منځ کې ونښتو، د لمباردي ښارونو اوسېدونکو موکه ومونده، چې د دې روحاني شاهزويانو پر ضد پاڅون وکړي. په ۱۰۷۷م کال کې د کامبر ښار د هغه اسقف (لوی کشيش) پر ضد قيام وکړ او تر ټولو پخواني کمون يې منځ ته راوړ.

په دې توګه ښارونو د اوومې پېړۍ په پيل او ځينو د همدې پېړۍ په ترڅ کې د ښاري جوړښتونو خاوندان شول، چې دوی د ژوندانه بڼې ايجابول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه چې بورژوازي يې ځانګړې کوله، دا وه، چې بورژوازي د پاتې خلکو په منځ کې يوه وتلې طبقه جوړوله. نن د ښارونو توپير له کليو سره دادی، چې د ښارونو اوسېدونکي ډېر او ادارې يې پېچلې دي، خو بل باندېوالی نلري او نورو عمومي او ځانګړو حقونو خاوندان نه دي.

خو بورژواګان داسې نه وو او د حقونو له پلوه د ټولو هغه کسانو سره، چې د ښار له دېواله نه يې بهر ژوند کاوه، توپير درلوده؛ همدا چې انسان د ښار له دړې او ډنډ نه تېرېده، بلې نړې ته ورتللو او په حقيقت کې د بېلو حقونو سيمې کې يې پښه کېښودله. بورژواګان د لويو کورنيو او روحانيانو په شان په عمومي حقونو کې ګډ نه وو.

د ښار زمکې هم ښېګڼې درلودلې او د پناه وړلو ځای شمېرل کېده، که هر چا هلته کډه کړې وای، د دې په شان چې کليسا ته پناه يوسي، په امان کې ؤ. لنډه دا چې پورژوازي له هره پلوه ځانګړې طبقه ګڼل کېدله او بورژواګانو د کليو خلکو ته د زبېښاک په سترګه کتل او په بشپړه کست (حسادت) سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاضر نه وو، له خپلو ښېګڼو څخه هغو ته څه شی ورکړي.

دلته دا ټکې هم باید یاد کړو، چې د ۱۲مې پېړۍ نه تر ۱۵مې پېړۍ پورې په ټولې اروپا کې د ښارونو نفوس د ټول نفوس یو پر لسمې برخې نه ډېر نه ؤ.

د سوداګرۍ اغېزه په فیوډالي جوړښت باندې:

۱ – کله چې سوداګرۍ رونق وموند، سینیورانو او د هغو چاپېروالو غوښتل، خپل ژوند ته د هغو شیانو په وزله، چې د سوداګرۍ له لارې د دوی لاس ته رسېدل، لوېښت یا لېږ تر لږه هوساینه ورکړي. که چېرې په ۱۱مې او ۱۲مې پېړۍ کې د ټولنې د لوړو طبقاتو د یوه وګړي ژوند وڅېړو، وینو، چې د خوړو، کالیو او د کور او نورو شیانو له پلوه یې لګښت خورا پورته تللی دی.

په دې توګه د زمکو د لویو خانانو اړتیاوې زیاتېدې او د جنسونو نرخونه هم پورته تلل، خو د یاد شوو خانانو عاید په هغه اندازه نه ډېرېدو، ولې چې دوی خپل عواید د هغو دودونو پر بنسټ لاس ته راوړل، چې مقدس شمېرل کېدل او هغو ته ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرانه وه، چې له دې دودونو تېرى وکړي، نـوى عايـد خلکو نـه واخلـي. لـه دې کبلـه ډېـرې اسـيلې کـورنۍ (يـانې د زمکولـوى خاونـدان) پـوروړي او يـا ديـوالي شول، د بېلګې پـه توګـه کېسـه کـوي، چې د ۱۳مې پېړۍ په نيمايي کې، په يوه سيمه کې د خانانو شمېر له ۶۰ کسانو نه ۱ يا ۲ کسانو ته راټيټ شو.

۲ – البته ځينې خانان د دې بحـران پـه وړانـدې ودرېدل، په دې مانـا چې پخـواني دودونـه يـې مـات نکـړل، خـو ويـې کـولاى شـول چې د جنسـونو د ګرانېدو څخه تر څه هانده پورې مخنيـوى وکـړي، د بېلګې په توګه پخوا په هـر «کـور» کې ځېنـو مهمې کارګـاوو شـتون لاره او څـو لـس کسـه سـرفان يـې بوختول، چې ټوکر او يـا د کـار افـزار جـوړ کـړي او پـه دې حـال کې چې همدغـه لوښـي د ګاونـډي ښـار د کسبيانو لخوا جوړېـدل. ځينـې خانـان پـه هڅـه کې شـول، چې دا راز کارګـاوې منـع کـړي او پـه ۱۲مـې پېړۍ کې دا کارګاوې نږدې ټولـو ځـايونو کې مـخ پـه زوال شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – ډېرو لويو خانانو، چې ځينې لږ مونډل کېدونکي جنسونه لکه مالګه، شراب او نور چې د دوی په املاکو کې نه مونډل کېدل، لېرې پرتې زمکې يې خپلې کړې وې او دا جنسونه يې له هغه ځايه چمتو کول، نور لوی خانان دې ته اړ نه وو، چې دا لېرې پرتې زمکې وساتي او د هغو په پلورلو يې پيل وکړ.

۴ – د سوداګرۍ له نورو اغېزو څخه يوه دا وه، چې له هغه ځايه چې جنسونه ورو ورو له بهر نه پېرودل کېدل، کورنې په هڅه کې شوې، چې د خپلو روپيو عايد ډېر کړي، دې خبرې دوی اړ کول، چې سرواڅ له منځه يوسي او يا يې شدت لږ کړي. ولې يو سرف به يې چې ازاد کړ، دوې ګټې يې لرلې: يو دا چې سرف د ځان ازادۍ لپاره پيسې پرې کولې، بله دا چې له ازادېدو وروسته هم له خپلې زمکې څخه نه تېرېدو او د هغې اجاره اخيستونکی به شو. په همدې موکه کې وو، چې سرفانو کولای شول خپل هوډونه، د بېلګې په توګه د بېګار دنده يې د پيسو په بدل له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلـه سـره لېـرې کولـه. ورو ورو پـه پيسـو کېـدلای شول هر څه وشي.

۵ – د سوداګرۍ نفوذ بيـا دا اغېـزه لرلـه، چې د کرهنيـزې ډول تـه د زمکې، اوبـو او هـوا سـره سـمون ورکول کېدو. تر هغه دمه چې د شيانو وړل راوړل لږ پلي کېدل او د هېڅ په حکم کې وو، اړتيا پيدا کېـده، چې سينيوران په هره توګه چې کېږي، د حبوباتو راز راز ډولونه په خپلو زمکو کې وکـري، ولې چې لـه بلـه ځايه يې چمتو کولای نشول. خو له دولسـمې پېـړۍ څخه وروسته، چې سـوداګري دود شـوه او جنسـونه يې له يوې سيمې نه بلې ته وړل راوړل، سينيوران په هڅه کې شول، چې هغـه شـيان پـه خپلـو زمکـو کې وکري، چې له زمکې، اوبو او هوا سـره اړونـد ولـري او په لږ لګښت سره وکرل شي.

۶ – د سوداګرۍ له اغېـزو څخـه دا هـم وو، چې زمکې خوځېدونکې شوې، يانې په لاس پر لاس کېدو يې پيل وکړ – په دې توګه، چې بزګرانو پـه دې موکـه کې په ګاونډي ښار کې يو بازار لرلو او لـه دې کبلـه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیسو لرلو او ذخیره کولو ذوق په ده کې پیدا شو. په همدې موکه کې هم د ښارونو شتمن بورژواګان په هڅه کې شول، چې زمکې واخلي، ولې چې غوښتل یې هغه ګټې یې، چې د سوداګرۍ نه لاس ته راوړلې، په دې زمکو کې په کار واچوي. په دې توګه ورو ورو ځینې زمکې د لمړنیو خاوندانو له لاسه وتلې او د نویو خاوندانو لاسو کې لوېدلې.

ترانسپورتي ستونزې: په منځنیو پېړیو کې د انسان او شیانو په وړو راوړو کې خورا ستونزو شتون لاره. پخوانیو رومیانو د خپلو یرغلونو لپاره په ځانګړې توګه واټونو ته خورا اهمیت ورکولو او هڅه یې کوله، چې هغه ښې وساتي.

خو دا واټونه په فیوډالي دور کې د هغو ګډوډیو له امله، چې پېښې شوې، د مرکزي ځواک د لېږ کېدلو له امله او د سوداګریزو اړتیاؤ د کمښت له امله ویجاړې شوې او د بېلګې په توګه په نهمې پېړۍ کې یې د خواخوږۍ وړ وضعه لرله.

په فیوډالي دور کې ښه واټونه له منځه تلي وې. خو د لارساتلو حقونه، چې پخوا د واټونو د ساتلو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ودانولو لپاره اخيستل کېدل، هماغسې پاتې وو، ان نوي حقونه هم منځ ته راغلي وو او له دغو حقونو څخه هيڅ يو يې اصلي موخې ته نه رسېدلو. د لارساتلو حقونه په حقيقت کې يو ډول ماليې وې، چې د سينيورانو له خوا اخيستل کېدلې او حمل او نقل يې په کلکه توګه فلجول. د لارساتلو له دې حقونو څخه يوې پيسې هم په لار جوړلو لګښت نه موندلو او يادشوي حقونه يو بار ؤ، چې په سوداګرۍ باندې تحميلېدو او تر پايه پورې يې هغه د سينيورانو د زورچلولو او ناوړې ګټې پورته کولو له مادو څخه يوه شمېرله.

له دې کبله لمړنی حق، چې ازداد شويو ښارونو غوښتلو، دا ؤ، چې د لارساتلو حقونه دې د بورژواګانو په ګټه له منځه لاړ شي. تر دولسمې پېړۍ وروسته د ښارونو سوداګران بريالي شول، چې د لارساتلو له پرېکولو څخه په پرديو هېوادونو کې هم، چې ترې تېرېدل، تر يوه هانده پورې وبخښل شي، برسېره پر دې د سوداګرو د لارې په سر د لارساتلو د حقونو د اخيستلو لپاره ډېرو بارونو شتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاره. د ښلګې په توګه د څوارلسمې پېړۍ په پای کې د الپ سیند په سر ۳۵ او د دانوب سیند (یوازې په ښکته اطریش کې) په سر ۷۷ ځایونو د لارساتلو د حقونو اخیستلو لپاره شتون لاره.

د واټونو وضعې د جنسونو د ځنډېدو سره مرسته کوله. په ژمي کې نږدې ناشونې وه له هغو واټونو څخه، چې له اوبو او ختو به ډکېدلې، تېر شي. د واټونو ساتل او ودانول د هغه چا په غاړه وو، چې د هغو په ساتلو کې یې ګټه لرله او عمومي ځواکونو نږدې هېڅ راز لاسوهنه نه کوله. له دې کبله د واټونو د وضعې ښه کېدل یوازې د مساپرو او هغو کسانو د ابتکارونو له امله وو، چې د مقدسو ځایونو زیارت ته تلل.

څرګنده ده، چې ترانسپورتي وسایل باید له واټونو سره سمون ولري. په پایله کې یې عمومن د دوه ټېره ګاډیو څخه کار اخیستلو، خو د تجارت خورا لویه برخه په اس باندې سرته رسېدله او په ندرت سره یې درندې او څلور ټېره ګاډې هم په ډېرینو واټونو کې کارولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واټونو دا وضعه لامل شوه، چې د سيندونو په فکر کې ولوېدل او له هغو ځخه يې، که څه هم چې په ژمي کې به يخ وهلې او په اوړي کې به بنکته کېناستلې، په ډېرو سيمو کې ګټه پورته کوله.

سوداګري د دې ټولو لارساتلو د حقونو له املـه، چې د هېوادونو په منځ کې ورپورې تړل کېدل، د مخنيويو سره مخ وه. خو د هغه په بدل کې په سياسي سرحدونو کې د سوداګرۍ لپاره هېڅ ممانعت شتون نه لاره او يوازې په ۱۴مې پېړۍ کې وو، چې «د داخلي سوداګرۍ د ساتنې» چلند رامنځ ته شو. له دې تاريخ نه مخکې هېڅکله لېدل شوي نه وو، چې د داخلي سوداګرۍ لپاره کوم پورته والی قايل شي او له هغې نه د بهرنې سيالۍ لپاره ملاتړ وکړي.

د سينورانو خپل منځي اړيکو په اقتصادي وضعې باندې ډېره اغېزه لرله، ولې همدا چې دوه سينيوره به په خپلو کې په جګړه شول، د يو بل سوداګر يې بندې او د دوی مالونه به يې ضبطول او د هغو ببرې يې اخيستلې، په بله توګه د غليم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګرۍ څخه مخنیوی له هغو وسایلو څخه ؤ، چې د هغه اړباسلو لپاره، چې نښته خوشې کړي، کارېدلو.

خو همدا چې سوله به بېرته ټینګه شوه، له دې تګلارې څخه به کومه نښه هم نه پاتې کېدله او نور د هغو وسایلو څخه د ګټې پورته کولو فکر، چې د مخامخ لوري د ماتولو لپاره په کار شي، د دې فکر، چې د مخامخ لوري بازارونه له هغه نه ونیسي او د هغه صنایع ضبط کړي، په هېڅ ځای کې نه کتل کېده.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵

د ۱۳مې پېړۍ تر پايه پورې فيوډالي دور ته بشپړه کتنه

پانګه (کاپيټال) لـه سـوداګرۍ څخـه رامـنځ تـه شــوه: هـېڅ شـک نشـته، چې د پـانګوالۍ نطفـه لـه هماغه ۱۲مې پېـړۍ څخـه وتړلی شـوه او سـوداګري يانې هغه سوداګري، چې له اوږدې مودې څخـه پلـې کېدله، شتمني يې توليد کړه. له **ګودريک دوفنګـال** په نامه يوه کس نه کېسه کوي، چې د همـدې دليـل دی، چې سوداګري او پانګه سـره يوځـای پيـدا شـول او تر څنګه يې دا کېسه د ټولـو دورونـو د پانګـه والـو روحيه ځانګړې کوي:

ګودريک دوفنګال د ۱۱مې پېړۍ په پای کې پـه يوې کليوالې بې وزلې کورنۍ کې نړې تـه راغـی او لـه هغه ځايه چې اړ شو خپله پلرينه زمکه خوشې کـړي، ناچاره شو، خپل ټول فکر د مزد لپاره په کار واچـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ډېرو ښوزلو په توګه د سیند په غاړه ګرځېدلو او د هغه شیانو له ټولولو څخه یې، چې سیند څنډو ته راوړل، ژوند کاوه. په هغه موکه کې هم ډېر پېښېدل، چې ښېړۍ ډوبې شي، توپان هم د هغو پاتې شیان څنډو ته راوړل. د پېښې له مخې یوه ورځ هغه څه چې له سینده د ګودریک دوفنګال لاس ته ورغلل، هغه ته یې موکه ورکړه، چې یوه پنډه وتړي او د ګرځندویو په شان په ګرځېدو روان شي او له دې لارې لرشانې روپې ترلاسه کړي. په همدې وخت کې یوه موکه لاس ته ورغله، چې د سوداګرو له یوې ډلې سره همسفره شي او په دې سفر کې یې وکولای شول ډېره ګټه لاس ته راوړي او د تجارانو سره په کمپنیو کې شرکت وکړي. یادشوی شرکت ښه بریالی شو او ګودریک او همچارو ته یې لویه پانګه ورکړه.

د ګودریک دا برخه لیک په حقیقت کې د نورو ډېرو کسانو برخه لیک دی. په هغه دور کې چې سیمه ایزې قحطۍ ډېرې پېښېدلې، په اسانۍ سره شونې وه، چې څوک ډېره کمه اندازه غنم، په هغه ځای کې چې پرېمانه وو، واخلي، د قحطۍ سیمې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې یوسي او په ډېره لویه بیه یې وپلوري، ډېره ګټه ترلاسه کړي او دا عمل تکرار کړي. له دې کبله احتکار چې د دې ډول کارونو سرچینه ده، د لمړنیو سوداګریزو شتمنیو په منځ ته راوړلو کې دخیل ؤ.

په دې توګه د پانګه وال کس روحیه په خورا ښه توګه پېژندلې شو.

د یو پانګه وال کس ځانګړي صفتونه دادي، چې د حساب له مخې کار کوي او یوازینې موخه یې دا ده، چې ګټې سر په سر ډېرې کړي.

سوداګریزه ګټه د زمکو پېرودونکي ته پکار ورځي: هغه سوداګرو، چې په دې توګه ډېرې ګټې لاس ته راوړلې، له دې ګټې څخه د ګټې پورته کولو ځای په توګه یې زمکې ته تر ټولو څخه د ښې سیمې په توګه کتل. له دې کبله یې د ۱۲مې او ۱۳مې پېړۍ په ترخ کې د ښارونو عمده برخه زمکه واخیستله او له هغه ځایه چې د ښارونو نفوس ډېربدلو او د دوی زمکو پر سر به کورونه جوړېدل، له دې لارې یې هومره ګټې یووړې، چې له دوی څخه ډېرو د ۱۳مې پېړۍ له نیمایې نه له سوداګرۍ څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېر شول او يوازې د خپلو زمکو له عايد څخه يې ژوند تېرولو. په دې توګه وينو، چې که څه هم زمکه د خوځنده پانګې سرچينه ده، خو دا خوځنده پانګه وه، چې بورژواګان يې د زمکو خاوندان وګرځول.

په دې دور کې طبيعي ابرې ډېر سوداګريزه کالي وې:

که هغه کالي، چې په دې دور کې يې وربانده سوداګري کوله، په پام کې ونيسو، وينو، چې طبيعي ابرې لکه درمل، شراب، غنم، مالګه، کبان او ورې له صنعتي ابرو څخه خورا ډېرې دي.

نبردې د صنعت ټول ډولونه لکه بوټان، کالي او افزار د ښارونو په چاپېريال کې پاتې وو، په دې مانا چې د دې لوښو جوړوونکو هغه يې انحصار کړي وو او يوازې په سيمه ايزو بازارونو کې يې پلورل. له دې کبله هغه کالي، چې په سوداګرۍ کې دود وو، غالبن طبيعي ابرې وې – البته په همدې دور کې د ماهوتو (کشميرې) سوداګري د لويو سوداګريو څخه وه، خو د دې ډول صنعتي ابرو سوداګري بايد استثنايي وشمېرو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښن توب او معدنونو صنعت: په ځینو ځایونو کې د پښن توب سوداګرۍ پراختیا وموندله، په سوداګرۍ کې شامله شوه، خو په بشپړه توګه باید ووایو، چې د دې ډول صنعت پراختیا په منځنیو پېړیو کې لږه او ناقصه وه او همدا موضوع ده، چې د منځنیو پېړیو اقتصاد د نوي دور له اقتصاد څخه جلا کوي. د ډبرینو سکرو وېستل هم په همدې درجې ناقصه وو.

د کسبونو انحصار - کارپورېشن: له یوولسمې پېړۍ څخه وروسته هر کسب یوه ځانګړې ډله جوړوله، چې کارپورېشن نومېده. هرې ډلې حق لاره، چې خپل کسب هغو کسانو ته ځانګرى کړي، چې د هغې غړیتوب یې درلوده. دې ډلو هسې حقونه لرل، چې د صنعت له ازادۍ سره یې بشپړه تضاد لرلو او د هغو بنسټ له انحصار څخه پرته دا ؤ، چې له خپل صنعت څخه ملاتړ وکړي او هغه له هر راز داخلي او بهرنې سیالۍ څخه وژغوري.

دې کارپورېشنونو د ښار بازار د بهرنیو ابرو پر مخ تړلو او په څنګ کې یې ځارنه کوله، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارپورېشـن هـېڅ غـړی د نـورو غـړو پـر ضـد شـتمن نشي. له دې کبلـه کارپورېشـنونو د خپلـو غـړو لپـاره پرېکـړې لرلـې، د ښېګـې پـه توګـه د بيـې او لاسـمزد کچه، د کار ګنېتې، د هغو افزارونو، او کـارګرانو شـمېر، چې هره کارګاه يې بايد ولري، ټاکلې. هر ډول رکـلام (تبليغـات يـې منعـه کـول)، تـر څـو پـه دې توګـه د کارپورېشن هېڅ غړی له بل څخه مخکې نه شي او د امکان تر هانده برابرتيا په دوی کې حاکمه وي.

د هـر کارپورېشـن حقونـه او بانـدېوالتياوې، چـې هغه يې له سيالۍ څخه ژغـورل، لامـل شـول، چـې د ابتکار ځواک له منځه لاړ شي، ولې چې هيڅ چا حق نلرلو، خپل جنس له نورو ژر يا ارزانـه چمتـو کـړي او پـه دې توګـه هغـو تـه ضـرر ورسـوي. د دې کارپورېشـنونو اصـلي موخـه دا وه، چـې صـنعت پـه همـاغې وضـعې کـې چـې وه، وسـاتي، تـر څـو د وګـړو وضعه هم ثابته پاتې شي.

د کارپورېشن مقرراتو يوه بله ښه هم لرله او هغه د مصرفوونکي ژغورل وو، په دې مانا چې د ابرو ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کارپورېشن له خوا بيا کتل کېده، تر څو له بنکلا و نه لوېږي، د دوکو او جعل لپاره يې ګرانې سزاګانې ټاکلې وې.

دې کارپورېشنونو، چې کسبيانو د ۱۱مې پېړۍ په پای کې پيل کړې، لمړی هېڅ قانوني بنه نلرله او هغه کسبيان يې، چې د کارپورېشن غړي نه وو، يوازې د بايکوټ کولو (د هغو د مصنوعاتو د منع کولو) له لارې کولای شول، کارپورېشن کې غړيتوب ته اړ کړي، خو ورو ورو کارپورېشنونو ځواک موند او په پای کې قانون اړ شو، د هغو واکونه په رسميت وپېژني.

د کارګرانو او پاترنونو وضعيت: د هغه کارګرانو ژوند، چې په صنعتي ښارونو کې په کارګاوو کې بوخت وو (دوی نبايد د کسبيانو سره اشتباه و نه نيسو)، پرله پسې د بحران او وزګارتيا سره مخ ؤ. همدا به چې توکي د جګړې له امله او د هغو د واردولو له امله بند شول، کارګاوې به له کاره ودرېدې او د وزګارو کارګرانو ډلې به په کوڅو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشې شوې او یا په کلیو کې به په سوالګرۍ لګیا شوې.

په هغو دورونو کې به چې دا بحرانونه نه وو، د کارګاوو د خاوندانو او یا اجاره لرونکو وضعیت به د منلو وړ ؤ، خو کارګرانو به خپله غالبن په تنګو او ناولو کوټو کې په هغو کوټو کې، چې په اونیزه توګه به یې کرا کولې، ژوند کاوه او پرته له خپلو کالیو یې هېڅ مال نلرلو. دا کارګران به له یوه ښار نه بل ته تلل او اربابانو (پاترنانو) سره به اجیر کېدل. د دوه نۍ (دوشنبه) سهار به چې شو، دا ښوزلي به تر کلیسا چاپېره عمومي میدانونو کې کوم ارباب ته سترګې په لار وو، چې دوی د اتو ورځو په موده اجیر کړي.

د کار ورځ د سهار له سره پیل کېده او پای یې د ورځې پای ؤ. د پیسو پرې کول به د خالي (شنبه) په ورځ پلي کېدل او سره د هغه چې د ښار مقرراتو به امر کولو، چې پیسې باید په سپینو زرو پرې شي، اربابانو د پرې کولو په موکه خورا ناوړه ګټه پورته کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه د لويو صنايعو کارګرانو د نور کسبيانو په منځ کې هغه طبقه تشکيلوله، چې تر يوه هانده پورې د نن ورځې پرولتاريا ته ورته وه. دا کارګران د «شنو نوکانو»، د کاليو او د تريخوالي له امله، چې په چلند او خبرو کې يې درلوده، پېژندل کېدل؛ هېڅ چا له دې نه، چې له دې بېوزلو سره سم چلند ونکړي، حزر نه کولو، ولې چې پوهېدل، چې که چېرې د دوی څخه يو وشړي، د هغه ځای به د اوږدې مودې لپاره تش پاتې نه شي. له دې کبله د اريانتيا ځای نه دی، که وينو، چې کارګرانو د هماغه ديارلسمې پېړۍ له منځ نه د اعتصابونو په جوړولو لاس پورې کړ. تر ټولو پخوانی اعتصاب، چې موږ ته څرګند دی، په ۱۲۴۶م کال کې د دويې په ښار کې (د فرانسې له شمال لويديزو ښارونو څخه) پېښ شو. په کال ۱۲۷۴م کې د ګان د ښار (د بلژيک په شمال لويديز کې پروت دی) د ټوکراوبدلو کارګران له اعتصاب څخه هم پورته لاړل، په ډله ايزه توګه له ښار نه ووتل او د بلژيک د پايتخت په لور روان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول، خو د ښارونو خلک د دوی له عمل نه خبر شول، لار یې د دوی پر مخ وتړله. له دې کبله په هالنډ او بلژیک کې له ۱۲۴۲م څخه ځیني تړونونه د ځینو ښارونو تر منځ وتړل شول، پر دې بنسټ چې شکمن او توطیه ګر کارګران یو بل ته ورستانه کړي او هرکله به چې کارګران د امر نه د سرغړونو په هڅه کې شول، هغوی یې تبعیدول او یا یې وژل.

هغو کارګرانو چې د دې دور په کارګاوو کې کار کولو، زموږ د عصر له مزدورانو سره یې څو بنسټیز توپیرونه لرل:

۱ – دغه کارګران د دې پر ځای چې په لویو فابریکو کې په خپلو کې څنګ تر څنګه کار وکړي، په وړو کارګاوو کې خواره وو.

۲ – پاترن (ارباب) چې د کار د افزارو څښتن او یا – هسې چې غالبن پېښېدل – د هغو اجاره لرونکی ؤ، اصولن په خپله هم کارګر ؤ او د یوه کس پانګه وال سوداګر په حساب یې کار کولو او حال دا چې د نن ورځې فابریکه لرونکي پخپله په هېڅ وجه کارګر نه دي او په کار کې برخه نه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هغه ځایه چې د ښار مشـران د بورژواګـانو لـه منځه ټاکل کېدل، په حقیقت کې داسې ډاډه مرجع، چې د کارګرانو حقونه وژغوري، شتون نه لاره. د هغو سندونو پر بنسـټ، چې پـه لاس کې دي، پـه بشـپړه توګـه ښرګنـدوي، چـې د لویـو صـنایعو د کـارګرانو زبېښـاک کـومې درجې تـه رسـېدلو، کـاروركونكو پـه پاترنانو او پاترنانو په خپل وار سره په بېوزلو كـارګرانو فشار راوړلو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶

۱۴مې و ۱۵مې پېړۍ ته بشپړه کتنه

د بزګرانو وضعیت: د ۱۴مې پېړۍ په پیل کې د اروپا اقتصادي وضعه داسې وه، چې نه د ښارونو خلک او نه د کلیو خلک هېڅ یو هم خوښ نه وو.

ومو ویل، چې له ۱۱مې پېړۍ وروسته د سرفانو ازادول پیل شول، خو د سرواژ دور ډېرې پای پاتې (باقي مانده) برخې لا ټینګې وې، په ډېرو هېوادونو کې لا درانه بیګارونه په سرفانو باندې تحمیلېدل، په دې حال کې چې د سرواژ ښېګڼې له دوی څخه اخیستل شوې وې. په دې مانا چې سینیورانو په ۱۲مې او ۱۳مې پېړۍ کې – هماغه شان مو چې څرګنده کړه – د خپلو زمکو یوه برخه ازاده کړه او په اجاره یې ورکوله او له دې کبله یې غالبن خپلې پخوانې بنې له لاسه ورکړې وې او د بېلګې په توګه ځانونه یې د خپلو زمکو اوسېدونکو څخه ملاتړ ته موظف نه ګڼلو. سینیوران په هغه دور کې د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمکو لرونکو په حکم کې وو، چې د مالیو او ارزي حقونو د اخیستلو له لارې یې ژوند کاوه.

پخوا سرفان له اربابی زمکو نه تبنول او نورو سیمو ته تلل او د بل ارباب په شنډو زمکو کې په کرهڼه بوختېدل او سینیوران د دې لپاره، چې د هغو له تېښتې نه مخنیوی وکړي، ناهوبله دوی ته یې ازادي ورکوله او هغوی یې اجاره اخیستلو ته اړباسل. خو په دې دور کې له هغه ځایه چې د سینیورانو ډېرې زمکې وداني شوې وې، سرفان که له خپلې زمکې څخه تبنول، عومن کوم ارباب یې نه موندلو، چې هغو ته زمکه ورکړي. له دې کبله په دې دور کې کوم مهم لامل شتون نه لاره، چې سینیوران سرفانو ته ازادي ورکړي. سره د دې له دې کبله چې سینیورانو د تجارت د پیدا کېدو له امله پیسو ته اړتیا پیدا کړې وه، داسې پېښېدل، چې خپل سرفان او کله د یوه کلي ټول اوسېدونکي یې د لرې وجې په بدل کې ازادول، خو له هغه ځایه – هماغه شان چې ومووېل – د سینیورانو د شنډو زمکو پراخوالي لږ شوی ؤ. سرفان هیله مند نه وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې که د خپل ارباب لـه زمکـو څخـه ووځي، تـر دې بنه وضعه وومي.

له بله پلوه له هغه ځایه چې سرواژ د بزګرو لپاره یو عمومي وضعیت نـه ؤ او ګـڼ شـمېر ازاد شـوي وو، هغه شمېر چې په دې وضعیت کې پاتې وو، ځانونـه یې له یوه حق څخه بې برخې ګڼل او ناراضه کېدل.

ازاد بزګر هم له سینیورانو څخه، چې هغـوی تـه یې زور ویلو، ناراضـه وو او د سـینیورانو خپـل منځـي جګړې په دې ناخوښیو ورزیاتېدلې.

دا وضـعه پـه فرانسې کې رامـنځ تـه شـوې وه او نـورو هېوادونـو هـم هغـه تـه ورتـه وضـعیت لرلـو. د پېښې له مخې له ۱۳۱۵کال نه تر ۱۳۱۷م کاله پورې په اروپا کې لویه قحطي پېښه شوه، چې ورانـونې یـې لــه پخوانیــو قحطیــو خــورا ډېــرې وې او ۳۰ کالــه وروسته له دې تاریخه یو طاعون راغی، چې تـر ټولـو خطرناکه طاعون ؤ، چې تاریخ یې په یاد لري، هسې چې د اروپا یو پر دریمه نفوس یې له منځه یووړ.

دا ټـول لاملونـه د پاڅونونو لامـل شـول، چې د هغو ببلګه (په ۱۳۵۸م کې د ژاکري خوځښت) مـو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب په ۱۳م څپرکي کې څرګند کړ. دا پاڅونونه موخې ته ونه رسېدل، بزګرو که څه هم د ټولنې ډېرکی جوړولو، خو د هغو ټولنیز وضعیت داسې نه ؤ، چې د ګډو عملیاتو لپاره یو شي او له فکري پلوه هم نه پوهېدل، چې که اوسنی ټولنه ورانه کړي، د سبا ټولنه څرنګه ودانه کړي. د هغه بزګر، چې زمکه یې کرله او هغه خان تر منځ، چې د ده د لاسرنځه څخه یې ژوند کولو، ډېر توپیر او تضاد شتون لرلو، خو د هغه توپیر په کچه، چې نن دښارونو د کارګر او پانګه وال تر منځ شتون لري، نه محسوسېده، ولې چې د بزګر وضعیت هسې ؤ، چې لمړی هغه په زمکې پورې تړلی ؤ او حال دا چې کارګر په فابریکې پورې هېڅ راز تړون نلري او دوهم دا چې د دوی خپلواکې تر یوه هانده پورې د کارګرانو په پرتله ډېره ساتل شوې وه.

د بورژواګانو او کارګرانو وضعه: له هغه ځایه چې د ښارونو ژوند په صنعت او سوداګری باندې تکیه لرله، څرګنده ده، چې بورژواګانو (سوداګرو او د کارګاؤ خاوندانو) په ښارونو کې ډېر اهمیت لرلو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم پوړونه د دوی په لاس کې وو او هغوی وو، چې دولت یې جوړاوه. دې دولت په بشپړه توګه طبقاتی بڼه لرله، له هغه ځایه چې لـه عمـومي ګټـو سـره یـې غبرګون درلـوده، تـر څـه مـودې پـورې یـې لیاقـت او کفایت له ځان ښخـه څرګنـد کـړ او ښـاري ادارې یـې منځ ته راوړې، مالیه یې رامنځ ته کـړه. بازارونـه یـې سم کړل، ښـوونځي یـې پرانیسـتل. خـو څرګنـده ده، چېرته چې د صنایعو د اقتصادیاتو اداره د هغو کسـانو په لاس کې وي، چې د هغو له ګټو ښخه ژوند کـوي، د هغو هڅه به په دې کې وي، چې ترڅو کولای شـي د کارګرانو برخه کمه کړي.

موږ پخوا څرګنـده کـړه، چې کـارګرانو ځنګـه پـه تدریج سره د فابریکو له خاوندانو سره مخالفـت پیـل کړ. اوس یو ټکي پر تېرو خبرو ورزیاتوو، چې ورو ورو ګڼ شمېر بورژواګان هـم دې کـارګرانو سـره یوځـای شول، ولې چې اقتصادي ځواک یوازې د لږو شـمېرو په لاس کې لوېدلی ؤ، چې نورو ته یـې د ګـډون حـق نه ورکولو. په دې توګه دوه بهیره د اداره کوونکـو پـر ضد رامنځ شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې پاځونو باندې، چې د کارپورېشنونو له خوا د پاترنانو پرضد پلي کېدل او موږ له هغو څخه ځينې د کتاب په تېرو څپرکو کې څرګند کړل، غالبن د «ديموکراتيک انقلاب» نوم کېږدي. که دېموکراسي، په هغه مانا سره چې نن يې لري، په نظر کې ونيسو، دا نوم ابېنودل چنداني سم نه دي، ولې چې ناراضيان او ياغيان د ملي حکومت د رامنځ ته کولو په هڅه کې نه وو، بلکه يوازې د ولسواليو په حدودو کې يې فکر کاوه او هر کارپورېشن يوازې د خپل کسب په فکر کې ؤ او له دې کبله هرکله څو کارپورېشنونه د مبارزې په موکه له يوبل سره يو کېدل، مازې همدا به چې هله ګوله وېده شوه، هغه وخت به په خپلو کې په نښته بوخت شول.

له بله پلوه نبايد هېر کړو، چې همدا انقلابيان، چې په ځانونو يې دېموکرات نوم ايښې ؤ، د هغو ډلو غړي وو، چې د ښار ټولو خلکو په پرتله د ډېرو بانډېوالتياوو خاوندان وو او د بېلګې په توګه د صنعت او سوداګرۍ انحصار يې په لاس کې لرلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دېموکراسي، چې دا کسان يې پلوي وو، په حقيقت کې د بانډېوالتياوو خاوندانو لپاره د دېموکراسۍ څخه عبارت وه.

*****

د کارپورېشن په بنسټ کې تزلزل
دکارګرانو او پانګه والو نښتو ته چمتو کېدل:

ومو ويل، چې د ښارونو چارې لويو بورژواګانو اداره کولې او له هغه ځايه چې دغو مهمې دندې ځانونو ته ځانګړې کړې وې او ناوړه ګټه يې پورته کوله، د ۱۳مې پېړۍ له نيمايي راهيسې د وړو سوداګرو او کارګرانو له خوا ځينې خوځښتونه د لويو بورژواګانو پر ضد راپورته شول او له هغه ځايه چې د نفوس ډېرکی په کارپورېشنونو کې ؤ، ناچاره شول، چې کارپورېشنونو ته د ښار د چارو په اداري کې برخه ورکړي او د هغو استاذي ومني.

له بله پلوه دهغو کارګرانو وضعې، چې په لويو صنايعو کې يې کار کولو، د بازار د سيمه ايزو کسبيانو سره خورا توپير درلوده. دا کارګران نور د خپلو اربابانو سره په يوه کربنه کې نه وو او خپله اقتصادي خپلواکي يې له لاسه ورکړې وه. له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کبله په هڅه کې وو، چې لـه اقتصـادي بـدې وضـعې څخه راووځي او د کـار د شـرایطو او د لاسـمزد بیـې ټاکل د دوی خپل لاس ته ولوېږي او ناروښانه افکـار د برابرتیا په هکله له هغوی څخه د ډېرو پـه سـر کـې لوېدلي وو. همدغـه وو، چې د ۱۳مې پېړۍ پـه پـای کې یې په ټولو ښارونو کې د پاڅون بیراغ اوچـت کـړ، خـو پـه چټکتیـا سـره د بـورژوازۍ نـورو وګـړو، یـانې سوداګرو او کسبیانو د دوی پـر ضـد لاس پـه پـاڅون پورې کړ او د هغوی خوځښتونه یې کرار کړل.

د دې ورځ مـزده کـارګرانو او دې پرولترانـو پـه وړانـدې د لـویې سـوداګرۍ پانګـه وال، دلالان او د جنسونو صادرونکي د سیمه ایزو صنایعو له خاوندانو سره یـو شـول او د دې لپـاره چې ټـول وګـړي راضـی وساتي، په هڅه کې شول، چې هرې مهمې ډلې تـه، یـانې د وړو کارګـاوو بورژواګـانو او د ټـوکر اوبـدلو فابریکو کارګرانو ته د ښار په چارو کې د مداخلې حـق ورکړي. خو نوموړي کارګران پوهېدل، چې دا عمـل له یوه نیرنګ څخه پرته ډېرڅه نـه دي، ولې چې پـه دې توګه به دوی د ښار نورو غړو پـه پرتلـه لږکـی وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د دې لپاره چې خپل حق واخلي، زورته لاس اچلو څخه پرته بله لار نلري. له دې کبله يې د ثور د ۱۴مې پېړۍ په موده کې لاس په خوځښتونو پورې کړ او حکومت يې په لاس کې ونيوه، خو عمومن د دوی غليمانو ښارونه کلابند کول او د دوی لار يې له بهر سره تړله او کارګران يې تسليمېدوته اړ کول او په پای کې خوځښتونو په عام وژنې سره پای مونده او کارګران اړ شول له خپلو غليمانو سره بېرته جوړښت وکړي.

د ۱۴مې پېړۍ په پای کې په کوچنيو کارپوربشنونو کې هم پرولترو شتون وموند، ولې چې هغو هم کولای نشول، چې د خپلو غړو اقتصادی خپلواکي خوندي وساتي. تر هغه وخته پورې چې کسبيانو هيله لرله، چې په اسانۍ سره د ښوونکي درجې ته ورسېږي، له خپلو ښوونکو سره يې په سوله او اسيلتيا کې ژوند کولو، خو د کسبونو پراختيا هغه هاند ته رسېدلې وه، چې د مصرفوونکو شمېر اجازه نه ورکوله، چې نوې کارګاوې منځ ته راوړي او د توليد کچه پورته يوسي، نو د ښوونکي پوړ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدل ورځ په ورځ لا ګران شـول او راز راز مقـررات رامنځ ته شول، تر څو د ښـوونکي پوړ د ښـوونکو پـه کورنيـو کې پـاتې شـي، د زده کـړې مـوده يـې اوږده کړه، د هغه پيسو کچه يې، چې د ښـوونکي مقـام تـه رسـېدو لپـاره بايـد پـرې شـي، پورتـه يـووړه. د يـوه شـاهکار ښـودل يـې، چې د کسـبي د لياقت ښېلګـه واوسي، د ښوونکي پوړ ته رسېدلو لپاره لازمي وګڼله. لنـډه دا چـې د کسـبيانو کارپورېشـنونه د يـو شـمېر کېرجنو ښوونکو درلودونکي شول، چې غوښـتل يـې چې کارپوربښـن يـوازې خپلـو زامنـو او يـا زومـانو تـه وسپاري.

له دې کبله د هماغه ۱۴مې پېړۍ له نيمـايې نـه زده کوونکو او کـارګرانو، چې د خپـل وضـعيت د ښـه کېـدو لپـاره کومـه هيلـه نلرلـه، پـه اعتصـابونو لاس پورې کړ او غوښتنه يې وکړه، چې لاسـمزدونه پورتـه شي او تر څنګه يې دوی هم وکولای شـي د ښـوونکو په توګه د کارګاوو په اداري کې ګډون ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دور کې کارګر، چې پخوا د خپل ښوونکي مرستیال ؤ او د هغه په ژوندانه کې یې ګډون لرلو او غالبن له هغه سر یې خپلوي کوله او په کورنۍ کې یې ورګډېده او د هغه ځای ناستی کېدو، ورو ورو په ورځ مزده کارګر باندې بدل شو او په دې توګه په وړو کارګاوو کې هم کار او پانګه د یوبل مخې ته ودرېدل. هغه کورنۍ وضعه چې په کارګاوو کې حاکمه وه، له منځه ولاړه او د کارګر او پانګه وال نښتې د هغه پر ځای کېناستې.

له هغه ځایه چې کارګران ټول د ګډو ګټو خاوندان وو او یو ډول غوښتنې یې لرلې، یو بل سره د مرستې او د خپلو ګټو څخه دفاع لپاره یې ځینې ټولنې جوړې کړې، چې لمنه یې تر ډېرو ښارونو پورې غزېدله. د دې سازمانونو بنسټیزه موخه دا وه، چې خپلو غړو له کار پیدا کړي او هغوی د اربابانو له زبېښاک څخه وژغوري.

اربابان هم د دې سازمانونو په وړاندې په خپلو کې نږدې شول او په خپلو کې یې د یووالي تړون وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه په ښارونو کې اقتصادي او ټولنيز تضاد ځرګند شو. خو دا تضاد که څومره هم ځواکمن ؤ، کولای يې نشول چې د دې ځواکمن تشکيل بنسټ دړې وړې کړي، په ځانګړې توګه، چې د فکر او اړتياوو او ګټو له کبله د کارګرانو او کسبيانو يوې خوا ته په خپلو کې او له بزګرو سره بلې خوا ته توپير لرلو. هغو کولای نشول، بزګر هغسې چې لازمه وه، له ځان سره هملاسي کړي او حال داچې لويې کورنۍ، اسيلې کورنۍ او د زمکو لوی خاوندان په چټکتيا سره د سوداګرو او شتمنو او د صنايعو اربابانو مرستې ته راغلل. په پايله کې يې د پاځون ځپې، چې له هر ځنډې نه راپورته شوې وې، د پيسو او زور دغه بند په وړاندې ماتېدلې.

د ښارونو داخلي صنايعو نه ملاتړ: البته راز راز صنعتي ډلې، چې په يو ښار کې وې، په خپلو کې يې د ګټو اختلاف درلودلو، خو د هغو ټولو ګټو غوښتنه کوله، چې ځانو نه د بهرنۍ سيالۍ ځخه وژغوري. له دې کبله ټول سره يو وو، چې په هره وزله چې لاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـه راتلی شي، انحصار ځـواکمن کـړي. د صـادراتي صنايعو کارګران (لوی صنايع، چې د هغـوابره لـه يـوه هېواد څخه بل هېواد ته صادرېده، لکه ټوکراوبـدل او داسې نور) او د سـيمه ايـزو بـازارونو کسـبيان لـه دې انحصـارونو سـره موافـق وو، ولـې چـې د صـادراتي صنايعو کارګران په دې باور وو، چې د دوی مزد بـه د صـنايعو لـه املـه پورتـه لاړ شـي. او د سـيمه ايـزو بازارونو کسبيان هيله مند وو، چې د دې سيستم لـه کبله به د دوی د کاليو بيې پورته ولاړې شي او يا لـږ تر لږه ثابته پاتې شي. له دې کبلـه صـنايعو ځـانګړې بڼـه ومونـدلـه او هـر کسـب يـوې ځـانګړې ډلـې تـه ځانګړی شو.

د هغو پـه نظـر ازادي لـه هغـو بانـدېوالتياوو څـه عبارت وه، چې د دوی ځای ټينګ کـړي. د هغـو پـه نظر هېڅ کوم حق شتون نه لاره، مګر هغه حق، چې لاس ته يې راوړی ؤ.

د دې ځانګړتيـا او انحصـار بېلګـې پـه دې کـې وينـو، چې د بـورژوازۍ پـوړ تـه رسـېدلو لپـاره ګرانې مقررات پيدا شوي وو او هر ښار هغـه بانـدېوالتياوې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې خپلــو بورژواګــانو تــه ورکــړې وې، هغــو تــه منحصرې ساتلې. له دې کبله د ښـار اوسـېدونکو تـه د بانـــدېوالتياوو لاس تـــه راوړل ورځ پـــه ورځ لا ګرانېدل.

د همـدغو انحصـارونو لـه کبلـه وو، چې ورو ورو يې هڅـه وکـړه، د ښـارونو خـواوې لـه صـنايعو څخـه تشې کړي او په تدريج سره يې په بېلابېلو پلمو منـع کړله، چې څوک دې د ښار نـه بهـر کومـه هټـې او يـا کارګاه خلاصه کـړي او يـوازې د بـازار پـه ورځـو هغـه جنسونه، چې د ښار په منځ کې چمتو شوي نـه دي، په هغه ځای کې وپلوري.

دا ډول انحصارونه، په هغه توګه چې صـنعت يـې فلجولو، لامل شول، چې سـوداګري هـم د مزاحمـت سره مخ شي او له هغه ځايه چې کسبيانو د هغه باور لـه املـه، چـې د انحصـار ځواکمنولـو او د کســبونو ځانګړتيا ته يې لرلـو، خپلـې ابـرې بـه يـې د بـازار پـه ورځو هم پېرودلو او پلورلو تـه نـه ابښـودلې. بازارونـه هم په ځوارلسمې پېړۍ کې مخ په ډوبېدو شـول. لـه بله پلوه ځينې مقررات پيدا شول، چې سـوداګران بـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کله کوم ښار ته ورسېدل، باید خپل بازارونه یې خلاص کړي وای، مخکې له دې چې لېرې ځای ته ولاړ شي، خپل جنسونه د هماغه ښار په بورژوازۍ وپلوري. البته دا مقررات د سوداګرۍ له روح سره بشپړ مخالف وو او زیات بندونه یې سوداګرۍ ته په لاس او پښو ورتړل.

خو برسېره پر دې ښارونو کولای نشول ځانونه سوداګرۍ ته نا اړ وبولي او هر څه شتمن کېدل، د دوی اړتیا سوداګرۍ ته ډېرېدله او دوی یوازې کولای شول سوداګري تر هغه هانده پورې، چې د ښار د دېوالونو په منځ کې وه، د خپلو مقرراتو لاندې راولي. له دې کبله د پانګې لاسبری د هغه ښارونو په منځ کې، چې د سوداګرۍ موخه ګرځېدل، لکه د سمندر څپې، چې د وړو جزیرو په منځ کې خپرېږي، ځای پر ځای کېده.

د لویو سوداګریزو شرکتونو منځ ته راتلل او بانکونه:

د ۱۴مې او ۱۵مې پېړۍ د پام وړ پېښو نه یوه د لویو شرکتونو او د هغو د استاذو چټکه وده ده، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې زمانه کې وه، چې سوداګرو په تدريج سره، د پانګې په کار اچولو لار، د دفترونو ساتل او د اعتبار د خلاصولو مقررات زده کړل. په ۱۴۰۷م کال کې هم د نوې زماني لمړنی بانک د «ژن» په ښار کې منځ ته راغی.

د سينيورانو او پاچايانو په دستګاه کې د بورژواګانو نفوذ:

له همدې کبله چې د اعتبار پرانيستل دود شول، احتکار خپور شو. وړل راوړل اسان شول. د سوداګرۍ نمايندګيو او د هغو استاذو او ان هغو کسانو ته، چې لږشانې اقتصادي څواک يې لاره، د سوداګرۍ او ګټې لاس ته راوړلو لار پرانيستل شوه. له هغه ځايه چې د ښارونو مقررات مخ په وده وو، د چوپړو پوځونو ساتلو لګښتونه او د ګرمې وسلې کارول ورځ په ورځ زياتېدل، پاچا او سينيوران اړ شول، چې ځان نه چاپېره يو شمېر مشاوران او راز راز چارواکي ولري، چې هغه کارونه، چې د اسيلانو له توانه بهر وو او اسيلانو هغه د خپل لويوالي سره وړ نه ګڼل، سرته ورسوي. دې کسانو دنده لرله، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالي چارې اداره کړي او د خپلو اربابانو خزانه تشه پرې نږدي او په دې لار کې د هغو له هر راز دوکې او غلطیو څخه سترګې پټې کړي. په دې توګه یوه نوې طبقه رامنځ ته شوه، چې د پانګې په کار اچولو او د ګټې لاس ته راوړلو په لار کې هېڅ قید او بند باندې تړلي نه وو او د ښارونو پخوانیو اربابانو په شان یې هېڅ راز مقررات سپېڅلي نه ګڼل. دا طبقه، هغسې چې وړاندې مو وویل، عمومن د سوداګرۍ استاذو او دلالانو، چې وروسته پانګه وال شول، جوړوله.

د ۱۴مې او ۱۵مې پېړۍ ټول پانګه وال اړ وو، چې ځانونه شاهزویانو او سینیورانو پورې وتړي او له دې کبله د هغو تر منځ د ګټو د جوړښت له پلوه ټینګې اړیکې پیدا شوې. له یوه پلوه سینورانو کولای نشول، چې پرته له دغې طبقې خپل عمومي او ځانګړي لګښتونه اداره کړي او له بله پلوه لوی سوداګر او بانک لروونکي په سینیورانو باندې یې تکیه کوله، ترڅو هغوی د ښارونو کلکو مقراراتو په هکله خپل ملاتړ وګرځوي، د هغو په لاس د ځان مخالف پاڅونونه کرار کړي او د خپلو پیسو او کالیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهير تضمين کړي. ټولنيزو او انقلابي خوځښتونو چې ځومره ډېره وده کوله، هغه کسان يې، چې دا خوځښتونه د دوی پر ضد وو، لا زيات د يوه لوی ځواک په لور، چې د دوی پناه ځای وي، جلبول.

د هېوادونو د سوداګرۍ او صنعت نه ملاتړ: د ښارونو انحصاري مقررات له سياسي پلوه سينيورانو ته او له اقتصادي پلوه ټولو هغو کسانو ته، چې ياد شوي مقررات د هغوی لپاره خنډ ګرځېدل، زيان راوړونکي وو.

له دې کبله د بېلګې په توګه په فلاندر (د بلژيک په شمال لويديز) کې کوچنيو ښارونو له سينيورانو څخه غوښتنه وکړه، چې هغوی ته د لويو ښارونو له استبداد څخه خلاصون ورکړي. د هغه ملاتړ له امله، چې د کليو له صنايعو څخه پلی شو، د ۱۴مې پېړۍ په نيمايي کې يو شمېر کليو ته اجازه ورکړل شوه، چې په ټوکر اوبدلو بوخت شي. په دې توګه د ټوکر اوبدلو کارګاوې منځ ته راغلې، چې هم يې له فني پلوه او هم يې د کار د شرايطو له پلوه د پخوانيو کارګاوو سره توپير لرلو، په دې مانا چې نه يوازې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوکس توکرونه يې توليدول، بلکه کم ارزښته توکړي يې هم جوړولې او د کار په رژيم کې ازادي د صنعتي باندېوالتياوو ځای ناستې شوه. په دې دور کې کارپورېشنونه له منځه ولاړل او په هغه حال کې چې پاتې شول، په هغو کې نفوذ د وګړو لپاره اسان شو او دې نوي صنعت د پانګه وال صنعت بنه ځان ته ونيوه، په دې مانا چې کارګر له کاروركوونکي سره مخامخ کېده او له هغه سره يې تړون تړلو او خپل مزد يې له هغه سره ټاکلو. په پای کې د کليو صنعت د پانګه والۍ سرليکه جوړه شوه.

تر دې دمه پاچايانو او سينيورانو له سوداګرو نه ملاتړ کولو او له سوداګرۍ څخه يې د لارساتلو د حقونو اخيستلو له لارې ګټه پورته کوله او د جګړې په موکه کې يې سوداګريزې اړيکې شلولې، خو د خپلو ابلانو اقتصادی فعاليت يې ازاد پرېښودلی ؤ.

له يوه پلوه د سينيورانو واکونه د دوی په سېمې پورې محدود وو او له بله پلوه د بېلابېلو سيمو مقررات لامل کېدل، چې هغوی په خپلو کې جوړښت ونلري او ونکولای شي د عمومي ګټو سره سم او ځانګړو ګټو سره ضد مقررات وضعه کړي. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تدریج سره د ۱۴مې پېړۍ په پای او د ۱۵مې پېړۍ په پیل کې دولتونو هڅه وکړه، چې د خپلو اېلانو صنعت او سوداګرۍ څخه د بهرني صنعت او سوداګرۍ په وړاندې ملاتړ وکړي او د دې کار لپاره يې ښارونه سرمشق وګرځول او د هغو سیاست په حقیقت کې هماغه د ښارونو سیاست ؤ، چې د دولتونو تر هانده وغزول شو.

تر هغې موکې پورې دولتونو د بهر سره سوداګرۍ لپاره هېڅ راز بندیزونه قایل نه وو، خو تر هغه وروسته يې د ښارونو په دود ځانونو لپاره باندېوالتیاوې او انحصارونه جوړ کړل او دا امر لمړی ځل په انګلستان کې، چې له نورو هېوادونو ډېر د دولت د یووالي څېښتن ؤ، رابرسېره شو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷

۱۶مه پېړۍ په صنعت او سوداګرۍ کې لوی بدلونونه

د افريقې له سهېل څخه د هندوستان د لارې موندل کېدل: سليبي جګړو په پای کې د مسيحيانو په بري پای ونه موند، په دې مانا، چې فلسطين د مسلمانو ترکانو په لاس کې پاتې شو او قسطنطنيه يې هم په ۱۴۵۷م کال کې فتح کړله.

ترکانو د مديترانې د شمال سوداګريزه لار، يانې هغه لار چې د ژن (د ايتاليا له بندرونو) راتلله او له تور سمندرګې نه تېرېدله، وتړله. خو له هغه ځايه چې په کال ۱۵۱۶م کې يې مصر هم فتحه کړ (د فاتح سلطان محمد په لاس) د مديترانې د سهېل سوداګرۍ ډېرته رونق وموند او د سره سمندرګي او سکندريې لار ډېرته پرانيستل شوه.

له هغه ځايه چې د مديترانې د شمال سوداګري له رونقه ولوېده او ايټاليا، چې مهم سوداګريز ښارېې

(c) ketabton.com: The Digital Library

«**ونيز**» ؤ لـه نـږدې ختيـز سـره يـې تقـريبن اړيکې وشلولې، هغه هېوادونو چې لـه ونيـز او د ختيـز نـورو ښارونو سره سوداګري کوله، په هڅه کې شـول، چې ګواکې د قسطنطنيې څخه پرته بله لار د هندوستان په لور ومومندي. ولې چې د هغـوی عمـده سـوداګري مرچ، سونډی (زنجبيل) او نور لېږموندونکي درملونـه وو، چې له هندوستان څخه لاس ته راتلل.

پرتګاليـان پـه دې خيـال چـې د مـراکش پـه مسلمانانو له سهېل لـوري يرغـل وکـړي او ځانونـه د ختيز هېوادونو ته ورسوي، د ۱۵مې پېړۍ پـه لمـړې نيمـايې کې يـې د افريقې لـه لويـديزو څنـډو نـه پـه ښکته راتلو پيل وکړ. په لمړي سر کې، لـه هغـه ځايـه چې سمندر يې نه پېژانده، سرعت يې خورا سـوکه ؤ، خو ورو ورو يې چټکتيا وموندله، هسې چې پـه کـال ۱۴۶۰م کې شنه جغ (دماغې) ته ورسېدل او له هغـه ځايه چې پوه شول، چې په دې سيمو کې هـم پرګنـې شته او له هغو ځايوو نه کولای شي، مريان او د سـرو زرو دوړه لاس ته راوړي، تشـويق شـول او د دوی يـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر وهونکی په ۱۴۸۵م کال کې د هيلې له جغ ځخه، چې د افريقې جزيرې په سر کې پرته ده، تېر شو او خبر يې راوړ، چې د افريقې ځنډه د شمال په لور پورته راځي.

دې خبر د بري هيله زياته کړه او پرتګاليان په پای کې په ۱۴۹۸م کال کې بريالي شول، چې هندوستان، چې افريقې ته مخامخ پروت دی، د سهېل له لارې ومومندي.

ژر ټول پوه شول، چې د هندوستان نوې لاره ډېرې ښېګڼې لري. پخوا د دې لپاره چې د سوداګرۍ مال ختيز ته ورسوي، بايد له سره سمندرګي ځخه، چې تنګ او په ستونزو سره د تېرېدو وړ ؤ، تېر شي. د سوداګرۍ مال په عدن او جدې کې بلې بېړۍ ته منتقل کړي، موافقو بادونو ته تم شي، په زمکنيو واټونو کې هم د لارساتلو حقونه پرې کړي، په سپکو بېړيو سره د نيل له سينده تېر شي او په سکندريې کې کالي بلې بېړۍ کې کېږدي او حال دا چې په نوې لار کې دې ټولو زيارونو ته اړه نه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرتګالیانو د هرمز جزیره د ایران په سهېل کې په ۱۵۰۷م کال کې ونېوله او سور سمندرګی او د فارس خلیج یې، چې د مصر او سورېې دوه سوداګریز بنسټونه وو، خان ته ځانګړي کړل. وروسته یې هم عدن ونیوه او مصري بېړۍ یې تر یرغل لاندې ونېولې.

کله چې پرتګالیان په سمندریزو لارو مسلط شول، مسلمانو سوداګرو سره یې په نښتو پیل وکړ او د هغو جګړې په حقیقت کې د مرچو او سونډي د سوداګرو صلیبي جنګ ؤ.

په دې جنګونو کې عجیبې ځناورتیاوې پلې شوې او هر راز کړنه د مسلمانانو پر ضد جایزه وشمېرل شوه. **اور لګول، عام وژنه، کلابندي، د ودانو ښارونو ورانونه، د بېړیو سوزول سره د کارکوونکو، د بندیانو د سرونو پرې کول او «بربرو» پاچاپانو ته د هغو د پزو او غوږونو لېږل، دا وو د هغو کسانو کړنې، چې پر ځانونو یې د مسیح سپارو نوم ایښی ؤ.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امریکې کشف: شپږکاله مخکې له دې چې دا لار وموندل شي، یانې کریستوفر کلمبوس، چې هغه هم د هندوستان موندلو لپاره په سمندر وهلو بوخت ؤ، امریکا یې کشف کړله.

دا سړی د «ژن» د بندرګي اوسېدونکی ؤ او څېړنه یې کوله، تر څو د هندوستان لار د ختیز له لوري ومومندي او د دې لپاره چې د دې کار وزلې چمتو کړي، پرتګال ته ولاړ.خو په هغه ځای کې بریالی نشو او اسپانیې ته یې سفر وکړ. د اسپانیې پاچا له هغه سره دا ومنل او درې بېړۍ یې ده ته ورکړې. کلمبوس د اسپانیې سهېل لویدیز لوري ته روان شو او په هماغه کال کې د امریکې جزیرو ته ورسېدو. کلمبوس څلور ځلې نور هم امریکې ته سفر وکړ او تر ۱۵۰۶م کال پورې چې مړ شو، فکر یې کاوه، چې هندوستان یې کشف کړی او نه پوهېدو، چې هلته نوې سیمه ده.

کله چې کلمبوس د امریکې لمړنۍ جزیرې کشف کړې، ټولو دی وښکنه، چې د هند د هېواد د موندلو لپاره یې بده لار ټاکلې او حال دا چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرتګالیانو ښه لار موندلې ده. دی یې ملامت کړ، چې د ده زمکې لېږ سره زر لري، له دې کبله د سرو زرو حرص د کلمبوس ځای ناستي اړباسل، چې د لویدیز خواته مخکې لاړ شي.

امریکا د کلمبوس له کشفه وړاندې: پراخې وچې، چې د هند لار یې په سمندر وهونکو بندوله، واقعن نوې نړۍ وه او له عجایبو څخه ډکه. په بشپړه توګه د کریستف کلمبوس نه مخکې امریکه د تمدن له پلوه د زمکې د کرې له نورو سیمو څخه وروسته پاتې وه. ډېر ولسونو هلته د تاریخ نه وړاندې ژوندانه په دود یې ژوند کولو، په هغه توګه چې که وغواړو د امریکې د هغه وخت تر ټولو ځلاند تمدنونه له نورو تمدنونو سره پرتله کړو، باید هغوی د کلدې، مصر او چین له پخواني تمدن ته ورته وګڼو.

په دې سیمه کې هغه څه چې د اروپائیانو پام تر هر څه ډېر جلب کړ، د امریکې بې شمېره سره زر، سپین زر، مرغلرې او مرجان وو، چې د هند د درملونه یې له یادونو څخه وابستل. بلې سوداګرۍ چې خورا ډېره ګټه لرله، هغه د دې خاورې د خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګري وه، چې هغو يې ښکارول او په اروپاکې يې د مريه په نامه پلورل. اصولن وروسته له دې چې امريکه کشف شوه، روحانيانو تر مودو پورې بحث کولو، چې آيا د دې خاورې خلک روح لري او که نه!

د امريکې له بوميانو سره د اروپائيانو د چلند بېلګه: هماغه شان مو چې وويل، هغه څه چې اروپائيان يې امريکې ته جلب کړل، د هغې سره او سپين زر وو. له دې کبله ورځ په ورځ د هغو پېښې لټو شمېر، چې په سرو زرو پسې يې ځغستل، ډېر شو او دغو سره د دې چې ځانونو ته يې د مذهب رنګ هم ورکولو او ويل يې، د ځناورو مسيحې کولو او د خدای رضا لپاره هغې خاورې ته ځي، له هېڅ ډول ځېرنې نه يې ډډه نه کوله. دا دي د هغو د چلند څو بېلګې:

اسپانويانو مکسيکو فتحه کړله. د مکسيکو وروستني پاچا چې ډېر مقاومت وښوده، په پای کې ونېول شو او هغه يې په دار وځړاوه، خو وړاندې له دې چې دار ته وخېژول شي، دی يې په سره اور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خملاوه، تر څو خپل ګنجونه ښکاره کړي! نامتو ده، چې وزير يې هم په همدې شکنجې اخته کړی ؤ او هغه تر زاريو ډکو کتلو سره له پاچا څخه غوښتنه وکړه، چې دومره په شکنجې کې پاتې نشي او ګنج څرګند کړي. پاچا ده ته مخ راواړولو او ويې ويل: «آيا زه څه د ګلو په پاڼو وېده يم؟»

په همدې موکه کې د دو کسو اسپانويانو وژل کېدلو اسپانويانو ته پلمه په لاس کې ورکړه او هغو قاتل کس او نور ۱۵ کسه بوميان ونيول او ژوندي يې په اور وسوزول!

هسې چې مؤرخانو ليکلي دي: د مکسيکو په نېولو کې ۶۷۰۰۰ کسه له بوميانو څخه په جګړه کې او ۵۰۰۰۰ کسه له هغوی څخه د ناروغيو له کبله مړه شول! که دا رقمونه که څه هم مبالغه جن وي، څرګندوي، چې د بوميانو په وژلو کې څومره هڅه سرته رسېدله.

د «پيرو» په نېولو کې هم اسپانويانو په يوه خبره ۲،۰۰۰ او په بله خبره ۱۰،۰۰۰ کسه اوسېدونکي ووژل، په دې حال کې چې دوی خپله يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس زخمي هم نلرلو، ولې چې دوی په ګرمې وسلې سمبال له هغو کسانو سره، چې د دفاع لپاره يې هېڅ ځواکمنه وسله نلرله، مخامخ کېدل.

د امريکې د سرو زرو کچه: ونزويلا د سرو زرو خاوره وه او په هغه کچه سر زر يې درلودل، چې کورني لوښې يې هم له سرو زرو څخه جوړول. د هغو کسانو ځناورتوب، چې دې خاروې ته ورغلل، هومره وه، چې هغه ځای يې له نفوس څينې تش کړ د مريانو په يوه بازار يې بدل کړ.

ليکي، چې له ۱۵۳۳م کال څخه وروسته له «پيرو» څخه يې له سلو ميليونو فرانکو څخه پورته سره زر او د هغه دوه ځله يې سپين زر بهر کړل.

د امريکې او اسپانيا ابرې يې د ۱۵۴۱م – ۱۵۴۴م کلونو په منځ کې نږدې ۱۷ميليونه فرانکه اټکل کړې دي.

انګلستان څنګه شتمن شو: داسې ښکارېده، چې د اسپانيې او پرتګال سوداګريز او مالي ځواک نه ماتېدونکی دی او د امريکې سره زر په ځانګړې توګه د دوی دي او د نورو هېوادونو سوداګر او د هغو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلې نه انګلستان باید لـه لېـرې څخـه دا دسـترخوان یوازې بوی کړي. د هغو یوازېنۍ هیله دا وه، چې لـه هغـه ځایـه چـې اسـپانویان لـه سـهېل لویـدیز او پرتګالیان له سهېل ختیز څخـه هندوسـتان تـه روان شوي دي، کېدای شي لـه شـمال ختیـز او یـا شـمال لوېـدیز څخـه کومـه لار شـتون ولـري، لـه دې کبلـه انګرېـز سـیلانیان لـه دوو خـواوو څخـه پـه هڅـو کې شول، خو کوم ځای ته ونه رسېدل.

البته د انګریز پاچایانو جرئت کولای نشو، چې له اسپانیې سره ووهي، خـو د انګلسـتان سـوداګرو پـه دې کې هـېڅ کومـه ګټـه نلرلـه، چې دا تـړون درون وشـمېرې او د نـړۍ شـتمنو سـیمو تـه ولاړ نشي. د انګلستان سمندریزه غلا په ۱۵مې پېړۍ کې مشهوره وه او په ۱۶مې پېړۍ کې د وطن پرسـتۍ هانـدونو تـه ورسـېده. د سـمندریزې سـوداګرۍ او غـلا تـر مـنځ کومه ټاکلې جلا کوونکې کرښه نه وه او د غلا ځینـې ډولونـه اصـولن قـانوني شـمېرل کېـدل، د بېلګې پـه توګه که کوم بېړۍ چلونکی د بهرنۍ بېړې لخوا لـوټ شوی وای، حق یـې لاره، چې د هغـه بـدل لـه هـرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېړۍ څخه، چې د هغه هېواد څخه وي، واخلي.
انګرېز بېړۍ چلوونکي، چې په توپو سنبالې بېړۍ یې لرلې، خپله دنده یې رسمن د پرتګالي بېړيو په لوټ، چې له هندوستان نه راستنېدې، بدله کړې وه.

جان هاوګینس لمړنی کس ؤ، چې هڅه یې وکړه، تر څو د اسپانیې له مستعمرو سره منظمه سوداګري روانه کړي او له هغه ځایه چې سوداګر او بېړۍ چلوونکی هم ؤ، په ۱۵۶۲م کې یې یو شمېر مریان د ګینې له جزایرو څخه اوچت کړل، هغوی یې د اسپانیې په مستعمرو کې په سونډي او قند باندې بدل کړل، دا لمړنی سفر لامل شو، چې جان هاوګینس د انګلستان تر ټولو شمن سړی شي او نور د ده نه په تقلید بوخت شي.

«فرانسیس دراګ» د انګلستان یو زړور بېړۍ چلوونکی ؤ. دې سړي په بشپړه توګه په غیر قانوني کارونو لاس پورې کړ او دبېلګې په توګه له دوو بېړیو او پنځوسو کسانو سره د «پیرو» د سمندر په څنډو کې پلی شو، د کچرو کاروان یې، چې بار یې سره زر وو، لوټ کړ او سره زر یې په بېړۍ کې واچول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګلستان ته یې راوړل او الیزابت د انګلستان ملکه په باطن کې له دې غلا نه خوښه شوه.

«دراګ» په ۱۵۷۷م کال کې په اوږدې پردېسۍ روان شو او غوښتل یې چې له نړۍ نه چاپېره وګرځي. دا سفر د څو کسو شریکانو په پیسو، چې له هغو څخه یوه د انګلستان ملکه الیزابت وه، پلې شو. د انګلستان ملکې دا کړنې رسمن د غندلو وړ ګرځولې، خو په باطن کې دا خپله په هغو کې شریکه وه.

دا ځل د «دراګ» بېړۍ، چې په توپونو سمبال وه، څو سوه سړي پکې وو. په هر ځای کې چې د «دراګ» بېړۍ لنګر اچولو، د ښار حاکم ډارېدلو او که حاضر نه وای، چې تحفې ورکړي، هغه ښار یې د توپونو تر اور لاندې نېولو. خو دراګ په دې تحفو قناعت نه لرلو او د ده اصلي ولجه دا وه، چې د سرو زرو وړوونکې بېړې ونېسي. اتفاقن «پانامې» ته نزدې یو بومي کس، چې د انګریزانو او اسپانویانو تر منځ یې توپیر کولای نشو، خیال یې وکړ، چې دراګ د ده د اربابانو له ډلې څخه دی. هغه یې هغه خلیج

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواته بوتلو، چې له سرو زرو ډکې بېړۍ هلته لنگر اچولی ؤ. دراک هم ماتل نشو، صندکونه یې خلاص کړل او په ۱۵۸۰م کال کې د انگلستان ملکه الیزابت له دې ولجې نه لویه برخه یووړه و وایي، چې نورو شریکانو هم د خپلې برخې ۴۷۰۰ په سلو کې گټه پورته کړه.

کله چې دا خبر اسپانیې ته ورسېده، خورا غوسه او غضب یې راوپاراوه، د اسپانیې سفیر په لندن کې دنده واخیسته، چې دې کار پر ضد اعتراض وکړي. الیزابت وویل، چې له دې کار نه هېڅ خبر نلري او قول یې ورکړ، چې دا به وروستنی یرغل وي، چې د اسپانیې جاگیرونو باندې کېږي. خو برسېره پر دې د سمندریزو ځواکونو په تجهیز لگیا شوه او وسله یې وپېروده او دراک ته یې د لویانو لقب ورکړ. له دې کبله څرگنده وه، چې د انگلستان او اسپانیې تر منځ باید جگړه پیل شوې وای او دا یو اړوند دی، چې رسوي، چې **جنگ د دولتونو تر منځه عمومن اقتصادی لامل لري او هغه څوک یې په لار اچوي،**

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې غواړي خپلې نامشروع ګټې وساتي، خو له هغه ځايه چې کولای نشي خپل دغه ټيټ نيتونه څرګند کړي، د وطن پالنو احساساتو پرتمين او ځلاند رنګونه پرې وهي، تر څو وکولای شي، د ولس وګړي، چې هېڅ راز ګټه په دې حريصيزه جګړو کې نه لري، په لا ساده توګه وژلو ته وڅکوي.

سر فرانسيس دراګ، د انګلستان د جنګي جازونو په سر کې ودرېدو او د اسپانيې د مستعمرو په ورانولو يې پيل وکړ او ښکاره يې کړه، چې انګريزي ببرې حق لري، په هغو ځايونو کې تګ راتګ وکړي.

کارپورېشن خپلې بنې له لاسه ورکوي:

پانګه وال اقتصاد پرمختګ کولو. هماغسې مو چې وويل، سيمه ايزه سوداګري د کارپوريشن په دقيقو مقرراتو او د ښارونو په اقتصادي ملاتړ پورې تړلې وه، خو دا بنديزونه په لويې سوداګرۍ کې نه وې او لويه سوداګري يوازې د سوداګر شخصي ارادې ته اړه وه، چې نه يې غوښتل په هېڅ بنديز پورې تړلي وي، د دې دور سوداګرو د بېلګې لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای شو له فرانسوي ژاک کور (۱۳۹۵ – ۱۴۵۶) څخه نوم واخلو. له دې سړي څخه، چې خپله شتمني يې د دوکې، جعل او احتکار له لارې لاس ته راوړې وه او سم چاري سوداګر يې ماتې سره مخ کړي وو، کله چې په سکې که د جعل په جرم د قبرس جزيرې ته تبعيد شو، د ۲۲ ميليونو فرانکو سرو زرو سره برابره شتمني، يوه لويه ماڼۍ او څو هوټلونه په پاريس او نورو ښارونو کې او نږدې ديرش ټوټې زمکه ترې پاتې شوې وه.

د ژاک کور برخه ليک د نورو ډېرو سوداګرو برخه ليک ؤ. د ۱۵مې پېړۍ تاريخ له نويو سړيو څخه، چې د ده په شان يې خپله شتمني د احتکار، انحصار، او د اعتبار څخه د ناوړې ګټې پورته کولو له لارې لاس ته راوړله، ډک دی.

البته هغه کسان، چې دومره يې په شتمنۍ پسې ځغستل، په هېڅ وجه په مقرراتو پورې تړلي نه وو. د دغو او وړو پورژواګانو تر منځ، چې په کارپورېشنونو کې ټول شوي وو او زړو عقايدو باندې يې باور لاره او غوښتل يې چې سيالي منعه کړي او د بَيو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته تللو او د لمړنیو موادو له ګرم ته تېرولو مخنیوی وکړي، هېڅ د ورته والي وجې شتون نه لاره. خو نور چا کولای نشول ځان له هغو لومو څخه، چې پانګې غوړولي وې، وژغوري، نور چا کولای نشول د پانګې د کړنو مخنیوی وکړي. په هغې ټولنې کې، چې هلته ترانسپورتي وسایل ډېر دي او هلته چې د پیسو ځواک پراختیا مومي، د ښاري اقتصاد ملاتړ غوښتنې نشي کولای د بهرنې سوداګرۍ د یرغل په وړاندې کوم بند جوړ کړي.

د وړو کارګاوو کسبیانو بله هېڅ درملنه نه لېدله، پرته له دې چې ځان نه چاپېره دیوال وکاږي او چا ته په کارپورېشن کې د ننوتلو اجازه ورنکړي. له دې کبله ورځ په ورځ په کارپورېشن کې د ننوتلو شرایط لا ستونزمن شول او کارپورېشنونو هر یو کسب یو شمېر ښوونکو ته محدود کړ، چې هغه کسب یې خپلو ماشومانو ته په میراث ورانتقالولو. په هر ښار کې سیمه ایز صنعت د پاترنانو شرکت ته منحصر یو باندې والی جوړ شوی ؤ. نور کارګر کولای نشول هیله مند واوسي، چې د ښوونکي پوړ ته ورسېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورو ورو د پرولتاريا وضعيت ته نـږدې شـو او پـه پـای کې بـورژوازي د څـو کسـو کسـبيانو د زېښـاک پـه منګلو کې، چې هغو ته پر کارګرو پرګنو برسېره بانـدې والي ورکړ شوی ؤ، ولوېده.

د ملي اقتصاد منځ ته راتلل: پخـوا مـو څرګنـده کـړه، چې لـه ښـاري صـنايعو څخـه ملاتـړ څنګـه د هېوادونو د صنايعو څخه په ملاتړ بدل شو. ورو ورو د ښارونو اقتصاد په ملي اقتصاد بـدل شـو او بـازارونو نوی نقش وموند‌ه. دا بازارونه که څه هم کله نـا کلـه يوځـل جوړېـدل، خـو نـور د هېوادونـو د سـوداګرو د لنډمهاله پناه ځای په توګه نـه شـمېرل کېـدل، بلکـه ملـي ښـه يـې ځـان تـه نېـولې وه. پـه دې مانـا چې بازارونه داسې يـوه وسـيله وه، چې دولتونـه وکـولای شـي هغـه تجـارتي معـاملې، چـې عمـومن د دوی د ګاونډيو په ضـرر ترسـره کېـدلې، پـه خپـل هېـواد کې سـرته ورسـوي. ورو ورو د سـيالۍ فکـر نـه يـوازې د سوداګرو تـر مـنځ، بلکـه د ولسـونو پـه مـنځ کې هـم رامنځ ته شو او د بېلګې پـه توګـه د ليـون بازارونـه د فرانسې د اقتصادي چارو اسـتاذي شـول. د ليـون دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بازارونه د فرانسې سلطنت منځ تـه راوړې او پراختيـا يې ورکړې وه، تر څو د ژنېو د بازارونو سيال واوسي.

په دې توګه د دولتونو تجارتي چارې پيـل شـوې او هڅه يې وکړه، چې ملي اقتصاد تـه ورځ پـه ورځ لا ډېر رونق ورکړي. خو ملي اقتصاد، چې تازه رامنځ ته شـوی ؤ، کـولای يـې نشـول پـه خپلـه هېـواد پـورې محدود پاتې شي، ولې چې لږ داسې هېواد شته، چې خپل ضرورتونه ګرد د هېواد له منځه بشپړ کړي، پـه ځانګړې توګـه چې دوو کـاليو پـه دې دورکې عمـده نقش لرلو: يو حبوبـات، چې پـه ځينـو سـيمو لکـه د سيسلي په جزيرې کې خورا ډېـر لاس تـه راتلـل؛ بـل مالګه، چې يوازې په ځينو سيمو کې موندل کېدله او په هماغې سيمې پورې منحصره وه، د بېلګې په توګه په سويس او د هغه په خوا او شا سيمو کې د مـالګې توليـد د سويسـيانو پـه لاس کې د سياسـي نفـوذ او سيالۍ لپاره يوه وزلـه وه. نـو وينـو چې، پـه ځـانګړې توګـه د دوو کـاليو د شـتون لـه املـه، چـې ځينـو هېوادونو ته يـې ځانګړتيـا لرلـه، هـېڅ هېـواد کـولای

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشول په ځان باندې سبړه (اکتفا) وکړي او نورو ولسونو سره مبادلې او سوداګرۍ ته اړ نه وي.

دولتونو هماغسې چې ملي اقتصاد یې رامنځ ته کړ، غوښتل یې چې د سمندرونو چاپېریال اړیکې د ځان لپاره منحصرې کړي او په بل عبارت سره غوښتل یې چې هغه اړیکې هم «ملي» کړي، د بېلګې په توګه د انګلستان سمندري سیاست د اووم هانري (۱۴۸۵ ـ ۱۵۰۹) په وخت کې پیل شو.

اووم هانري د دې لپاره چې انګرېز بېړۍ چلوونکي وزګار پاتې نه شي، امر یې ورکړ، چې د فرانسې شرابونه نباید انګلستان ته حمل شي، مګر دا چې په انګلیسي او آیرلندي بېړیو پر سر – بیا یې دا دود د نورو هېوداونو د شرابو په هکله هم پلې کړ. برسېره پر دې یې پرېکړه وکړه، چې انګرېزان په انګلیسي بندرونو کې نشي کولای خپل مال د پردیو بېړیو پر سر کېږدي، مګر په هغه حال کې چې په هغه بندرونو کې تشه انګرېزې بېړۍ نه وي.

په هغه دوره کې وضعه هسې وه، چې یوازې ګران بیه ابرو او لوړبیه فلزونو کولای شول، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر هغې غاړې لوی تجارت وړ وګرځي او درمل د ګرانو ابرو په سر کې پروت ؤ.

له هغه ځايه چې دا کالي له ځانګړو سيمو څخه لاس ته راځي، له هغه ځايه چې لازمه وه، چې اوډلې (مرتبې) او په وسلو سمبالې بېړۍ د دې جنسونو د حمل او نقل لپاره پکار واچول شي، له هغه ځايه هغه کالي، چې بيې يې د ناڅاپه تغييراتو سره مخ وې، بايد ګدام او وساتل شي، دا ټول عوامل لامل کېدل، چې سوداګري د يوه عمومي خدمت بڼه ځان ته ونيسي او له دې کبله بايد يو انحصاري او ان دولتي انحصار شتون ومومي.

په دې شان د بېلګې په توګه د مرچو سوداګري د پرتګال پادشاه په انحصار کې وه او هغه نورو ته ټرونونه ورکول.

د هندوستان ټول تجارت د ليزابون (پرتګال) په بندر کې ګدام کېدل. ټاپه شوي صندکونه هلته راتلل او يوازې ټاکل شويو کسانو د درملونو خرڅولو حق لرلو، صادراتي کالي هم دوی ټاکل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ان هغو کسانو چې مجاز لرلو، خپل جنسونه يې بايد د پادشاه د چوپړو له لارې وارد کړي او خپل نيمايي مرچ پادشاه ته ورکړي.

د سوداګرۍ دا انحصار په نورو هېوادونو کې هم دود شو، خو له دغو سوداګرو پاچايانو څخه يوه هم د بېړيو په وسلو سمبالولو او د صادراتي کاليو د بارولو لپاره ضروري پانګه نلرله او په همدې توګه يې کولای نشول، چې درملونه او ګران فلزات اروپا ته چمتو کړي او له دې کبله غالبن د بارچلولو دنده لرونکو سره يې اړيکه نېوله. د بېلګې په توګه د ليزابون ښار، چې سل زره نفوس يې درلوده (د هغه نفوس د يوې پېړۍ په ترڅ کې درې برابره شوی ؤ)، سره د دې چې د هغه بندر تل ډک ؤ، سره د دې چې پادشاه د ګمرکي تعرفو، انحصاري ابرو او د هند د پادشاه د باجونو له کبله لويې ګټې پورته کولې، هغو ملتونو ته، چې د سوداګرۍ له پلوه د ډېرو ښو تشکيلاتو خاوندان وو، د معاملو مرکز شوی ؤ او د بلژيک او هالند بارچلونکو او د جرمني بانک لرونکو هلته لاسوهنه کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غربي اروپا د اقتصاد ځانګړتیاوې د ۱۵مې پېړۍ په پای کې:

په لنډه توګه څلور ټکي مهم دي، چې د لوېدیزې اروپا اقتصاد د ۱۵مې پېړۍ په وروستیو او د ۱۶مې پېړۍ په پیل کې ځانګړی کوي:

۱ – د اقتصادي ځواک ملي کول.

۲ – د ملي اقتصادونو پراختیا او د هغو مبادلاتي چارې له یو بل سره.

۳ – د معاملو بې ساری ډېربښت او د بازارونو پراختیا.

۴ – دهغو دولتونو ترمنځ، چې هر یو یې په یوه اقتصادي واحد باندې بدل شوي ؤ، د سوداګریزو تړونونو تړل کېدل.

فلزاتو ته اړتیا: له هغه ځایه چې کالیو ته اړتیا ډېره شوه، د سکو ضربولو ته یې هم اړتیا ومونده او له دې کبله ګرانو فلزونو پسې شول او دا مسئله د هغو لاملونو څخه یوه وه، چې جغرافیایي اکتشافات یې رامنځ ته کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپايان وړاندې له دې چې اټکل وکړي، چې سره زر او سپين زر د سمندر هغې غاړې ته مونـدل کيږي، د هغو معدنونو په ابستلو يې پيل وکړ، چې په خپله اروپا کې د روميانو په دور کې ابستل کېدل، خو وروسته د ګټې پورته کولو څخه پاتې شوي وو. په دې توګه د سرو او سپينو زرو د معدنونو ابستل له ۱۵مې پېړۍ راهيسې په تودښت سره پيل شول.

البته يوازې ګران فلزات نه وو، چې د دولتونو د اړتياوو لپاره په سوداګرۍ کې کارېدل، بلکه معمولي فلزات هم، چې په جګړې کې کارول کېدل او په ځانګړې توګه مس، چې د توپخانې په جوړولو کې کارېدل، د لټولو وړ وه او د هغې د موندلو لپاره يې هم د اروپا ځمکه په هر ځای کې وکنله.

د ۱۵مې پېړۍ په پای او د ۱۶مې پېړۍ په پيل کې د فلزاتو د حمل او نقل لپاره اړتيا له هره وخته زياته حس شوه او د پيسو د پېرودلو ځواک په لوړه توګه پورته لاړو، خو وروسته له هغه چې د امريکې سره او سپين زر اروپا ته راننوتل، د جنسونو بيو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلکه سره پرمختګ وکړ او عمومن ۱۵۲۴م کال د دې پرمختګ پیل ټاکي.

د بیه لرونکو پاڼو سوداګري – د اعتبار رامنځ ته کېدل:

د ۱۶مې پېړۍ حکومتونه، هغسې مو چې وویل، د مرکزیت سیستم ته نږدې کېدل، خو د هغو د مالیاتو اخیستلو سیستم لا هم هغه فیوډالي سیستم ؤ. دې دولتونو، کله به چې جګړه پېښېدله، پیسو ته یې چټکه اړتیا موندله او حال دا چې د دوی عواید په ټاکلو کشتونو (اقساط) او په ټاکلو برخو کې لاس ته راتلل او دې ټکي دوی ته ستونزي جوړولې. له دې کبله د دې لپاره چې وکولای شي په هره موکه کې، چې اړتیا یې ځي، له هغې شتمنۍ څخه، چې په راتلونکې کې دوی پورې اړه مومي، ګټه پورته کړي، د سلطنت عواید او په همدې توګه مالیات به یې له وړاندې پلورل او ان کله نا کله یې دولتې غلې په ګروۍ کې ایښودلې او لنډه دا چې اعتبار ته اړ کېدل.

په دې توګه د پانګه والۍ یوه ځانګړتیا، یانې د بیه لرونکو پاڼو سوداګرۍ څخه د کالیو د سوداګرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلا کېدل را منځ ته شول. اعتبار، چې تر هغه زمانې پورې یوازې د معاملو د تنظیمولو یوه وزله وه، خپل په خپله په یوه ارزښت، د مبادلې وړ په یوه شي، چې د معاملې او انتقال وړ ؤ، بدل شو.

د اعتبار معاملې دغه تـوپیر د کـالیو لـه معـاملې سـره پـه بـازار کې ځرګنـد شـو او د بېلګې پـه توګـه د لیــون ښــار د لمــړي فرانســوا (۱۴۹۴ – ۱۵۴۶) د حکومت له وخته په دې لور بدلون وموند.

دا بازارونه په هـر کـال کې ځلـور ځلـه د کـالیو د مبادلې عمده مرکزونه ګرځېدل او ایټالوي، سویسي، جرمنـي او نـورو سـوداګرو پـه هغـو ځـایونو کـې د اسـپانوي سـوداګرو سـره معـاملې کـولې، خـو د ۱۵ ورځو په مـوده، چې بـازار پایښـه لرلـه، پېرودونکـو او پلورونکو پـه کومـه توګـه هـم پـه کـالیو سـره معـاملې سرته نه رسولې، بلکه د هغو معاملو د بیه لرونکو پاڼو لـه پېرودلـو او پلورلـو سـره اړه لرلـه. پـه دې توګـه بازارونـه ورو ورو پـه بـورس بـدل شـول او لــه دې وروسته حـوالې، بـرات او د هغـو پـه شـان نـور شـیان دود شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پيسو سوداګري ورځ په ورځ د کاليو مستقيمې سوداګرۍ په پرتله ډېرښت وموندہ او بانک لرونکي په همدې موکه کې، د دې لپاره چې لوی مبلغونه ترلاسه کړي، په خپلې موکې سره شاهزويانو ته پور ورکړي او يا د درملونو او فلزاتو معاملې سرته ورسوي، د بېلابېلو کسانو سرمايو ته متوسل شول او ان هغو شيانو ته، چې موږ يې زېرمه او پاسره (پس انداز) بولو، د تمې لاس اوږد کړ، په دې مانا چې د وګړو زېرمې يې په پور واخيستې او پور ورکوونکو ته يې په ټاکلو مودو کې ثابته ګټه ورکوله. دا پاسرې په ځانګړې توګه له ۱۵۲۶م کال څخه راهيسې د يوه جرمني بانک لرونکي له خوا دود شوې. دا سړی د دې پرځای، چې د پور اخيستلو په موکو کې يوازې خپلوانو او دوستانو ته متوسل شي، هر چا ته متوسل شو او له ګردو خلکو څخه يې وغوښتل، چې خپلې زېرمې د ټاکل شوي سود په بدل کې ده ته په پور ورکړي.

دې سړي د همدې پورونو له لارې په لويو احتکارونو لاس پورې کړ او هڅه يې وکړه، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرګیو، شرابو او غنمو سوداګري په لاس کې ونیسي. دې سړي په ډېرو مبارزو سره د مسو، جیوې او ځینو نورو معدنونو انحصار تر لاسه کړ او کله چې په ۱۵۲۸م کال کې په خورا شورماشور سره دېوالی شو، ټوله موجوده جیوه یې هر کنتال (سل کیلوګرامه) ۸ فلورنه (د پیسو واحد) پېرودلې وه، تر څو په ۱۴ فلورنه یې وپلوري او وایي، په دې کار کې یې ۲۰۰،۰۰۰ فلورنه اچولې وې، چې د اسپانوي معدنونو سیالي لامل شوه، چې یو پر دریمې ضرر وکړي. شاهزویانو، کنتانو، اسیلو، بورژواګانو او ان چوپړانو او کورچوپړو خپلې پیسې له دې سړي سره ایښې وې او د هر فلورن په بدل کې یې ۵ فلورنه تنزیل اخیستلو. له دې ځایه اټکل وکړی، چې دې کس په خپلو معاملو کې څومره ډېره ګټه لرله او د ده کړنو د لګښت کوونکو پرګنو لپاره څومره ګرانه پایله لرله.

سره د دې په پام کې ونیسی، چې د دې سړي (دجیوې پادشاه) دېوالي کېدلو د جرمني په بېلابېلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقو کې څومره تزلزل رامنځ ته کړ. دا د اعتبار لمړنی بحران ؤ.

د دې قضیو له امله نه یوازې لویې شتمنې، چې پنځوس کال د مخه یې چا فکر نه کولو، منځ ته راغلې، بلکه د پانګه والو یوې نوې طبقې شتون وموند.

د بیه لرونکو پاڼو معامله د خلکو له نظره:

عام خلکو د دې «تازه دوران ته رسېدلو» کورنیو په اړوند ښه نظر نه لرلو. د هغو کسانو لپاره، چې د کوچني حجم په کارونو، د سوداګرئ په ورو ګټو او د شتمنۍ د کچې په نسبي ثابته پاتې کېدلو روږدي وو، د معاملو او لویو ګټو پراختیا، د وګړو او کورنیو چټکه پرمختګ د اریانتیا او مخالفت لامل ؤ، په ځانګړې توګه هغه معاملې، چې په هغو کې یوه ټوټه کاغذ د معاملو وړ ابرو ځای ناستی کېدو. نېټه ایزې معاملې، چې ټوله بیه او یا یوه برخه یې وروسته له ټاکلې مودې پرې کېدله او د معاملې په موکه څرګنده نه وه، دا ډول معاملې، چې ته به وایې، پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅ بنسټ شوې وې، د هغو کسانو په پام کې، چې ذهنونه يې له دې ډول معاملې نه تش وو، پردې راتللې. له بله پلوه دوی لېدل، چې پيسې څنګه د ځينو ټاکل شويو شمېر سره غونډې کېږي، څرنګه بيې پورته ځي، له دې کبله عمومن د دې نويو اوډنو سره وران وو.

خو ورو ورو لازمه شوه، چې پخواني قاعدې او قانونونه د سوداګريزو انقلابونو د فشار په وړاندې، يانې د قرض او تنزيل د اغېزو په وړاندې سر ټيټ کړي او خلک ناهوبله شول، چې د نوې اقتصادي وضعې غوښتنې ومني. دلته هم د دې ټکي د زبات له اړوندونو څخه يو دی، چې اقتصادي اړتياوې له تيوريو څخه خورا ځواکمنې دي.

ارسطو ويلي وو، مسيحي روحانيونو هم تصديق کړی ؤ، چې پيسې ماشومان نه زېږوي. ان «لوتر» د مسيحيت معروف سموونکی هم له هر ډول اعتبار سره وران ؤ. خو په تدريج سره، چې سوداګري پراختيا موندله، دا زوړ اصل يې باطلولو او ناچار د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې لپـاره چـې سـوداګريزو کړنـو تـه، چـې پخپلـه روحانيت هم په هغه کې برخه ولرلای شي، د مذهب لـه ظـاهر سـره سـمون ورکـړي، شـرعي خولـه يـې ورپرسر کړه و ويې ويل، چې ګټه په غنمو پرې کړی شي، تـر څـو دا اصـل چې پيسـې ماشـوم نـه زېـږوي، غلط نه شي، ولې چې غـنم د پيسـو بـرخلاف کـولای شي، بور ورکړي او ډېر شي. ويې ويل، پور ورکوونکی له دې کبله ګټه اخلي، چې ځـان او خپلې پيسـې پـه خطر کې اچوي.

صنعتي پانګه والي: آيا د دې سـوداګريزې پانګـه والۍ په څنګ کې صنعتي پانګه والۍ هم شتون لاره؟

د پخوانيو صنايعو په منځ کې يـو صـنعت ؤ، چې د افزارونو او تشکيلاتو په وجه يـې د پانګـه والـۍ بنه لرلـه او هغـه د تـوکر اوبـدلو صـنعت ؤ. کلـه چې پـه تـدريج سـره تجـارتي فعاليـت ډېـر شـو او بـازارونو پراختيا وموندلـه او د ټوکراوبـدونکو سـيالي پـه خپلـو کې کلکه شوه، د ټوکراوبدلو کارخـانو پانګـه والـۍ بنه هم زياته شـوه. نـور دې کارخـانو بايـد د هغـو ګاکـانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړتیاوې پوره کړې وای، چې د دوی د اړتیـاوو انـدازه د پخوا په شـان لـه وړانـدې معلومـه نـه وه او لـه دې کبله هغه پخوانۍ قاعدې د ستونزو لامل ګرځېـدلې. د صنایعو خاوندان د دې لپاره، چې له د غو مقرراتـو څخه، چې په ښارونو کې رامنځ ته شـوي وو، وتښـتي، په هغه تدبیر، چې لـه ۱۳مې پېړۍ څخـه پیـل شـو، لاس پورې کړ، یانې د کارخانو د ماښیو یوه برخـه یـې د ښار شـا او خـوا تـه او هغـه نـه بهـر یووړلـه. پـه دې توګه په کلیـو کې یـوه ډلـه رامـنځ تـه شـوه، چې یـوه نیمایي کارګر او یوه نیمایي بزګر وه، بزګر په هم هغـه حـال کې، چې پـه کرهڼیـزو کـارونو بوخـت وو، پـه کارګاوو کې یې کارګري هم کوله.

د ټوکراوبدلو دا صنعت څرګنـده ده، چې پـه یـوه هېواد کې کلابنده پاتې نـه شـو او د هغـه سـوداګرۍ بهر ته هم سرایت وکړ. هر څـومره چې د ټوکراوبـدلو صنعت د بهر لپـاره کـار وکـړ، لا ډېـره د بحـران سـره مخ شوه، ولې چې د «تولید مـازاد» یـې ومونـده. پـه دې مانا چې نور یې له هغه ځایه چې د ابـرې کچـه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په بهرنيو هېوادونو کې به د اړتيا وړ وه، وړاند وينه وکړي او له هغه ځايه چې دا کچه ثابته نه وه، داسې پېښېدل، چې د کارخانو جوړې شوې ابرې بې ګاکه پاتې کېدلې او د هغو بيه ټيټه راتلله او کارخانه اړ کېدله، تر څو د هغو مصرفېدو په موکه د کاليو له چمتو کولو څخه ډډه وکړي. د بېلګې په توګه په ۱۵۲۷م کال کې، کله چې انګلستان د اسپانيې پاچا پنځم چارل سره ووهل، دا خبره لامل شوه، چې ټول پراخ بازارونه، چې د چارل ابل وو، د انګريزو سوداګرو په مخ وتړل شي. له دې کبله د انګليس ټوکراوبدلو کارخانو خاوندانو ګاکان و نه موندل او اړ شول، د خپلو کارګرانو يو شمېر وزګار کړي او په دې توګه د خلکو د ناخوښۍ چيغې پورته شوې.

د ټوکراوبدلو صنعت تر څنګه، چې څه پخوا منځ ته راغلی ؤ، د لوکسو اشياؤ او جنګي شيانو لپاره نوې کارګاه رامنځ ته شوه. دا صنعتونه د نوښت له امله او د ډول له امله د کارپوربشن د قانونونو له هاندونو څخه بهر وو او کېدای نشول، چې پخواني قانونونه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په وړاندې پورته کړي. دې صنعتونو باید له فني پلوه ازادي لرلای.

په دې توګه، که ونه وایو د واقعي صنعتي پانګه والۍ لپاره، لږ تر لږه د نوې سوداګریزه پانګه والۍ لپاره مساعده زمینه رامنځ ته شوه.

د چاپ صنعت رامنځ ته کېدلو هم په دې موضوع کې ژوره اغېزه لرله. جان ګوتنبرګ (په جرمني کې زېږېدلی ۱۳۹۷ – ۱۳۶۸) د چاپ صنعت، چې له ده نه پخوا منځ ته راغلی ؤ، د دوو نورو کسانو په ګډه بشپړ کړ. کله چې د چاپ صنعت بشپړ شو، د چاپ لوازم او ټکي، هغه فلزات چې د ټکو شیندلو لپاره لازم وو، د کاغذونو شتون او رنګ، چاپ شوي کتابونه او مجلې، دا ټول هغه شتمني وه، چې د زمکې په دود د پېرودلو، پلورلو او اجارې وړ ګرځېدله او د شریکانو تر منځ ویشیدله.

له هغه ځایه چې چاپنځي د ماشینونو او ادواتو سره، چې اړتیا یې لرله، ډېرو پیسو ته اړتیا لرله، دا صنعت هم د سوداګرو په لاس کې ولوېده او د هغه لپاره یې شرکتونه جوړ کړل. د کتابونو چمتو کولو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګودامولـو او بـازار تـه وړلـو، د دغـو هـر يـو ځـانګړو سوداګريزو سازمانونو ته اړتيا لرله.

د چاپ صنعت له املـه، د کاغذ جوړولـو صـنعت هم له نوې وضعې سـره، چې لـه لسـمې پېړۍ څخـه پيل شوې وه، پرمختګ ومونده. د توپخـانې صـنايعو هم، چې له ۱۴مې پېړۍ څخه يـې د بـاروتو د کـارولو لــه املــه دود مونــدلی ؤ، پــه دې دورکــې پراختيــا وموندله او د پانګې پنډېدل يې ډېر کړ.

ټولنيزې وضعې تـه بشـپړه کتنـه: بيـې چې پـه تدريج سره پورته لاړې، د کارګر مادي وضـعيت لا بـد شو، ولې چې د دوی مزد د بيـو د لوړېـدلو پـه انـدازه پرمختګ ونکړ.

پر صنعت بانـدې حاکميـت او امرچلـول محـدود شمېر خلکو ته ځانګړتيا وموندله، چې خپلې بنېګڼې يې په ارث پرېښودلې. ټولنيز واټن د کـارګر او اربـاب تر منځ په کارګاوو کې ډېر شـو، ولـې چې د ښـوونکي پوړۍ ته رسېدل ورځ پـه ورځ لا درون، لا ګـران او لا ستونزمن کېدلو او کـارګران د ښـار د چـارو لـه ادارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه لېرې کېدل. په دې توګه د پرولتاریا طبقه منځ ته راغله او د اریستوکراسۍ د تمایلاتو پر ضد متشکله شوه او د پاځون بنسټ یې کېښود. د بېلګې په توګه په ۱۵۳۹م کال کې د لیون په ښار کې په یوه صنعت کې، چې له ټولو صنایعو «لاکاپیټالیسته» ؤ، یانې د چاپ په صنعت کې یو معروف اعتصاب پېښ شو، چې د پاریس صنایعو ته یې هم سرایت وکړ او د هغه نېونو او بندي کونو تر ۱۵۷۱ کاله پورې پایښه ومونده. د پاچا ځواک نه یوازې په بشپړه بې رحمۍ سره په دې اعتصابونو کې لاسوهنه وکړه، بلکه موکه یې غنیمت وشمېرله، د کارګرانو هر ډول غونډېدل یې له کوچنیو نېولې تر لویو پورې د ۱۵۳۹ فرمان له امله ممنوع کړل.

په همدې ۱۵۳۹کال کې په بشپړه توګه ځانګړې کېږي، چې پانګه والي وروسته له دې چې د سوداګرې په برخه کې رامنځ ته شوه، هځه یې کوله، چې د کار بازار هم تسخیر کړي. په همدې دور کې پرولتر، یانې هغه کارګران چې د افزارو خاوندان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدلای نشول، منځ ته راغلل او له پانګه والې طبقې سره په مبارزې بوختېږي.

خو د کرهنې پرمختګ د صنعت په خلاف ټولو ځایونو کې په یوه ډول پلی نشو. په فرانسې کې له هغه ځایه چې د کارخانو لپاره ورځ په ورځ د «لاس» اړتیا ډېرېدله، د سرفانو ازادول لا ډېر پلي شول، د بېلګې په توګه لمړي فرانسوا په کال ۱۵۴۴م کې د خپلې سیمې سرفان ازاد کړل او سینیورانو ته یې توصیه وکړه، چې خپل سرفان ازاد کړي.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸

د صنايعو لنډ تاريخ

د افزارو بدلون ماشين ته: هـم هغسې مـو چې پخـوا څرګنـده کـړه، لـه ۱۲مې پېـړۍ څخـه وروسـته سوداګرۍ او صنعت په اروپاکې رونـق وموندلو او پـه تدريج سره يې د پانګه والۍ سيستم لپاره زمينه منځ تـه راوړه. خـو يـاد شـوي سيسـتم تـر ۱۸مې پېـړۍ پورې، چې لوی صنعتي انقلاب رامنځ ته شو، لا ډېره سـوداګريزه بڼـه لرلـه. دا دی د دې لپـاره چـې پـه صنعتي انقلاب ښه پوه شو، بايد وګورو، چې د توليـد ساده افزارو تر مـنځ څـه تـوپير شـتون لـري. البتـه د دې دواړو تر منځ جوته کرښه وېسـتلې نشـو، خـو پـه بشپړه توګه د دوی د توپير وجه بيانولای شو:

ځيني وايي، افزار له ساده ماشـين او ماشـين لـه مرکبـو افـزارو څخـه عبـارت دی – د هغـو پـه نظـر د افزار او ماشـين تـر مـنځ بنسـټيز تـوپير شـتون نلـري کونڼی (اهرم) هم د ماشين يو ډول شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ليد د اقتصاد له پلوه کوم ارزښت نلري، ولې چې تاريخي لامل ته يې په هغه کې تړاو ندی ورکړی.

ځيني نور وايي، د افزار او ماشين توپير په دې کې دی، چې افزار د انسان د ځواک په وسيلې کار کوي، خو ماشين د طبيعي ځواک په وسيلې د بشر له ځواکه پرته او د بېلګې په توګه د حيوان، اوبو يا باد د ځواک په وسيلې ښورېږي. د دې باور پر بنسټ، آس ګادی، چې په بېلابېلو اقتصادی دورونو کې يې شتون لرلو، ماشين دی، خو يوه کارګاه، چې د يوه انسان په لاس ښورېږي، خو بشپړه ابره لري، افزار دی او که هماغه کارګاه د حيوان په وسيلې په خوځښت راشي، ماشين دی.

د دې لپاره چې د ماشين او افزار په توپير سم پوه شو، بايد لاندې بنسټيزه موضوع په نظر کې ونيسو.

هر پرمختللی ميکانيسم له درو برخو څخه جوړ شوی: موتور، د نقالې برخه، «ماشين – افزار».

(c) ketabton.com: The Digital Library

موتـور د خوځـوونکي ځـواک پـه توګـه دی. دا خوځوونکی ځواک یا پخپلـه موتـور تولیـدوي، لکـه د بخار ماشین او یا له یوه طبیعی ځواک څخـه، چې د هغه نه بهر شتون لـري، سـرچېنه اخلـي، لکـه د اوبـو لويدل یا د باد چلېدل، چې ژرنده ګرځوي.

د نقالۍ برخـه هغـه برخـه ده، چې خوځښـت تـه نظم ورکوي او د هغه شکل تـه پـه لازمې مـوکې کې توپیر ورکوي او د هغه حرکت «ماشـین – افـزار» تـه رسوي.

خو «ماشین – افزار» پـه حقیقـت کې د هماغـه دستګاوو او افزارونـو څخـه عبـارت دی، چې پخـوا د کارګر او کسبي په لاس کې ؤ، په دې توپیر سره، چې نن یادشوې دستګاوې او افزارونه د یوه میکانیزم پـه لاس کې دي.

«ماشین – افزار» هغه دستګاه ده، چې وروسـته له هغه چې هغه ته لازم خوځښت ورکړ شو، هغه کار کوي، چې پخوا کارګر پـه هغـه تـه ورتـه افـزارو سـرته رساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ماشين او افزار تر منځ توپير دا دی، چې ياد شوې دستګاه د کارګر له لاسه د ميکانيزم لاس ته ورکول کېږي او مازې دا چې دا عمل سر ته ورسېده، په توليد کې جوت توپير څرګندېږي، که څه هم د هغه ميکانيزم د خوځښت ځواک په خپله انسان وي.

د خوځښت ځواک هر څه چې وي، تر څو چې «ماشين افزارِ» منځ ته رانشي، په صنعت کې لوی بدلون راتلای نشي، د بېلګې په توګه د مانوفکتور (لاسي صنايعو) څخه خورا مخکې د ماشين خوځوونکی ځواک رامنځ ته شوی ؤ، خو په صنعت کې يې کوم انقلاب رامنځ ته نکړ او ان د بخار ماشين، چې د ۱۷مې پېړۍ په پای کې اختراع شو، د ۱۸مې پېړۍ تر پايه يې خپل پخپله ونکولای شول صنعت منقلب کړي او يوازې د «ماشين – افزار» اختراع وه، چې د بخار ماشين يې بشپړ کړ او د ګټې پورته کولو وړ وګرځاوه. ښکاره ده، چې خوځوونکی ځواک په خپل ځای خورا اهميت لري او پرته له هغه هم صنعتي انقلاب د بشپړېدو درجې ته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېږي، خو باید په پام کې ونیسو، چې د صنعتی انقلاب اصلی لامل د کار د افزارو په میکانیزه کېدو کې دی، په دې کې چې د کار افزار په ماشین باندې بدل کړي. دا انقلاب په ۱۸مې پېړۍ کې پېښ شوی دی.

موږ د دې لپاره چې د صنعتونو بدلون او د هغو انتقال اروپا ته، چې د فیوډالي دور د بدلون او د پانګه والۍ د رامنځ ته کېدو لامل شو، ښکاره کړو او هغه څه مو چې په تېرو څپرکو کې بیان کړل، لا مجسم کړو، د مهمو صنایعو یو لنډ تاریخ یادوو.

تارسـکنۍ او ټوکراوبـدل: د تارسـکنۍ فـن د بشري فنونو تر ټولو پخوانی فن دی او د ټولنو له رامنځ ته کېدو سره پیل کېږي.

نتېک (دوک) د دې فن تر ټولو پخوانی افزار دی، چې په ټولو ولسونوکې دود اوسېدلی دی. یوازې په ۱۶مې او د ځینو په خبره په ۱۷مې پېړۍ کې وو، چې د تار تاوولو څرخ اختراع شو، چې په پښو یې حرکت کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اتلسمې پېړۍ په پيل کې لا تارسکڼل د کليوالو ښځو يوه بوختيا وه، چې په نټک او يا د تارسکڼلو په څرخ سره په دې کار اخته کېدلې.

په دې موکې کې وو، چې ميکانيکي تارسکڼل لمړی ځل په انګلستان کې رامنځ ته شول. د اتلسمې پېړۍ په منځ کې په انګلستان کې د هغه زياتې اړتيا له امله چې ټوکر او تار لپاره رامنځ ته شوه، د داسې ماشين د اختراع په لټه کې شول، چې وکولای شي د څو کسو کارګرانو په کچه ابره توليد کړي. د همدې پېړۍ په پای کې د تارسکڼلو ماشين، چې په ډېر ځواک سره يې حرکت کړی وای، اختراع شو.

د ټوکراوبدلو صنعت ميکانيزه کول هم د اتلسمې پېړۍ په پای کې پلي شول. د دې خبرې فکر لمړی په فرانسې کې په ۱۷۶۸م کال کې رامنځ ته شو، خو لمړيو کسانو، چې هغه يې عملي کړ، انګريزان وو.

ماهوت (کشميرې) جوړول: د پسونو وړيو څخه ګټه پورته کول د لمړي ځل لپاره په شپنو قبيلو کې پلي شول او په تدريج سره يې د ماهوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړولو صنعت منځ ته راوړ، چې د روم امپراطورۍ په زمانه کې یې خورا رونق ومونده.

وروسته له دې چې جرمنانو په روم یرغل وکړ، د ماهوت جوړولو صنعت هم د نورو صنایعو په دود مخ په انحطاط شو او یوازې وروسته له ۱۳مې پېړۍ ؤ، چې په هالنډ او بلژیک کې د دې صنعت په بېرته راژوندي کېدو پیل وشو. هالنډیانو او بلژیکیانو د ماهوت جوړولو لپاره د فرانسې، انګلستان، اسپانیې او جرمني له وړیو ګټه پورته کوله او نږدې تر ۱۵مې پېړۍ پورې یې د دې صنعت انحصار لرلو. خو انګرېزان ژر پام شول او د وړیو صدور یې له انګلستان څخه منعه کړ او د هالنډي او بلژیکي کارپوهو په مرسته یې په خپل هېواد کې د ماهوت جوړولو فابریکې جوړې کړي.

په فرانسې کې لمړنې ګامونه چې د ماهوت جوړولو لپاره واخیستل شول، د ۱۶مې پېړۍ په دوهمې نیمایې کې وو، خو بنسټیز ګامونه د ۱۷مې پېړۍ په منځ کې د څوارلسم لویي وزیر، «کلبر»، په زمانې کې پورته شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښیښـې جـوړول: ورسـته لـه هغـه چې د روم امپراطوري راوپرځېـده، ښیښـې جـوړول هـم مـخ پـه پرېوتـو شـول او یـوازې د فرانسې او ایټالیـا پـه ځینـو ښارونو کې یې معمولې ښیښې جوړولې. خو وروسـته له څه مودې دا صنعت پـه انګلسـتان کې هـم خپـور شو.

لوکسـه ښیښـې یـوازې پـه اسـپانیې کې د عربـو لخوا او په ختیز کې د یونانیـانو لخـوا جوړېدې او تـر ۱۳مې پېړۍ پورې همـدا ولسـونه وو، چې د اروپـا د اړتیا وړ ښیښې یې چمتو کولې.

لمړی ځل د ونیز اوسېدونکو په ۱۳مې پېړۍ کې وکـولای شـول لوکسـه ښیښـې جـوړول پـه لویـدیزې اروپاکې هم دود کړي او پـه ۱۴مې پېـړۍ کې یـې دا صنعت پایلیز رونق ته ورساوه. ورو ورو نـورو ولسـونو له دوی سـره سـیالي پیـل کـړه او د ۱۷مې پېـړۍ پـه پـای کې پـه فرانسـې، انګلسـتان او جرمنـي کې د ښیښې جوړولو لویې فابریکې جوړې شوې او پـه دې فن کې نوي اختراعات پلې شول.

کاغذ جوړول: پخوانیو مصریانو د لیکلو لپـاره د پاپیروس بوټو له پاڼو څخه ګټه اخیستله. د پاپیروس

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه ګټه پورته کولو ورو ورو ګاونډيو سيمو ته سرايت وکړ او له زېريز څخه وړاندې پنځمې پېړۍ کې اروپا ته ورسېده.

له پنځمې زېريزې پېړۍ څخه راهيسې، چې د پارشمن کاغذ دود شو، د پاپيروس رونق لږ شو او د هغه له کارولو څخه اصولن له ۱۲مې پېړۍ وروسته په فرانسې او د اروپا په نورو هېوادونو کې لاس واخيستل شو.

د پارشمن کاغذ د پسه، خوسي، مېږې او وزې له پوټکو جوړېده او د هغه اختراع ډېره پخوانۍ ده، خو د هغه ظريف صنعت تاريخ بايد دوې پېړۍ مخکې له زېريزه وګڼو. له پارشمن څخه ګټه پورته کول ژر په بېلابېلو هېوادونو کې دود شول او د منځنيو پېړيو په دور کې هم د نوي کاغذ تر دودېدلو پورې معمول وو او ان د هغه له دودېدو وروسته هم تر څو پېړيو پورې د ګټې اخيستلو وړ ګرځېده.

خو کاغذ د نن ورځې په سبک په لمړي سر کې له مالوچو جوړېده او د هغه مخترع چينايان وو، چې دوې پېړۍ مخکې له زېريز نه د هغه په اختراع بريالي شول. په ۸مې پېړۍ کې چې عرب په بخارا

(c) ketabton.com: The Digital Library

برلاسي شول، د بخارا په کتابتون کې دې ډول کاغذ سره مخ شول او هغه يې په لويديزې ايشـيا کې دود کړ. ياد شوی کاغذ يوه پېړۍ وروسته، يـانې پـه ۹مې پېړۍ کې اروپا ته هم ورسېده.

د زړو او ټوټو څخه د کاغذ جوړول سم څرګند نه دي، چې په کوم تاريخ کې اختراع شوي، خـو د هغـه بشپړېدل په ۱۲مې پېړۍ کې پلې شوي او په همـدې پېړۍ کې وو، چې د کاغذ جوړولو دستګاوې پـه اروپـا کې ترسره شوې.

د کاغذ جوړولو کړنې په لمړي سر کې پـه لاس او په وړو افزارو سره پلې کېدلې. د دې صنعت ميکانيـزه کول د اولسمې پېړې (۱۶۹۹) په پای کې د فرانسې پـه توسي کې اختـراع شـول، خـو انګرېزانـو لـه نـورو څخه ژر وکولای شول دا اختراع پلې کړي.

شـکرې جـوړول: هغـه شـکره چې عمـومن پـه صـنعت کـې پېـرودل او پلـورل کېـږي او «تجـارتي شکره» نـوميږي، د هغې اصـل لـه ګنـي يـا چوغنـدر څخه اخلي او وروسته له تصفيې څخه يې د تجـارتي شکرې په ډول راګرځوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – د ګني شکره: د سهېلي ایشیا په سیمو کې ډېره ده او شکرې جوړولو له هماغه سیمې څخه ولې اخیستې ده.

د لوی سکندر له وخته یونانیانو له هندوستان څخه شکره واردوله، خو کچه یې هومره لږه وه، چې عمومن له درملتونونو څخه پېرودل کېدله.

د روم امپراطورۍ په زمانه کې یې شکره له هندوستان او عربستان څخه راوړله او په لویدیزې اروپا کې یوازې وروسته له سلیبي جنګونو وو، چې شکرې جوړول ډېر شول.

له ۱۳مې پېړۍ څخه وروسته، چې د اروپا سوداګري مخ په رونق شوه، د ګنیو کشف په سوریې، مصر او د مدیترانې په عمده جزایرو کې دود شو او د اسپانویانو په لاس د امریکې زمکو ته یې هم سرایت وکړ. برسېره پر دې په څوارلسمې پېړۍ کې تصفیه شوې شکره په اوروپا کې لږه وه.

د ۱۶مې پېړۍ په لمړنیو کلونو کې د شکرې جوړولو صنعت په امریکا کې په پښو شو او تر مودو پورې د امریکې شکره د اسپانویانو په لاس د اروپا هېوادونو ته رسېدله. په ۱۷مې پېړۍ کې د امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکره په پرېمانه کچه ارو پا ته راورسېده، چې ډېرې اړتیاوې يې لېرې کولې او له هغه ځایه چې په دې دور کې يې د اروپا نورو مستعمراتو کې هم د شکرې په چمتو کولو پیل وکړ، د هغې پرېماني خورا ډېره شوه او بیه يې خورا ښکته راغله.

۲- د چوغندرو شکره: د شکرې کشف په چوغندر کې لمړی ځل د یوه جرمني کیمیاپوه لخوا د اتلسمې پېړۍ په دوهمې نیمايې کې پلی شو، خو هغه وخت عملن د ګټې پورته کولو وړ وګرځېده، چې له امریکې سره جګړه پېښه شوه او د امریکې شکره اروپا ته ونرسېده، هغه وخت په لټه شول او یاد شوی کشف د پام وړ وګرځېده او د نونسمې پېړۍ په لمړۍ نیمايې کې په فرانسې او د اروپا په نورو ټکو کې د چوغندرو کرنه او د شکرې جوړولو مهمو کارخونو بنسټ اېښودل پیل شول.

د چاپ صنعت: تر ۱۵مې پېړۍ پورې ټول کتابونه په لاس لېکل کېدل. د چاپ صنعت د یاد شوې پېړۍ په منځ کې اختراع شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلزات: فلزات له خورا ډېرې پخوانۍ زمانې څخه د بشر د پام وړ ګرځېدلې ښکاره ده، چې بشر په لمړي سر کې هغه فلزات وپېژندل، چې په سپېځلې توګه په طبيعت کې موندل کېږي، لکه سره او سپين زر – وروسته د هغو فلزاتو په کشف بريالى شو، چې هغه کېداى شي له نورو توکو جلا کړو، لکه مس، قلعي او نور. يوازې په ۹مې پېړۍ کې وو، چې د هغه اسيدونو کشف نښې وموندلې شوې، چې وکولاى شي، فلزات په ځان کې حل کړي او د هغو د سپېځلتيا لامل شي او له ۱۵مې پېړۍ وروسته د فلزاتو شمېر ورځ په ورځ ډېر شو.

معدنونه: پخوا يې يوازې مريان په معدنونو کې کار ته اړباسل، ولې چې د معدن کار خورا ګران ؤ او غالبن د مريه په مرګ پاى ته رسېده. په هغه موکه کې يې په ديلم سره په معدن کې سورى ابستلو او د اړتيا په اړوندونو کې يې د معدن ټوټې تودولې، د هغو په سر يې سرکه شيندله، تر څو هغه چاودې کړي. په منځنيو پېړيو کې نه يوازې د معدنونو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایستلو څه زیات نشول، بلکه اصولن ځینې معدنونه وځنډول شول. یوازې د ۱۷مې پېړۍ سر کې وو، چې د نویو ابتکارونو له امله د معدنونو لپاره نوی وضعیت رامنځ ته شو او په چټکیا سره یې د هغو په ایستلو پیل وکړ.

د بخار ماشین: د بخار ماشین د بشري هنر له اثرونو څخه یو دی، چې د صنعت په وده کې یې تر ټولو لویې اغېزې لرلې.

پېړۍ کېدې، چې بشر د بخار ځواک پېژانده، خو لمړي کس، چې له دې ځواک څخه یې ګټه پورته کول کشف کړل، فرانسوی دني پاپن ؤ، چې د ۱۷مې پېړۍ په دوهمې نیمایې کې یې ژوند کاوه. د دني پاپن کشف په هماغه پېړۍ کې پلی شو او په صنعت کې د لویو بدلونونو لامل وګرځېده.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۹

د ۱۷مې پېړۍ ځانګړتیاوې

ګمرکی سازمان: د فرانسې ګمرکی سازمان هغه شان ؤ، چې د سوداګریزو سمو آمارو ځای پر ځای کېدل یې ستونزمن کول. د فرانسې خاوره نظر هغه ویش ته، چې پخوا یې لرلو، څلور برخې شوې وه او د هرې برخې د ادارې ډول یې له بلې برخې سره توپیر درلوده.

۱ – د پنځو ولایتونو ګېرچاپېره یې یو پوستي او ګمرکي خط اېستلی ؤ او د سوداګرو له هغو مالونو څخه یې، چې د دوی حدودو ته ننوتل او یا له هغو نه وتل، ګمرک اخیستلو، خو د کالیو حمل او نقل په دې پنځو ولایتونو کې دننه ګمرک نلرولو او یوازې د لارساتلو حقونه له دوی څخه اخیستل کېدل.

۲ – ځیني نور ولایتونه یې بهرني ولایتونه نومول. په دې ولایتونو کې غالبن د لارساتلو پخواني حقونه او په همدې توګه داخلي تعرفې، چې حمل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نقل ته ستونزمنې وې، اخیستل کېدې او هر کالی، چې له دې ولایتونو څخه یاد شوو پنځګونو ولایتونو ته صادرېدو او یا له هغو ولایتونو څخه راوارېدېدو، د ګمرک حق یې پرې کولو.

۳ – یوه بله ډله هغه ولایتونه وو، چې له فرانسې نه بهر یې کولای شول په ازاده توګه سوداګري وکړي، خو په هغه موکه کې، چې خپل کالي یې د فرانسې له نورو ولایتونه څخه تېرول، باید ګمرکي حقونه یې پرې کړي وای.

۴ – پنځه ازاد بندرونه هم وو، چې له بهر سره یې په ازاده توګه سوداګري کوله او د هغو سوداګریز مال یوازې هغه وخت تر کنترول لاندې راتللو، چې د دوی له ازادې زمکې څخه بهر وتلو.

لمړی ځل د ۱۵م لویي په زمانه کې د دې ویش، چې د ازادې سوداګری خنډ ګرځېده، د لغو کولو په هڅه کې شول؛ د ۱۴م لویي وزیرانو هم په دې لار کې ډېرې هڅې وکړې، خو له هغه ځایه چې دا ویشونه د فیوډالي دور د غوښتنو له امله او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سينيورانو د ګټو پر بنسټ منځ ته راغلي وو، ياد شوو هڅو اغېزمنه پايله ونه موندله.

د لارساتلو حقوق او نور سينيوري عوارض: په تېرو څپرکو کې مو وويل، چې د روميانو په زمانه کې د لارساتلو حقوق د واټونو د جوړولو لپاره اخيستل کېدل. په فيوډالي دور کې د لارساتلو د حقوقو اخيستل پاتې شول، خو د مصرف موخه يې له منځه ولاړه، په دې مانا چې سينيورانو هر يوه په خپله سيمه کې د لارساتلو حقوق اخيستل، خو د دې پر ځای چې هغه له واټونو څخه پاملرنې په موخه وکاروي، د خپل تجمل لپاره يې لګول. د فرانسې پاچايان څو ځله په هڅه کې شول، چې د لارساتلو دا حقوق له منځه يوسي او ان څو فرمانونه يې په دې هکله صادر کړل، خو په سينيورانو بريالي نشول او دبېلګې په توګه د ۱۶مې پېړۍ په لمړۍ نيمايي کې د لوارد سيند په سر، چې د فرانسې لويه مرکزي لار ګڼل کېدله، لا د باج اخيستلو ۱۲۰،۱۰۰ مرکزونو شتون لاره او د بېلګې په توګه د مالګې يوې بېړۍ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له «نانت» څخه «لور» ته تلله، بايد د خپل ارزښت څلور ځله يې د لارساتلو د حقوقو په نامه پرې کړې وای.

د فرانسې پاچايانو د دې لپاره چې د سينيورانو له عوارضو څخه يې مخنيوی کړی وي، اصولن په دې لټه کې شول، چې ځينې ښارونه له سينيورانو څخه وپېرودي، په دې اړوندونو کې سينيورانو هومره لوړې پيسې غوښتلې، چې غالبن د پاچا خزانې د هغو د پرې کولو وس نه لرلو، لکه څنګه چې د سينيورانو څخه يوه يوازې د يوه ښار لپاره ۶۰،۰۰۰ ليوره غوښتل.

د فرانسې پاچايانو د دې لپاره چې هغه هېواد ته اقتصادي يوالی ورکړي، د ۱۷مې پېړی له پيله د څو ګامونو د اوچتولو په لټه کې شول:

۱ – د سوداګريزو اړيکو اسانول په دې توګه، چې داخلي بندونه، چې د فيوډالي رژيم پاتې شوني وو او فرانسه يې ويشله، له منځه يووړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – د ملي صنايعو ملاتړ په دې توګه، چې د فرانسې په سرحدونو کې بندونه جوړ کړي او له بهرنې سيالۍ څخه مخنيوی وکړي.

۳ – د هېواد د سرو او سپينو زرو ډېرول په دې توګه، چې د صادراتو کچه د وارداتو له کچې څخه پورته بوځي.

خو په لمړۍ برخه کې يې ډېرې برياوې ونه موندلې او سره د دې چې کلبر د ۱۴م لويي وزير ډېر داخلي ګمرکونه او د لارساتلو حقوق يې له منځه يووړل، خو له ده څخه وروسته لويو خانانو د ده مقررات، چې د ځان په ضرر يې تشخيصول، له منځه يووړل.

د خلکو او د دوی له بدمرغيو څخه يوه وړه احصايه: د دې په پاملرنې سره چې د صنعت او سوداګرۍ پرمختګ لامل کېده، چې د هېوادونو سياسي سازمان ته تمرکز ورکړی شي، د اروپا دولتونه تمرکز ته نږدې کېدل او د خپل ملي اقتصاد پراختيا لپاره د تازه بازارونو نېولو او نويو سرحدونو ټاکلو ته اړ وو. له دې کبله پرله پسې او خونړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړې د فرانسې، جرمني، اسپانيې او نورو ترمنځ پېښې شوې. د دې جګړو لګښتونه پر بېوزلې پرګنې تحميلېدل او د هغو تلفات هم بېوزلې پرګنې وې. غير قانوني تحميلونه او نور عوارض هم چې سينيورانو اخيستل، پر دغو ورزياتېدل. د سرفانو ازادېدل، چې د کارخونو په هيله آواره کېدل او په لارو کې يې په سوال غوښتلو او لاروهلو لاس پورې کولو، پر لاملونو ورډېرېده. دې ټولو لاملونو لاس سره ورکړ، يو بېوزلی ولس يې منځ ته راوړ، چې د ۱۷مې پېړۍ په دوهمه نيمايې کې يې ۸۰۵،۳۱ کسه سوالګر لرل.

د دې لپاره چې څرګند شي، چې د دولت ماليې د لويي په زمانه کې څومره ملاماتوونکي شوې وې، يادونه کوو، چې د دولت لګښتونه، چې په ۱۷۰۰م کال کې تر ۱۱۶ ميليونو ډېر وو، په ۱۷۱۱م کې له ۱۶۴ ميليونو لېرو ډېر شول، يانې له دوه څلو زيات شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر نورو بدمرغیو برسېره په ۱۷۱۵م کال کې په ځناورو کې یو طاعون هم خپور شو، چې خورا درانه تلفات یې رامنځ ته کړل.

دا ټولې بلاګانې لامل شوې، چې د هېواد نفوس خورا لږ شو او هسې چې لیکلي یې دي، د فرانسې ولس له ۱۷۰۰م څخه تر ۱۷۰۷م پورې له ۴۰۰ زرو څخه تر ۵۰۰ زرو پورې تلفات ورکړل او د ده تلفات باید له یاد شوي تاریخ څخه تر ۱۷۱۵م پورې په بنسټیزه توګه تر دې څخه خورا ډېر وي.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰

د ۱۸مې پېړۍ له ځانګړتياوو څخه

د لارساتلو حقـوق او بېګـار: ۱۴م لـويي د خپـل سـلطنت پـه وروسـتي کـال کې د واټونـو د سـاتلو او رغونو لپاره يو فرمان صادر کـړ او د هغـو سـاتل يـې لويو خانانو ته ورپه غاړه کړ، خو عمومي بېوزلۍ اجازه ورنکړه، چې دا نقشه پلې شي. د ۱۵م لويي پـه زمانـه کې يې دا کار د بېګـار لـه لارې سـرته ورسـولو. هغـه کسانو چې له واټونـو څخـه تـر ټولـو ډېـره ګټـه پورتـه کوله، سوداګر وو، چې غوښتل يې خپـل کـالي حمـل او نقل کړي او له دې کبله پـه بنسـټيزه توګـه بايـد د واټونو لګښتونه د دوی لخـوا پـرې شـي، خـو د هغـې زمانې د حاکمې ډلې زورويلو حکـم کولـو، چې دا بـار هم د بېوزلو خلکو په مټ کېښودل شي.

بېګار يوازې په ماليې ورکوونکـو کسـانو، چې لـه ۱۶ څخه يې تـر ۶۰ کلونـو پـورې عمـر لرلـو او پـه نـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادو ښارونو او يا په کليو کې اوسېدل، تحميلېده. د کليسا غړي، اسيلان، د هغو چوپړ، د ازادو ښارونو بورژواګان، هغه کسان، چې په کوم نوم سره يې د ښار له حاکم سره تړاو لرلو، له بېګار څخه بخښل شوي وو. د بېګارۍ موده په کال کې ۳۰ ورځې وه. بېګار ورکوونکو بايد د کار افزارونه، بار وړونکي څناور او خپلې ګاډې او په حقيقت کې خپل ټول شته له ځانه سره راوړي. له دې څخه اټکل وکړی، چې څومره فشار په دوی راتللو او څنګه بې کوره او اوره کېدل. د زور زياتي کار هغه ځای ته ورسېدو، چې بورژواګانو د ښار سړکونو جوړولو لپاره هم له کليوالو څخه ګټه پورته کوله.

له هغه ځايه چې مامورينو حق لرلو، چې که کار د موکې په سر پای ته ونه رسېږي، هغه د هغو پيسو په وسيله، چې له ځنډ راتلونکو څخه يې اخيستلې، سر ته ورسوي. ورو ورو ياد شوي بېګار د ماليې بڼه ځان ته ونېوله، چې پر ماليه ورکوونکو تحميلېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بېګار په ۱۷۷۶م کال کې لـه منځـه لاړو او د هغه پر ځای د مالیې یوه تعرفه کېښودل شـوه، چې د زمکې ټولو خاوندانو پورې یې تـړاو مونـدلو، خـو دا تعرفـه د خانـانو د مخالفـت لـه کبلـه هېڅکلـه پلـې نشوه. په هغه وخت کې که څه هم د عمـومي ګټـو د فشـار او یـا نـورو لاملونـو لـه املـه ځینـي قانونونـه د ډېرکي په ګټه وضـع کېـدل، لـه هغـه ځایـه چې هغـه کسانو، چې هغه قانونونه د دوی په ضرر وو، د هېواد چارې یې په لاس کې لرلې، هېڅکله نه پلي کېـدل او سم زمونږ هېواد په شان ؤ، چې د قـانونونو او د هغـو د پلي کېدو تر منځ خورا ډېر توپیر شتون لري.

له دې کبلـه سـره د دې چې کلبـر د ۱۴م لـویي وزیر د لارسـاتلو حقـوق، چې د سـوداګرۍ مخنیـوی یـې کـاوه، لـه منځـه یـووړل او د هغـو پـر ضـد نـور قانونونه هم وضع شول، په هماغه توګه په خپل حال پاتې شول.

د صنعت او سوداګرۍ د ازادۍ په لـور: کلبـر د ۱۴م لـویي صـدراعظم د دې لپـاره چـې د فرانسـې داخلـي صـنایع د بهرنیـو صـنایعو لـه سـیالۍ څخـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژغوري، ځينې مقررات وضع کړل. دا صنعتي او سوداګريز مقررات ورځ په ورځ ګرانېدل او د هغو شمېر هومره ډېر ؤ، چې هر کوچني توليد کوونکي د خپلو تکليفونو اوحقوقو د پوهېدلو لپاره بايد يو دور قانون زده کړی وای.

دولت په دې توګه غوښتل چې د لمړنيو توکو ډول او سرچينه او په همدې توګه د توکرو د جوړولو طرز او کچه کنترول کړي او تر يوه هانده پورې د درغليو مخنيوی وکړي. خو دا مقررات د ۱۸مې پېړۍ له صنعت سره، چې پراختيا يې موندلې وه او ځواکمن شوی ؤ او نور يې بيې نه غوښتلې، نه جوړېدل. په دې دور کې هرې کارګاه غوښتل، چې د بلې کارګاه ابره هم توليده کړي، خو هغې بلې ته يې نه غوښتل اجازه ورکړي، چې د دې د انحصاري ابرې په توليد بوخت شي. په دې دور کې د خلکو په پام کې عجيبه ښکارېده، چې داسې بندونه د سوداګرۍ او صنعت په لاس او پښو وتړي.

له دې کبله ځينو د دې محدوديتونو پر ضد ګامونه اوچت کړل او په صنعت کې د «ملاتړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنې» سيستم يې تر نېوکې لاندې ونېوه، دغه فورمول يې جوړ کړ: «پرېږدی چې وشي، پرېږدی پرېږدی».

د دې لپاره چې موضوع سمه روښانه شي، د صنعت او سوداګرۍ ځيني محدوديتونه په ۱۸مې پېړۍ کې يادوو:

د سوداګريزو بازارونو شمېر محدود ؤ او د هغو زياتول د مقرراتو پر ضد وو او يوازې ځيني کالي بايد هلته پلورل شوي وای. هر فرانسوي بندر ځانګړتياوې او باندېوالتياوې لرلې، په دې مانا چې ځانګړي کالي ورله واردېدل او ځانګړي کالي ورڅخه صادرېدل، د بېلګې په توګه د ځينو هېوادونو شراب بايد هرومرو **بردو** ته وارد شوي وای. هغه شرابونه چې مستعمراتو ته تلل، بايد هرورمرو په «بردو» يا «نانت» کې په بېړيو کې اېښودل شوي وای. د فرانسې سوداګريزې اړيکې له ختيز سره بايد د مارسي بندر له لارې پلې شوې وای... او داسې نور. څو کمپنيو هم دځينو هېوادونو لکه هندوستان سوداګري ځانونو ته ځانګړې کړې وه او دا خبره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بورژواګانو د کلک اعتراض وړ وه او په پای کې یې د هند کمپنۍ باندېوالتیاوې په ۱۷۶۹م کال کې له منځه یووړې.

ګورو، چې د هغه انقلاب له امله چې په صنعت او تجارت کې منځ ته راغلی ؤ، نور هغه پخوانیو مقرراتو سمون نه لرلو. اوس غوښتنه وه، چې صنعت او تجارت ډګر وموندي، سیالي د نړۍ ټولو سیمو ته یوسي او ځانونه ګواکې د «مریه توب» له بنده خلاص کړي. اوس وضعیت ایجابول، چې صنعت او سوداګري «ازاده» واوسي.

ټولنیزې طبقې: د فرانسې ولس په ۱۷مې او ۱۸مې پېړۍ کې هم نبردې د فیوډالي دور هماغه ټولنیز سازمان ساتلی ؤ.

د صنعت او سوداګرۍ د رونق له امله د بورژوا طبقه منځ ته راغله او د اقتصاد له پلوه یې خورا اهمیت لرلو. خو دې اقتصادي اهمیت ده ته لا ټولنیز پوړ ورکړی نه ؤ، یانې دا چې دی د یوې ځانګړې طبقې په توګه وپېژني. د فرانسې ولس په ۱۸مې پېړۍ کې په درو طبقو ویشل کېدلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- روحانيان: دغه کسان، چې کار يې يوازې دعا لوستل وو، د دې لپاره چې هم د مادي نفوذ او هم د معنوي نفوذ خاوندان وو، تر ټولو ځواکمنه طبقه ګڼل کېدله.

د روحانيانو طبقې پرېمانه زمکې او موقوفات لرل، چې د فرانسې ټولو زمکو يو په پنځمه برخه يې جوړوله او د دوی عوايد له سل ميليونو ليورو تېرېدل. برسېره پر دې د خلکو له ځمکو يې عشريه هم اخيستله، چې د هغو کچه هم له سلو ميليونو ليورو تېری کولو، هسې چې د دې طبقې کلني عوايد له ۳۰۰ ميليونو ليورو په کال کې (په ۱۷مې پېړۍ کې) تېرېدل.

پخپله د روحانيانو په منځ کې هم طبقه بندې پلې شوې وې او دا عوايد په حقيقت کې ټول د لويوو روحانيانو په مرۍ کې ورتويېدل او واړه روحانيان هومره بېوزلي وو، چې د فرانسې په انقلاب کې ځيني له انقلاب سره هملاسي شول.

د روحانيانو طبقې تل دو کسه د خپلو استاذو په توګه ټاکل او هغو دوو کسانو د پاچا سره د وزيرانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکم لرلو او په دولتي چارو کې يې مداخله کوله. نو وينو، چې روحانيانو له لويانو او اسيلانو سره هېڅ توپير نلرولو، پرته له دې چې روحاني نفوذ يې لرلو.

غالبن ماليو او عوارضو دې دوو طبقو پورې اړه نه لرله.

۲- اسيلان (نجبا): دوی هماغه پخواني سينيوران او شاهزويان وو، چې لويې زمکې يې په لاس کې لرلې او له هغو څخه يې ګذاره کوله او د ماليو له پرې کولو بخښلي ګڼل کېدل.

د بورژوا طبقې رامنځ ته کېدل او د صنعت او سوداګرۍ پراختيا اړتيا رامنځ ته کوله، چې د دې طبقې ځواک لړزښت ومومي. خو دغو مقاومت کولو او خپلې ګټې يې د چاپېريال پر غوښتنو تحميلولې، د بېلګې په توګه لا يې د لارساتلو حقوق او ځانګړي عوارض اخيستل او پر رعيتونو يې بېګار تحميلولو.

دغو هېڅ کار نلرلو او له هغه ځايه چې صنعت او سوداګري د فيوډالي دور د نظرياتو پر بنسټ سپک ګڼل کېدل، نو کولای يې نشول، چې په صنعت او سوداګرۍ بوخت شي او که بوخت شوي وای، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی اسیلتیا له منځه تلله. خو په بدل کې دولتي مهمې چارې لکه د پوځ قومانده، وزارت، سفارت، حکومت او داسې نور د دوی برخه لیک وو. ځواکمن اسیلان ان د پاچا تر امر لاندې نه راتلل او لکه چې ومو لېدل، دولتي مقررات یې په هېڅ نېول او د دوی د پاچا سره د اختلاف کار هغه ځای ته ورسېده، چې ۱۴م لویي اړ شو، چې له دوی سره جدن په جګړه لاس پورې کړي او د دوی ۳۵۰ کسه ووژني.

۳ – دریمه طبقه: دریمه طبقه د خلکو پرګنو ته ویل کېدل، یانې هر څوک چې د اسیلانو او روحانیانو په ډله کې نه وو او هر چا چې کارکاوه.

په هماغه ډول مو چې ویلي دي، د صنعت او سوداګرۍ تر رونق موندلو وروسته د کارخونو لرونکو او سوداګرو څخه یوه ځواکمنه طبقه منځ ته راغلې وه، چې په ټولنه کې یې لویه اغېزه لرله او په حقیقت کې د اسیلې طبقې مخې ته پراته وو، خو ټولنه لا چمتو نه وه، هغوی په رسمیت وپېژني او په خپل سازمان کې هغو ته ځانګړی ځای قایل شي، بلکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی یې د دریمې طبقې خلکو په ډله کې او پرته له حقوقو ګڼل.

ادیبان، شاعران، طبیبان، روښانفکران او د ادارو غړي عمومن د دې طبقې برخه وو، کارګران او بزګر د دریمې طبقې په ښکته برخې کې پراته وو.

ټولې مالیې او عوارض له دریمې طبقې څخه اخیستل کېدل او بزګرو چې د ټولنې ډېرکې برخه یې جوړوله، پر درنو مالیو برسېره اړ وو بېګار هم وزغمي.

په نږدې توګه ویلای شو، چې د بزګر د معمولي عاید ۷۵ په سلو کې برخه په بېلابېلو نومونو باندې د زمکې خاوند، کلیسا او دولت ته پرې کېدله. خو د یاد شویو طبقو نږدې شمېر په لاندې توګه ؤ:

۱۳۰،۰۰۰	د روحانیانو شمېر
۱۴۰،۰۰۰	د اسیلانو شمېر
۲۵،۰۰۰،۰۰۰	د دریمې طبقې شمېر

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۱

پاچا او لويان

هغه ملتونه چې د پرله پسې مودې لپاره تر فشار لاندې پېښېږي، بت پرسته روزل کېږي او په بېلابېلو نومونو لرګين خدايان جوړوي او هغو ته مخ راوړي او زارې کوي چې : «مور وساتی، زمور ژغورونکي واوسی ... طبيعت نارې وهي، چې بدمرغه بشره ځان پخپله وژغوره، خو د دې بشر پر سر يې دومره د ستم سوکان ټکولي، چې د هغه غوږ غالبن اورېدونکی نه دی.

د فرانسې په هېواد کې په ځانګړې توګه په ۱۷مې او ۱۸مې پېړۍ کې د صنعت او سوداګرۍ رونق لامل شو، چې د لويانو او اسيلانو د ژوندانه پر تجمل نور ورډېر شي او په هغه کې د مرکزيت منځ ته راتلل لامل شي، چې د پاچايانو استبداد د سينيورانو پر ستم وراضافه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د لویښت مانې، چې د ولس پر ټټر جوړه شوې وه، هره ورځ لا لوړه او لا مجلله ګرځېدله او د ولس ساه یې لا شدیده ایستله.

د ۱۴م لویي د سلطنت دور د دې لویښت منځنی دور او د فرانسې د ولس د بدمرغۍ او شدید ساه ایستلو دور ؤ. غټ لویان او خانان په مرکز کې راټول شوي وو او د مېلمستیاوو چمتو کولو، ښکار او درباري معشوقو او غوړه مالانو له راغونډولو پرته یې کوم مهم کار نه لرلو او د هېواد ټوله شتمني یې په دې بوختیاوو لګوله، هسې چې دا عیشونه او معشوقو سره لوبې د جلا کتابونو موضوع ګانې ګرځېدلي دي.

مورږ د بېلګې په توګه وایو، چې مېرمن دوپمپادور د ۱۵م لویي معشوقې نږدې ۷ یا ۸ میلیونه لیوره د خپلو ماڼیو لپاره، ۴ میلیونه لیوره د تیاتر او خپلو جشنونو لپاره، یو میلیون لیوره یې یوازې د خپل یوه سفر لپاره ولګول.

د دې ښځې یوه مانې، چې پاچا دې ته جوړه کړې وه، د شګو په سر جوړه شوې وه او ۱۲۰ فوټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يـې د بنسـټ ايښـودلو لپـاره کنلـي وو. د دې مـانۍ جوړول ۵،۲ ميليونه ليوره تمام شول او خلکـو ان تـر ۶ ميليونو پورې هم ويلي.

هرې لويې کورنۍ به چې تـاوان کولـو او يـا واده يې کولو، له پاچا څخه يې بې کچې روپۍ اخيسـتلې، ولې چې ويل يې، چې لويې کـورنۍ د سـلطنت د پـټ او رونق لامـل دي. پاچـا دا پيسـې د بېلګـې پـه توګـه پلاني وزير ته حواله کـولې. د حـوالې خاونـد وزيـر تـه ورتللو. وزير به ويل، چې خزانه تشه ده او حق به هم له هغه سره ؤ. د حوالې خاوند ټينګار او تهديد کـاوه، تر څو وزيـر پـه پـای کې اړ کېـدلو لـه هـره ځايـه چې کېږيې، پيسې ومونـدي يـا د پـور ورکوونکـو کشـتونه (قسطونه) شا ته واچوي.

د دې بې ځايه لګښـتونو او هغـو پيسـو لـه املـه، چې ۱۴م لويي په جګړو کې ولګولې، کله چې دی مـړ شـو، دفرانسـې دولـت ۲ ميليـارده پـوروړی ؤ او د ده ځای ناستي د شلو کلونو په ترڅ کې، سره د دې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم جنګ يې ونکړ، ۷۵۰ ميليونه نور هم په دې پور ورډېر کړل.

د لويانو او پاچايانو وينو ښځـل هغې پولې تـه ورسېدل، چې د خلکو په منځ کې خپاره شول، چې ۱۵م لويي د دې لپاره چې وينه يې ځوانه پاتې شي، د بشر په وينو ځان پرېمينځي او په ځانګړې توګه د ښکلو نجونو وينو ته ترجيح ورکوي. يوه ورځ، چې پوليس وزګاران راټولول، خلک د دې اند له املـه غوسه شول او خوځښت يې په لار واچولو. له هغه نـه وروسته ۱۵م لويي جرأت ونکړ پاريس ته راشي او په **ورسای** کې تم شي.

۱۵م لويي د ورسای د خوا او شا په ځنګلونو کې وخت تېراوه او ان خپلې مينې يې د ځنګل په سيمه کې پټولې.

د قحطۍ په يوه کـال کې، چې ۱۵م لـويي پـه دوديزه توګه په ځنګله کې په ښکار بوخت ؤ، يوه بزګر سره، چې تابوت يې پـه مټـه نبـولی ؤ، مـخ شـو او لـه هغه يې وپوښتل: «دا تـابوت چېرې وړی؟» ځـواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ورکړ، پلانې ځای ته – سړي او که ښځې له؟
سړي له – له کومې ناروغۍ څخه مړ دی؟ له لوړې.
د ۱۵م لويي تر مړينې وروسته فرانسه په حقيقت کې د مطلقه سلطنت تابوت جوړ شوی ؤ.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲

باستیل

د فرانسې یو لیکوال وایي، «کله چې پاچایان د بشري رزالت څخه پرته په بل څه تکیه کوي، دوی ته ګرانه ده، چې ځانونه وساتي»، ولې چې پاچایان د ولس په ارادې او خوښې تکیه نه دي، د ولس د ابل (رام) کولو لپاره پرته له زوره بله هوبله نلري او په زور باندې تکیه به یوازې د سپکو کسانو او هغه کسانو له لارې، چې سپېڅلي احساسونه یې وژل شوي وي، شونې وي. **که د مستبده پاچایانو دربار له ګوډاګیو، غوړه مالانو، زندان ساتونکو، میرغضبانو او نور چوپړانو له خوا، چې د ښکاري سپي په شان خوله په هر ښکار ککړوي، احاطه شوی نه وي، هېڅکله به د دوی سلطنت استوار پاتې نه شي.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرانسې دربار مخکې له انقلاب څخه هم د دا ډول عناصرو ټولنه وه او د فرانسې زندانونه د دوی د استبداد او رزالت ښکارندوی ګڼل کېدل. یوه ورځ د باستیل، چې د دغو زندانونو تر ټولو مشهور زندان ؤ، د ورانېدو خبر ۱۶م لویي ته ورسېدو، څو شېبې په سوچ کې ډوب شو او دا پېښه یې ستونزمنه او خورا بدخونده وګڼله، ولې چې پوهېدو، چې د ده لویښت او د ده د سلطنت ځواک په دې زندان پورې تړلی دی او له همدې کبله د دې پېښې د پېښېدو تر موکې پورې هېڅکله حاضر نشو، د زندان عملیات شنډ کړي، تر څو چې داسې نه چې اهمیت یې لږ شي او د خلکو ډار والوزي.

برسېره پر دې چې سینیورانو د خپلو ماڼیو په لاندنیو پوړونو کې د بېوزلو خلکو لپاره تور تیاره بندونه لرل، د ۱۸مې پېړۍ په فرانسې کې نږدې ۲۰ زندانونو شتون لاره، چې شونې وو، چې کسان پرته له محاکمې نه هلته زنداني کړي. دا زندانونه یې د ۱۴م لویي په وروستیو وختونو کې تر ټولو متعصبه کشیشانو ته ورپرېښودل او هغو د ربړولو ډول ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسایل په دې زندانونو کې راغونډ کړي وو او هر کس يې، چې د ازادۍ تر ټولو لږ فکر څرګند کړی وای، په مذهبي تورونو د زندانونو په تورو تیارو بندونو کې شکنجه کول. دې متعصبه کشیشانو بندیان په هغه کچه ربړول، چې د هغو شرح افسانو ته ورته کېږي. تور تیاره بندونه هسې له حشراتو او ځورونکو ځناورو ځخه ډک وو، چې کله کوم بندي له هغو ځخه راوتلو، غوږ او یا پوزه به یې موږکو خوړلې وه. دې «دینداره» کشیشانو به ښځې دغو زندانونو ته کاږلې او کله به یې هغوی امیندوارې کړې! دې «سمکارو» کشیشانو به مړي په غلطو نومونو په خپلو هدېرو کې ښخول؟، تر څو هم خپل جنایات پټ کړي او هم د خپلو سړیو شمېر ګڼ کړي.

د زندان څارل د څارندوی د نایب دنده وه، چې کله کله به د ډوډۍ خوړلو لپاره زندان ته راتللو. دې شخص د زندان له وضعې څخه هېڅ خبر نلرلو او د ده دا عمل یوازې د ظاهر ساتلو لپاره ؤ. د یوې پېړۍ په موده وه، چې د زندانونو مدیریت یې د لویانو یوې کورنۍ ته سپارلی ؤ او د دې لپاره چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کورنۍ اسیلتیا ته ضرر پېښ نه شي، اړتیا وه، چې زندانونه پاتې شي. له دې کبله هره ورځ په یوې نوې ډلې ورلوېدل، تر څو زندانونه ډک وساتي.

د هغې زمانې له دودونو څخه یو د سپینو پاڼو صدور ؤ، په دې مانا چې سپینې پاڼې د وزیر او یا پاچا په ټاپې سره اشخاصو ته ورکول کېدل او دوی کولای شول د دې پاڼو پر بنسټ هر څوک چې وغواړي، زندان ته واچوي. دا سپین ټاپیزې عمومن حاکمانو او لوړپوړه کشیشانو، هغو پلرونو ته، چې غوښتل یې خپل زامن بندیان کړي او ښایسته ښځو ته، چې غوښتل یې چې د مېړونو ستونزه له خپله سره لېرې کړي، ورکول کېدې او کله پلورل کېدې او دا عمل د پیسو لاس ته راوړلو یوه لار ګرځېدلې وه، هسې چې د ۱۵م لویي یو وزیر په یوازې توګه ۵۰،۰۰۰ سپین ټاپې صادرې کړې. یو مورخ لیکي: «هېڅ کله د بشر تر ټولو ګران ګنج، یانې ازادي، کې دومره اسراف نه ؤ شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لاتـود کېسـه: یـوې موضـوع، چې پـه ۱۸مې پېړۍ کې د فرانسې ولـس افکـار ځـان تـه راواړول، د «ژان هـانري لاتـود» (۱۷۰۵ – ۱۷۲۵) پېښـه وه. دا شـخص لـه هغـه ځایـه چې د مېـرمن دوپمپـادور، د ۱۵م لویي معشوقې، له بې مینې سره مخ شـو، د ۳۵ کلو موده یې په بېلابېلـو زنـدانونو کې تېـره کـړه. دا شخص یو تود او وحشتناکه سـړی ؤ، چې هـېڅ څـه کولای نشول دی ابل کړي. غږ یې دېوالونه لـړزول، زړه او جرأت یې نه ماتېدونکي وو، ځان یـې تـا ویـل، چې له اوسـپنې جـوړ او نـه ورانېـدونکی دی، چې پـه دې ټولو زندانونو کې یې مقاومت وکـړ او وروسـت نـه شـو. پـه یـوه زنـدان کـې سـپږو د دې شـخص ځـان خوړلی ؤ – د کلمې په واقعي مانا سره یې خوړلی ؤ – دې شخص غالبن له لوړې زوېرګي ابسـتل، خـو غـږ یې له هغو هېرخونو څخه د چا غوږ ته نه رسېده.

هغـه څـه، چـې د مېـرمن دوپمپـادور او هغـې استبدادي دستګاه په ګرمتوب (جـرم) ورزیـاتوي، دا دي، چې دا عجیب شخص دوه ځله لـه زنـدان څخـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وتښتېدو او هر ځل يې ځان څرګند کړ. لمړى ځل يې له هغه ځايه، چې پکې پټ شوى ؤ، مېرمن دوپمپادور ته يو کاغذ وليکه او دې امر وکړ، چې هغه دوهم ځل ونيسي او زندان ته يې وغورځوي. دوهم ځل ورساى ته لاړو او ويې غوښتل له پاچا سره خبرې وکړي، دهلېز ته هم ورسېدو، خو مېرمن دوپمپادور بيا هم د ده د نېولو امر صادر کړ او په دې عمل سره يې ثابته کړه، چې د اسيلو له طبقې څخه ده!

اتقاقن لاتود په دوهم ځل، چې زندان ته ولوېده، يو چا ته يې يو يادداښت ولېکه او د زندان د کونجۍ لرونکي په لاس يې بهر ته ولېږه. کونجۍ لرونکى مست ؤ، هغه يې ورک کړ. کاغذ د يوې ښځې په لاس کې ولوېدو. هغه يې ولوستلو، ولړزېده، خو ونه ژړېدله او د ژړا پر ځاى يې لاس په کړنو پورې کړ. دا ښځه «مېرمن لوګرو» وه. بېوزلې ښځه، چې له خياطۍ څخه يې ګذاره کوله.

مېرمن لوګرو پرېکړه وکړه، چې په هره بيه چې کېږي، دا سړى وژغوري. د درې کلو په موده پرله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسې په دې پرېکړې پسې وګرځېده، هر چا ته چې لازمه وه، لاړله، پلار يې مړ شو، وړوکی کار يې له لاسه ووتلو، خپلوانو يې ملامته کړه او په زبونه توګه د شک وړ وګرځېده، څو ځله نږدې وو، چې زندان ته ولوېږي، خو دا له پښو ونه لوېده او بيا يې هم د بندي د خلاصون لپاره هڅه وکړه او خپل کړه يې، چې له دريمې طبقې ښځه وه، په تاريخ کې د مېړمن دوپمپادور د کړو مخې ته، چې د لمړۍ طبقې د ګلو سر وه، کېښودل.

په پای کې د دې هڅو له امله له درباريانو ښځه يوه کس درې ځله په دې برخه کې له ۱۶م لويي سره خبرې وکړې، خو هغه درې ځلې د لاتود د خلاصون ښځه ډډه وکړه، ولې چې غوښتل يې، چې د باستيل پټ خوندي شي! په پای کې په ۱۷۸۴م کال کې لويي ناهوبله شو، چې د لاتود د خلاصون امر امضا کړي او څو هفتې وروسته يې يو فرمان صادر کړ، چې نور هېڅ څوک بندي نکړي، مګر د دليل په يادولو او د مودې په ښکاره ټاکلو سره او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې توګه دې وروستني فرمان لا ښه وښودل، چې د فرانسې د خلکو ازادي ترکومې درجې پورې دې او هغه د هوا او هوس لاسلوبې وه.

د لاتود د حال شرحه د باستيل د زندانيانو د ژوندانه يوازې يوه بېلګه ده. د باستيل نوم نه يوازې په فرانسې کې، بلکه په اروپا کې مشهور ؤ او د استبداد ښکارندويه بلل کېده. له دې کبله کله چې د انقلاب بيراغ پورته شو، سره د دې چې د باستيل د زندانيانو شمېر هلته دومره ډېر نه ؤ، لمړی يې د باستيل په لور مخ راوړ او د استبداد د لويښت دا پناهځای يې له پښو وغورځولو.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۳

د فرانسې ولس د پرګنو ژوند مخکې له انقلابه

ځيني تنکي زړي اشخاص د فرانسې په انقلاب نېوکه کوي، چې د ډېرو وينو توييدو لامل شو. يو تاريخ ليکونکی داسې اشخاصو ته په خطاب کې وايي: «**اې حساسو سړيو، چې د انقلاب ناخوالو له ژړا کوی، څو څاڅي اوښکې هم هغو ناخوالو له تويې کړی، چې انقلاب يې منځ ته راوړی.**»

هغه کسان، چې تل غواړي ولس محکوم کړي، دا ناخوالې نالېدلې نيسي او حال دا چې د هغو په منلو سره دي، چې کولای شو د انقلاب لاملونه کشف کړو.

دريمه طبقه: د فرانسې بزګر د فيوډالي حاکم رژيم له امله له ځمکې څخه بې برخې وو او له انقلاب څخه مخکې دور کې يوازې د کرهڼيزو ځمکو څخه يو په دريمه د دوی په لاس کې وې. د دې ملکيت پرتلې هم په بېلابېلو سيمو کې توپير موندلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په بعضې سیمو کې له یو پر لسمې هم لا لږه کېدله.

نظر دې ته چې د کلیو نفوس ډېر ؤ، یو شمېر کورنیو اصولن کوم مالکیت نلرلو او ان د دوی جونګړه د دوی نه وه. هغه بزګر هم چې د زمکې خاوند وو، خورا لږه برخه یې لرله، هسې چې د دوی د کورنیو د لګښت لپاره یې کفایت نکولو.

له بله پلوه له هغه ځایه چې کرهڼه لا په صنعتي اصولو سره سر ته نه رسېده، یوازې ابرې نه ډکو سیمو کې وو، چې د خلکو عمده برخه په عادي وختونو کې بریالې کېدله، چې په یوه ډول، ښه یا بد، خپل خواړه چمتو کړي. دا نیکمرغي په نورو سیمو کې د خلکو نه په برخه کېدله، په ځانګړې توګه چې بحرانونه او د ابرې ټکه وهلو کلونه ډېر وو.

بزګرو یوازې له وچکالۍ څخه هېره نه لرله، بلکه هر کله به چې جګړه پېښېدله، مالیې پورته تللې او د سرحدونو خلکو مالونه به د لوټېدو وړ ګرځېدل او دوی یې پخپله بېګار ته بوول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې ترځ کې د فرانسې صنعت په پرمختګ کې ؤ او سوداګرو د بزګرو له بېوزلۍ نه ګټه پورته کوله، د هغو د کار ځواک یې ارزانه پېرودلو او په همدې موخه یې د تارسکڼلو او ټوکراوبدلو ډېرې کارخونې کلیو ته منتقلې کړلې. دغو لمړني توکي بزګرو ته چمتو کول او غالبن د کار افزار یې هم هغه ته ورکول. بزګر په خپلو جونګړو کې په اوبدلو بوختېدل، په دې حال کې چې ښځه او ماشومان یې په سکڼلو بوخت وو. کله به چې په کرونده کې د کار وخت رارسېدلو، کارګاه به یې خوشې کړه، کروندو ته ستنېدل.

له بله پلوه د صنایعو پرمختګ د بیو د جګېدو او ټیټېدو لامل ګرځېده او له هغه ځایه چې فرانسه صادرونکی هېواد شوی ؤ، همدا چې جګړه او قحطي، که څه هم په لېرې سیمو کې پېښېدله او یا ګمرکي حقوق ډېرېدل او یا د جنسونو پېرودل یې په نورو هېوادونو کې منعه کول، د فرانسې کارخونې په وزګارتیا محکومېدلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتفاقن له انقلاب څخه وړاندې کلونو کې دا ټولې ټکې سره يوځل پېښې شوې. په ۱۷۸۸م کال کې ابره ښه نه وه، ترکيه د روسيې او اتريش پر ضد په جګړې اخته شوې وه، سويدن د ترکيې په ملاتړ ودرېدو، پروس غوښتل د انګلستان او هالند څخه تقليد وکړي، پولنډ غوښتل د تزاري روسيې استبداد سپاره له خپله سره اوچته کړي؛ له دې کبله د بالتيک او د ختيز سمندرونه چندانې امن نه وو او د مرکزي او ختيزې اروپا بازارونه وتړل شول. برسېره پر دې اسپانيې د فرانسې په ټوکرو بنديز ولګاوه.

هغه سياست، چې د فرانسې مستبد دولت په مخه کړ، د وضعيت د تشديد لامل وګرځېدو، د بېلګې په توګه دولت په ۱۷۸۶م کې يو فرمان صادر کړ، د حبوباتو سوداګري يې له هر راز مقرراتو څخه ځانګړې کړه.

په دې توګه بزګرو، چې تر هغه وخته يې حبوبات بايد بازار ته وړي واى، اوس يې کولاى شول هغه په بازار کې وپلوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمل او نقل د زمكې، سمندرونو او سيندونو له لارې بشپړه ازاد شول او ان د حبوباتو صدور پرته له هېڅ بنديزه مجاز ؤ. له دې كبله د فرانسې حبوبات بهر ته حمل او يا احتكار شول. تر هغه هانده، چې د ۱۷۸۹م په جنورۍ كې د هر ليور (نيم كيلو) غنمو بيه په پاريس كې ۹ شاهيو ته ورسېده او په ځينو سيمو كې لا ګران هم شو او حال دا چې ډېرو كارګرانو په ورځ كې له ۲۰، ۱۵، ۱۲ يا ۸ شاهيو څخه ډېر اجرت نه اخيستلو.

يوې بلې غلطې كړنې هم له دولت څخه سر ووهلو. د هغې ښكارندوينه چې په ۱۷۸۶م كې له انګلستان سره سوداګريز تړون وتړلی شو او د هغه پر بنسټ د فرانسې په جوړ شويو وارداتي جنسونو ګمركي حقوق راټيټ كړل. دا فكر اصولن ښه ؤ، تر څو د فرانسې د صنايعو د سيالۍ لامل شي، خو دا فكر يې بايد په تدريج سره پلې كړی وای، تر څو د فرانسې صنايعو ته ضرر و نه رسېږي، په ځانګړې توګه چې د انګلستان صنايعو د فرانسې صنايعو په پرتله وځنډول شي او په دې ډول د بېلګې په توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يـوازې د فرانسـې پـه دوو ښـارونو کې ۳۶۰۰۰ کسـه وزګار شول او دا بحران د بيو له لوړېدو سـره غبـرګ ؤ.

سـوالګر او لاروهونکي: د استبداد رژيم پـه پـاى کې د بزګرو بې برخې توب کار هغه ځاى ته ورساوه، چې د هغو يوه ډله زمکې ته په کمين کې کېناسـتل، په دې مانا چې ځنګلونو او ډنډونو ته يې کډه وکـړه، د باندې والى او ځمکو خاوندانو اشخاصو پر ضد يـې ځـه ګامونـه اوچـت کـړل. دغـو غوښـتل د پاچـا، روحانيانو او لويانو زمکې وپلورل شـي او يـا پـه بزګـرو باندې وويشل شي.

لـه بلـه پلـوه ښـکاره ده، چې ښېـوزلي او بـدمرغي سوالګري زېږوي؛ پلانى سړى له کاره لوېدلى، پلانـى زوړ سړى، پلانى يتيم او پلانې کونډه په هېـواد کې د ښېوزلۍ او نه شتونوالي له امله پرته لـه سـوالګرۍ بلـه کومـه مرجعـه لـري؟ لـه دې کبلـه د انقـلاب څخـه وړاندې فرانسې کې د نفوس لږ تر لږه يو پر لسمې تر پايه پورې سوالګري کوله او له يوې کـلا نـه بلـې کـلا ته تلل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرانسې په شمال کې په ۱۷۹۰م کال کې د سوالګرو شمېر د اوسېدونکو یو پر پنځم ته ورسېدو او ورځ په ورځ کارګران هم په دې شمېر ورډېرېدل، ولې چې د کارګر مزد د کورنۍ لګښت لپاره کفایت نه کاوه.

نور سوالګري د شرم لامل نه وه، د کورنۍ پلار، چې څو ماشومان یې لرل، هېڅ شرم یې نکاوه، چې هغوی «ډوډۍ پسې» ولېږي. دا هم د نورو کارونو په دود یو کار ؤ – که هغه ډوډۍ، چې دوی ته ورکول کېده، ډېره کلکه وه، خپلو ډنګرو ته یې ورکوله.

هغه اغتشاش، چې د سوالګرو د شتون له امله منځ ته راتللو، د کارګرو د کډو کولو له امله تشدیدېده. د فرانسې نفوس خورا ناثباته ؤ او هر کله یې کوم بل ځای ته مخ راوړلو، چې تر څه هانده پورې ګذاره وکړي.

د بېلګې په توګه له ۱۰۴۰۰ کسانو څخه، چې په ۱۷۸۸م کې د تروا په ښار کې وزګار وو، ۶۰۰۰ کسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې له هغه ځايه ووتل او له يوه ښاره نه بل ته د کار او ډوډۍ په لټه لالوانده شول.

څرګنده ده، چې له دې سوالګرو څخه يو شمېر د بې وزلۍ له شدته په لاروهلو، غلا او لوټ اخته کېدل، هسې چې د پوځ يو قومندان د انقلاب د کال په جنورۍ کې ليکلي، له هرې خوا څخه له ما نه ډلې غواړي، چې خپل درمندونه د هغو په وزلې وساتي.

د داخلي ګمرکي ليکو تر څنګه قاچاق ښشپړه دود شول او بې امنيتي يې لا ډېره کړه. ښځې په قاچاقو کې له سړيو څخه کمې نه وې، هسې چې په ۱۷۸۰م کال کې ۳۶۲۰ ښځې د قاچاقو په ګناه ونېول شوې. دا سوالګر او لاروهونکي په تدريج سره په جاني او خطرناکو کسانو بدلېدل او قضايي ځواک له دې موضوع سره مرسته کوله، ولې چې هغوی يې د وړو جرمنو لپاره بنديخانو کې اچول او د واقعي جانيانو په څنګ کې يې ځای ورکولو، تر څو د جنايت زده کړه وکړي. له بله پلوه له هغه ځايه چې د قضايي ځواک له مجازاتو څخه يوه جزا تبعيد وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې موضـوع غيـر ثابتـه نفـوس او د وزګـارو شـمېر ډېراوه.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۴

له انقلاب څخه وړاندې خوځښتونه

قحطۍ او وچکالۍ، چې په ۱۸مې پېړۍ کې ډېرې پېښې شوې، د فرانسې ولس يې خوځښت ته اړ کړ. ولس په وچکالۍ کې هم مـنلای نشـول، چې يـوازې طبيعت د بېوزلۍ او اسکېرنې مسـئول دی، ولې چې شـونې وه، چې د پرېمـانۍ پـه کلونـو کې د وچکـالۍ ورځـو لپـاره سـپما وکـړي. شـتمنو، خانـانو او پيسـو لرونکـو د سـوداګرو پـه هملاسـۍ او د وزيرانـو او نـور شخصيتونو په ګډون، چې تـل د شـتمنو پلويـان وو، زياتي غله يې له هېواد نه بهر ابستله، تـر څـو يـې پـه ګرانه بيه وپلـوري – دولـت فرانسـوي بزګـر تـه ويـل: ستاسو بيه بايد لوړه شي، تر څو خلـک د غنمـو کرلـو له وپارول شـي، خـو فرانسـوی بزګـر پوهېـدو، چې دا څرګنــدونې درواغ دي. کــه عمــومي مســلت ځــان ښندنو له اړتيا لري، ولې يوازې دی بايد زغم ولـري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- که دولت غواړي، چې د ډوډۍ بیه لوړه کړي، لېږ تر لږه لاسمزدونه هم باید اوچت کړي او یا شتمن د بېوزلو ساتلو ته اړ کړي، نه دا چې د بېوزلو خلکو ځان ښندنه د نورو د شتمنۍ د ډېربښت وزله وګرځوي.

«نکر» د ۱۶م لویي وزیر، چې د ۱۷۷۸م کال په پای کې په کار بوخت شو، غوښتل یې چې د غنمو له وتلو څخه مخنیوی وکړي او د غنمو ورود هېواد ته د جایزې له لارې تشویق کړي – خو دې موضوع که څه هم له قحطۍ څخه مخنیوی وکړ، خو ویې کولای نشول، چې د بیو د لوړېدو لپاره خنډ شي، ولې چې محتکرانو بیا هم غنم احتکار کول، د بیو د لوړېدو لامل ګرځېدل او یا غنم یې په قاچاقي لار بهر ته لېږل او بېرته یې راواردول، تر څو جایزه واخلي. بېوزلو خلکو د خپلو سترګو په مخکې درنې ګادې کتلې، چې غنم حملوي او ورو ورو دا فکر د دوی سر ته لار باسله، چې ولې دا ګاډې په زور ونه نیسي او ولې ځانونه د لوږې او مرګ منګولو ته وسپاري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بله پلوه ډېر تحمیلونه پر بېوزله پرګنو باربدل او د ټولو چیغې د مالیو پر ضد، چې تل مخ په جګېدو وې، پورته شوې وې.

هر څوک چې څومره لا شتمن ؤ، لېږې مالیې یې ورکولې او بېوزلي بزګرته هومر پانګه، چې وکولای شي خپله کرهنه اداره کړي، نه پاتې کېدله. هر څومره چې بیې لوړېدلې، د پاچا بودیجه باید لویه شوې وای او د دې کار لپاره اړتیا لېدل کېده، چې پر دریمې طبقې نوی فشار راولي. د ۱۶م لویي دربار خورا ډېر لګښتونه لرل. لویانو په همدې پرتله او افسرانو د ټولو ځانګو په کچه بودیجه لرله. د دې لګښتونو شنډول یوازې په هغه بڼه کې شونې وو، چې پاچا له ټولې اریستوکراسۍ سره وهلي وای. له دې کبله د ولس د شک وړ وګرځېدو او دی یې په احتکار او درغلیو کې ګډ وګڼلو.

بېوزلۍ او لوږې د فرانسې پرګنې ته ورزده کړل، چې د هغې پرځای چې ځان، ښځه او ماشومان د لوږې او مرګ لاس ته وسپاري، د همت لاس اوږد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، هغه څه يې چې له ده نه په زور اخيستي دي، په زور بېرته واخلي. له دې کبله په ۱۷۸۹م کال کې په مارسي، تولن، اکس لاشاپل او نورو ځايونو کې د ماليو او طبقاتي باندېوالتياوو پر ضد خوځښتونه پېښ شول. بې خبره خلکو، چې د ډوډۍ لاس ته راوړلو لپاره د خپلو زېرندځايونو او بوم څخه کډې کړې وې او په واټونو کې لالوانده وو، په ناهوبله يې د غنمو د ګاډيو لوټ ته لاس اوږد کړ او له دې هانده يې هم تېرى وکړ، د درمندونو او ان کورونو په غلا لاس پورې کړ. نامتو ده، چې اته زره کسه وږو د مارسي ښار ګېرچاپېره شتون لاره. له دې ځايه د پرګنو اسکېرنه او هغه وحشت، چې د دې وږو له يرغل نه پايله ومونده، اټکل کړى. ورو ورو له دې لوټماريو څخه ډار دومره ډېر شو، چې هر بزګر ځان د بدۍ غوښتونکو ځواکونو په محاصرې کې اند کاوه او د سپېدو په موکه، چې سر يې له خوبه اوچتولو، لمړى يې د کروند په لور منډې وهلې، چې آيا د ده شنه او اومه غنم يې لوټ کړي که نه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت د دې ورو له مخنيوي څخه عاجز ؤ او د خلکو د شکايتونو له امله اړ شو، هغوی ته د وسلې لرلو اجازه ورکړي او هماغه وسله وه، چې د انقلاب پرمختګ لپاره په کار راغله.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۵

د فرانسې انقلاب نه ډېره کېدونکی ؤ

عمومن په هغو تاریخونو کې چې لیکل کېږي، ډولاډول پېښې د یو بل پر سر غورځوي او دا بې اړونده او کندکپره ډېرۍ تاریخ بولي. دا ډول مورخان عمومن د تاریخ لوی نقش د ناڅاپه پېښو او یا د کسانو په ارادې پورې تړي او خپلو خیالونو ته د پېښو په پلټلو کې له بهرنیو واقعیتونو څخه ډېر ارزښت ورکوي.

خو هماغسې چې زموږ طبیعي پوهه د طبیعت یو انعکاس دی، چې له موږ څخه بهر او له موږ څخه خپلواک شتون لري او زموږ په خیالونو سره بدلون نه مومي، زموږ ټولنیزې پوهې هم د ټولنې د اقتصادي جوړښت یو انعکاس دی، چې د هغه بدلون زموږ د خیالونو په لاس شونی نه دی.

موږ د هغو پېښو په ترڅ کې چې په تېرو څپرکو کې مو یادې کړې، وښودل، چې د اقتصادی وضعې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدلو له امله يوه نوې طبقه په فيوډالي ټولنه کې رامنځ ته شوه، يانې د سوداګرو، دلالانو، کارخونه لرونکو، چې په اصطلاح کې هغو ته د بورژوازۍ طبقه وايي. دې طبقې له دې امله چې د هېواد اقتصادي وضعه يې په لاس کې نيولې وه، ډېر ځواک وموند او عملن د فيوډالي ټولنې په جوړښت کې د ځای خاوند شو، خو د ياد شوې ټولنې جوړښت، چې په پخواني اقتصادي جوړښت بنسټ شوی ؤ، د بورژوازۍ طبقې لپاره کوم ځای نلرلو، په دې مانا چې فيوډالي ټولنې د سياسي او ټولنيزو حقوقو له پلوه يوازې درې طبقې پېژندلې، روحانيان، اسيلان او دريمه طبقه او حال دا چې بورژواګان په تدريج سره د اقتصاد له پلوه د ځانګړي ځای خاوند شول او ځانګړې طبقه يې منځ ته راوړې وه او لازمه وه، چې له ټولنيز او سياسي پلوه هم د ځانګړو حقوقو خاونده وي. روحانيانو او اسيلو سره د دې چې د بورژوازی حقيقي ځواک لېدلو، حاضر نه وو، هغه ته درناوی قايل شي او د خپلو باندېوالتياوو يوه برخه له ده سره وويشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تجـارت رونــق د حمــل او نقــل پراختیـا او د معاملو ګڼوالي ایجابول، چې سوداګر وکولای شي په اسانه توګه تګ او راتګ وکړي، په بېلابېلو سـیمو کې په مـدني لحـاظ یـو قـانون شـتون ولـري، د فرانسـې دولت مرکزیت ومونديږ، تر څـو سـوداګریز واټونـه تـر خپلې څارنې لاندې ونیسي او هغه سینیورانو ته، چې د واټونو په ساتلو کې کومه ګټه نلـري، و نـه سـپاري، هـر څـوک پـه خپلـه اراده کې ازاد وي، د اشخاصـو د مـالونو او هوډونـو درنـاوی وشـي، خـو د سـینیورانو ځواک، چې هر یوه په خپلو املاکـو کې لـه سـوداګرو نوي ګمرکونه اخیسـتل، پـه خپلـو ملکونـو کې یـې د سـوداګرو پـه اړونـد ځـانګړي مقـررات پلـي کـول، پـه واټونو کې یـې پـه خپلـه ګټـه د لارسـاتلو جـلا حقـوق اخیسـتل، سـرفان یـې ازاد نـه پرېښـودل او د کومـو بندونو اېل نه وو، له یاد شـوو غوښـتنو سـره جـوړ نـه راتللو. په فیوډالي دور کې د اقتصـادیاتو اصـلی لامـل کرهڼه وه او هماغه سرفان، چې په کلیو کې اوسېدل، په ترخ کې یـې خپـل او د سـینیورانو نـورې اړتیـاوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره کولې، دبېلګې په توګه تارونه يې سکڼل، ټوکرې يې اوبدلې، بوټان يې ګنډل ... او داسې نـور، هسې چې د يوه سينيور سيمه يو خپلواک اقتصـادي واحـد ګڼل کېده. خو ورو ورو دې وضعيت بـدلون مونـدلی ؤ، صنعت او تجارت د اقتصادياتو مهم لامل شوی ؤ، نور د سينيورانو او د هغـه د چـاپېروالو اړتيـاوې د ده په سيمه کې نه چمتو کېدې، په دې موکه کې اصـلي اقتصادي ځواک د بورژوا طبقې په لاس کې ؤ. خو د فيوډالانـو طبقـې نـه غوښـتل دا طبقـه پـه رسـميت وپېژني.

له بله پلوه د همـدې اقتصـادي لاملونـو لـه املـه يوه نوې څرګنده شوې طبقه په فيوډالي ټولنې کې د ودې په حـال کې وه، يـانې د پرولتاريـا (پرولتـر هغـه کس ته ويل کېږي، چې د توليد له افـزارو څخـه بـې برخـې دی او د ژونـد چلولـو لپـاره د خپـل کـار لـه ځواکه پرته بله کومه وزله نلري او دا د کـار ځـواک د ټاکل شوي لاسـمزد پـه بـدل کې د توليـد افـزارو پـه خاوند پلوري) طبقه کله چې لـوی صـنايع رامـنځ تـه شول، پرولتر ته يې ډېره اړتيا لرله، ولې چې پرتـه لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې نه کارخونې په کار نه لوېدلې. نوې صنعتونه هسې مو چې وکتل، خپل پخپله د کارپورېشنونو د تزلزل لامل شول او موجب شول، چې کسبيان غالبن د پرولتر بڼه ونيسي. خو نويو صنعتونو له دې نه ډېرو پرولترو ته اړتيا لرله او تر هغه چې د هېواد ګڼ شمېر نفوس په زمکه پورې تړلی ؤ او د هغو واک د سينيورانو په لاس کې ؤ، نويو صنعتونو کولای نشول په کافي کچه پرولتر لاس ته راوړي. له دې کبله سوداګر او کارخونه لرونکي د سرفانو د ازادۍ جدي پلويان وو. د سرفانو ازادېدل هماغسې چې ومو لېدل، تر څه هانده پورې د اقتصادي اړتياوو له لارې پلي شول، خو نښې يې لا پاتې وې او په ځانګړې توګه له دې امله، چې يو شمېر سرفان ازاد شوي وو، دا بند پر نورو سرفانو تريخ پرېوتلو. له دې سرفانو څخه ډېرو د دې لپاره چې د سينيورانو له بنده خلاصون وموندي، تېښته يې خپلوله او په ښارونو او کليو کې لالوانده پاتې کېدل.

نو وينو، چې د ټولنې اقتصادي او سياسي جوړښتونو تر منځ شديد اختلاف شتون لاره او هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسانو چې هغه سياسي جوړښت د دوی په ګټه په پښو شوی ؤ، په هېڅ وجه حاضر نه وو، کوم بدلون هغه ته لار ومومي. ورځ په ورځ اقتصادي جوړښت بدلون موندلو او پراخېدلو او په دې سياسي بندونو باندې يې فشار راوړلو او معلومه وه، چې يوه ورځ به خپل سيال د زور په پلي کولو سره مات کړي.

په همدې موکه کې د دې لپاره، چې فيوډالان د صنعت او سوداګرۍ له امله له متجمل ژوندانه سره اشنا شوي وو او د لا ډېرې شتمنۍ د لاس ته راوړلو لپاره يې په بزګرو باندې لا زيات فشار راوړی ؤ او د دې لپاره، چې د فرانسې مرکزيت موندلو او د هغه بهرني سوداګرۍ پراختيا ملا ماتوونکو جګړو ته اړتيا لرله، چې د هغه لګښتونه او نورې بدمرغۍ په دريمې طبقې تحميلېدلې، د دريمې طبقې بېوزلي او بدمرغي لوړې څوکې ته ورسېده او د هغه انقلابي تمايلاتو ته يې شدت ورکړ، چې بورژواګانو ته يې لاس په لاس کې ورکړ، تر څو د فيوډالي ټولنې بنسټ نسکور کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو وينو، چې د فرانسې انقلاب د ناځاپه پېښو او خيالونو له کبله منځ ته رانغی، بلکه د هغه ولې په بهرني واقعيت کې وې، چې د پېړيو په ترخ کې منځ ته راغلې وې.

د فرانسې انقلاب د څو کسو د وژلو لپاره او يوازې د کسات د اور د وژلو لپاره منځ ته رانغی، بلکه اصلي موخه يې د اجتماعي جوړښت بدلون او د اقتصادي جوړښت سره د هغه سمون ؤ.

ځيني د فرانسې انقلاب د هغه هېواد د ليکوالو، لکه د منتسکيو، ولتر او روسو د کتابونو معلول بولي، خو موږ د پېښو په ذکر سره وښودل، چې د فرانسې انقلاب د اقتصادی لاملونو زېږند ؤ، نه د دې او هغه د خيالونو مخلوق ... موږ د ليکوالانو له اغېزې منکر نه يو، خو د هغو اغېزناکوالی پرته له دې څخه دی، چې د انقلاب اصلي لامل واوسي. هغو انقلاب منځ ته نه دی راوړی، بلکه د هغه وړاند ويل يې کړی او په دې توګه د پېښېدو لار يې چټکه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هماغسې چې د زلزلې د پېښېدلو څخه پوهنيزې قضـيې او يـا حيـواني غريـزې وړانـد ويـل کـوي، د فرانسې ليکوالانو هم د راتلونکي انقلاب څخه خبرې کولې.

ولتر په ۱۷۶۴م کال کې ويل: «هغه څـه چې زه ګورم، د انقلاب زړی دی». **روسو** دوه کاله له ده نـه وړاندې ليکلي وو: «موږ د بحـران دور او د انقلابونـو پېړۍ ته نږدې کېږو».

په بـل عبـارت د هغې زمـانې وضـعې او حالـت د ليکوالانو د فکر دغه ډول وروزه، خو دغه فکرونه هـم په خپل وار سـره پـه يـاد شـوې وضـعې او حالـت کې اغېزناکې زبات شوې او د هغو اغېزه يې چټکه کړه.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۶

د فرانسې له انقلاب څخه څو ننداري

د (اتاژنرو) عمومي جرګه:

په فرانسې کې د ۱۳۰۲م کال څخه راهیسې یوه جرګه د هېواد په ټولیزو چارو لکه د مالیو او وتلو طبقو د غوره والتیاوو د ټاکلو او د پوځ د ساتلو او نورو چارو کې د مشاورې لپاره د عمومي ټولنې په نامه د پاچا تر پام لاندې د ولس د ټولو طبقاتو یانې د اسیلانو، روحانیانو او دریمې طبقې له استاذو څخه جوړېده. د دې لپاره چې د دې ټولنې حقیقت ښکاره شي، د هغې د ځینو ځانګړتیاوو یادونه کوو: د دریمې طبقې له منځه یوازې د ښارونو اوسېدونکو د ټاکلو حق لرلو او د کلیو خلک له دې حقه بې برخې وو. اصولن دریمې طبقې دومره ټکېدل لېدلي او دومره د سپکاوي منلو ته اړ شوي وو، چې د عمومي ټولنې لپاره یې غالبن اسیلان د خپلو استاذو په توګه ټاکل او دې ډول استاذو څرګنده ده، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې طبقې په ګټه او د دريمې طبقې په زيان رايه ورکوله. د وټلو طبقو ټاکنې لمړۍ درجه او د دريمې طبقې ټاکنې دوهمه درجه وې. ټاکنې بايد په لوړ غږ پلې شوې وای، ولې چې په دې توګه د دريمې طبقې وګړو د هېواد د لويانو په مخکې جرأت نکولو، د هغو نومونو څخه پرته، چې دوی ته ښودل شوي وو، نورو نومونه په ژبې راوړي. په عمومي غونډې کې د طبقو له مخه رايې اخيستل کېدې، نه د وګړو له مخې، په دې مانا چې د روحانيانو، اسيلانو او دريمې طبقې هرې يوې يوه رايه لرله. په دې توګه، د ولس ډېرکي، چې د روحانيانو او اسيلانو څو ځله وو، يوازې يوه رايه ورکوله او حال دا چې روحاينانو او اسيلانو په ګډه دوې رايې لرلې او تل په ډېرکي کې وو او په دې وسيلې يې د دريمې طبقې ګټې تر پښو لاندې کولې. د عمومي ټولنې موکه ټاکل شوې نه وه او هر کله به چې د پاچا اراده کېدله، جوړېدله. په ۱۶۱۴م کال کې عمومي ټولنې وړانديز وکړ، چې هر لس کاله يو ځل د عمومي ټولنې جوړېدو له ګام پورته کړي، خو ياد شوې غونډه په حقيقت کې وروستۍ عمومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډه وه او هغه جرګه، چې په ۱۷۸۹م کې جوړه شوه، هسې به چې وګورو، په ملي جرګې بدله شوه.

د ۱۷۸۹ عمومي جرګه: کله چې په ۱۷۸۹کې پرېکړه وشوه، چې عمومي جرګه راوبلي، نکر د ۱۶م لويي وزير وړانديز وکړ، چې د کليو خلک د رايو حق ولري. د نکر دا وړانديز د سپېڅلو احساساتو له مخې نه وه، بلکه په خپل حساب سره يې غوښتل خپلې طبقاتي ګټې لا ډېرې وساتي.

نکر داسې حساب کاوه، چې په ښارونو کې د دېموکراسۍ روح ننه ايستل شوې ده، شونې ده، د ټاکنو پايله د وتلو طبقو په ګټه نه وي او حال دا چې په کليو کې اسيلان او روحانيان، چې د ټولو زمکو له درو برخو څخه د دوو برخو خاوندان دي، د خلکو پر فکرونو او روحيو باندې برلاسي دي او په ټاکنو کې د کليو خلکو ته په ګډون ورکولو سره ميليونونه وګړي له هغو کسانو څخه، چې مستقيمن د وتلو طبقو ابل دي او يا لږ تر لږه تر اغېزې لاندې يې راځي، په ټاکنو کې به د وتلو طبقو په ګټه برخه واخلي. نکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهېدو، چې عمومي آراوو ته ستنیدل په ځینو حالاتو او وضعو کې شونې ده، چې د اریستوکراسۍ په ګټه پای ومومي. هغه پرګنه چې له هره ځایه بې خبره ده، هغه پرګنه چې خپل حقوق نه پېژني، هغه پرګنه چې له هرې خوا نه تر فشار لاندې پېښېږي، څنګه کېدای شي ازاده اراده ولري؟

هغه ټاکنې چې د داسې پرګنې په منځ کې پلې شي، یوازې د دې لپاره دي، چې د زورویونکې طبقې واکونه قانوني ښکاره کړي او له خپله زیاراېستونکو طبقاتو څخه د هغو د ټکونو لپاره سند واخلي. نکر له داسې شیطاني نیت سره وو، چې د کلیو خلکو ته یې د عمومي جرګې په ټاکنو کې ګډون ورکړ.

خو پېښې د نکر له حساب سره مخالفې پېښې شوې او کله چې ولس (د ښار او د کلیو اوسېدونکو په ګډون) په رایو ورکولو پیل وکړ، څرګنه شوه، چې لازمه نه ده چې زیات څه هغه ته ورزده کړي، نږدې پنځو شپږو میلیونو کسانو رایې ورکړې.

دوی عمومن سواد نلرلو، خو ښې خبرې یې کولې او ښه تبلیغ یې کولو. د کلیو خلکو د رایو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکولو له منځه دا نتیجه ترلاسه شوه، چې ان روحانیانو د استاذو منځ ته هم یوې ګڼې دېموکراسۍ لار ومونده.

په دې مانا چې د روحانیانو په طبقې کې هم هغه بېوزلي کشیشان، چې د کلیو اوسیدونکو په منځ کې یې ژوند کاوه، په کومه توګه هم له شتمنو روحانیانو سره د ګډو ګټو خاوندان نه وو. د کلیو خلکو دا ډول کشیشان په ډېرې مینې سره استاذیتوب ته ټاکل او په دې توګه له هغو ځنې دو لکو کسانو، چې د شتمنو روحانیانو لوی غلیمان وو، عمومي جرګې ته ولېږل.

عمومی جرګه باید د اپرېل په ۲۷مه پرانېستل شوې وای، خو د هغې پرانیستل یې د مې میاشتې تر ۴مې پورې وځنډول. په دې موکه کې وحشتناکه ژمی او وچ اوړی په مخه راغلل او قحطي پیل شوې وه، یوازې یوه شي د فرانسې وږې پرګنې ته د صبر او زغم یاري ورکوله: عمومي جرګې ته هیله. دا یو مبهمه هیله وه او خلکو اند کولو، همدا چې عمومي جرګه خبرې وکړي، تیګې به په ډوډې بدلې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې عمومي جرګه د مې په ۴مه پرانیستل شوه او ۱۲۰۰ کسه استاذو پکې ګډون وکړ، چې ۵۵۰ کسه له هغو څخه د دریمې طبقې استاذي وو. هغه شدید توپیر چې د استاذو به رسمي کالیو کې لیدل کېدو، ښودل یې، چې دغوی په حقیقت کې له درو طبقو څخه نه دي، بلکه له درو جلا ولسونو څخه دي، چې هېڅ ګډه ګټه سره نلري. دربار تر څو چې کولای یې شول، زاړه او وراسته دودونه ژوندي کړل، تر څو د دې طبقو تر منځ لا ډېر توپیر جوړ کړي. د ۱۶م لویي او د هغه چاپېروالو له دې څخه خوند اخیستلو، چې واړه کسان سپک کړي او ویې ښکني او د هغو د نوم ورکه سرچېنه د هغو په مخ وباسي. یوه ورځ مخکې له دې چې عمومي جرګه جوړه شي، استاذي یې ورسای (د پاچا د اوسېدنو ځای) ته بوتلل او معرفي یې کړل، خو پاچا د دې پر ځای چې هغوی یوځای ومني، امر یې وکړ، چې د طبقو په ترتیب سره: لمړی روحانیان، بیا اسیلان او وروسته له څو شېبو تم څخه دریمه طبقه دننه شي. په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ چې ۱۶م لويي جرګې ته راغی، خوله يې په سر کېښوه، اسيلانو هم وروسته له ده نه خپلې خولې په سر کېښوې، دريمې طبقې هم وغوښتل همدا کار وکړي، خو پاچا د دې لپاره چې دريمه طبقه په داسې حرکت سره ښکاره نکړي، چې له اسيلانو سره سمه ده، ژر يې خوله دوباره په سر کېښوه. د ناستې ترتيب له مخې هم روحانيان په ښی خوا کې، اسيلان په چپې خوا کې او د دريمې طبقې استاذي د دوی شا ته ځای پر ځای شوي وو.

ملي جرګه: د هغې ورځې پر سبا چې عمومي جرګه پرانيستل شوه، روحانيان او اسيلان هر يو خپلو تالارونو ته د خبرو اترو پاره لاړل. د دريمې طبقې استاذي هم خپل سالون ته لاړل او د هغو په تمه شول، ولې چې د دوی په باور خبرې اترې بايد په عمومي غونډې کې پلې شوې وای، خو روحانيانو او اسيلانو، چې ځانونه بشپړه جلا او د دريمې طبقې له استاذو څخه پورته ګڼل، په دې غونډې خوښ نه وو او پنځه اونې يې له دې څخه، چې د دريمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقې له استاذو سره په یوه تالار کې کېني او خبرې وکړي، ډډه وکړه. په دې موده کې روحانیان او اسیلان په دې هکله په دسیسو بوخت وو او د دریمې طبقې استاذو له ولس سره اړیکې لرلې. نور د دې موکه رارسېدلې وه، چې د زړې نړۍ ښندې خوشې کړي د راتلونکي بې پایه سمندر په مخ بادبانونه خپاره کړي. د دریمې طبقې یوه پلوي اسیلانو ته په خطاب کې ویلي وو: «تاسو خپل اسیلتوب په فتحې او بریا سره لاس ته راوړی؟ ډېر ښه، دریمه طبقه به هم د فتحې او بریا له لارې اسېل شي».

د جون د ۱۷مې په ورځ «سیه بس» د دریمې طبقې یوه استاذي وړاندیز وکړ، چې زمو‌ږ غونډه له هغه ځایه چې د ولس له ۹۶ په سلو کې استاذو څخه جوړه شوې نباید د نورو استاذو د نه شتون له امله وزګاره پاتې شي، د دریمې طبقې د استاذو غونډه دې د «ملي جرګې» به نامه ونومول شي او په کار دې پیل وکړي. دا وړاندیز ومنل شو او ملي جرګې په کار پیل وکړ او «بایي» یې د رئیس په توګه وټاکه. دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع د لوی ګوزار په توګه ؤ، چې پر دربـار پرېوتـو، خـو ۱۶م لـويي بيـا د مـاري انوانـت او چـاپېروالو تـر اغېزې لاندې راغی، په دې خيال کې شـو، چې ملي جرګه د توپ او زياتي له لارې له ډګره وباسي.

د جون د ۲۰مې په ورځ، چې د ملي جرګې غـړي د خپـل تـالار پـه لـور ولاړل، پيـره لرونکـو د هغـو لـه ننوتـو مخنيـوی وکـړ، دوی لـه دې لـوی سـپکاوي وروسته د زاړه ورسای يوې مانۍ پـه لـور روان شـول، په يوه تش سـالون کې، چې پخـوا د دربايـانو د لوبـو ځای ؤ، غونډ شول او هلته يې لاسونه پورته کړل او کسم يې ياد کړ، چې مخکې تـر دې، چې فرانسې تـه يې يو اساسي قانون نه وي ورکړی، له يـوه بـل څخـه به جلا نشي.

په دې موکه کې له لويانو څخه يوه، پـه ځـانګړې توګه د دې لپاره چې ملي جرګـه سـپکه کـړي، پيغـام يې ولېږه، چې سـبا تـه غـواړي پـه هغـه سـالون کې لوبې وکړي! بې خبره دربار په دې توګه لـوبې کـولې او خـوښ ؤ! ملـي جرګـه يـې لـه هغـه سـالون څخـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایستله هر چېرې چې ولاړه هغه یې وشړله. دا لالوانده ډله، دا خطرناک ټولګی، چې ټولې دړې د دوی پر مخ تړل کېدې، کوم کسان وو؟ دغوی په خپله ولس ؤ، چې ټول ورونه د هغه په مخ تړل شوي وو.

د جون د ۲۳مې په ورځ عمومي جرګه بیا د پاچا په حضور پرانېستل شوه. خو په دې حال کې چې اسیلان او روحانیان د لویې دړې څخه تالار ته ننوتل، د دریمې طبقې استاذي د وره شا ته تر بارانه لاندې د پیره لرونکو سره یې د اجازې په هکله خبرې کولې. په دې ورځ یې ننداره کوونکو ته هم لار ورنه کړه. پاچا تالار ته ننووت او خبرې یې وکړې او یادونه یې وکړه، چې د دریمې طبقې استاذي په هېڅه توګه حق نلري د وتلو طبقو له پرېکړې پرته کوم تصمیم ونیسي او د خپلو خبرو په پای کې یې وویل:.

«ښاغلو زه تاسو ته امر کوم، چې ژر پخپلو کې سره جلا شی او هر یو به هغه تالار کې، چې ستاسو د طبقو له پاره ټاکل شوی، حاضر شی». پاچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته له خپلو خبرو بهر ووتلو. اسیلان او روحانیان هم بهر ووتل. خو د دریمې طبقې استاذي د چوپتیا او غوسې په حال کې پاتې شول. د تشریفاتو رئیس راغی او د ملي جرګې رئیس ته یې خبرې وکړې او ویې ویل:

"ښاغلو! د پاچا امر مو واورېده؟» په دې موکه کې میرابو، معروف ویاند، د تشریفاتو رئیس ته مخ راواړاوه، خپلې تاریخي خبرې یې وکړې: «ورشی هغو کسانو ته، چې تاسو یې رالېږلي یاست، ووایی، چې موږ د ولس په ارادې دلته راغلي یو او موږ کولای نشی له دې ځایه لېرې کړی، مګر د سانګو د سر په ځواک».

د تشریفاتو رئیس د دې خبرو د هیبت له امله د ملي جرګې په وړاندې له دړې څخه هماغسې زبون بهر لاړو، لکه د پاچا په وړاندې چې بهر لاړ ؤ، ملي جرګې په کار پیل وکړ او په همدې غونډې کې یې د جرګې دغړو د مصونیت په هکله رایې ورکړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوځ: په دې موکه کې د دربار ټوله هېله پوځ ته وه. له دې کبله بې اړونده نه ده، چې یو څه د هغې زمانې د پوځ په هکله خبرې وکړو.

د شپاړسم لويي بوديجه د افسرانو لپاره ۴۶ ميليونه خو د سرتېرو لپاره يوازې ۴۴ ميليونه وه، له دې ځايه پوهېدی شو، چې څه لوی توپير د پوځ د افسرانو او سرتېرو تر منځ شتون لاره. سرتېري بايد تل د سرتېری په درجه کې پاتې شوي وای او د هغو جبرې او حقوق په بېلابېلو پلمو د افسرانو مړې کېدل او حال دا چې افسران تل د لويانو زامن وو، چې په بشپړه هوساينې او څواک کې يې ژوند کاوه. له دې کبله مازې دا چې د فرانسې انقلاب پيل شو، د افسر او سرتېري تر منځ بېلتون ولوبېده. د دې لپاره چې په بشپړه توګه ښکاره شي، چې پرګنې څومره له افسرانو نه کرکه لرله، يادوو، چې د «کان» په ښار کې کله چې خلک راووتل، د يوه افسر زړه يې، د هغې کرکې له امله چې له دوی نه يې لرله، راوويسته او ويې خوړلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټکي هم باید ووایو، چې د فرانسې ملکې، دا د ښکلو ښکلې، لوی افسران یې ځان ته بلل، هغو ته یې شراب ورکول او په خوږو خبرو او مینه پالوونکو کتلو سره یې هغه له لارې ایستل، تر څو په ولس باندې توري وباسي.

خو د سرتېرو په هکله خبره کاملن برعکس وه. سرتېري، چې د استبدادي سلطنت په دور کې د ټولنې له باندېوالتیاوو څخه په بشپړه توګه بې برخې وو، د ولس له خوا یې په بشپړه مینې سره هرکلی کېده. اصولن سرتېري د عسکري تر کالیو لاندې پرته له ولس څخه بل څه شی دی! دوه ورونه دوه زامن، یوه مور، سرتېري او پرګنې یوبل ته ورسېدل او د یوه بل په غېږه کې ولوېدل.

د جون د ۲۷مې په ورځ د ګارډ رئیس ۱۱ کسه سترتیري، چې کسم یې یاد کړی ؤ، چې په هېڅ اړوند کې به د جرګې له امر سره مخالفت ونکړي، زندان ته واچول او ان له دې هانده هم پورته لاړل، ویې غوښتل هغوی له پوځي زندان څخه راوباسي او د غلو زندان ته واچوي. کله چې د سرتېرو د بندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو خبر خلکو ته ورسېدو، یو ځوان د چوکۍ پر سر پورته شو او چیغه یې ووهله: «ځې چې زندان ته لاړ شو، هغه کسان، چې نه یې غوښتل په ولس باندې ډزې وکړي، وژغورو!» خلک په لاره ولوېدل او کله چې زندان ته ورسېدل، د دوی شمېر نږدې څلور زره کسه ؤ. د زندان دړې او تنه یې په تبرونو سره مات کړل او سرتېري یې وژغورل. کله چې بهر راووتل، د دربار یو شمېر سرتېري توره په لاس راورسېدل، خو هغو هم ونه غوښتل، د هغو کسانو پر مخ، چې سرتېري یې ژغورلي وو، توري وباسي. ټولو سره د پخلاینې لاسونه ورکړل او یوبل ته یې شراب راوړل، په روغتیا سره یې وڅښل. ولس موکه غنیمت وګڼله او نور بندیان یې هم خلاص کړل. د حبسیانو په منځ کې یو زوړ سړی ؤ، چې په زندان کې د ورستېدو په حال کې ؤ او نور په لاره تللای نشوو. دا بې وزلی، چې اوږده موده تر شکنجې لاندې پاتې ؤ، هومره تر اغېزې لاندې راغلی ؤ، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه پوهېدو څـه ووايـي: «ښـاغلو! زه بـه لـه دې ټولې مينې څخه مړ شم».

د باسـتيل راپرځېـدل: د ملـي جرګـې ګامونـه د دربار د ترهورتيا لامل شول او پـه لټـه کې شـو، چې زور ته متوسل شي، خـو پـه فرانسـوي وګـړو يـې بـاور نلرلو، چې په خپلو هېوادوالو بـه غشـي وشـېندي، لـه دې کبله يې سويسيو او جرمنيو ځواکونو تـه، چې د فرانسې دولت په چوپړ کې وو، پناه راوړه او هغوی يې د ورسای او پاريس خوا ته راغونډ کړل. دلتـه بايـد دا ټکي ياد کړو، چې يـوه موضـوع، چې د حـاکم هيئـت لاس وند (دستاويز) ده، ملي حيثيت او شرافت دی. حاکمـه هيئـت تـل زيارايسـتونکو پرګنـو تـه نصـيحت کـوي، چې د بهرنيـو پـه وړانـدې د خپلې ببـوزلۍ او اسکېرنې له يادولو څخه ډډه وکړي، ولې چې د ملی حيثيت سره مخالفه ده، که څه هم د حاکمه هيئت تر فشار لاندې وړه او واړه هم شي، له پرديـو څخـه د هېڅ مرستې توقع مه لري، ولې چې د ملي حيثيـت سره مخالفـه ده. خـو همـدا حاکمـه هيئـت مـازې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې، د هغو ستم کتلو پرګنو په وړاندې، چې چاړه يې هډوکو ته رسېدلې او د خپل ژوندانه حق لپاره يې پاڅون کړی، عاجز پاتې کېږي، ژر او پرته له کوم شرم او حيا څخه د بهرنيو مرتجعينو ځواکونو ته لاس غزوي او د ملي حيثيت هېڅ پروا نلري. دا حقيقت څو ځله د فرانسې په انقلاب کې څرګند شو. يو په همدې موکه کې وو، چې له چوپړو پردو څخه ګټه پورته شوه او بل په هغه موکه کې وو، چې د فرانسې انقلابي دولت د ټکولو لپاره يې له تر ټولو مرتجع دولتونو څخه، چې فرانسې سره يې زړه دښمني لرله، مرسته واخيستله.

د جون د ۱۱مې په ورځ يې **نکر**، چې د ځينو وړانديزونو په وجه د ولس د دوستۍ وړ ګرځېدلی ؤ او پاچا ته يې د درباريانو د ګټو په خلاف ځينې نصيحتونه کول، لېرې کړ. مازې دا چې دا خبر خپور شو، خلکو دا خبر د وضعې هراز ښه کېدو څخه د مخنيوي په مانا ومنلو او په هره کوڅه او سيمه کې يې غونډې جوړې کړې، له لسو زرو څخه ډېر کسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول شول. په دې موکه کې یو ځوان، چې وروسته مشهور شو، «کامیل دمولن»، د یوه مېز په سر وختو، په دې حال کې، چې تمانچه یې په لاس کې وه، چغه کړه: «خلکو! یوه شېبه هم د تم کېدو ځای نشته دی، د نکر لېرې کول د دې نښه ده، چې د وطن پالو بدنامي غواړي په لاره واچوي. همدا نن شپه به د سویس او جرمني ټول غونډونه زموږ د وژلو لپاره د مارسي له لارې راووځي. یوازې یوه وزله موږ ته پاتې ده او هغه د وسلې اخیستل دي». له دې وړاندیز نه خلکو د لاسونو له شور نه په ډګې پړکا سره هرکلی وکړ او هغه ځوان بیا وړاندیز وکړ، جګړه کوونکي وګړي د دې لپاره چې یو بل وپېژني او له یو بل نه ملاتړ وکړي، شنه نښه، چې د هیلې لرلو رنګ دی، په ځان پورې وموښلوي او خپله یې د ونې یوه پاڼه راواخیستله او په خپلې خولۍ پورې یې وټومبله او نورو له ده څخه تقلید وکړ.

خلک د ۱۳مې او ۱۴مې په ورځ د وسلې په ټولولو پسې وو او څو وسله خونې یې لوټ کړې. په وروستۍ ورځ کې خپره شوه، چې د باستیل توپونه پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښار د ګوليو ورولو لپاره چمتو دي. خلکو چې د دې کرکه جن ځآی څخه شدید وحشت لاره، له هرې خوانه یې په توره، ټوپک او سانګو سره سمبال د باستیل په لور وځغستل، هغه یې کلابند کړ او د باستیل د پلونو په خرابولو بوخت شول. نږدې خلور ګنټې د باستیل له محاصرې څخه تېرې شوې وې، چې ځیني فرانسوي سرتېري هم د خلکو مرستې ته راغلل او په یو ځل یې یرغل راوړ، باستیل یې ونېوه او د هغه په ورانولو بوخت شول، یوه د باستیل کونجي او بیراغ په لاس کې نېولی وو، یوه د زندان د مقرراتو پاڼه د خپلې نیزې په څوکه پورې موښلولې وه، یو بل د زندان د رئیس سره د سانګې په سر کې لرلو.

دې ډاروونکې ورځ، سره د دې چې ډېرې وینې تویېدنې یې ولېدې، په ځینو موکو کې یې د جشن او خوښې بڼه ځان ته نېوله: زخمیان یې د برې د بیراغ په نښه وړل راوړل او د هغو تذکرې یې په ګلونو پټولې او په درې رنګه څادرونو یې سینګارولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په راتلونکې اونۍ کې یې د باستیل په وېجاړو باندې د اتڼ مجلس پيل کړ او په هغو وېجاړو یې بینرونه وځړول، چې : دلته د نڅا ځای دی.

د باستیل کونجې، دا قهرجنې کونجې، چې د وخت په تېرېدو او د بشري دردونو سره اړیکو څخه ورستې شوې وې، اتفاقن دهغه چا په لاس کې ولوېدې، چې هغه یې ښې پېژندلې، د ملي جرګې یوه پخواني بندي دا کونجې په خپلې ولکې کې کېښودې او د روزګار د زړو ستمګرو دا ماشین یې د هغو قانونونو په څنګ کې، چې ستمکوونکي یې مات کړل، کېښوې او دا کونجې لا اوس هم د فرانسې په اوسپنیز قفس کې ساتل کېږي. کاشکې د نړۍ د ټولو باستیلونو کنجې د دې کونجیو په څنګ کې بندې شي.

دربار او پاریس: د دربار توطئه کوونکو، چې ملکه ماري آنتوان يې په سر کې وه، په داسې موکې کې بیا هم د پاریس او ملي جرګې پر ضد په دسیسو بوخت وو او د ۱۴مې – ۱۵مې شپه یې په پاریس باندې د يرغل لپاره ټاکلې وه. د پاریس خلکو هم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د دې خچنو نیتونو حدس واهه، د ښار په ټینګولو بوخت شول او مرچې یې جوړې کړې او ان ښځو ډبرې او لوټې د بامونو سر ته یوړې، تر څو د سر تېرو پر سر یې وغورځوي. ملي جرګې دوه ځله پاچا ته استاذي ولېږل او موقعیت یې ښکاره کړ، خو پاچا لا هماغسې غافل ؤ او خپله وفا یې د وتلو طبقو د ګټو په اړوند اعلاموله. په پای کې د شپې په وخت د موکې له وخامت څخه خبر شو او سبا سهار پرته له ګارد څخه ملي جرګې ته راغی. د پاچا د راتګ خبر د جرګې د غړو په منځ کې بې هانده خوښي را منځ ته کړه، خو بیا په دې موکه کې د **میرابو** اغېزناک غږ پورته شو: «صبر وکړو، تر څو اعلیحضرت هغه د ستایلو وړو پرېکړو خبرتیا، چې د ده له خوا یې زېرۍ ورکړ شوی، موږ ته راکړي (او هغه وخت د ښادۍ څرګندونه وکړو) زموږ د ورونو وینې په پاریس کې بهېږي.

د یوه بدمرغه ولس د استاذو هرکلی له پاچا څخه باید په غم لړلې ښه پلې شي: د ولسونو چوپتیا د پاچایانو لپاره یو درس دی».

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاچا ملي جرګې ته راغی او د خپلې وینا په ترخ کې یې وویل: «زه ځان تاسو ته سپارم». له دې کبله په بشپړه مهربانۍ سره له ده نه هرکلی وشو. ملي جرګې دی تر سلطنتي ماڼۍ پورې بدرګه کړ. ۱۶م لویي هم ملي جرګې ته اعلام وکړ، چې «نکر» به بېرته په کار وګماري او سبا به د ولس د آرامولو لپاره پاریس ته ولاړ شي. په پاریس کې هم له ده نه، چې ظاهرن د ولس خوا ته بېرته ستون شوی ؤ، درون هرکلی وشو.

خو نکر، چې د خپلو ځینو پرېکړو له امله چې د خلکو د مینې وړ ګرځېدلی ؤ، ژر خپل محبوبیت له لاسه ورکړ، ولې چې نکر غوښتل د اصلاحاتو، سولې او جوړښت له لارې له انقلاب څخه مخنیوی وکړي او حال دا چې خلک د انقلاب په وړاندې، چې پرګنې په خوځښت راولي، هېڅکله د درېدلو توان نلري او څوک چې غواړي د انقلاب اتل واوسي، باید د هغه په وړاندې روان شي او ګوندې د ده شا ته پاتې کېدل او په زمکه لګېدل یو دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مالکیت سن بار تلمي: (لمړی خرګندوو، چې سن بار تلمي د ۱۵۷۲م اګوست ۲۴مې ورځې ته ویل کېږي. په دې ورځ کې کاتولیکانو د ګټه لټوونکو کسانو په پارولو سره په پروتستانتانو ورغلل، ګڼ شمېر بنځې، سړي او ماشومان یې د پسونو په توګه ووژل او تر څو ورځو پورې یې په فرانسې کې دې عمل ته پایښه ورکړه).

د پاریس خوځښت ولایتونو ته سرایت وکړ او په هغه ځایونو کې هم خلک د لوړو طبقو د باندېوالتیاوو په له منځه وړلو بوخت شول. په ښارونو کې یې د پخوانیو مامورینو پر ضد، چې له هر ډول بدلون سره مخالف وو، پاڅون وکړ. په کلیو کې یې د سینیورانو ماڼیو ته اور ورته کړ. ملي جرګې باید د خلکو د کرارولو لپاره د باندېوالتیاوو د له منځه وړلو په هکله تصمیم نیولی وی او دا کار د اګوست په ۴مه پلی شو او د سینیورانو قضاوت، د مالیاتو په مقرراتو کې توپیر، د کارپوریشن مقررات او نور لغوه شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې شپې فيوډالي نښې راوپرځولې، پرګنې يې د سرواڅ ناتار له بقاياوو څخه خلاصې کړې، زمکې يې د سينيورانو لـه منګلـو راووېستلې، د سينيورانو د قضاوت په له منځه وړلو سره، چې د فردي ځواکونـو پاتې شونې وه، عمومي او ملی ځواک يې مستقر کـړ. دې شپې د فرانسې ځېره واړوله او فرانسـويان يـې د سياسـي حقوقـو لـه پلـوه يوشـانې کـړل. دا شـپه د «مالکيت سن بارتلمي» ونومول شوه.

په ملي جرګې کې د ننه توپيرونـه: پـه دې موکـه کې د فرانسې ولـس پـه حقيقـت کې پـه دوو برخـو ويشل کېده: يو د مزاياوو خاونـدان، چې لـه انقـلاب څخـه يـې د زړه لـه کـومې کرکـه لرلـه او بـل د ولـس دريمه طبقـه، چې انقـلاب د دوی يـوازينۍ هيلـه وه، خو دوی هـم پـه دوو ډلـو ويشـل شـوي وو: يـو هغـه کسان، چې غوښتل يې چې انقلاب خپلـو وروسـتنيو پـايلو او اغېـزو تـه ورسـوي او بـل هغـه کسـان، چې شديد او يو ډنډه مخالفت يې په صلاح نه ګڼلو او پـه دې بـاور وو، چې ملـي جرګـه بايـد راضـي کـړي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

انقلاب اور لـه دې وروسـته بايـد د ځينـو اصـلاحاتو سره مړ کړي.

لـه دغـو ډلـو څخـه هـرې يـوې پـه جرګـې کـې استاذي لرل. کله چې د ولس د کرکې اور په خوټېدو راغی او سيل ډوله بهانـد شـو، لمـړی او دوهمـه ډلـه خوامخـوا د انقـلاب اېـل شـوې، ولـې چـې د هغـه پـه وړاندې چا د درېدلو جرأت نه لرلو او په ترخ کې يې اند نه کولو، چې د انقلاب سېل دې پايداره واوسي او عمومن يې اند کولو، چې پېښـې بـه ژر تېـرې شـي او بېرتـه بـه د پخـواني نظـم لاسـبری څرګنـد شـي، خـو وروسته له دې چې د انقـلاب څخـه څـه مـوده تېـره شوه او ملي جرګې په کار پيل وکړ، دا توپيرونه ښکاره شـول او د اسـيلانو او روحانيـانو پلويـانو هڅـه وکـړه، چې د ملي جرګې پرېکړې بې اغېزې وګرځوي.

خو برعکس انقلابي ډلې پـه ډېرکي بانـدې تکيـه لرله او غوښتل يې چې د جون د ۱۴مې انقلاب بشپړ کـړي. د جـون د ۱۴مـې انقـلاب پـه حقيقـت کـې حکومـت يـې د فيـوډالي مطلقـه سـلطنت لـه لاسـه واېسته او د بورژوازۍ لاس ته يـې سـپارلی ؤ. د ملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرګې انقلابي ډلې غوښتل چې د انقلاب دا پایله لا وړاندې بوځي او داسې کار وکړي، چې بورژوازي د انقلاب یوازېنۍ ګټه پورته کوونکې نه وي. دې انقلابي ډلې په همدې حال کې چې د بورژوازۍ د ګټې پلویانو ته یې په غالبو مسائلو رایه ورکوله، په ځینو مسائلو کې یې له هغو سره مخالفت لرلو، ولې چې له هغو څخه لا کینې وو. دې ډلې باور لرلو، چې ولس همدا چې خپل حقوق یې ترلاسه کړل، په هوساینې بوختېږي او دا هوساینه هغه ضعیفوي. له دې کبله د دې لپاره چې ولس تل په ویښ حال کې وساتي، د ټولنو او کلوپونو په جوړولو یې پیل وکړ. تر ټولو معروف کلوپونه عبارت وو له:

د ژاکوبنانو کلوپ: ژاکوبنان پخوا د روحانیانو یوه ډله وه او له هغه ځایه چې دا کلوپ د دوی په پخواني ځای کې جوړ شو، د هغوی انقلابي غړي هم به ژاکوبن معروف شول. دغه ترټولو ترخه انقلابیان وو او تر پایه شېبو پورې یې د انقلاب له مخکښو نه ملاتړ وکړ. د ژاکوبنانو د کلوپ بنسټ اېښودونکي باید **برناو، دوپر او لامت** وبولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کردوليه وو کلوپ: کردوليه ګان هم پخوا د روحانيانو يوه ډله وه او له هغه ځايه چې دا کلوپ د دوی په پخواني ځای کې جوړ شو، د هغه انقلابي غړي هم په کردوليه معروف شول. دا کلپ په ۱۷۹۰م کې دانتون بنسټ کېښوده او په پای کې د ژاکوبنانو له کلوپ سره يو شو.

دې کلوپونو د شاه او روحانيانو پر ضد او په عين حال کې پخپله ملي جرګې پر ضد، چې د هغه ډېرکي د انقلاب له ادامې څخه ډارېدل، مبارزه کوله.

ميرابو د ملي جرګې له منځني حاله غړو څخه ؤ. پلار يې له لويانو څخه ؤ او د خپل زوی سره يې، چې ازاد او په عياشۍ ککړ ژوند يې درلوده، ډېر کلک چلند کولو او ان هغه يې حبس ته واچاوه. د هغه د ازادۍ روح سرغړونه وکړه او د فرانسې په انقلاب کې د انقلاب په سر کې ودرېدو، خو د انقلاب له ادامې سره يې موافقت نلرلو او د هغو خبرو اترو له کبله، چې له دربار سره يې په پټه سر ته رسولې وې، غوښتل يې چې سلطنت وژغوري، د فرانسې لپاره مشروطه حکومت جوړ کړي. ان وايي، چې ميرابو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو پورونو د پرې کولو لپاره له دربار څخه ډېرې پیسې تر لاسه کړې، له دې موکې وروسته میرابو خپله ژبه ورټیا او خبرلوڅي د دربار په چوپړ کې وګمارل، خو مرګ میرابو ته موکه ورنکړه او د ۱۷۹۱م د اپرېل په ۲مه مړ شو. وايي، د ده وروستنۍ خبرې دا وي: «زه د سلطنت ویر په خپل زړه کې وړم».

د شاه تېښته: د میرابو مرګ، چې د سلطنت پلوی ؤ، د انقلاب خوځښت د پاچا پر ضد لا چټک کړ. ۱۶م لویي په دې موکې کې یوازې یو فکر لاره او هغه دا ؤ، چې ځان او خپله کورنۍ امن ځای ته ورسوي. له دې کبله یې توطئه وکړه، چې له پاریسه وتښتي او «موندي مدي» او له هغه ځایه «وارن» ته لاړ شي او خپله اراده پر بهر باندې په تکیې سره پر ملي جرګې تحمیل کړي، ان د وین دربار ته یې استاذی لېږلی ؤ او هوډ یې اخیستی ؤ، چې د داخلي جګړې په ترخ کې د فرانسې په چارو کې لاسوهنه وکړي او په خبل کاغذ کې یې د وین دربار ته لیکلي وو: «که اړتیا وي، چې پاریس ته اور واچوو، وبه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوزوو او اوسېدونکي يې ووژنو، د لويو بلاګانو په موکه کې بايد لوېې درملنې وکاروو.» دا وه هغه درملنه، چې د فرانسې پاچا خپل ولس لپاره يې وړاند وينه کوله! وروسته چې دا پاچا د ولس په لاس ووژل شو، ځينو ځينو نري زړونو، ځينو کسانو، چې له خپلو سوګمو نه وړاندې کتلای نشي، د هغه پر حال غمجن شول او په نظر کې يې ونه نېول، که دا سړی بريالی شوی وای، د يوه ښار او يوه هېواد اوسيدونکي به يې له څه برخه ليک سره، هغه هم د پردو په لاس مخامخ کړي وای.

په هر حال، تېښته د ۱۷۹۰م د جون په ۲۰مې پلې شوه. د ملکې يو مين د ګاډې چلوونکي په توګه وټاکل شو او پاچا د کورنۍ د چوپړ په جامه کې ننوت. خو اتفاقن د لار په منځ کې وپېژندل شو او هغو سرتېرو، چې هغه يې خپل ساتونکي بلل، د افسرانو له امر څخه سرغړونه وکړه، له ده نه ملاتړ ونکړ، د پاچا او ملکې تېنکار او زارې هم کوم ځای ته ونه رسېدې. په پای کې يې دوی له درو کسو

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذو سره، چې د ملي جرګې له پلوه لېږدول شـوي وو، پاریس ته ستانه کړل.

لس ورځې وروسته يې د فرانسې اساسي قـانون په هغه مـاتې خـوړلي پاچـا بانـدې امضـا کـړ. پـه دې توګـه د ملی جرګې دنـده، چې د بنسـټ ايښـودونکو جرګه هم بلل کېدله، پـای ومونـد او فرانسـه وروسـته لـه دې بايـد د اساسـي قـانون پـر بنسـټ اداره شـوې وای.

د فرانسې لمړي اساسی قانون ته يوه کتنـه: د بنسټ ايښودونکو جرګې د «بشر د حقوقو اعلاميـه» صادر کړه، چې موږ بـه د کتـاب پـه پـای کې د هغې ژباړه راوړوو، خو له هغه ځايه چې د ياد شـوې جرګې ډېرکی بورژواګانو جوړاوه، هغوی پـه عـين حـال کې، چې غوښتل يې د پاچا واکونه محدود کړي، په هڅـه کې وو، چې د ولس پرګنې هم قيضـه کـړي او لـه دې نـه چې انقـلاب لمـن وغـزوي، مخنيـوی وکـړي. دا موضوع په ځانګړې توګه د ټاکنو په قانون کې، چې د بنسټ ايښودونکو له خوا جوړ شـو، لېـدل کېـږي. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې قانون پر بنسټ يوازې هغه کسانو، چې د درو ورځو کار په ارزښت يې مستقيمن ماليې پرې کولې او د هغو شمېر ۴،۲۹۸،۰۰۰ کسه ؤ، د رايې حق لرلو او درې ميليونه پاتې له دې حقه بې برخې وو. هغو څلورو ميليونو کسانو هم له هرو سلو کسو څخه يو کس «ټاکونکی» ټاکلو او دا کس بايد د هغو کسانو له منځه وټاکل شي، چې لږ تر لږه يې د لسو ورځو کار په کچه مستقيمې ماليې پرې کولې. په پای کې استاذي چې د «ټاکونکو» له منځه ټاکل کېدل، بايد له خانانو څخه وي او ټاکلې برخه ماليې هم پرې کړي. په دې توګه ياد شوی قانون يوازې د شتمنو په ګټه ليکل شوی ؤ.

د دې قانون پر ضد کلک اعتراضونه تر سره شول، مارا په خپله ورځپانه کې وليکل:

«موږ به د اسيلانو د اريستوکراسی له پرځولو کومه ګټه وړې وي، که د شتمنو اريستوکراسي د هغه پر ځای کينوو؟»

ربسپير د ولس په ګټه يو ادعا ليک صادر کړ، په هغه ځای کې يې وويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«شتمن د هر څه مدعي دي. هغوی غواړي هر څه په تصرف کې راوړي... هغوی د ولس په سر ټکه دي. تاسو غواړي ولس هېڅ کړی او مطلق څواک شتمنو ته ورکړی!»

د قانون جوړولو جرګه: د بنسټ ایښودونکو دنده، وروسته له هغه چې د فرانسې اساسي قانون یې د پاچا په امضا ورساوه، پای ته ورسېده. د قانون جوړولو جرګې لپاره ټاکنې پیل شوې او وروستنۍ جرګې د ۱۷۹۰م د اکتوبر له لمړي نه په کار پیل وکړ.

د قانون جوړولو په جرګې که درو ډلو، درو ټولنو او درو ګوندونو شتون لاره:

۱ – سلطنت غوښتونکي او مشروطه غوښتونکي، چې د جرګې په ښۍ خواته ناست وو.

۲ – مردده او رنګ اوړونکي منځ لاري، چې په خپلو پرېکړو کې ثابت نه وو او د دواړو خواوو په کرښو کې یې منډې رامنډې وهلې.

۳ – کیڼ لاسي انقلابیان، چې هغوی هم پر دوو ډلو ویشېدل: یو ژېرندنان، چې له هغه ځایه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکثرن د ژیرندن اوسېدونکي وو، په دې نوم ونومـول شول. نور غرني، چې په پورتـه کرښـو کې راتلل، پـه دې نوم معروف شول.

ژېرنـدنان او غرنـي دواړه د دربـار مخـالف او پـه خپلـه پاچـا بانـدې بـې بـاوري وو، خـو غرنیـو لا ډېـر صراحت او جرأت ښودلو، رسمن یې له جمهوریت او د پاچا له عزل نه پلوی کولو او پـه ځـانګړې توګـه لـه دوی څخه یوه ډله پـه دې بـاور وو، چـې د انقـلاب د ژغورلو لپاره باید ټول مظنون کسـان لـه منځـه ټـول کړي. له دې کبله پـه وروسـته کلونـو کې د دې دوو کینـو ډلـو، ژیرنـدنانو او غرنیـو تـر مـنځ هـم کلـک غلیموالی رامنځ ته شو.

هغه څـه چـې د قـانون جوړلـو جرګـې تـه ځـواک ورکولـو دا وه، چـې هغـو پـه پرګنـو تکیـه لرلـه او د ژاکوبنانو پـه کلوپونـو او ورځپـاڼو کې د خپلـو اصـولو لپاره په تبلیغاتو بوختېدل.

ژاکوبنان نږدې ټولو ښارونو او کلیـو کې د اوډلـو څـانګو خاونـدان وو او نسـبتن اوډلـي تشـکیلونه یـې درلودل او همدې موضوع په هغه موکه کې، چې هـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه له ګډوډۍ سره مخ شوي وو، هغو ته ځانګړې ځواک ورکاوه او هغو کولای شول خپله اراده د هغه فعالیت او انظباط له امله، چې دوی لاره، پر نورو تحمیل کړي.

له دې کبله یې وکولای شول د ۱۶م لویي کابینه راوپرځوي، له ژیرندنانو څخه یوه کابینه د «رولان» په ریاست د کار پر سر راولي او د دې کابینې لمړنی کار دا وو، چې د ۱۷۹۲م کال د اپریل په ۲۰مه د اطریش امپراطور ته، چې د ۱۶م لویي له هڅونه د فرانسې انقلاب پر ضد څه ګامونه پورته کول او دې هېواد باند د یرغل په هڅه کې ؤ، د جګړې اعلان ورکړي.

د قانون جوړولو جرګې له مهمو پرېکړو څخه یوه د پاچا عزل او د مشروطیت اعلان ؤ، چې د لاندې پېښو له امله رامنځ ته شو.

د قانون جوړولو جرګې د داخلي او بهرنیو ستونزو د لېرې کولو لپاره درې فرمانه صادر کړل، خو پاچا د هغو له لاسلیک څخه ډډه وکړه او د جرګې د بنې ډلې په تکیې سره یې د جون په ۱۳مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژیرندنانو کابینه ړنګه کړه. ژیرندنانو د پاریس د حاکم په ملاتړ هوډ وکړ، چې د جون په ۲۰مه د هماغې ورځې په ترخ کې، چې د ملي جرګې غړي د ورسای د لوبو په سالون کې ټول شول، د پاریس په کوڅو کې د پاچا پر ضد یو لاریون وکړي، د پاریس له خلکو زرګونه کسان په هغه ورځ راټول شوي وو، د پاچا پر عملیاتو یې اعتراض وکړ او سلطنتي ماڼۍ ته ورغلل، پربېمانه ښکنځلې یې د پاچا په مخې کې هغه ته وکړې.

ژېرندنیانو په هغه ورځ بشپړه بریا ونه موندله او ویې نشول کولای پاچا د خپلو پرېکړو نه ډډه کولو ته اړ کړي، خو بیا له پښو پاتې نشول او د «ربسپیر» په مشرۍ یې خپلو اقدامونو ته پایښه ورکړه. اتفاقن په دې موکه کې څه اسناد لاس ته راغلل، چې د ۱۶م لویي جوړښت یې د اطریش له پاچا سره د انقلاب راپرځولو لپاره په بشپړه توګه څرګندولو. دې اسنادو د «ربسپیر» تبلیغاتو ته نوی ځواک ورکړ او انقلابیانو د مخکښني جوړښت له مخه د اګوست په ۱۰مه لاس په خوځښت پورې کړ، د پاریس حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې عزل کړ او په خپله د پاريس حاکمان شول او ۱۶م لويي د هغو له ډاره اړ شو، د قانون جوړولو جرګې ته پناه يوړي. خو خوځښت کوونکو، چې د مارسي يو شمېر زړه ور اوسېدونکي يې په منځ کې وو، خپل يرغل ته د پاچا پر ماڼۍ پايښنه ورکړه او سره د ډېرو تلفاتو هغه يې تصرف کړه.

د اګوست ۱۰مه ورځ د جولای له ۱۴مې وروسته د پرګنو دوهم برى ګڼل کېږي، چې يوازې د پاريس په اوسېدونکو پورې اړه نلري، بلکه د فرانسې ټولو خلکو پورې تړاو لري، ولې چې د ټولې فرانسې د انقلابيانو استاذو، چې په پاريس کې حاضر وو، په دې بريا کې برخه واخيسته او په ځانګړې توګه د مارسي زړورو اوسيدونکو، چې د «مارسيز» انقلابي سرود د دوی په نامه معروف دی، په هغه کې لويه ونډه لرله.

د قانون جوړولو جرګه ناهوبله شوه، چې د پرګنو برى خوامخوا په رسميت وپېژني او د هغو غوښتنه – په لا ښه عبارت سره د هغو فرمان د پاچا د عزلولو په موضوع کې ومني. خو له هغه ځايه په دې توګه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټ ايښودونکو جرګې پرېکړې، چې يوه يې د پاچا د پر ځای پاتې کېدو پر بنسټ وه، نـه منـل کېـده. د قـانون جوړولـو جرګې يـو فرمـان صـادر کـړ، چـې د فرانسې ولس پرته له کوم توپير څخه د کنوېنشن (د بنسټ ايښودونکو نوې جرګې) لپاره راوبلل شي.

هغه پايلې چې د اګوست لـه ۱۰مې ورځې لاس ته راغلې، کولای شو په لاندې ډول لنډې کړو:

۱ – د پاچا عزل.

۲ – سياسی برابروالی، چې لمړي اساسي قـانون له ولس څخه سپمولی ؤ.

۳ – پرتـه لـه کومـه شـرطه د فيوډالانـو د ډېـرو حقوقو له منځه ول، چې تر هغې موکې پورې بايد د بزګرو له خوا پېرودل شوي وای.

۴ – د هغو کسانو د مالونو پلورل، چې لـه پرديـو څخه د فرانسې د انقلاب پر ضـد د مرسـتو اخيسـتلو لپاره له هېواد نه بهر تلي وو.

۵ – د کمون (د پاريس حکومت) ځواک موندل، چې ځان يې د فرانسې د بريالي ولس استاذی بللو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قانون جوړولو د پرېکړې پرته يې د پاچا د حبس دستور صادر کړ.

د پاريس کمون: په هغه موکه کې د قانون جوړولو د جرګې بنې ډله ډېره کمزورې شوې وه او نږدې له منځه تلې وه، خو د قانون جوړولو د جرګې، چې د ژېرودنيانو په لاس کې وه او د پاريس کمون تر منځ، چې د روبسپير او د هغه د يارانو په لاس کې ؤ، کلک توپير رامنځ ته شو او کمون، چې غوښتل يې لا پرېکړنده او لا انقلابي پرېکړې وکړي، د قانون جوړولو جرګه يې د مشکوکو کسانو په نيولو او حبسولو او د جنايي محکمې په دايرولو اړه کړه.

ژېرندنان عمومن ازادي غوښتونکي بورژواګان وو، چې د بورژوازۍ د ګټو ترلاسه کېدل يې د انقلاب لپاره کافي بلل. دغو په دې موکه کې، چې د بورزوازۍ ګټې ترلاسه شوې وې، له قانون څخه يې خبرې کولې او د کلکو پرګنيزو پرېکړو څخه يې ډډه کوله، خو د ربسپير يارانو، چې د قانون جوړولو همدې جرګې غړي وو، چټک او کلک اقدامونه يې د انقلاب بري ته رسولو لپاره لازم ګڼل او له دې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې کوم ډار نلرلو، چې پرګنې خوځښت ته راوبلي. هغو د برسېرنو قانونو په جوړولو او د هغو مقرراتو په بهاندولو، چې يوازې د بورژوازي تجارت او صنعت ازاد کړي او د پرګنو د دردونو بنسټيزه هوبله نه وي، قناعت نه کولو او غوښتل يې، چې د شتمنو بورژواګانو پر ضد د بېوزلو طبقو له ګټو څخه پلوالی وکړي.

کله چې بهرني خبرونه او انقلاب ته د خاينانو د عملياتو خبر، چې د هغه د پرځولو لپاره پاريس ته نږدې کېدل، کمون ته راورسېده، اعلان يې وکړ، «وطن په خطر کې دی» او د پاريس له خلکو يې وغوښتل، چې يو ۶۰،۰۰۰ کسيزه پوځ جوړ کړي.

په دې موکه کې د «مارا» د پاريس کمون د غړي لخوا يو شعار ورکړای شو، چې د فرانسې په انقلاب کې يې نوې پاڼه خلاصه کړه. دغه شعارونه دا وو:

«ولس بايد ځان پڅپله وژغوري او بهرني غليم ته مخ رانه وړي، مګر هغه وخت چې داخلی غليمان يې وژلي وي.» د پاريس کمون حق لاره، هغه څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د فرانسې انقلاب یې په خطر کې اچوه، د دې او هغه تردید او د هغو کسانو خیانت ؤ، چې لا یې د خلکو منځ ته لار موندله. په هره توګه د بندیانو وژنه د سپتامبر په ۲مه ورځ پیل شوه او څلور ورځې او څلور شپې د سپتامبر تر ۶مې پورې په اوږدو وغزېده او ۱۱۰۰ کسه یې د مرګ کندې ته واچول.

د پاریس کمون د هغې روح له امله، چې په انقلاب کې ننوتې وه، ویې کولای شول د فرانسوي هېوادپالو څخه یو سربښندونکی پوځ جوړ، د پروس لښکرې، چې تر «وردن» پورې مخکې راغلې وې، په «والمي» کې ماتې کړي.

د بنسټ ایښودونکو دوهمه جرګه: د بنسټ ایښودونکو نوې جرګه، چې په کنوینشن باندې معروه ده، غالبن د ژاکوبنانو له منځه وټاکل شوه او په خپلې لومړۍ غونډې کې د ۱۷۹۲م د سپتامبر په ۲۱مه یې د سلطنت په له منځه وړلو فرمان ورکړ او د روبسپیر او هغه یارانو په ټینګار یې ۱۶م لویي، چې د هغه د خیانت په هکله نوي اسناد کشف شوي وو، د ګیوتین پښو ته ولېږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنوېنشن د دې لپاره چې په ځانګړو موکو کې وکولای شي چټکې پرېکړې وکړي، څو نوي سازمانونه منځ ته راوړل: انقلابي محکمه، په هر کمون کې د څارنو کمیټه، د ملي رغونې کمیټه – کنوینشن د ژېرندنیانو او غرنیو له وګړو څخه جوړېده او ژېرندنیانو څه ډېر نفوذ پکې لرلو. لکه څنګه مو چې وویل، ژېرندنیان اوغرني په خپلو کې په کشمکش کې وو، تر څو چې په پای کې غرنیو د «مارا» او «روبسپیر» شانې کسانو په هڅه د پاریس کمون په مرسته ۸۰۰۰۰ کسه وسله وال او ۶۰ توپونه راغونډ کړل، د کنوېنشن ځای یې کلابند کړ.

کنوېنشن لمړی مقاومت وکړ او د هغه رئیس وویل: «ولس څه غواړي؟ کنوېنشن پرته له ده او د ده درناوي نه بل څه نه دي کړي». له غرنیو څخه یوه ځواب ورکړ: «ولس پاخون نه دی کړی، تر څو جملې جوړول واوري، بلکه د هغه پاخون د دې لپاره دی، چې فرمان ورکړي. ولس غواړي، چې ۳۴ کسه ګناهکاران هغه ته تسلیم کړي» او له هغه ځایه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنوېنشـن بيـا هـم د مقاومـت پـه لټـه کې ؤ، غرنيـو وسلې ته اشاره وکړه. کنوېنشن ناچاره شو، خپـل ۲۹ کسه غړي وباسي، نظر بند يې کړي.

له دې وروسته کمون پر کنوېنشن مسلط شـو او د هغه غلبـه نـه يـوازې سياسـي فتحـه، بلکـه ټـولنيزه فتحه هم وه: د ټولنې د ښکته طبقو برى پر شـتمنې بورژوازۍ باندې.

له هرې خوانه يې د دې بري پر ضد پاڅون وکـړ او ژېرندنيانوو په هـره ګوښـه کې خوځښـتونه پـه لار واچول، په ليون کې يې يو معروف غرنى وواژه او يـوه نجلۍ د «شارلوت» مارا په نامه ووژلـه او د هغې زړه يې کنوېنشن ته وړاندې کړ.

په همدې موکه کې بهرنې جګړې هـم پـه بشـپړه شدت سره پايېنه لرله او پردي د داخلي غليمـانو پـه هڅونه سره په پرمختګ او د وحشت په رامنځ کولـو بوخت وو. په داسې ځانګړې موکې کې لازمه وه، چې د کنوېنشن لخوا پرېکړنده تکتيک پلې شي، د داخلي غليمانو ټکـول پـه کلکـه توګـه ترسـره شي، تـر څـو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنيو په وړاندې مقاومت چمتو شي. دا تکتيک روبسپير پر کنوېنشن تحميل کړ.

روبسپير د ۱۷۹۳م د جولای په خپلو يادښتونو کې داسې ليکلي: «داخلي خطرونه له بورژواګانو څخه راځي. پر پورژوازی باندې د بري لپاره بايد ولس په خپلو کې يو او متفق کړو. ټول وسايل چمتو شوي وو، چې ولس د بورژواګانو په سپارې پسې وتړي او د جمهوريت ملاتړي ترګيوتين لاندې ووژني. هغو په مارسي، بردو او ليون کې بريالي شول، په پاريس کې هم که اوسني خوځښت نه وای، بريالي کېدل ... ولس بايد له کنوېنشن سره يو شي او کنوېنشن له ولس څخه ګټه پورته کړي. بايد جنګياليو ته وسله ورکړل شي، بايد هغوی په غوسه راوستل شي، بايد هغوی روښان او پوه شي، بايد د ولس مينه د جمهوريت سره په ټولو شونو وسايلو راوپاروو».

په همدغه دورکې وو، چې کنوېنشن نوی بنسټيز قانون، چې د «۱۷۹۳م بنسټيز (اساسی) قانون» باندې معروف دی، تصويب کړ او مو.ر به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې یوې برخې ژباړه د دې کتاب په پای کې راوړو.
خو له هغه ځایه چې یاد شوی قانون خورا ازادي غوښتونکی ؤ او په هغه ځانګړې موکه کې نشوای پلې کېدلی، د هغه پلي کول یې شاته واچول.

کنوېنشن د ۱۷۹۳م د اکتوبر په ۱۰مې فرمان ورکړ، چې د فرانسې لنډمهاله حکومت به انقلابي حکومت وي. په همدې موکه کې یې د ملي رغونې کمیته روبسپیر ته وسپارله او ده ته یې بشپړ واکونه ورکړل، هسې چې وزیران او جنرالان ټول د ده تر فرمان لاندې وو.

انقلاب مخ په وده روان ؤ، د کمون پلویانو د بورژوازۍ له تمې تېرى کړی ؤ، د مطلق مساوات په لور تلل و دا فرمان، چې د درلیون لخوا صادر شو، د هغو د فکر د ډول استاذی دی:

«له هغه ځایه چې شتمني او بېوزلي دواړه باید د مساوات له رژیم څخه ورک شي، نور به یوه ډوډۍ د خالصه وړو څخه شتمن ته او یوه ډوډۍ له سبوس څخه بېوزلي ته نه پخېږي، ټول ډوډۍ پخوونکي د حبس د سزا په بدل کې دنده لري، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يـوازې يـوه ډوډۍ او د ډوډۍ ښـه ډول، د **مسـاوات ډوډۍ** چمتو کړي». همدې کسانو پرېکړه وکړه، چې ټولـو ګزروهلـو خلکـو او زړو تـه د شـتمنو پـه لګښـت ډوډۍ، کالي او کور ورکړای شي.

له دې وروسته د کمون د نويو عملياتو دور پيـل شو او د مظنونانو د قانون پر بنسټ، چې د کنوېنشن له تصويب څخه تېر شو، د هغو توطئـه جوړونکـو پـه وژنه يې، چې د بهرنيو غليمانو په ګټه يـې کـار کـاوه، پيل وکـړ. ښـکاره ده، چې د انقلابـي محکمـو څارنـه چنداني دقيقه نه وه، په هغسې ځانګړي وضعيت کې يې کولای نشول دقيقه واوسي، لـه دې کبلـه ځينـي بيګناهـان هـم ووژل شـول. خـو هغـه موخـه چـې ربسپير او د ده يـارانو لرلـه، لـه فـوري پرېکـړو پرتـه د پلي کولو وړ نه وه.

لـه لمړيـو کسـانو څخـه چـې ووژل شـول، مـاري آنتوانت او هغه ژېرندنيان وو، چې د جولای لـه ۲مـې ورځ څخه ونېول شول. «دانتون» هم له هغو کسانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه ؤ، چې د هغو ضعفونو په جرم، چې ښودلي یې وو، په ګیوتین باندې اخته شو.

د ۱۸۹۳م د مارچ له لمړي ځخه د ۱۷۹۴م د جولای تر ۲۷مې بورې د هغو کسانو شمېر، چې محاکمه شول او ووژل شول، په ټولې فرانسې کې له ۱۲۰۰۰ کسانو ډېربدل. دا وژنې پلې شوې، خو د کمون اصلي موخه هم ترلاسه شوه. په دې مانا چې بهرنــی او داخلــي خطــر ورک شــو، د ژېرنــدنیانو خوځښتونه، چې د پرګنو ملاتړ یې ونه مونده، ماتې وخوړه. اطریشیان او پروسان د فرانسې له سرحده لېرې وشړل شول.

خو د دې وضعیت ساتل خورا ستونزمن وو، ولې چې هم پخواني زاړه پالونکي او هم تازه دوران ته رسېدلي انقلابي بورژواګان د ربسپیر له طرحې سره مخالف وو. **ربسپیر** په خپل یوه رپوټ کې ویلي وو: د انقلاب موخه د هسې وضعې چمتو کول دي، چې «په هغه ځای کې هېڅ ډول ځانګړتیاوې منځ ته رانشي، مګر د خپله مساواتو ځخه پرته ...، چې هلته هېواد د هر وګړي هوساینه چمتو کړي، چې هلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګري د ملي شـتمنۍ سـر چېنـه وي، نـه دا چې یوازې د څو کورنیو بې هانده شتمني چمتـو کـړي».
دې وړاندیزونو، که څه هـم د پلـي کېـدو لپـاره کومـه دقیقه نقشه نلرله، خو کـافي وه، چې بـورژوازي، چې غوښتل یې انقلاب د خپلې ازادې سوداګرۍ پـه ګټـه بشپړ کړي، د ربسپیر پر ضد راوپاروي. نور مرتجعـان هم له ده سره همداستانه وو او د کمون وژنې یـې د بېرحمۍ او قساوت په نامه پلمه کولې.

ربسپیر ویل:

«**تر څو پورې به د جبارانو لېونېوله ستم کـول نیاوګلوي او د ولس نیـاوګلوي بربریت او سـرغړونه ونومول شي؟ ځیني چیغې وهـي: پـر پاچـا پـالونکو تـرحم! پـر تباهکـارانو تـرحم!، نـه! پـر بـې ګنـاهۍ ترحم، پر کمزورو ترحم، پر بېوزلو ترحم، پر بشریت ترحم!.»**

ربسپیر د ژان ژاک روسـو د ښـوونو زده کـوونکی ؤ او اصولو ته په تړاو کې یـې ځـانګړی تعصـب لرلـو. ربسپیر د بنسټ ایښودنکو په جرګې کې وړاندیز وکـړ، چې د وژلو سزا دې له منځه لاړه شي، خـو کلـه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله په عمل کې د ننه شو او د پسات درجه او د پرېکړنده اقدامونو اړتیا یې وکتله، بله تګلاره یې خپله کړله.

په پای کې ژېرندنیانو د کنوېشن – اصلاح – معتدله ډله له ځان سره ملګرې کړه، توطئه یې جوړه کړه، چې دی د دیکتاتورۍ او انسان وژلو په تور محکوم کړي او د دوی لمړنې نقشه دا وه، چې د ربسپیر له خبرو کولو مخنیوی وکړي، ولې چې د هغه د خبرو په اغېزه پوهېدل. د جون په ۲۷مې په ورځ د کنوېنشن په غونډې کې لاس په کار شول او خپل تورونه یې په بشپړه تودښت سره د ربسپیر پر ضد د شورونو او د لاسونو د پړکا په منخ کې بیان کړل، ربسپیر څو ځله د خبرو اجازه واخیستله، خو د غونډې مشر هر ځل د دې لپاره چې د ده غږ پټ کړي، ګنټۍ یې په غږ راوستله. کله چې د ده د نېولو امر صادر شو، کوکه یې کړه: «د وروستي ځل لپاره، د قاتلانو مشره! له تا نه د خبرو اجازه غواړم!» د ده دا غږ یې هم د «ژوندی دې وي جمهوریت»

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نارو سره ورک کړ. ربسپير وويل: «جمهوريت لـه منځه لاړو! غله بريالي شول!».

کله چې د ربسپير د نيولو خبر د پاريس کمـون تـه ورسـېدو، پـه خوځښـت يـې لاس پـورې کـړ او روبسپير ته يې خلاصون ورکړ. خو د خيانت له امله مات شو او ربسپير په دې حال کې، چې زنه يې ماتـه وه، ونيول شو او لـه نـورو ۲۱ کسـانو سـره د ګيـوتين وبخ ته وشکول شو. د هغې ورځې په سبا ۷۰ کسه او په بله ورځ ۱۳ کسه د کمـون غـړي د هماغـه کسـانو په لاس، چې ځانونه يې د وژلو مخالف ښکاره کول، ووژل شول.

کله چې د محکومانو ګاډی د اعـدام ډګـر پـه لـور روانه وه، ربسپير له خپلو شنو ورېښيمنو کاليو سـره، له هغه مخ سره، چې د وينو په کرښو انځـور شـوی ؤ او د کلک درد له امله يې زنه په ځـان کـې نـوتې وه، په پټو سترګو سـره يـې د خپلـو نابشـپړه عمليـاتو پـه هکله فکر کاوه. کله، چې د ګيوتين بېخ تـه ورسـېدو، د جـلاد شـاګرد د هغـه د زخـم پټـې هسـې پـه کلکـه وشکوله، چې وحشتناکه کوکه له ربسپير څخه پورتـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوه او پرګنو وکتل، چې د ده لاندې زامه لـه پـورتنۍ زامې څخه جلا شوه او د هغه له خولې څخه، چې پـه ډارورنکې توګه خلاصه پاتې شـوه، د ده رنګينـه وينـه وبهېده.

ان د ربسـپير غليمـان انصـاف کـوي، چـې دی هېڅکله له خپلو پرنسيپونو څخه جلا نشو او د خپل ځواک په منځ کې يـې پـه بشـپړه سـادګۍ سـره ژونـد کاوه، هسې چې ده ته يې د (نـه فاسـدېدونکي) لقـب ورکړی ؤ.

د انقـلاب پـای لیـک: د انقـلاب برخـه لیـک د ربسپیر له مرګه وروسته د بورژواګانو لاس ته ولوېده، چې هغه يې ودرولو.

د بورژواګانو ډار له انقلاب څخـه او د پاچـا پـالو مرتجعینو عکس العمل لامل شـو، چـې کنوېنشـن د ۱۸۹۴م د اکتوبر په ۲۶مې خپل ځای (دیرکتوار) تـه ورکـړي او د ۱۸۹۹ د نـوامبر لــه ۹مــې د نـاپلیون دیکتاتوري پيل شـوه: لـه نـاپلیون څخـه وروسـته لـه ۱۸۱۵م څخه تـر ۱۸۴۸مـه پـورې مشـروطه سـلطنت ببرتـه پـه فرانسـې کـې ټینـګ شـو او مشـروطیت پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستي کال کې د انقلاب له امله په جمهوريت بدل شو، خو دا جمهوريت هم په ۱۸۱۵م کې (د دريم ناپليون په لاس) له منځه ولاړ. تر څو چې ۱۸۷۰م انقلاب پېښ شو او په دې انقلاب کې، چې د پرولتاريا طبقې پلويان يې اصلي چلوونکي وو، نږدې د يوې مياشتې په موده کې په پاريس کې کارګري حکومت برقراره شي، خو دا حکومت هم په بشپړه غوسې سره د بورژوازۍ په لاس مات شو او د حمهوريت رژيم په فرانسې کې مستقر شو.

په دې انقلابونو کې هغه څه چې ډېر د پام وړ دي، د حکومتونو ماهيت دی. د فرانسې دولت د انقلاب څخه وړاندې پر فيوډالانو تکيه لرله او د هغو د ګټو ساتندوی ؤ.

د دولت ماشين، چې د دې انقلابونو په ترڅ کې څو ځله نسکور شو، نه يوازې وور نه شو، بلکه لا بشپړ شو. د فرانسې د انقلاب له لاملونه څخه يو دا ؤ، چې بورژواګان د خپلو صنعتي او سوداګريزو ګټو له پلوه غوښتل، چې په حکومت کې لا ډېر مرکزيت شتون ومونـدي او دا موضوع لا ډېره د دولت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځـواک د ټینګـار او د هغـه د ماشـین د ودې لامـل شوه. له بله پلوه بورژوازي وروسته له هغه نـه چې د کـار پـر سـر راغلـه، د دې لپـاره چې وکـولای شـي د انقلابونو څخه مخنیوی وکړي، ناچاره د دې دستګاه ځواک ډېر کړي او له دې کبلـه د بـورژوازۍ دولـت د پخـواني فیـوډالي دولـت پـه پرتلـه د دوو ځـانګړو بـڼو خاونـد ؤ. بوروکراسـي او تلپایـه پـوځ، چـې د دولـت چـوپړو شـمېر یـې ډېـر کـړ، د دې دسـتګاه مـاتول لا ستونزمن ګرځوي.

بورژوازۍ نه غوښتل د ځواک په لاس تـه راوړلـو سره، د دولت دستګاه، دا د فشار ماشین مات کړي، بلکه غوښتل یې چې هغه ته د بـورژوازۍ لـه اقتصـاد سره سمون ورکړي. نو د فرانسې انقلاب د دولت پـه ماهیـت کـې، چـې د ځـانګړې طبقـې حاکمیـت دی، کوم بدلون رانوړو، بلکه هغه ډله یې بدلـه کـړه، یـانې بورژواګان یې د فیوډالانو پر ځای کېنول.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۷

د بشر د حقوقو اعلاميه

د فرانسې ولس استاذي، چې پـه «ملي جرګې» کې ټول شوي دي، له هغه ځايه چې ويې کتـل، چې د بشـر د حقوقـو هېـرول او هـېڅ ګڼـل د عمـومي بـدمرغيو او پسـات يـووازينی لامـل دی، پرېکـړه يـې وکړه، چې په يوې رسمي او پرتمينې اعلاميـې کې د بشر طبيعي، نه انتقالېدونکي او مقدس حقـوق طـرح او بيان کړي، تر څو دا اعلاميه هرکله د ټولنې د ټولو وګـړو د هيئـت پـه پـام کـې وي او پرلـه پسـې د هغـو حقوق او دندې يـادې کـړي، تـر څـو وکـولای شـي د مقننه ځواک عمليات او د مجريه ځواک عمليات پـه هره شېبه او يا موخـه، چې لـه هـر سياسـي سـازمان څخه په پام کې وي، پرتله کړي او په پای کې هغـوی لا درنې وګڼي، تر څو د وګړو غوښتنې، چې له دې نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته په ساده او مسلم اصل باندې بنسټ شي، تل اساسي قانون او عمومي نيکمرغۍ ته پام واوسي.

په پايله کې ملي جرګه د متعال خالق په حضور کې او د ده د عنايتونو په سيوري کې دا حقوق د بشر او ټولنې د وګړو لپاره پېژني او اعلاموي:

۱ – د بشر وګړي په حقوقو کې ازاد او مساوي دنيا ته راځي او په حقوقو کې ازاد او مساوي پاتې کېږي، ټولنيزې ځانګړتياوې نشي کولای پرته له عمومي ګټو څخه بل بنسټ ولري.

۲ – د هرې سياسي ټولنې نه موخه د بشر د طبيعي حقوقو ساتل دي، چې د زمانې تېرېدل نه مني او دا حقوق عبارت دي له: ازادی، مالکيت، امنيت او د ناتار په وړاندې مقاومت څخه.

۳ – هر حاکميت اصولن پر ولس باندې بنسټ شوی او هېڅ هيئت او هېڅ کس نشي کولای کوم ځواک پلی کړي، چې ښکاره له ولس څخه يې سرچېنه موندلې ده.

۴ – ازادي د هر عمل د سرته رسولو د ځواک څخه عبارت ده، چې بل ته ضرر نه رسوي. په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه د هر وګړي د طبيعي حقوقو پلي کول هاندونه نلري، مګر هغه هاندونه، چې د هغو شتون له دې حقوقو څخه د ټولنې د نورو غړو برخه من توب تأمينوي. دا هاندونه يوازې قانون ټاکلی شي.

۵ – قانون حق نلري، منعه کړي، مګر هغه عمليات، چې د ټولنې لپاره زيان راوړونکي وي. له هغه څه نه چې د قانون له لارې منعه شوي نه وي، نشو کولای مخنيوی وکړو او هېڅ څوک نشو کولای هغه څه ته، چې قانون حکم نه وي کړی، اړ کړو.

۶ – قانون د عمومي ارادې له بيان څخه عبارت دی. د ټولنې ټول وګړي حق لري، چې شخصن او يا د استاذو له لارې د هغه په جوړولو کې برخه واخلي. قانون بايد د ټولو لپاره يو وي، څه په هغه برخه کې، چې له کوم شي نه ملاتړ کوي، څه په هغه برخه کې، چې سزا ورکوي. له هغه ځايه چې د ټولنې ټول وګړي د قانون له پامه له يوبل سره مساوي دي، هغوی کولای شي ټولو مقامونو، پوستونو او عمومي بوختياوو ته د ځانونو د اهليت پر بنسټ په مساوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه او پرته له کوم توپير نـه، د فضـايلو او هنرمنـديو د توپير څخه پرته، ورسېږي.

۷ – هېڅ وګړی کولای نشو تورن کړو یـا توقیـف کړو او یـا حـبس کـړو، مګـر پـه هغـو برخـو کې، چې قانون ټاکلي او د هغو ستونزو پر بنسـټ، چې قـانون مقــرر کــړي دي. هغــه کســان، چــې خپــل ســري دستورونه صادروي او يا د داسې دستورونو صـادرولو تـه بـل هڅـوي او يـا د هغـو پلـي کـوونکي دي، بايـد وترټـل شـي. د ټـولنې هـر وګـړی، چې د قـانون پـر بنسـټ بلـل کېـږي او يـا جلبېـږي، بايـد ژر اېلانيـت وکړي. داسې شخص که مقاومت وکړي، مجرم دی.

۸ – قانون نشي کولای جزاګانې پلې کـړي، مګـر دا چې په بشپړه توګه او صريحن ضروري وي او هېڅ څوک مجازاتولی نشو، مګر د هغـه قـانون پـر بنسـټ، چې وضعه شوی او له وړانـدې د هغـه ځـانګړي جـرم لپـاره تصـويب شـوی او قـانونن د هغـه جـرم سـره سمون ورکړ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹ – هر څوک تر هغه وخته پورې، چې د هغـه د مجرموالي اعلام شوی نـه دی، بيګنـاه ګڼـل کېـږي. هرکله د ده بندي کـول نـه ډېره کـوونکي وي، لـه هـر ډول تشدد څخه، چې هغه ته رسـېدو لپـاره ضـروري نه وي، بايد جدن مخنيوی وشي.

۱۰ – هـېڅ څـوک نبايـد د عقايـدو، ان مـذهبی عقايدو په لحـاظ، تـر هغـه وختـه پـورې چې د هغـو عقايدو څرګندونـه عمـومي اوډنـه، چې قـانون ټينګـه کړې ده، ګډوډ نکړي، د مزاحمت سره مخامخ شي.

۱۱ – د انـدونو او عقايـدو ازاد تبـادل د بشـر تـر ټولو ارزښتناکه حقوقو څخـه يـو دی. لـه دې کبلـه د ټولنې هـر وګـړی کـولای شي پـه ازاده توګـه خبـرې وکړي، وليکي او په چاپ يې ورسـوي، مګـر دا چې د هغـو برخـو پـر بنسـټ، چې د قـانون لـه لارې ټاکـل شوي دي، له دې ازادۍ نه ناوړه ګټه پورته کړي.

۱۲- د بشر او د ټولنې د وګړي د حقوقو تضمين ايجـابوي، چې عمـومي ځـواک شـتون ولـري. نـو دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواک د عموم په ګټه جوړ شوی، نه د هغو کسانو په ځانګړې ګټه، چې د هغو لاس ته سپارل شوی دی.

۱۳ – د عمومي ځواک ساتل او د اداري لګښتونه یوې ګډې مالیې ته اړتیا لري. دا مالیې د ټولنې ټولو وګړو په منځ کې باید د هغو د توان پر بنسټ په مساوي توګه وویشل شي.

۱۴ – د ټولنې وګړي حق لري، چې په خپله لاسه او یا د خپلو استاذو له لارې د عمومي مالیاتو ضرورت، د هغه نسبت د وګړو د شتمنۍ په پرتله وڅېړي، هغه سره په ازاده توګه رضایت وکړي، د هغه لګښت وڅاري، د هغې تعرفې د لاس ته راوړلو بنسټ او موده وټاکي.

۱۵ – ټولنه حق لري، د خپلو ادارو له هر مامور څخه حساب واخلي.

۱۶ – هره ټولنه، چې هلته د حقوقو تضمین تأمین شوی نه دی او د ځواکونو بېلتون نه دی شوی، په هېڅ وجې د اساسي قانون خاونده نه ده.

۱۷ – له هغه ځایه چې مالکیت د نه نقضېدلو وړ او مقدس حق دی، هېڅ څوک نشي کېدای له هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه بې برخې کړي، مګر په هغه بڼه کې، چې عمومي ګټې چې قانونن تثبيت شوي، هغه ايجاب کړي او په دې شرط چې د هغه نياويز تاوان له وړاندې پرې شي.

*****

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۸

د ۱۸۹۵ اساسي قانون دوې مادې

۲۱ – عمـومي مرسـتې د ټـولنې مقـدس فـرض دی. ټولنـه بایـد خپلـو بېوزلـو وګـړو تـه، څـه لـه دې لارې، چې هغو ته کار چمتو کړي او څه د هغو لپاره، چې په کار کولو توانمنده نه دي، د ژوندانه د وسایلو چمتو کولو له لارې، د ژوند لوښي ورکړي.

۲۵ – کله چې حکومت د ولـس حقـوق نقضـوي، انقلاب د ولس لپاره او د ولـس هـرې ډلې لپـاره تـر ټولو مقدسه او تر ټولو ناګزیره دندو څخه دی.

پـای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محسن خپرندوی چاپ کړي:

- امپریالیزم
- لنین (سه مقاله از استالین)
- مارکس، انگلس و مارکسیزم (چند مقاله از لنین)
- تاریخ حزب کمونیست (بلشویک) اتحاد شوروی
- از کمون اولیه تا کمونیزم
- قسم به خونتان رفیقـان! (زنـدگی و پیکـار قهرمانانـه‌ی شماری از کمونیست‌های جانباخته زیر ساطور رژیم تبهکار اسلامی ایران)
- مائوتسه دون (زندگینامه مختصر)
- اصول مقدماتی فلسفه اثر ژرژ پولیتسر
- ماتریالیزم تاریخی برای نوجوانان
- ماتریالیزم دیالکتیک برای نوجوانان
- ماتریالیزم تاریخی برای نوجوانان (پشتو)
- ماتریالیزم دیالکتیک برای نوجوانان (پشتو)
- از کمون اولیه تا کمونیزم به زبان پشتو

ډیر ژر خپرېږي:

- اقتصادی سیاسی به زبان ساده
- مبانی و مفاهیم مارکسیزم

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library